

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

На правах рукопису

ЗАРУЦЬКА ОЛЕНА ПАВЛІВНА

УДК 336.71.078.3

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ З ВИКОРИСТАННЯМ
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Науковий консультант

Васильєва Тетяна Анатоліївна,
доктор економічних наук, професор

Суми – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ МЕДІОПРУДЕНЦІЙНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ	15
1.1. Узагальнення теоретичних положень та практичного досвіду організації наглядової діяльності	15
1.2. Концептуальні засади формування в Україні системи медіопруденційного банківського нагляду	31
1.3. Методологія виявлення та оцінювання ризику незбалансованих відхилень у наглядовій роботі.....	39
1.4. Розвиток категоріально-понятійного апарату дослідження фінансової стійкості банку з урахуванням концепції ризику незбалансованих відхилень.....	50
Висновки до розділу 1.....	61
РОЗДІЛ 2 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАСТОСУВАННЯ СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В НАГЛЯДОВІЙ РОБОТІ	66
2.1. Узагальнення теоретичних положень структурно-функціонального аналізу та обґрунтування можливостей його застосування в системі банківського нагляду України	66
2.2. Формування критеріальної бази для виокремлення структурно- функціональних груп в банківській системі України	78
2.3. Обґрунтування специфічних особливостей структурно- функціональних груп банків в Україні	94
2.4. Дослідження динаміки розвитку структурно-функціональних груп в Україні.....	125
Висновки до розділу 2.....	148
РОЗДІЛ 3 МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ АГРЕГОВАНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ.....	151
3.1. Розвиток методичного інструментарію формування рейтингів банків з використанням структурно-функціонального аналізу.....	151
3.2. Врахування етапів розвитку банківської системи в межах агрегованого банківського нагляду	172
3.3. Розвиток методичної бази ранньої діагностики загроз втрати фінансової стійкості банків на основі траєкторій підвищених ризиків	192
Висновки до розділу 3.....	214
РОЗДІЛ 4 МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПАРАТИВНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ	218
4.1. Методичні основи диверсифікації заходів наглядової роботи в межах компаративного банківського нагляду	218
4.2. Розробка пропозицій щодо вдосконалення системи економічних	

нормативів в наглядовій роботі.....	230
4.3. Розвиток методичного інструментарію компаративного банківського нагляду на основі системи оціночних контрольних показників.....	251
4.4. Дослідження особливостей ризиків банків різних структурно-функціональних груп з використанням контрольних показників.....	265
Висновки до розділу 4.....	276
РОЗДІЛ 5 РОЗВИТОК СПЕЦИФІКОВАНОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ.....	280
5.1. Розвиток методичних засад диференціації наглядових режимів в системі специфікованого банківського нагляду.....	280
5.2. Розробка процедури стрес-тестування банків з використанням структурно-функціонального аналізу.....	299
5.3. Визначення індикаторів критичної втрати фінансової стійкості банків на прикладі ліквідованих банків України.....	312
Висновки до розділу 5.....	325
ВИСНОВКИ.....	328
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	340
ДОДАТКИ.....	400
Додаток А – Приклад оформлення результатів структурно-функціонального аналізу фінансової стійкості ПАТ КБ ПРИВАТБАНК	400
Додаток Б – Приклад оформлення результатів структурно-функціонального аналізу фінансової стійкості ПАТ КБ БАНК КРЕДИТ-ДНІПРО	402
Додаток В – Дослідження рівня РНВ на основі аналізу траєкторії банку (на прикладі траєкторії ПАТ ПРОФІНБАНК)	404
Додаток Д – Моделювання результатів стрес-тестування траєкторії банку (на прикладі ПАТ Конкорд)	406
Додаток Е – Аналіз траєкторії ліквідованого банку (на прикладі ПАТ Трансбанк)	408
Додаток Ж – Приклад зміни траєкторії ПАТ «Хоум-Кредит Банк» при зміні стратегії банку	409
Додаток З – Довідки про результати впровадження дисертаційного дослідження	410

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх років у більшості країн світу відбувається ініційована Базельським комітетом з банківського нагляду трансформація концептуальних засад та практичних механізмів банківського нагляду у напрямку переходу від моніторингу ризиків окремих банків до забезпечення фінансової стійкості банківської системи загалом, виявлення системних ризиків і взаємозв'язків у фінансовому секторі економіки. Застосування міжнародних стандартів банківського нагляду в Україні вимагає врахування специфіки вітчизняної банківської системи, зокрема існування значної кількості банків, які суттєво відрізняються за обсягами та структурою активів, характеристиками ризиків та політикою управління ними, стратегією позиціонування на ринку, чутливістю до екзогенних та ендогенних шоків тощо. Враховуючи це, для ефективної реалізації наглядових процедур необхідно є їх диференціація для різних груп банків, які протягом тривалого періоду демонструють однотипну реакцію на зовнішні збурення, є близькими за структурно-функціональними ознаками. Крім того, актуальним є забезпечення конвергенції методичного інструментарію ризик-менеджменту та банківського нагляду з метою ранньої діагностики груп банків з підвищеними ризиками як об'єктів пріоритетного регуляторного впливу.

Фундаментальні основи регулювання та нагляду за діяльністю банків закладено в наукових працях зарубіжних дослідників, зокрема: П. Роуза, Дж. Сінкі, Е. Дж. Долана, П. Вінсента, Ж. Матука, Р. Бернда, М. Драгі, Б. Бернанке та ін. Значні наукові здобутки з досліджуваної проблематики мають і російські науковці, в тому числі: О. І. Лаврушин, В. М. Усоскін, О. Б. Ширинська, Ю. С. Масленченков, А. Ю. Сімановський, Г. С. Панова. Дослідження в цьому науковому напрямку здійснюють і вітчизняні вчені, зокрема: Т. А. Васильєва, О. Д. Вовчак, О. В. Дзюблюк, Ж. М. Довгань, І. І. Д'яконова, О. Д. Заруба, Г. Т. Карчева, А. Я. Кузнєцова, Л. В. Кузнєцова,

А. М. Мороз, Р. М. Набок, Л. О. Примостка, І. В. Сало, М. І. Савлук, О. Й. Шевцова та ін.

Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо впровадження ризик-орієнтованого банківського нагляду відповідно до вимог Базельського комітету та підвищення актуальності цієї проблеми в посткризовий період, вона поки що залишається не вирішеною остаточно. Актуальним завданням на сьогодні є реформування існуючої системи банківського нагляду України в напрямку створення необхідних умов для переходу до макропруденційного нагляду, відмови від застосування універсальних індикаторів фінансової стійкості банків на користь таких, що є чутливими до змін у розвитку вітчизняної банківської системи та враховують її специфіку. Назріла потреба у диференціації попереджувальних індикаторів та граничних обмежень, а також наглядового інструментарію для однорідних груп банків з метою виявлення тих із них, що є об'єктами генерування підвищених ризиків, а відповідно – і пріоритетного застосування регуляторних заходів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати та висновки дисертаційної роботи узгоджуються з пріоритетними напрямами наукових досліджень ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Зокрема, до звіту за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0103U006965) увійшли висновки дисертанта щодо впровадження системи медіопруденційного банківського нагляду; за темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер державної реєстрації 0107U0123112) – пропозиції щодо застосування специфічних наглядових процедур до банків з іноземним інвестором; за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер державної реєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо використання структурно-функціонального аналізу в наглядовій діяльності. Наукові результати автора щодо вдосконалення систем управління і контролю за банківськими ризиками

використано при виконанні науково-дослідної теми “Фінансово-економічні проблеми розвитку підприємництва в Україні” (номер державної реєстрації 0103U000550) у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад формування в Україні системи медіопруденційного банківського нагляду, орієнтованої на підтримання фінансової стійкості банківської системи в цілому, окремих банків, а також структурно-функціональних груп банків.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

– узагальнити результати наукових досліджень та світовий досвід організації наглядової діяльності в різних країнах світу;

– узагальнити теоретичні положення структурно-функціонального аналізу, обґрунтувати можливості його застосування для виокремлення в межах банківської системи структурно-функціональних груп банків (СФГБ);

– розробити концептуальні засади формування в Україні системи медіопруденційного банківського нагляду як концепції переходу від мікро- до макропруденційного нагляду;

– визначити зміст та завдання агрегованого, компаративного та специфікованого банківського нагляду в межах медіопруденційного нагляду;

– обґрунтувати сутність ризику незбалансованих відхилень (РНВ) як орієнтира при здійсненні наглядових процедур, розробити пропозиції щодо оцінювання очікуваних збитків банку внаслідок його реалізації;

– поглибити підходи до розуміння сутності фінансової стійкості банків з урахуванням РНВ;

– розробити критеріальну базу для виокремлення СФГБ, формалізувати їх ідентифікаційні ознаки, дослідити тенденції та динаміку їх розвитку в Україні;

– розробити методичні засади рейтингування банків на основі РНВ, обґрунтувати можливості використання цих рейтингів для реалізації завдань банківського нагляду;

–удосконалити критерії виокремлення етапів розвитку банківської системи;

–запропонувати підхід до ранньої діагностики загроз втрати фінансової стійкості банків на основі дослідження траєкторій їх міграції між СФГБ,

–розробити пропозиції щодо диференціації наглядових заходів залежно від специфіки груп банків та рівня РНВ;

–розробити систему оціночних контрольних показників діяльності банків як доповнення до обов’язкових економічних нормативів,

–розробити пропозиції щодо диференціації наглядових режимів залежно від рейтингу банку та рівня його РНВ;

–розробити підхід до стрес-тестування банків з використанням структурно-функціонального аналізу;

–визначити ознаки критичної втрати фінансової стійкості банками.

Об’єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в ланцюзі “банки – центральний банк – наднаціональні регулятори” в процесі здійснення нагляду за діяльністю банків, їх груп, а також банківською системою в цілому.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій реформування системи банківського нагляду в Україні на засадах структурно-функціонального аналізу.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії грошей і кредиту, ризикології, банківської справи, сучасні концепції банківського нагляду, наукові праці з питань регулювання діяльності учасників фінансового ринку.

У роботі залежно від вирішуваних завдань використано такі методи дослідження, як: аналіз і синтез (при визначенні сучасних закономірностей та стратегічних засад розвитку системи банківського нагляду); наукова абстракція (при обґрунтуванні понятійно-категоріального апарату); метод логічного узагальнення, системно-структурний аналіз (при формуванні системи медіопруденційного банківського нагляду); кластерний аналіз, метод

регресійних нейронних мереж (в процесі розподілу банків на СФГБ); порівняльний і статистичний аналіз (при удосконаленні підходу до рейтингування банків); методи синтезу, стандартизації та ранжування показників (при розробці системи індикаторів для дослідження динамічних змін у функціонуванні банків, СФГБ та банківської системи); методи кореляційного, регресійного та багатofакторного аналізу, метод апроксимації статистичних даних (при виявленні періодів критичних трансформацій у розвитку банківської системи); методи графічного й економіко-математичного моделювання (при удосконаленні підходу до стрес-тестування банків); методи експертних оцінок, групувань (при розробці пропозицій щодо диференціації наглядових режимів).

Інформаційно-фактологічну базу дослідження склали: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, постанови та звітні дані Національного банку України; звітно-аналітична інформація Державної служби статистики України, Незалежної асоціації банків України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; зібрані, опрацьовані й узагальнені особисто автором первинні матеріали оприлюдненої офіційної звітності банків, аналітичні огляди Базельського комітету з банківського нагляду, Світового банку, Федеральної резервної системи США, Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних фінансових організацій; наукові публікації з питань банківського нагляду та забезпечення стійкого розвитку фінансового сектора економіки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми розробки теоретико-методологічних засад формування в Україні системи медіопруденційного банківського нагляду, диференціації методичного інструментарію та практичних рекомендацій щодо нагляду за банками, їх структурно-функціональними групами та банківською системою в цілому.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

– введено в науковий термінологічний обіг поняття “структурно-функціональна група”, під якою запропоновано розуміти однорідну сукупність банків, сформовану за структурою основних агрегатів активів, пасивів, доходів та витрат; пріоритетами у наданні послуг, рівнем та структурою основних видів банківських ризиків; реакцією на зовнішні шоки. Виокремлення СФГБ дозволяє застосовувати комплексні заходи посиленого нагляду до окремих груп банків, втрата фінансової стійкості яких загрожує стабільному функціонуванню банківської системи в цілому;

– обґрунтовано необхідність впровадження в Україні медіопруденційного банківського нагляду як концепції переходу від мікро- до макропруденційного нагляду, який спрямований на забезпечення фінансової стійкості банківської системи шляхом виявлення зон підвищених ризиків на рівні банків, їх структурно-функціональних груп або банківської системи в цілому, контролю за ними та застосування диференційованих наглядових заходів. Обґрунтовано принципи його організації (цілеспрямованість, комплексність, ієрархічність, диференційованість, адаптованість) та визначено відмінності між мікро-, медіо- та макропруденційним надглядом щодо завдань, об’єктів, підходів до трактування ризиків та фінансової стійкості ;

– запропоновано відокремлювати агрегований, компаративний та специфікований види нагляду в межах системи медіопруденційного банківського нагляду; визначено їх сутність, виходячи з об’єкта, мети та завдань наглядової роботи, інструментів ідентифікації ризиків, індикаторів необхідності застосування пруденційних заходів і регулювання при підвищених ризиках; обґрунтовано наглядові процедури для кожного з них;

– на основі методу регресійних нейронних мереж в межах банківської системи України виокремлено структурно-функціональні групи, що об’єднують банки: зі збалансованими структурно-функціональними характеристиками; залежні від міжбанківських ресурсів; що спеціалізуються на

кредитуванні фізичних осіб; з підвищеними високоліквідними активами; з підвищеними непроцентними зобов'язаннями; із значними активами на міжбанківському ринку; із високою часткою цінних паперів у структурі активів; із високими торговельними доходами; із підвищеними процентними ставками; з найгіршим фінансовим станом; що перебувають на межі втрати фінансової стійкості. Формалізовано характеристики цих СФГБ, встановлено граничні діапазони зміни структурних індикаторів для кожної з них.

– введено в науково-термінологічний обіг поняття “ризик незбалансованих відхилень” як можливі втрати доходів або капіталу, пов’язані із незбалансованим співвідношенням активів та пасивів (за строками, процентними ставками, напрямками та видами операцій), основних джерел прибутку банку, а також інших характеристик його фінансової стійкості. Цей вид ризику інтегрує взаємозв’язок інших банківських ризиків, дозволяє врахувати їх сукупний вплив на стратегічну збалансованість розвитку банку, структурно-функціональну рівновагу основних параметрів його діяльності, стабільність положення на фінансовому ринку, що значною мірою визначає фінансової стійкості банку;

– запропоновано методичний підхід до оцінювання очікуваних збитків банку внаслідок реалізації РНВ, що враховує експозицію під ризиком (залежно від специфіки структурно-функціональних характеристик банку), а також ймовірності виникнення незбалансованих відхилень у функціонуванні цього банку (залежно від його часових та вартісних параметрів), СФГБ (залежно від її специфіки, ефективності діяльності та якості активів банків – учасників) та банківської системи в цілому (залежно від її фінансової стійкості);

удосконалено:

– систему критеріїв для розподілу банків на групи з метою диференціації наглядових процедур та регуляторних заходів, яка, на відміну від існуючої в Україні (за розміром активів банків), базується на індикаторах ефективності їх діяльності, адекватності капіталу, якості та структури

активів, структури ресурсної бази, відповідності процентної та непроцентної політики банків ринковим умовам та фінансовим результатам їх діяльності;

– науково-методичний підхід до рейтингування банків, який, на відміну від існуючих, базується на оцінюванні РНВ на рівні СФГБ та окремого банку; враховує структурно-функціональні характеристики банків, якість їх систем ризик-менеджменту та здатність протистояти чинникам дестабілізації і загрозам втрати фінансової стійкості. Це дозволяє застосувати такі рейтинги банків як основу для агрегованого банківського нагляду;

– критеріальну базу виокремлення етапів розвитку банківської системи шляхом доповнення її структурно-функціональними критеріями: 1) кількість банків у СФГБ; 2) питома вага активів банків, що входять до СФГБ, у загальному обсязі активів банківської системи; 3) кількість банків з різним рівнем рейтингових оцінок. Це дозволило формалізувати характеристики п'яти етапів у розвитку банківської системи України (стабільний розвиток, початок кризи, активна фаза кризи, посткризове поживлення та посткризове призупинення темпів розвитку) та визначити пріоритетні завдання агрегованого банківського нагляду для кожного з них;

– методичні основи диференціації режимів нагляду за банками, що на відміну від існуючих підходів, запропоновано здійснювати залежно від достатності резервів, створених у банку для покриття очікуваних збитків від РНВ, а також рейтингу банку. Це дозволило виокремити чотири наглядові режими в межах специфікованого банківського нагляду: загальний наглядний режим, режим посиленого нагляду, режим комплексних заходів, режим негайного реагування; а також обґрунтувати перелік наглядових процедур для кожного з них;

набули подальшого розвитку:

– визначення сутності фінансової стійкості банку як інтегральної характеристики його здатності протягом певного періоду підтримувати структурно-функціональну рівновагу, збалансовану структуру основних агрегатів активів, пасивів, доходів, витрат, виконувати свої функції на ринку,

реалізовувати завдання стратегічного розвитку та забезпечувати контрольований рівень ризиків;

– методичні засади ранньої діагностики загроз втрати фінансової стійкості банками, що, на відміну від існуючих підходів, запропоновано здійснювати на основі виявлених траєкторій переходу банків з груп-донорів до груп-реципієнтів, що мають високий рівень РНВ;

– наукові засади обґрунтування інструментарію банківського нагляду, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено шляхом формалізації взаємозв'язку між джерелом виникнення в банку підвищених ризиків та рекомендованими наглядовими заходами, а також їх диференціації залежно від типу СФГБ та виокремлених за рівнем РНВ підгруп банків. Це дозволяє формувати сценарії відновлення фінансової стійкості банку, визначати її чутливість до можливих наглядових дій та в цілому створює наукове підґрунтя для впровадження компаративного банківського нагляду;

– інструментарій наглядової роботи шляхом доповнення системи обов'язкових економічних нормативів оціночними контрольними показниками, що встановлюються наглядовими органами залежно від приналежності банку до СФГБ, ймовірності реалізації РНВ на рівні банківської системи та СФГБ. Це закладає основи побудови системи раннього реагування на появу загроз втрати фінансової стійкості банків у межах компаративного банківського нагляду.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні теоретичних і методологічних узагальнень та висновків дисертаційної роботи для побудови цілісної системи контролю за діяльністю банків у доповнення до існуючих методик безвиїзного банківського нагляду.

Висновки дисертанта щодо формування системи індикаторів структурно-функціональних характеристик діяльності банків (активів, пасивів, доходів та витрат) у контексті її впровадження в наглядовій практиці використано в діяльності Національного банку України (довідка від 02.09.2013 № 12-132/7574); щодо групування банків за структурно-функціональними характеристиками – в діяльності Національної комісії з

цінних паперів та фондового ринку (довідка від 15.10.2013 № 05/21176/ИК); щодо аналізу структурних відхилень основних агрегатів активів і пасивів банків при проведенні безвиїзного моніторингу – в діяльності Управління Національного банку України у Львівській області (довідка від 16.09.2013 № 10-013/4355); щодо оцінювання фінансової стійкості банків з огляду на загальні системні ризики та результати аналізу основних тенденцій розвитку фінансового ринку – в діяльності Управління Національного банку України в Дніпропетровській області (довідка від 23.08.2013 № 12-127/7366); щодо застосування структурно-функціонального аналізу при проведенні стрес-тестування банків – в діяльності ПАТ “АКБ Конкорд” (довідка від 13.09.2013 № 724/1).

Результати дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін: “Банківський нагляд”, “Банківська справа” (акт від 10.09.2012), а також Дніпропетровської державної фінансової академії при викладанні дисципліни “Банківська система” (довідка від 10.09.2013 № 01).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: “Научният потенциал на света-2013” (м. Софія, Болгарія, 2013 р.), “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків” (м. Черкаси, 2012 р.), “Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва” (м. Дніпропетровськ, 2012 р.), “Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави” (м. Дніпропетровськ, 2006 р.), “Сучасні тенденції в розвитку банківської системи та фінансових ринків” (м. Дніпропетровськ, 2004 р.), “Сучасні тенденції в розвитку банківської

системи” (м. Дніпропетровськ, 2004 р.). Крім того, пропозиції автора оприлюднені на всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких: “Розвиток механізмів функціонування економіки та фінансово-кредитного сектору в умовах євроінтеграційних процесів” (м. Сімферополь – м. Євпаторія, 2012 р.), “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України в умовах фінансової нестабільності” (м. Тернопіль, 2012 р.), “Стан та проблеми інноваційної розбудови України” (м. Дніпропетровськ, 2007 р.), “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2005–2012 рр.), “Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України” (м. Дніпропетровськ, 2003–2004 рр.), “Сучасні тенденції в розвитку банківської системи України” (м. Дніпропетровськ, 2004 р.).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 44 наукових працях загальним обсягом 44,2 друк. арк., з яких особисто автору належить 42,9 друк. арк., у тому числі: 1 одноосібна монографія, підрозділи у 4 колективних монографіях, 26 статей у наукових фахових виданнях України (з них 6 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 4 статті у зарубіжних наукових виданнях; 9 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації становить 417 сторінок, в тому числі: основного тексту 335 сторінок, 50 таблиць, 38 рисунків, 7 додатків, список використаних джерел з 591 найменування.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ МЕДІОПРУДЕНЦІЙНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

1.1 Узагальнення теоретичних положень та практичного досвіду організації наглядової діяльності

Метою банківського нагляду, згідно з вимогами законодавства України, є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банків щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках. Для забезпечення цього завдання необхідні адекватні методологічні підходи до оцінки фінансової стійкості банків, спроможності менеджменту контролювати ключові процеси, забезпечувати виконання нормативних вимог, а також обґрунтоване та своєчасне втручання при встановленні підвищених ризиків.

В центрі уваги банківського нагляду знаходяться методи оцінки фінансового стану як окремих банків, так і всієї банківської системи, що забезпечує контроль та управління її фінансовою стійкістю. Підхід до оцінки фінансової стійкості банків, що формується на рівні державного регулювання та нагляду, узагальнює інтереси суспільства, окремих стейкхолдерів та клієнтів щодо забезпечення виконання відповідних функцій та зобов'язань, оскільки різні групи економічних суб'єктів формують вимоги з урахуванням власних задач та потреб. Пріоритетними об'єктами банківського нагляду є сфери підвищених ризиків, запобігання банкрутству кредитних установ [9, 26, 42, 72, 95, 101, 120, 190, 202, 246, 287, 292, 318, 329, 402, 412, 440, 457, 495, 523, 542, 547, 553, 574, 584].

Враховуючи особливу роль банків у перебігу економічних процесів, основні підходи банківського нагляду до оцінки фінансової стійкості поширюються не лише на банки, але й інших суб'єктів, які генерують фінансові ризики. Міжнародний та вітчизняний досвід неодноразово

демонстрував приклади, коли у період економічних криз основні чинники фінансової дестабілізації зосереджувалися саме у банківському секторі. Відкритий характер діяльності банків, залежність від фінансового стану клієнтів забезпечує швидке реагування та посилення будь-яких структурних дисбалансів фінансово-економічних систем. Внаслідок цього банки виступають індикатором і джерелом вразливості фінансових систем та макроекономічної стабільності країн.

При цьому банки одночасно можуть виступати і основним інструментом стабілізаційних дій, оскільки міцна та керована банківська система здатна протистояти кризовим явищам завдяки відповідним фінансовим важелям. У порівнянні з іншими учасниками фінансового ринку, саме банки мають необхідний досвід, знання та стратегічну мотивацію не лише управляти власними ризиками, але й поширювати ризикову культуру своїм клієнтам. Непоодинокі випадки, коли завдяки зусиллям центрального банку та банківської системи послабилася глибина кризи та її наслідків. Такий підхід є можливим за умови адекватного та кваліфікованого пруденційного нагляду та розвинутих механізмів ринкової дисципліни [12, 39, 51, 78, 87, 119, 203, 248, 302, 420, 422, 431, 450, 461, 465, 478, 491, 506].

За наслідками останньої фінансово-економічної кризи міжнародними організаціями сформульовано узагальнені висновки щодо недостатнього рівня капіталу та ліквідності більшості банків, деякі з яких використовували складні, але не адаптовані до реальних загроз методики захисту від ризиків. Визначено необхідність жорсткішого контролю за діяльністю банківських і небанківських фінансових установ, обмеження високоризикових операцій, зокрема вкладання коштів у різного роду хеджфонди, окремі операції з цінними паперами, безпосередньо не пов'язаними із обслуговуванням клієнтів, інші похідні фінансові інструменти.

Хоча компонентні складові фінансового ринку в Україні недостатньо розвинуті, проблематика прискореного розширення спектру операцій, у тому числі, орієнтованих на комісійні доходи, операції з готівковою валютою,

цінними паперами, ускладнення управління ризиками є досить актуальною. Загальносвітові тенденції поглиблення взаємозв'язків та взаємозалежності між різними фінансовими установами прискорюють дифузію ризиків в межах банківської системи.

За оцінками вітчизняних економістів, у останні десятиліття відбувається деформація фінансового простору через суттєвий відрив грошових потоків від реальних процесів виробництва і реалізації продукції до обслуговування сурогатних інструментів у неконтрольованих масштабах обігу. При цьому класичний механізм банківського кредитування із напрацьованими методиками оцінки кредитоспроможності позичальників, ліквідності застави витісняється іншими підходами ринку капіталу і похідних фінансових інструментів [55, 71, 112, 171, 191, 220, 232, 253, 284, 306, 347, 396, 423, 437, 443, 454, 472, 483, 488, 496, 526, 530, 535, 581].

З позиції методичного забезпечення, банківський нагляд розвивається як сукупність методів, прийомів, інструментів, які використовують органи банківського нагляду в межах їх компетенції та у відповідності до норм проведення. Провідну роль у розробці теоретико-методологічних положень відіграють директивні документи Базельського комітету з банківського нагляду, а пріоритетною задачею вітчизняного банківського нагляду є трансформація підходів відповідно до конкретних умов та суверенних ризиків, адекватна оцінка фінансової стійкості банків і обґрунтоване та своєчасне втручання при встановленні підвищених ризиків. Практика пруденційного нагляду пов'язана із оцінкою процесів управління ризиками з боку керівництва банку. Сам термін походить від англійського “prudential” і перекладається як розумний, далекоглядний. Органи регулювання покликані сприяти проведенню банками зваженої та обґрунтованої політики підтримки фінансової стійкості.

Протягом останніх десятиліть у світі триває широкомасштабний процес трансформації банківського нагляду, спрямований на підвищення ефективності контролю управління основними ризиками діяльності банків,

вдосконалення методологічних підходів, врахування різноманітних чинників, що впливають на формування ризиків [33, 60, 86, 207, 225, 265, 351, 357, 398, 432, 466, 467, 468, 469, 475, 482, 489, 498, 499, 500, 501, 515, 521, 548].

Концепція нагляду на основі ризиків спрямовує увагу на оцінку здатності банків управляти ризиками, що дозволяє оцінювати фінансову стійкість з позицій превентивності реагування – виявлення ризиків та застосування заходів впливу. Першочергові завдання сучасної регуляторної політики пов'язані із вирішенням наступних питань:

- розробкою стандартів нагляду за банківськими установами з урахуванням профілів ризиків;

- наданням відповідних рекомендацій до побудови банками системи внутрішнього контролю, направленої на визначення інтегрального рівня ризиковості банку;

- запровадженням конкретних заходів впливу до банків у випадку надмірного накопичення ризиків, здатних привести до зниження стійкості окремого банку та банківської системи.

Згідно з вимогами Базельських директив, кожна кредитна установа повинна мати ефективну структуру управління, пропорційну до характеру, масштабів та складності діяльності. Структура управління, процедури і механізми мають бути комплексними і всебічними, передбачати чітку організаційну структуру, прозорі компетенції відповідних посадових осіб, ефективні процедури для виявлення, управління, моніторингу та надання звітів про ті ризики, які має або може мати дана кредитна установа. Особливої уваги заслуговує адекватність механізмів внутрішнього контролю, включаючи раціональні адміністративні процедури та правила оформлення звітності [2, 14, 22, 41, 53, 114, 134, 181, 186, 205, 269, 303, 310, 340, 358, 362, 366, 374, 399, 410, 421, 441, 446, 455, 479, 485, 507, 518, 531, 539, 552, 590].

Політика банківського нагляду, його інструменти, процедури та принципи повинні бути ґрунтовними і прозорими, щоб забезпечувати фінансову стійкість банківської системи та позитивно сприйматися з боку

банківської спільноти. Неадекватний контроль та вимоги здатні загальмувати розвиток системи, ускладнити процес формування банками і надання повної та достовірної звітності, що перешкоджає розвитку фінансового сектору та вільному притоку капіталу. З іншого боку, банківський нагляд має забезпечити дієвий контроль за дотриманням банками нормативно-правових вимог. Недостатня керованість банківської системи унеможливорює впровадження державної економічної політики.

Дієва система нагляду повинна у достатній мірі оцінювати якість менеджменту банків, кваліфікацію керівників та відповідність управління діючому законодавству. Рівень прозорості інформації має бути достатнім для оцінки адекватності заходів внутрішнього контролю, взаємовідносин з інсайдерами, систем ідентифікації та вивчення клієнтів. Саме недостатня прозорість діяльності окремих банків часто провокує погіршення якості їх активів та стає спусковим механізмом загального погіршення стану системи.

Національному банку України надано широкі правові повноваження щодо здійснення прямого і опосередкованого впливу на діяльність банківської системи з метою виконання функції зміцнення стабільності, збільшення ефективності роботи, підтримання рівня ринкової довіри, сприяння конкуренції, захист інтересів споживачів банківських послуг.

При виборі адекватних заходів впливу до нестійких банків має використовуватися послідовний і обґрунтований методологічний апарат, що дозволяє оцінювати ефективність таких заходів та моделювати їх наслідки. В контексті вдосконалення базових засад банківського нагляду України, регуляторні заходи та наглядові підходи мають враховувати особливості стратегічного розвитку кожного банку, його внутрішні можливості, технологічні обмеження, потреби клієнтури, кваліфікацію персоналу, достатність та прозорість систем ризик-менджменту [25, 37, 91, 138, 182, 197, 249, 301, 311, 361, 375, 406, 413, 434, 448, 493, 519, 550, 556, 580].

Слід звернути особливу увагу на структуру банківської системи України, яка складається із великої кількості різних за масштабами і

профілем ризику банків. За станом на 1 січня 2013 року фінансову звітність надавали 176 банків, з яких один (Родовід Банк) мав ліцензію санаційного банку. Значна кількість банків дещо обмежує показники концентрації. Так, за останні п'ять років індекс Герфіндаля-Гіршмана зріс з 0,037 до 0,045, хоча й не перевищив порога незначної концентрації 0,1.

Зважаючи на велику кількість банків, рівень концентрації ринка банківських послуг в Україні не перевищує аналогічного показника ряду країн пострадянського простору. Так, у Білоруській банківській системі, яка складається з 32 банків індекс Герфіндаля-Гіршмана складає 0,227, у Казахстані для 39 банків індекс складає 0,113. У Латвії кількість банків дорівнює 29, а значення індексу – 0,094. На відміну від цих країн, Україна має велику кількість банків, різних за розмірами та профілем ризиків, що відображується на вимогах до методологічного апарату банківського нагляду.

Для вітчизняних банків характерна концентрація операцій саме у великих банках, що дедалі більше охоплюють своїми послугами ринок банківських операцій. Наприклад, порівняння індексу Герфіндаля-Гіршмана за сумою активів (0,045) та обсягами залучених вкладів домогосподарств (0,073) є протилежним до співвідношення показників у Латвії: 0,094 за активами і 0,088 за вкладами. Подібне до цього співвідношення можна спостерігати і у Казахстані. Індекс Герфіндаля-Гіршмана за рівнем активів складає 0,113, за обсягами залучених депозитів є дещо меншим і дорівнює 0,095. У той же час, в Україні великі банки все більше випереджають конкурентів на ресурсному ринку.

Із загальної кількості вітчизняних банків 30% або 53 банки на 1 січня 2013 року мали іноземний капітал, у тому числі, 22 – 100% іноземного капіталу у статутному капіталі. Частка іноземного капіталу у сукупному акціонерному капіталі на 1 січня 2013 року досягла 40%. Таким чином, представництво іноземних акціонерів залишалося досить широким, хоча за

наслідками кризи інвестиційна привабливість банківського сектору України суттєво зменшилася.

Державні банки і банки, рекапіталізовані державою (5 банків, з яких 4 функціонували як універсальні банківські установи, 1 – санаційний банк) на початку 2013 року склали 26% у капіталі в 18% в активах банківської системи. Найбільші державні банки активно приймали участь у фінансуванні стратегічно важливих програм, а також фінансували дефіцит державного бюджету шляхом придбання ОВДП.

Вітчизняний банківський ринок завжди був достатньо сегментованим, хоча практично усі банки працюють за повним переліком операцій. Спеціалізація виражається у структурно-функціональних характеристиках банків, які можна оцінити за фактичним розподілом активів і пасивів та складових банківських доходів і витрат у балансі кожного банку. Спостерігається значна концентрація ринку, стійка спеціалізація банків із формальним статусом універсальних та однорідність реакції близьких за структурою банків на негативні зовнішні чинники.

Найбільші банки охоплюють широке коло клієнтів, розвивають та вдосконалюють перелік послуг, зберігаючи структурну специфіку балансів. На долю малих банків часто припадають окремі сегменти ринку, визначені стратегічними установками акціонерів, потребами клієнтської бази, іншими умовами діяльності. Зважаючи на велику кількість банків та різноманітність їх характеристик, проблема розвитку диференційованих підходів банківського нагляду є важливою та актуальною.

Значна кількість вітчизняних банків має невеликі активи і обслуговує, у першу чергу, бізнес, пов'язаний із мажоритарними акціонерами. Малі, так звані кептивні (кишенькові) банки легко виконують загальні економічні нормативи, а структурні характеристики балансу можуть швидко змінюватися під впливом однієї великої операції, що формує звітні показники. Зрозуміло, що профіль ризику таких кептивних банків суттєво

відрізняється від класичних ризиків великих банків із розгалуженою мережею відділень та розвинутою клієнтською базою.

Термін кептивний банк у науковій літературі використовується у більш широкому значенні, як дочірній банк великої промислової або фінансової корпорації, оскільки обслуговуванням бізнесу акціонерів займаються не тільки малі банки. З урахуванням особливості вітчизняного ринку, використання ознаки кептивного банку доцільно поширити на специфічні групи малих банків із переважним зосередженням операцій на розрахунках акціонерів та пов'язаних із ними формальних чи неформальних груп. Завдяки структурно-функціональним характеристикам, такі банки проявляють особливий опосередкований тип реакції на ринкові ризики. З одного боку, завдяки обмеженому колу клієнтів, чутливість до системних потрясінь є заниженою, але з іншої сторони, банки відразу реагують на погіршення фінансового стану акціонерів. Серед групи ліквідованих банків за наслідками останньої кризи немало представників саме кептивної групи.

Переважна кількість невеликих банків мало інтегрована у реалізації державних програм розвитку інвестиційної діяльності. Функції та можливості таких банків значно обмежені, а параметри процентної, тарифної політики можуть значно відрізнятися від ринкових. Особливості кептивних банків потребують специфічних наглядових інструментів контролю.

Окремого підходу вимагають також банки, що спрямували більшу частину активів у споживче кредитування і тривалий час перебувають під високими ризиками відповідного структурного дисбалансу. Специфічними є умови діяльності великих банків з іноземними акціонерами, що залежать від ресурсної підтримки материнських компаній і також потребують адекватного інструментарно контролю з позицій банківського нагляду. За оцінками фахівців, для банків з іноземним капіталом потрібна модернізація підходів з посиленням регулятивного впливу за окремими напрямками їх діяльності, забезпеченням захисту національних інтересів, узгодженням вимог

іноземних акціонерів та вітчизняних споживачів банківських послуг [1, 15, 36, 47, 63, 80, 112, 127, 204, 238, 272, 391, 417, 436, 497, 520, 546].

Зважаючи на велику кількість вітчизняних банків із специфічними структурно-функціональними характеристиками, особливого значення набуває задача виокремлення однорідних груп та розробки диференційованих підходів. У процесі контролю за фінансовим станом однорідних груп банків, визначенні необхідних наглядових режимів та адекватних регуляторних заходів потрібно забезпечити ґрунтовну оцінку профілю ризиків цих банків, що відповідає переліку пріоритетних операцій, дослідити співвідношення основних агрегатів, балансу банку, структуру клієнтської бази тощо.

Формування структурно-функціональних груп на сучасному етапі розвитку однією із найважливіших умов обґрунтованого впровадження наглядових процедур, оскільки від типу та характеру сформованої групи залежить ступінь контролю за конкретним банком, глибина банківського нагляду і, як наслідок, достатність заходів для підтримання фінансової стійкості кожного банку і захист банківської системи в цілому.

В процесі дослідження структури банківської системи України за даними оприлюдненої звітності нами сформульовано ідею доцільності та можливості виокремлення однорідних груп банків, які є близькими: 1) за структурою основних агрегатів активів, пасивів, доходів та витрат; 2) за пріоритетами у наданні послуг; 3) за рівнем та структурою основних видів банківських ризиків; 4) за реакцією на зовнішні шоки. Пропонується називати їх «структурно-функціональними групами банків» (СФГБ) та вважати відокремленим та специфічним об'єктом наглядової діяльності. Це створює наукове підґрунтя для диференціації наглядових заходів для ризиків, які виникають на різних рівнях: в окремому банку, в СФГБ та в банківській системі в цілому.

Для реалізації визначеного підходу найбільш адекватними є методи математичного аналізу, що забезпечують розподіл системи на однорідні

частини та виявлення зв'язку і місця кожної частини у загальному розвитку даної системи. Інструментарій аналізу та регуляторного впливу на СФГБ має узгоджуватися із сучасними міжнародними підходами та принципами. Для формування таких груп пропонується використовувати методи кластерного аналізу на базі нейронних мереж, які здатні одночасно враховувати різні аспекти фінансової стійкості банків, знаходити близькі об'єкти за багатомірними базами даних їх звітності та представляти їх у зручній для інтерпретації формі.

Слід зазначити, що посткризовий етап розвитку систем багатьох країн світу відзначається переходом до централізації регулятивних функцій, запровадженням макропруденційного нагляду. Концепція переходу від звичайної системи мікропруденційного нагляду до макропруденційного розроблена Банком міжнародних розрахунків ще на початку нашого століття і на сьогодні визнана більшістю центральних банків.

Відповідно до нового підходу увага банківського нагляду має зосереджуватися на системних фінансових установах і взаємозв'язку у фінансовому секторі, а мета переноситься з проблем захисту інтересів вкладників і кредиторів банків на зниження витрат, пов'язаних із загальною фінансовою нестабільністю. Рівень ризику системної стабільності залежить від колективної поведінки учасників фінансової системи, тому макропруденційний нагляд принципово змінює підхід до пруденційних заходів: від моніторингу ризиків окремих банків до оцінки показників стійкості та системних ризиків всього фінансового сектору [7, 10, 45, 47, 73, 83, 90, 128, 175, 194, 213, 234, 296, 297, 298, 313, 326, 339, 370, 424, 462, 470, 471, 474, 492, 508, 510, 512, 516, 525, 532, 534, 544, 559, 563, 568].

Перший принцип оновлених «Основних Базельських принципів ефективного банківського нагляду» формулює першочергову ціль банківського нагляду як сприяння безпеці та надійності банків і банківської системи. При цьому рівень наглядових дій має відповідати профілю ризиків банків та їх системній важливості. На органи нагляду може бути покладено й

інші обов'язки, якщо вони не суперечать цій першочерговій цілі. До цих інших цілей органів банківського нагляду не повинно входити запобігання банкрутствам банків, а лише зменшення імовірності їх банкрутства. [14].

Як і попередній підхід, пакет пропозицій Базель-3 спрямований на удосконалення структури банківського капіталу та розширення практики покриття капіталом фактично існуючих ризиків. У той же час, нова угода значно ширше охопила комплексний аналіз процесів фінансової системи. Із основних дев'яти принципів нововведень чотири стосуються макrorівня, а саме побудови нагляду на основі оцінки ризиків конкретного банку, а п'ять – системних ризиків.

Якщо концепція мікропруденційного нагляду спрямовується на проблематику запобігання проблем в окремих фінансових установах, то макропруденційний нагляд націлюється на підтримання фінансової стабільності в цілому. Головним її об'єктом стають не внутрішні ризики окремих банків, а ризики та взаємозв'язки фінансових установ. З макроекономічних позицій фінансова стійкість характеризує процес розвитку банківської системи в цілому, тоді, як стійкість банку – це стан, що забезпечує його цілеспрямований розвиток. У загальному вигляді стійкість банківської системи – це її якісна характеристика, динамічний розвиток всіх її елементів, при якому реалізується її сутність та призначення в економіці.

Рівень ризику втрати системної фінансової стійкості визначається результатом взаємодії її відокремлених учасників, кожний з яких має власні особливості прояву ризиків. Тому макропруденційний нагляд не обмежується лише узагальненням ризиків окремих банків і ґрунтується на моніторингу та системній оцінці показників стійкості всього фінансового сектору. При цьому, якщо оцінка загального стану системи здійснюється за допомогою деяких інтегрованих показників, у тому числі й таких, що характеризують структуру, співвідношення її частин, то і аналіз стійкості кожного елемента системи також слід будувати на відповідних показниках. Таким чином забезпечуються перехід від загального до часткового, зв'язок

показників у відображенні основних тенденцій розвитку системи [8, 16, 38, 78, 92, 132, 196, 218, 285, 403, 442, 463, 473, 480, 490, 513, 541, 563, 573].

В Україні лише розпочався процес формування системи оцінки фінансової стійкості, збір та накопичення відповідних інтегрованих показників. До всіх банківських установ застосовується однаковий підхід з точки зору пруденційних норм, незалежно від їх впливу на загальні процеси. У класичному підході першочергова увага макропруденційного нагляду спрямовується на великі фінансові установи, вплив яких на перебіг системних процесів є найбільшим. У той же час, в умовах нестабільних ринків, до яких належить Україна, не тільки великі системоутворюючі банки потребують підвищеної уваги та посиленого нагляду. З точки зору дослідження системного ризику, його моніторингу необхідним є розвиток диференційованих методів аналізу фінансової стійкості не однорідних за структурно-функціональними характеристиками груп банків, що характеризуються специфічними, притаманними саме цим банкам профілями ризиків. Зважаючи на значні відмінності структурно-функціональних характеристик, профілів ризиків та впливу на загальний фінансовий стан банківської системи, потребують опрацювання відокремлені методологічні підходи до усіх груп банків, що демонструють стійкі однорідні властивості і характер поведінки під час впливу негативних чинників [57, 66, 94, 121, 178, 216, 221, 263, 294, 392, 456].

Враховуючи специфіку вітчизняної банківської системи, поступовий перехід до макропруденційного нагляду потребує запровадження ряду проміжних реформ діючої в Україні системи банківського нагляду. На нашу думку, уваги наглядових органів потребують не тільки на великі системні банки. Об'єктом банківського нагляду повинні стати зони підвищених ризиків, що виникають в межах однорідних груп дрібних банків, оскільки одночасна втрата їх стійкості може призвести до негативних соціально-політичних наслідків. Така диференціація наглядових заходів може бути реалізована в межах медіопруденційного нагляду (від лат. *medius* –

середина), який пропонується в Україні як концепція переходу від мікропруденційного до макропруденційного банківського нагляду (рис.1.1).

Цей вид нагляду, на відміну від мікропруденційного, передбачає застосування не універсальних наглядових процедур до всіх без виключення банків, а їх диференціацію залежно від рівня ризику кожного конкретного банку, його приналежності до відповідної групи.

В межах медіопруденційного нагляду увага зосереджується не тільки на великих системних банках, а й на інших однорідних групах банків, які мають ознаки підвищених ризиків. Цей вид нагляду дозволяє виявити та врахувати в наглядовій діяльності системні взаємозв'язки між банками, більш обґрунтовано ідентифікувати зони підвищених ризиків, що формує передумови для подальшого впровадження макропруденційного банківського нагляду.

Якщо основним завданням мікропруденційного нагляду є забезпечення контролю за діяльністю банків шляхом ліцензування, інспектування, безвиїзного нагляду, припинення їх діяльності банків з метою захисту інтересів кредиторів і вкладників, макропруденційного - забезпечення контролю за фінансовою стійкістю банківської системи шляхом концентрації наглядових зусиль на системних ризиках, джерелом виникнення яких переважно є системні банки, завдання медіопруденційного нагляду можна сформулювати як забезпечення контролю за фінансовою стійкістю банківської системи шляхом концентрації наглядових зусиль на зонах виникнення найбільших ризиків.

Концепція медіопруденційного нагляду органічно поєднує підходи до аналізу достатності систем управління ризиками окремих банків (з огляду на їх фактичні ризики), що складають основу мікропруденційного нагляду та пріоритети макропруденційного нагляду, пов'язані із системними ризиками фінансового сектору економіки на основі агрегованих показників її фінансової стійкості.

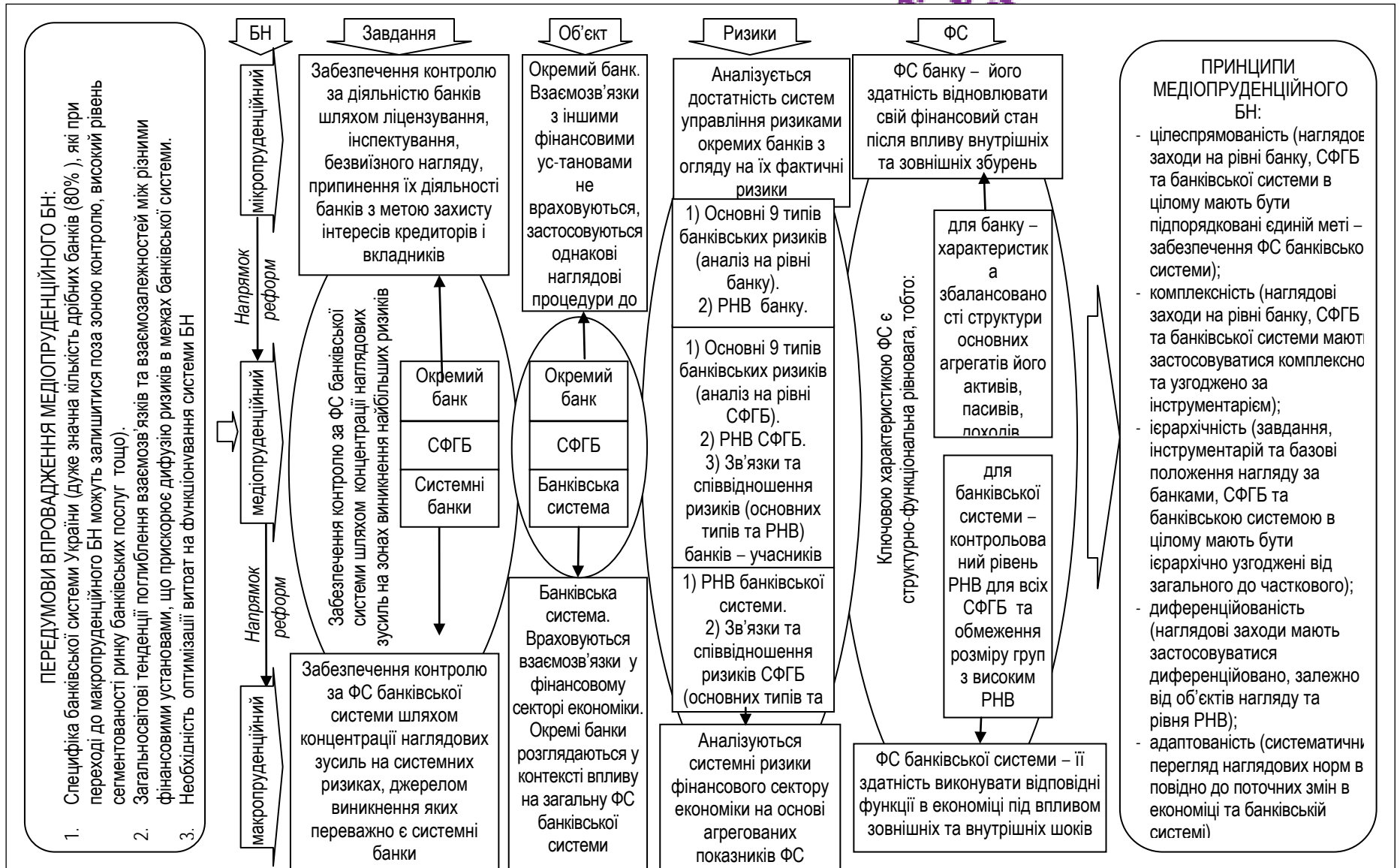
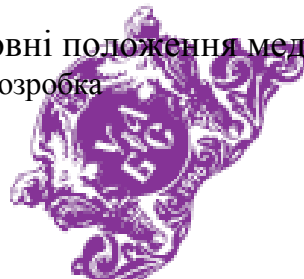

Рисунок 1.1 – Основні положення медіопруденційного нагляду порівняно з мікро- та макропруденційним надглядом

Примітка. Авторська розробка

В межах медіопруденційного нагляду розглядається додатковий специфічний вид банківського ризику, що характеризує структурно-функціональні відмінності банків конкретної СФГБ. Даний ризик незбалансованих відхилень (РНВ) створює основу для типізації підходів банківського нагляду до груп, яка одночасно враховує індивідуальні характеристики ризиків банків, які входять до складу групи та системну оцінку ризиків даної групи та їх впливу на фінансову стійкість банківської системи в цілому.

Впровадження медіопруденційного диференційованого за СФГБ банківського нагляду, як першого етапу реалізації концепції макропруденційного нагляду, на наш погляд, сприятиме розвитку системного підходу до оцінки фінансового стану кожного банку. Оцінка банківських ризиків здійснюватиметься у напрямку від загальних, системних тенденцій, до часткових, притаманних окремим групам банків. При цьому підвищуються вимоги до методології дослідження стану банківської системи, її структурного аналізу, діагностики фінансової стійкості окремих груп банків. Медіопруденційний нагляд підвищить превентивність наглядових процедур та дозволить забезпечити більш високий рівень резистентності банківської системи, стійкості до зовнішніх та внутрішніх дисбалансів.

Основною підходу диференційованого нагляду є перехід від статичних показників та загальних обмежень, що використовуються для усіх банків, до індивідуальних методів оцінки фінансової стійкості за процедурами, що враховують конкретний етап розвитку системи, специфіку банківських ризиків визначеного періоду та особливе місце конкретного банку на ринку банківських послуг. Системне вивчення профілю ризиків банків, розподіл їх на СФГБ сприятиме визначенню адекватних заходів регулювання для кожної з груп.

Таким чином забезпечується обґрунтоване та своєчасне втручання саме у сфері підвищених ризиків. Подальший розвиток наглядових процедур пов'язаний не стільки із збільшенням ролі регулятора у діяльності банків, а з

пошуком нових і підвищенням ефективності діючих інструментів оцінки фінансової стійкості банків, достатності капіталу для покриття ризиків та якості систем управління ризиками.

Індикативні показники діяльності банків, що використовуються у банківському нагляді для оцінки фінансової стійкості, повинні фіксувати найбільш вразливі сфери фінансового стану і своєчасно виявляти об'єкти, що потребують негайних регуляторних заходів. Така система показників має бути гнучкою та розвиненою, орієнтуватися та основні характеристики профілю ризиків банків, інакше вона не здатна реагувати на суттєві зміни умов діяльності, що можна продемонструвати на прикладі існуючих економічних нормативів.

З точки зору медіопруденційного нагляду ключовою характеристикою фінансової стійкості як банку, так і банківської системи в цілому, є структурно-функціональна рівновага. З використанням даного підходу забезпечується поєднання вимог до фінансової стійкості банку на макrorівні (здатність відновлювати фінансовий стан після впливу внутрішніх та зовнішніх збурень) та банківської системи в цілому на макrorівні (здатність виконувати відповідні функції в економіці під впливом зовнішніх та внутрішніх шоків).

1.2 Концептуальні засади формування в Україні системи медіопруденційного банківського нагляду

Слід окремо зупинитися на основних принципах побудови медіопруденційного нагляду, що забезпечують його узгодженість, цілісність та реалізацію завдань. Серед них:

— цілеспрямованість (наглядові заходи на рівні банку, СФГБ та банківської системи в цілому мають бути підпорядковані єдиній меті – забезпеченню фінансової стійкості банківської системи);

- комплексність (наглядові заходи на рівні банку, СФГБ та банківської системи мають застосовуватися комплексно та узгоджено за інструментарієм);

- ієрархічність (завдання, інструментарій та базові положення нагляду за банками, СФГБ та банківською системою в цілому мають бути ієрархічно узгоджені від загального до часткового);

- диференційованість (наглядові заходи мають застосовуватися диференційовано, залежно від об'єктів нагляду та рівня ризиків);

- адаптованість (систематичний перегляд наглядових норм відповідно до поточних змін в економіці та банківській системі).

В межах медіопруденційного банківського нагляду доцільно розрізнити наглядові процедури за призначенням та інструментарієм для трьох видів нагляду: агрегованого (за банківською системою, від латинської *aggregatum* - сукупний), компаративного (за СФГБ, від *comparatum* - зв'язаний, порівняний та специфікованого (індивідуального, від *specifica* - конкретний).

Поєднання розвитку інструментарію на даних рівнях забезпечує узгодження макро- та мікроекономічних підходів, спрямованих на визначення специфіки конкретного періоду розвитку системи, дослідження профілюючих ризиків та найбільших погроз. Впровадження системи диференційованого трьохрівневого банківського нагляду на шляху впровадження в Україні до макропруденційного нагляду сприяє формуванню адекватних наглядових процедур та регуляторних заходів (табл. 1.1).

Три види банківського нагляду пропонується виокремлювати відповідно до базових об'єктів, напрямків дослідження ризиків, інструментарію контролю та регуляторних підходів. На рівні специфікованого банківського нагляду об'єктами виступають конкретні банки, а рівень специфікованого нагляду відображає традиційні процедури нагляду за банками, які існують в Україні. Основним завданням специфікованого нагляду є оцінювання спроможності банку контролювати ключові процеси та ризики, виконувати нормативні вимоги Національного

банку до організації банківської діяльності, проведення операцій, відображення їх у бухгалтерському обліку та звітності. У разі встановлення порушень нормативно-правових документів або виявлені підвищених ризиків, фактів погіршення фінансового стану, що загрожують інтересам кредиторів та вкладників банку застосовуються процедури адекватного реагування.

Таблиця 1.1 – Порівняння агрегованого, компаративного та специфікованого банківського нагляду

Критерії	Види банківського нагляду		
	Агрегований БН	Компаративний БН	Специфікований БН
Об'єкт	Банківська система в цілому	СФГБ	Окремий банк
Мета	Підтримання ФС банківської системи в цілому		
Завдання	Запобігання втрати фінансової стійкості банківської системи	Виявлення СФГБ з підвищеним рівнем ризиків, розробка та своєчасне застосування до них адекватних регуляторних заходів	Оцінювання спроможності банку контролювати ключові процеси та ризики, виконувати нормативні вимоги; втручання при підвищених ризиках
Інструменти ідентифікації ризиків	Моніторинг динамічних змін у конфігурації різних СФГБ (щодо збільшення/зменшення розміру одних СФГБ за рахунок інших, міжгрупової міграції банків тощо)	Моніторинг динамічних змін в окремій СФГБ (щодо складу банків-учасників, середньогрупових значень індикаторів ФС тощо)	Моніторинг динамічних змін у діяльності окремого банку (щодо приналежності до складу відповідної СФГБ, місця банку в межах СФГБ та його динамічних змін, індивідуальних значень індикаторів фінансової стійкості тощо)
Індикатор необхідності застосування пруденційних заходів	Наближення системних ризиків до критичних меж, що є загрозливими для фінансової стійкості банківської системи в цілому	Наближення рівня РНВ СФГБ до критичних меж	Наближення до критичних меж ризиків: 1) втрати ФС банку в межах СФГБ; 2) РНВ СФГБ
Регуляторні заходи при підвищених ризиках	Заходи системного реагування (законодавчі та нормативні зміни умов банківської діяльності, вдосконалення контрольного інструментарію)	Комплексні заходи посиленого нагляду до СФГБ з підвищеним рівнем ризиків	Заходи банківського регулювання та нагляду, передбачені чинним законодавством

Примітка. Авторська розробка

Компаративний нагляд орієнтований на виокремлення однорідних структурно-функціональних груп, виявлення СФГБ з підвищеним рівнем ризиків, розробку та своєчасне застосування до них адекватних регуляторних

заходів. Виходячи із основного завдання типізації підходів до банків із однаковими структурно-функціональними характеристиками, впровадження диференційованих підходів до банків передбачає здійснення моніторингу динамічних змін в кожній СФГБ щодо складу банків-учасників, середньогрупових значень індикаторів фінансової стійкості, характеристики основних ризиків та необхідних заходів наглядового реагування. У разі встановлення підвищених ризиків необхідним є застосування комплексних заходів посиленого нагляду до відповідних СФГБ.

Агрегований банківський нагляд побудований на засадах узагальнення висновків щодо співвідношення структурних складових банківської системи – окремих СФГБ із притаманними їм ризиками. Даний вид нагляду передбачає здійснення моніторингу динамічних змін у конфігурації різних СФГБ щодо зміни розміру одних СФГБ за рахунок інших, переходу банків із однієї групи до іншої, особливо коли такий перехід здійснює одночасно велика кількість банків, а група-донор та група-реципієнт мають підвищені ризики.

Застосування концепції трьохрівневого диференційованого банківського нагляду передбачає розподіл всіх банків на СФГБ, визначення специфіки ризиків для кожної з них, диверсифікації заходів моніторингу за ризиками груп, своєчасне наглядове реагування на ранні сигнали втрати фінансової стійкості. Для оцінки індивідуального ризику окремого банку важливим є встановлення його приналежності до відповідної групи, формалізація профілю ризику цього банку, обґрунтування наслідків незбалансованості основних агрегатів активів і пасивів та потенціальних можливостей переходу до груп із вищим або нижчим рівнем фінансової стійкості. При цьому оцінка загального стану системи здійснюється за допомогою інтегрованих показників, що характеризують структуру, співвідношення її частин, як і аналіз стійкості кожного елементу системи. Таким чином забезпечуються перехід від загального до часткового, зв'язок показників у відображенні основних тенденцій розвитку системи.

На основі дослідження особливості розміщення СФГБ та динаміки змін показників відповідних банків формується модель співвідношення структурних елементів банківської системи, що враховує найбільш суттєві характеристики фінансової стійкості і одночасно оцінює характеристики кожної групи у порівнянні до середніх системних значень. Співвідношення груп дозволяє оцінити структуру банківської системи, масштаби проблемних сфер діяльності банків, особливості ризиків відповідних однорідних груп. Виявлення загальних властивостей карти, тенденцій змін фінансових показників банків визначає деяку узагальнену модель фактичного розподілу банківського ринку, особливостей адаптації банків кожного сегменту до кризових умов.

Розвиток диференційованих методів банківського нагляду забезпечує вдосконалення підходів до оцінки систем управління банківськими ризиками шляхом впровадження типізованих процедур для аналізу фінансової стійкості окремих банків, СФГБ та всієї банківської системи. Для кожної групи повинні застосовуватися відповідні підходи із врахуванням специфічних структурно-функціональних характеристик банків. Відповідні методики аналізу фінансової стійкості банків мають бути достатньо чіткими, зрозумілими для керівників банків, розвинутими та обґрунтованими для коректної оцінки проблематики розвитку банків. У даному контексті трансформація нагляду полягає у зближенні інструментарію ризик-менеджменту банків та наглядових органів.

На нашу думку, саме диференційований за групами банків нагляд на основі ризиків дає змогу зробити його превентивним та забезпечити резистентність банківської системи, стійкість до зовнішніх та внутрішніх шоків. Для застосування відповідних підходів у національній банківській системі створено усі необхідні передумови.

Разом із діагностикою загального фінансового стану банківської системи в процесі аналізу розподілу СФГБ необхідно встановлення сфер підвищених ризиків та формування задач пріоритетного втручання.

Наприклад, в умовах загального скорочення кредитних програм і погіршення кредитоспроможності позичальників оцінка банківським наглядом процесів управління кредитним ризиком має бути іншою, ніж у період активного розвитку банківської системи.

Відповідно до системних перетворень потрібне налаштування механізмів контролю банківського нагляду, здатне своєчасно виявляти сфери підвищеного ризику і запобігати втраті фінансової стійкості банків. Так, у період активного розвитку, що спостерігався до початку кризи 2009 року, банками надані значні обсяги кредитів, розширено мережу власних установ, залучені суттєві ресурсні кошти від суб'єктів господарювання і населення. У цей час в системі збільшувалися СФГБ з ефективно працюючими банками, а кластери надлишкових високоліквідних активів, розміщених на міжбанківському ринку кредитів були представлені у обмеженій кількості. Саме у період розвитку створювалися підрунтя майбутніх проблем – разом із збільшенням банківських активів і пасивів росли усі класичні види ризиків.

Слід зазначити, що протистоянню підвищеним ризикам на етапі бурхливого розвитку присвячена концепція Базель-3 з формування контрциклічних та буферних резервів – накопичення джерел для покриття майбутніх збитків. Що стосується систем індикативних показників банківського нагляду, то під час активного розвитку пріоритети мають бути зосереджені у сферах, де формуються ризики – групах банків із високими темпами зростання, значними резервами під активи, високими процентними ставками залучення і розміщення ресурсів.

У наступному періоді, під час кризи, кількість і обсяги СФГБ проблемних банків збільшилися. На початкових етапах кризи в умовах значних курсових коливань зросла кількість кластерів із підвищеними торгівельними доходами. У цей період багато банків звернулося до операцій з іноземною валютою, що підвищило відповідні ризики і спрямувало до них увагу банківського нагляду.

У період погіршення якості кредитів, під впливом кризи, значна кількість банків зосередилася на роботі з проблемною заборгованістю, відновленні власної платоспроможності і ліквідності та призупинила кредитування. У цей період банками надавалася ресурсна підтримка через механізми рефінансування. Наглядові процедури враховували загальну нестійкість системи і спрямовувалися на своєчасне втручання при надмірних ризиках.

Для запобігання втрати фінансової стійкості в умовах кризи банківському нагляду необхідні методики стрес-тестування та прогнозного моделювання, адаптовані до особливостей розподілу ринку, врахування можливих змін системи показників за різними сценаріями реалізації подій. Таке прогнозування розвитку є дуже важливим для вибору адекватних заходів впливу в системі банківського нагляду. Затвердження програми фінансового оздоровлення, покращення фінансового стану або капіталізації має спрямовуватися на оптимальну траєкторію відновлення фінансової стійкості.

Характерною ознакою періоду відновлення діяльності системи, що розпочався разом із скороченням кількості проблемних банків, є суттєве зростання СФГБ із підвищеними високоліквідними активами. В умовах обмеженої кредитоспроможності позичальників і недостатньо диференційованої банківської ресурсної бази, процеси кредитування є обмеженими. Натомість банки розвивають операції, пов'язані із комісійними і торгівельними доходами, використовуючи короткострокові ресурси. Задача нагляду полягає у забезпеченні оперативного контролю і своєчасного реагування на трансформацію структури банківських операцій та зміну профілю ризиків.

Диференційований підхід до банківського нагляду на основі побудови трьохрівневої системи банківського нагляду забезпечує виявлення зв'язку і місця кожної частини у загальному розвитку даної системи, оцінки найбільших погроз та опрацювання шляхів запобігання та управління

ризиками. Інструментарій аналізу та регуляторного впливу на структурно-функціональні групи банків має вдосконалюватися і розвиватися разом із сучасними міжнародними підходами та принципами. Запропонований підхід до виокремлення однорідних структурно-функціональних груп є переходом від статичних показників і загальних обмежень до групування подібних об'єктів та індивідуального підходу до оцінки фінансової стійкості банків за формалізованими процедурами, що враховують конкретний етап розвитку системи та специфіку банківських ризиків визначеного періоду.

Систематизована інформація про розподіл СФГБ формує своєрідну динамічну систему координат для інтерпретації змін показників кожного банку. При порівнянні показників для кожного звітного періоду одночасні зміни показників усіх банків ускладнюють встановлення деяких формально зафіксованих граничних значень для градації рівня фінансової стійкості. Дослідження ринкової позиції банку, аналіз структурної рівноваги показників, результативності заходів щодо підтримки фінансової стійкості та досягнення стратегічних цілей формують відповідну характеристику в банківській системі. Значення фінансових показників конкретного банку отримують нову якісну оцінку, зважаючи на його місце в динамічній системі показників усіх банків.

Впровадження обґрунтованих підходів до процедур банківського нагляду на рівні окремих банків, однорідних СФГБ сприятиме підвищенню їх ефективності та забезпеченню прозорості діяльності наглядових органів, можливості обґрунтування певних регуляторних заходів та підходів без створення конфліктних ситуацій.

Стійке відокремлення спеціалізованих структурно-функціональних груп банків свідчить про відмінності їх економічної природи та функцій. Кожна група банків потребує окремого підходу до оцінки фінансової стійкості із врахуванням вже напрацьованих даних щодо можливих сценаріїв розвитку.

Подальший розвиток наглядових процедур пов'язаний не стільки зі збільшенням повноважень регулятора і втручанням у діяльність системи, а з пошуком нових і підвищенням ефективності діючих інструментів оцінки фінансової стійкості банків, достатності капіталу для покриття ризиків та якості систем управління ризиками. Трансформація нагляду полягає у зближенні інструментарію ризик-менеджменту банків та наглядових органів. Методики аналізу фінансової стійкості банків повинні бути достатньо розвинутими та обґрунтованими для повного усвідомлення проблематики розвитку банків. На наш погляд, на даному етапі необхідний розвиток диференційованих підходів до оцінки фінансового стану банків із врахуванням специфічних структурно-функціональних характеристик.

Для впровадження концепції медіопруденційного нагляду в Україні необхідний подальший розвиток законодавчої бази з метою підвищення прозорості банків, виявлення реальних власників та підвищення їх відповідальності. Всебічна оцінка банківських ризиків є неможливою без забезпечення нагляду за всіма учасниками фінансового ринку, повноваження відповідних наглядових органів щодо втручання в діяльність підзвітних установ. Протягом останніх років Національним банком впроваджуються стандарти корпоративного управління, нормативи нагляду за банківськими групами та вдосконалюються форми відповідної звітності. Концепція виокремлення однорідних СФГБ сприятиме виявленню кептивних банків, орієнтованих на бізнес акціонерів та дослідженню особливостей ризиків даних банків.

В Україні залишається актуальною проблема загального правового середовища банківської діяльності, підвищення на законодавчому рівні фінансової дисципліни і відповідальності позичальників, охоплення кредитної діяльності всіх банківських установ інституціями кредитних історій, формування позасудових механізмів урегулювання зобов'язань за проблемною заборгованістю тощо.

1.3 Методологія виявлення та оцінювання ризику незбалансованих відхилень у наглядовій роботі

Для реалізації сучасної концепції нагляду на основі ризиків необхідна достатня методологічна база, спрямована на виявлення саме тих ризиків, що створюють найбільшу загрозу банкам у конкретний період розвитку системи. Арсенал індикативних показників для оцінки фінансової стійкості має бути досить чутливим і відрізнятися не лише для різних СФГБ, але й для конкретних етапів економічного циклу, особливих умов розвитку системи. Так, у період прискороного розвитку кредитних операцій та розширення мережі відділень підходи нагляду повинні бути відмінними від тих, що застосовуються на фазі обмеженого кредитування, погіршеної якості портфелю та розвитку короткострокових спекулятивних операцій банків.

Кожний банк, як складна економічна система, яка розвивається у конкурентному середовищі під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників, характеризується власною структурною специфікою та профілем ризиків. Погіршення окремих аспектів його діяльності відображується у відповідних показниках і впливає на інші характеристики. Існує певна аналогія між складним економічним та живим організмом, коли погіршення стану здоров'я фіксується сигналами різних приладів, результатами проведення чисельних аналізів, що з різних точок зору відображають певний дисбаланс у системі.

Оскільки система показників фінансової стійкості банку також враховує різноманітні аспекти його діяльності, дослідження змін цих показників необхідно проводити комплексно, за сукупним впливом на загальний фінансовий стан. Наприклад, подорожчання ресурсної бази одночасно впливає на стан прибутку через зростання витрат, на ліквідність банку через зміну структури зобов'язань, на підвищення ставок за кредитами і, опосередковано, на їх якість. У разі значних змін вартості ресурсів такий банк переміститься від однієї СФГБ до іншої, змінить перелік банків, які

розташовані у відповідній групі, тобто отримує новий статус в системі структурно-функціональних характеристик.

Таким чином, модель СФГБ виступає своєрідною динамічною системою координат для інтерпретації змін показників кожного банку. При порівнянні показників для кожного звітного періоду одночасні зміни показників усіх банків унеможливають об'єктивне встановлення жорстких формальних граничних значень для градації рівня фінансової стійкості - однакових для всіх банків.

Основу методичного підходу до аналізу фінансової стійкості банків при диференційованому нагляді з використанням СФГБ складає перехід від використання універсальних обмежень та контрольних показників до індивідуальних індикаторів фінансового стану, адаптованих за профілем ризику конкретних груп банків. Математичний апарат самоорганізуючих карт, що використовується при групуванні банків за сукупними значеннями системи показників, дозволяє не лише аналізувати розвиток і вивчати особливості окремих СФГБ, а й динамічно уточнювати саму систему показників контролю за діяльністю банків, враховуючи особливості конкретного періоду розвитку системи, фази економічного циклу, зовнішніх та внутрішніх умов, що впливають на стан банківської системи.

Продовжуючи аналогію з живим організмом, можна стверджувати, що фінансовий стан різних банків може суттєво відрізнятися і вимагати для оцінювання обґрунтованого індивідуального підходу. Для сфер підвищених ризиків необхідним є поглиблений моніторинг та встановлення жорстких процедур контролю. Для банків із контрольованим рівнем ризиків слід дотримуватися принципу пруденційності нагляду - обережності, ґрунтовності, обачливості. З огляду на репутаційні ризики кожного банку необхідно дотримуватися пріоритету обмеженого втручання регулятивних органів у розвиток банківських установ.

Для кожної СФГБ необхідний обґрунтований рівень граничних показників оцінки фінансового стану у конкретний період розвитку системи.

Ключовим моментом для формування підходів банківського нагляду мають виступати профілі ризиків груп. Методи контролю та режими взаємодії при наявності проблем мають бути адекватні їх фінансовому стану та профілю ризиків банків.

Дослідження ринкової позиції банку, аналіз структурних ризиків та відхилень значень показників, результативності самостійних управлінських заходів щодо підтримки фінансової стійкості та виконання стратегічних цілей розвитку, формує своєрідний «фінансовий портрет», паттерн банку у національній банківській системі. Значення фінансових показників конкретного банку отримують нову якісну оцінку з огляду на його місце у змінній системі показників усіх банків.

У період загального погіршення фінансового стану усіх банків системи, який спостерігалася під час останньої фінансово-економічної кризи, оцінка фінансової стійкості банків також має бути адаптована до поточних проблем і особливостей реакції системи на зовнішні шоки. У період «епідемії» методика діагностики фінансової стійкості банків має динамічно пристосовуватися до виявлення сфер підвищених ризиків та раннього реагування з метою запобігання її втрати. Інструментарій банківського нагляду має бути гнучким і обґрунтованим, а наслідки регуляторного впливу повинні забезпечити підтримку фінансової стійкості банківської системи. Одним із важливіших принципів має стати забезпечення підтримання банками структурно-функціональної рівноваги, оскільки дослідження показників банківської звітності під час кризи показали, що збалансовані банки легше перенесли зовнішні шоки та швидше відновили діяльність.

У даному підході до вивчення фінансової стійкості системи важлива чітка процедура виокремлення груп банків, близьких за значеннями структурних показників. Спостереження за траєкторіями таких банків, порівняння їх показників у динаміці дозволяє пояснити причину структурних трансформацій банківської системи, оцінити їх ризики та забезпечити прогнозне моделювання розвитку подій.

На підставі класифікації банків за групами стає можливим наблизити методи регуляторного впливу до безпосередніх профілів ризиків банків. Для системи банківського нагляду принципово важливим є забезпечення ранньої діагностики системи, оскільки саме через вплив системних ризиків разом послаблюється стійкість усіх банків. Як показав досвід останніх років, ефект підвищення загального негативного впливу на окремі об'єкти був настільки значним, що призвів до ліквідації банків, які не мали найгірших фінансових показників.

Розвиток інструментарію ризик-орієнтованого нагляду потребує диференціації наглядових заходів залежно від ефективності управління ризиками в окремих банках, його обґрунтованості і достатності з огляду на фактичні ризики, які приймають на себе банки. Підходи банківського нагляду до оцінки ризиків мають враховувати особливості стратегічного розвитку кожного банку, його внутрішні можливості, технологічні обмеження, потреби клієнтури, кваліфікацію персоналу, достатність та прозорість систем ризик-менджменту.

У сучасній наглядовій практиці увага акцентується переважно на основних дев'яти видах ризиків (кредитному, процентному, ринковому, валютному, операційно-технологічному, юридичному, стратегічному, репутаційному та ризику ліквідності), кожний з яких визначається параметрами конкретних банківських операцій. Існуючий підхід до оцінки базових ризиків не повністю враховує взаємозв'язок різних видів ризиків, їх сукупний вплив на стратегічну збалансованість розвитку банку, структурно-функціональну рівновагу основних параметрів його активів і пасивів, стабільність положення на фінансовому ринку, що в значній мірі визначає фінансову стійкість банку [27, 31, 32, 67, 69, 241, 353, 373, 389, 415, 426, 435, 447, 459, 477, 487, 494, 524, 537, 540, 549, 567, 582].

З метою врахування вищезазначених факторів, на наш погляд, необхідно виокремити ще один вид банківських ризиків - ризик незбалансованих відхилень (РНВ) та в межах процедур диференційованого

банківського нагляду оцінювати його як на рівні окремого банку, так і на рівні СФГБ.

На відміну від інших ризиків, ризик незбалансованих відхилень не лише визначає реальні або потенційні втрати від проведення окремих видів банківської діяльності, а характеризує загальний рівень спеціалізації банку, сфери підвищеного ризику втрати фінансової стійкості. За допомогою даного виду ризику оцінюється стан структурно-функціональної рівноваги як окремого банку, так і СФГБ.

Ризик незбалансованих відхилень банку пропонується визначити як можливі втрати доходів або капіталу, пов'язані із незбалансованим співвідношенням активів та пасивів (за строками, процентними ставками, напрямками та видами операцій), основних джерел прибутку банку, а також інших характеристик його фінансової стійкості.

Ризик незбалансованих відхилень на рівні СФГБ характеризує можливі втрати доходів або капіталу банками цієї групи внаслідок наявності стійких відхилень відповідних параметрів їх діяльності від аналогічних параметрів діяльності тих банків, що входять до групи банків зі збалансованими структурно-функціональними характеристиками. Контроль за РНВ дозволяє визначити сфери діяльності банку, що є найбільш вразливими до зовнішніх шоків, оцінити рівень дестабілізації розвитку банку та адресно застосовувати регуляторні заходи з метою відновлення рівноваги банку.

Для оцінювання необхідних резервів на покриття очікуваних збитків банку внаслідок реалізації РНВ запропоновано алгоритм, наведений на рис. 1.2. При обчисленні ризику враховуються різноманітні чинники загроз втрати фінансової стійкості банку, структурно-функціональних груп та системи в цілому. Відповідно до підходу структурно-функціонального аналізу, оцінка РНВ є складовою загальної оцінки фінансового стану банку в системі банківського нагляду, що доповнює традиційний контроль за динамічними змінами параметрів, які характеризують фінансову стійкість банку.

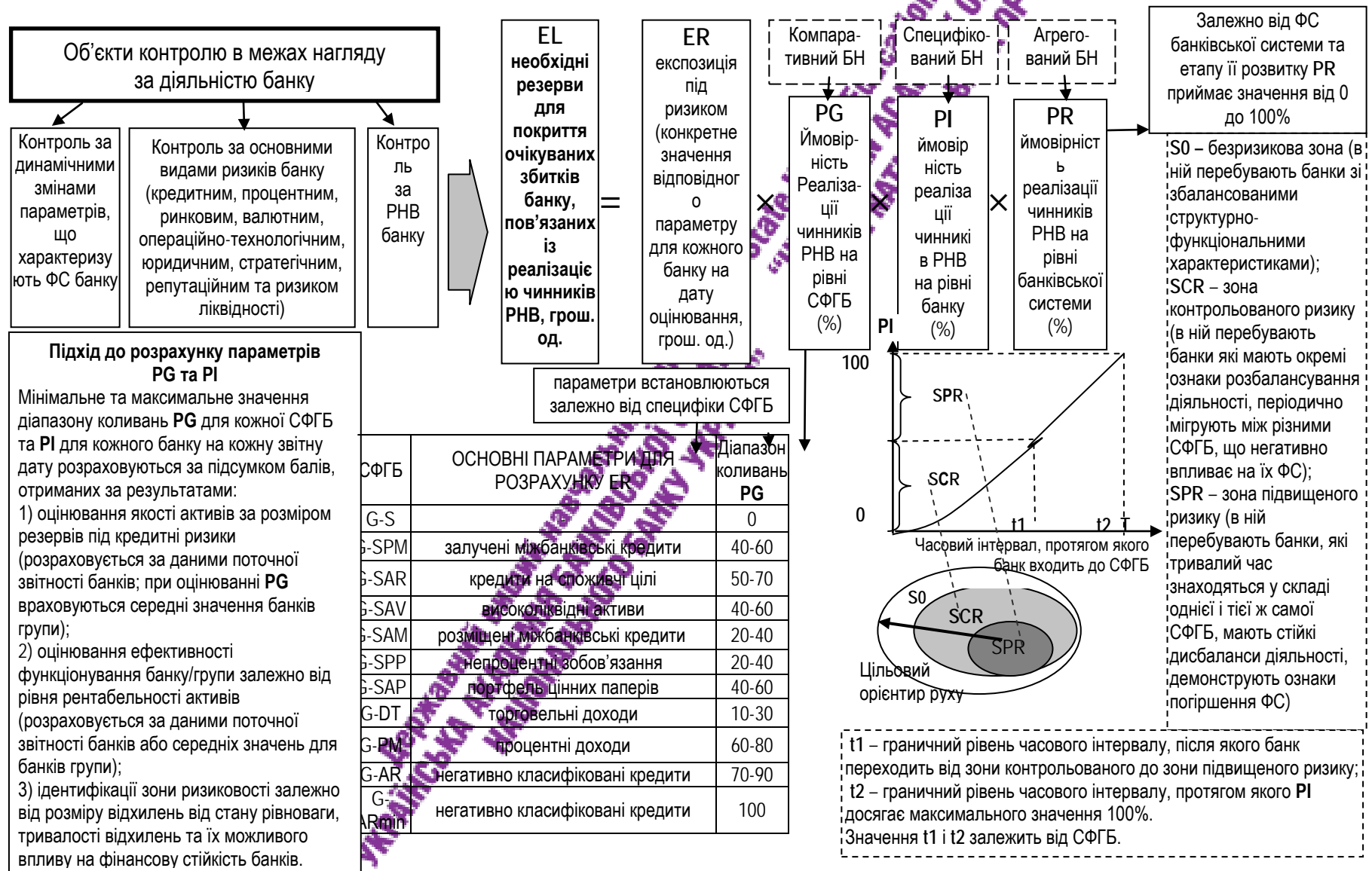

Рисунок 1.2 – Алгоритм оцінювання ризику незбалансованих відхилень банку

Примітка. Авторська розробка

До таких параметрів належать різноманітні дані банківської звітності, інформація, що збирається в процесі банківського нагляду та контроль за основними видами банківських ризиків.

Розмір необхідних резервів для покриття очікуваних збитків банку, пов'язаних із реалізацією чинників РНВ (EL) розраховується за формулою (1.1).

$$EL = ER * PG * PI * PR \quad (1.1)$$

де ER - експозиції під ризиком, що визначає прогнози витрати на ліквідацію дисбалансу у структурі активів, пасивів, доходів, витрат, наприклад, диверсифікацію активів чи пасивів, продаж проблемних активів із дисконтом тощо;

PG - ймовірностей реалізації РНВ на рівні СФГБ, що залежить від специфіки групи, характеру дисбалансу у структурі активів, пасивів, доходів, витрат. Для кожної групи емпірично розрахований діапазон коливань значень PG ;

PI - ймовірностей реалізації РНВ на рівні банку, що характеризує ступень прояву дисбалансу для конкретного банку. Якщо банк протягом певного періоду переміщується від однієї групи до іншої і не проявляє стійких характеристик дисбалансу, вважається що він знаходиться в зоні контрольованого ризику, а значення PI не перевищує 50%. Після тривалого перебування у СФГБ банк переходить у зону підвищеного ризику, де ймовірність втрати фінансової стійкості у зв'язку із реалізацією чинників РНВ зростає;

PR - ймовірностей реалізації РНВ на рівні банківської системи в цілому, що залежить від загального рівня її фінансової стійкості, конкретного етапу розвитку.

Кожний із визначених ймовірнісних параметрів, що знаходиться вище за ієрархією, впливає на рівень інших параметрів. Значення параметрів PG , PI та PR розраховуються на основі фінансових показників, що використовуються для виокремлення СФГБ.

Ймовірнісна оцінка РІ для кожного банку на кожну звітну дату та мінімальне та максимальне значення діапазону коливань РГ для кожної СФГБ перераховуються із бальної оцінки даних параметрів за підсумком балів, отриманих за результатами:

1) оцінювання якості активів за розміром резервів під кредитні ризики (розраховується за даними поточної звітності банків; при оцінюванні РГ враховуються середні значення банків групи);

2) оцінювання ефективності функціонування банку або СФГБ залежно від рівня рентабельності активів (розраховується за даними поточної звітності банків або середніх значень для банків групи);

3) ідентифікації зони ризиковості залежно від розміру відхилень від стану рівноваги, тривалості відхилень та їх можливого впливу на фінансову стійкість банків.

Отримані ймовірнісні параметри РГ, РІ та РР відображають важливі структурно-функціональні характеристики відповідних об'єктів і тому широко використовуються у наглядних процедурах, зокрема при рейтингуванні банків та виборі режимів нагляду за ними. Більш детально процедури розрахунку даних параметрів та їх використання розглядаються у розділах, присвячених інструментам та режимам агрегованого, компаративного та специфікованого нагляду.

Як і усі інші ризики, РНВ потребує адекватного інструментарію виявлення (ідентифікації), організаційних методів контролю та моніторингу, адекватних процедур вимірювання. Управління структурним ризиком на макро і макрорівнях забезпечує адекватне та своєчасне реагування на зміни, що можуть призвести до втрати фінансової стійкості.

Система ідентифікації РНВ має включати стратегічне та операційне планування діяльності банку, що ґрунтується на аналізі особливостей ризиків СФГБ, до якої він належить, встановленні ступеню відповідності групі та визначенні пріоритетів управління даним ризиком. Системи контролю за РНВ передбачає розробку банком відповідних положень або політик за

напрямами діяльності, спрямованих на забезпечення збалансованого розвитку. Моніторинг РНВ спирається на організацію конкретних інформаційних систем ефективного управління ризиком та забезпечення систематичних перевірок встановлених норм. Вимірювання ризику потребує спеціальних звітів щодо результатів діяльності банку, побудованих за визначеною системою критеріїв, у тому числі, моделювання та стрес-тестування за напрямками діяльності з метою рівноважного розвитку операцій.

Разом із переходом до розвинутих методів оцінки достатності капіталу, якості активів, що перебувають під ризиками, вдосконаленням методів моніторингу і аналізу фінансової стійкості банків, у банківського нагляду з'являється можливість деякої лібералізації узагальнених обмежень з огляду на конкретні профілі ризиків одних банків та посиленого контролю за діяльністю інших банків. Інформація про структурно-функціональну специфіку банків, ефективність їх ризик-менеджменту, відповідність його методів оцінки і управління ризиками дозволяє банківському нагляду визначати можливі індивідуальні контрольні показники для різних груп, відходити від стандартних лімітів та нормативів у банківській системі.

Внутрішні системи управління ризиками у банках мають враховувати їх структурно-функціональні особливості, місце на ринку банківських послуг, враховувати їх позитивний і негативний досвід банків із аналогічним профілем ризиків. Управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків. При управлінні ризиком обов'язково мають враховуватися структурно-функціональні характеристики банків.

Процедура оцінки ризиків банками повинна бути досить формалізованою та обґрунтованою для сприйняття системою банківського нагляду. Узгодженості підходів сприятиме диференціація методології нагляду для різних структурно-функціональних груп.

У сучасній банківській практиці при формуванні звітів безвиїзного нагляду та інспекційних перевірок здійснюється поглиблений аналіз фінансової стійкості, що ґрунтується на дослідженні значень фінансових показників, їх динаміки, порівнянні значень із відповідною масштабною групою банків (близьких за обсягом активів). Базовою характеристикою фінансового стану кожного банку є рейтингова оцінка за системою CAMELS, що встановлюється за результатами комплексного інспектування, визначає режим нагляду за банком і враховується у звітах безвиїзного моніторингу до наступного комплексного інспектування.

Слід зазначити, що кожна категорія ризиків, визначених в системі банківського нагляду, впливає на більшість складових рейтингової оцінки системою CAMELS, тобто існує певна відповідність між рейтинговою оцінкою та висновками щодо кількісної і якісної оцінки ризиків.

Так, оцінка достатності капіталу, у першу чергу, залежить від якості активів, їх структури та наявності ризикових вкладень, що відраховуються від капіталу, а також здатності банку підтримувати капітал на достатньому рівні для покриття усіх ризиків, оскільки будь-які втрати від неврахованих ризиків знаходять відображення у капіталі. Таким чином, за діючою методикою рейтингової оцінки достатності капіталу основний акцент припадає на контроль якості активів (кредитний ризик) та їх структури (ризик ліквідності).

При оцінці якості активів основна увага також приділяється кількості кредитного ризику та якості управління ним. Крім того, вивчається структура активів, обсяги проблемних статей, концентрації, збалансованість між активами і пасивами. У разі відкритої валютної позиції значний вплив на оцінку активів може мати валютний ризик. Також методикою рейтингового оцінювання окремо визначаються системи управління активними операціями, їх ефективність та достатність для якісного управління ризиками.

Оцінка керівництва та управління (якості менеджменту) включає оцінювання стану ризик-менеджменту і тому є найбільш повною з точки зору методики нагляду на основі ризиків. Особливою вимогою сучасного ризик-орієнтованого підходу банківського нагляду є превентивний характер отриманих висновків, оцінювання здатності керівництва забезпечити збалансований розвиток банку при наявних системах управління. Достатність систем управління ризиками має бути оцінена шляхом встановлення відповідності між кількісною оцінкою ризиків та якістю систем ризик-менеджменту для забезпечення їх ідентифікації, контролю, моніторингу та вимірювання. Оцінювання банківського менеджменту дає можливість обговорювати і узгоджувати висновки щодо профілю ризику банків. Оскільки найбільш детальний та ефективний діалог можливий лише при проведенні виїзного інспектування, відповідна оцінка не передбачена при дистанційному нагляді.

З точки зору безвиїзного нагляду, одним із найбільш інформативних розділів є рейтингова оцінка надходжень, яка побудована на дослідженні структури прибутку, складових доходів та витрат, що визначаються за даними балансу, а також порівнянні політики управління активами і пасивами, процентної та тарифної політики конкретного банку із відповідною групою банків. Найкращим є результат порівняння із групою банків, близькою за структурними характеристиками активів і пасивів, доходів і витрат. Оцінка близьких за структурою банків забезпечує можливість використовувати позитивний або негативний досвід на прикладі проявленого конкретного профілю ризиків.

Рейтингова оцінка ліквідності також зв'язана із більшістю напрямів ризиків, які можуть зашкодити своєчасному виконанню зобов'язань перед клієнтами. У першу чергу, враховується структура активів за якістю та ступенем ліквідності, диверсифікація та стабільність ресурсної бази, відповідність строків активів і пасивів та, за необхідністю, процентна і цінова політика. Важливою складовою розділу є процес планування, система

контролю та моніторингу ліквідності, оперативність та адекватність рішень щодо управління активами і пасивами.

У розділі рейтингової оцінки ринкових ризиків розміщується інформація щодо чутливості банку до несприятливих змін у відсоткових ставках, курсах валют, цін на активи портфелю цінних паперів тощо. Головним елементом оцінювання є наявність відкритих незахеджованих позицій за інструментами та здатність банку керувати і контролювати ризик.

Основними елементами контролю фінансової стійкості банку є відомості про якість і структуру активів і пасивів, доходів та витрат банків. Саме ця інформація може бути детально вивчена як за даними безвиїзного нагляду, так і при здійсненні інспектування. Структурні характеристики доходів і витрат формують основу профілю ризиків банку та визначають його місце на ринку банківських послуг. Поєднання групи відповідних показників створює своєрідну структурно-функціональну характеристику банку, що відображує його індивідуальні особливості.

Групування банків із близькими структурно-функціональними характеристиками дозволяє спостерігати за розвитком всієї банківської системи і відзначати окремі фази структурних змін та сфери підвищених ризиків. Відповідний аналіз потребує узгодженої системи показників, які у теперішній час активно використовуються при формуванні звіту безвиїзного нагляду.

1.4 Розвиток категоріально-понятійного апарату дослідження фінансової стійкості банку з урахуванням концепції ризику незбалансованих відхилень

В центрі уваги банківського нагляду є методологія оцінки фінансового стану банків та забезпечення підтримки фінансової стійкості за допомогою відповідного інструментарію. Поняття фінансової стійкості комерційного

банку часто зустрічається в економічній літературі і, як правило, визначення його підпорядковується меті конкретних досліджень, обґрунтовує впровадження відповідних методів аналізу фінансового стану або заходів з його покращення. Підхід до фінансової стійкості коливаються від суто технічних визначень до розгорнутих формулювань, що врахують різні особливості взаємодії об'єктів і суб'єктів відповідних економічних відносин. Використання терміну також може орієнтуватися на мікро- або макрорівень підходів до проблеми. Визначення стабільності фінансової системи залежить від мети дослідження, підходів до самої системи, завдань формулювання її базових характеристик з оглядом на розвиток шляхів управління [3, 13, 48, 54, 65, 68, 74, 89, 103, 111, 122, 131, 174, 187, 188, 193, 210, 222, 244, 264, 289, 304, 321, 323, 328, 346, 359, 384, 390, 401, 408, 428, 433, 438, 445, 452, 464, 486, 504, 527, 543, 551, 558, 560, 569, 585, 586].

В межах запропонованого підходу до структурно-функціонального аналізу банків у системі банківського нагляду фінансова стійкість банків розглядається через проблематику ризику небалансованих відхилень – ризику, який відображає специфічну стратегію банку, підвищену чутливість до тих чи інших зовнішніх шоків. Впровадження нового аспекту оцінки ризиків узгоджується із діючими компонентами і доповнює їх з точки зору пріоритетних напрямків розвитку проблем та заходів банківського нагляду з їх запобігання.

Структурно-функціональний аналіз фінансової стійкості ґрунтується на традиційних підходах до оцінки, що включають різні аспекти та напрямки. У більшості випадків близькими до визначення терміну фінансової стійкості є поняття надійності та платоспроможності. На думку Ю.Масленченкова фінансова стійкість - це відповідність діяльності банку нормативним узагальнюючим показникам, серед яких: обсяг і структура власних коштів, рівень доходів і прибутку, достатність капіталу, мультиплікативна ефективність власного капіталу, норма прибутку на власний капітал, ліквідність, створення доданої вартості банком [269].

Слід зазначити, що посилання на нормативні показники не завжди є вдалим, оскільки традиційне дотримання банками економічних нормативів є необхідною, але не достатньою умовою забезпечення фінансової стійкості. Питання вибору максимально збалансованих та достатніх за спектром огляду нормативних показників завжди перебуває у центрі уваги банківського нагляду. Система обов'язкових економічних нормативів періодично оновлюється і адаптується до особливостей конкретних умов діяльності банків. Між тим, на практиці банки часто забезпечують виконання нормативів шляхом штучних коригувань відповідних показників при наявності високих ризиків. Так, у період розгортання економічної кризи спостерігалися непоодинокі випадки значної втрати платоспроможності окремими банками при виконання усіх економічних нормативів.

У той же час, у запропонованому підході, на наш погляд, важливим є посилання на спектр показників фінансової стійкості, який може бути розвинутим та адаптованим для охоплення основних ризиків фінансової системи у конкретний період діяльності.

На нашу думку, інтегральна характеристика фінансової стійкості банку - це не стільки оцінка набору кількісних показників, а результат їх системного аналізу, особлива якісна характеристика банку як структурного елементу банківської системи.

При визначенні категорії фінансової стійкості встановлено широкий спектр підходів, пов'язаний із складністю та суперечністю чинників, які впливають на результати діяльності банків. Згідно з підходом О.В.Васюренко, фінансова стійкість є динамічною інтегральною характеристикою спроможності банку, як системи трансформування ресурсів та ризиків, повноцінно, з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком, виконувати функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [54].

Комплексний аналіз підходів та визначення категорії фінансової стійкості банку запропоновано В.М.Кочетковим у монографії «Забезпечення

фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти» [210]. На думку автора, недоліки більшості визначень фінансової стійкості пов'язані із неповним охопленням основних аспектів цього процесу у взаємозв'язку і взаємообумовленості, а система показників, які використовуються, являє собою зведення особистих відокремлених характеристик, часто не пов'язаних між собою. Крім того, недостатньо розроблені методологічні аспекти саме для формування та прогнозування фінансової стійкості банку.

Даний підхід розглядає окремих банк як елемент системи, яка, у свою чергу, потребує власної оцінки з позицій фінансової стійкості. Враховуючи відкриту та інтегровану природу банківського бізнесу, що залежить від фінансового стану клієнтів ризиків їх діяльності, доцільно підпорядковувати оцінку фінансової стійкості банку питанню загальної стійкості банківської системи країни та вивчати стійкість конкретної банківської установи з урахуванням її місця у цій системі.

Вивчення фінансової стійкості банків необхідно підпорядковувати соціально-економічним функціям, які ці банки виконують в державі. Комерційні банки, як самостійні системи управління, трансформують ресурси та ризики зовнішнього середовища та одночасно створюють основу фінансової системи. В діяльності банку виявляється його подвійна соціально-економічна природа: це не лише самостійний фінансово-господарський об'єкт, діяльність якого орієнтована на отримання прибутку від послуг, що надаються, а й кредитний інститут, ключовий елемент інфраструктури фінансово-кредитного сектору економіки.

На нашу думку, при оцінці фінансової стійкості банків слід враховувати особливості розподілу ринку банківських послуг у різні періоди розвитку системи, під впливом чинників, що визначають характеристики як всієї сукупності банків, так і місце кожної банківської установи.

Ж.Довгань визначає фінансову стійкість банківської системи як здатність виконувати всі свої функції в повному обсязі, сприяючи при цьому

підвищенню ефективності національної економіки, під впливом зовнішніх шоків та внутрішніх дестабілізуючих факторів [114]. Автор вважає помилковим спрощене трактування стійкості як здатності виконувати свої функції під впливом дестабілізуючих чинників, оскільки, як показав досвід, в 2007-2008 роках банківські системи більшості країн продовжували виконувати більшість своїх функцій (трансформаційну, емісійну), але без виконання стабілізаційної функції, що фактично призвело до надування «кредитних бульбашок», сприяло дестабілізації власної діяльності банків, розбалансуванню всього фінансового ринку та перетворило банківську систему на джерело системної економічної кризи. Тому фінансово стійкою може вважатися лише та банківська система, яка в повному обсязі виконує всі функції, без виключення, та сприяє при цьому підвищенню ефективності національної економіки.

А.Фалютою проаналізовано зв'язок між поняттями *стабільності і стійкості банку* і сформульовано наступну позицію. У широкому значенні фінансова стабільність банку – це системна інтегральна характеристика, що відображає здатність банківської установи зберігати протягом тривалого періоду часу у визначених межах значення всіх фінансових параметрів системи. Згідно вузького, більш конкретизованого трактування, фінансова стабільність банку – це здатність банківської установи в часі безперервно працювати – надавати послуги і задовольняти вимоги, підтримуючи оптимальну величину ліквідності, прибутковості і платоспроможності за допустимого рівня ризиків, і витримувати при цьому негативний вплив зовнішніх і внутрішніх чинників. На відміну від стійкості банку – його здатності протистояти внутрішнім та зовнішнім дестабілізуючим чинникам зараз (тепер, в цей момент), стабільність банку передбачає наявність певного строку функціонування і пов'язану з ним динаміку розвитку. На думку автора «стійкість банку у часі» можна назвати стабільністю банку. [420].

А. Юданов вважає стабільність ознакою стійкості, яку оцінює як здатність опинитися в привілейованому, відносно менш уразливому

положенні під час криз та здатність їх переборювати. Хоча стабільність та стійкість є близькими поняттями, саме стабільність акцентує увагу на здатності системи до постійного відтворення. Стійкими стають як банк, так і вся банківська системи, завдяки своїй стабільності. [454].

Цікавою є позиція С.Вольскої [68], що фінансову стійкість банку не слід ототожнювати з необхідністю забезпечення функціонування всіх її елементів із максимальною ефективністю, адже йдеться насамперед про здатність обмежувати та усувати диспропорції в діяльності банку за допомогою механізму самокоригування. При цьому фінансова стійкість визначається як інтегральна динамічна характеристика, що передбачає сталий розвиток банку в обраному стратегічному напрямі та його здатність в короткі строки повернутися до рівноважного (або близького до нього) фінансового стану після виходу з нього під впливом несприятливих факторів.

За результатами семантичного аналізу висловлюється думка, що поняття «стійкість» є ширшим і включає таке поняття, як «надійність», оскільки останнє пов'язується з визначенням рівня банківських ризиків. У той же час, застосування терміну «стабільність» на думку автора дещо обмежене, оскільки поняття доцільно розглядати для виявлення статичних, а не динамічних характеристик.

В умовах динамічного розвитку системи, адаптації до зовнішніх шоків *стабільна перевага* фінансово стійких банків досягається завдяки вчасному реагуванню та гнучкому коригуванню стратегій розвитку. При цьому незмінність, стабільність значень фінансових показників, у поєднанні із структурними ризиками, обмеженою часткою в системі можуть свідчити про недостатній розвиток і, як наслідок, відсутність фінансової стійкості, в огляді на перспективу реалізації стратегічних завдань банку.

Дослідження динаміки фінансового стану банків України протягом останніх років, причин втрати фінансової стійкості свідчить, що саме підвищений ризик незбалансованих відхилень, стійка специфіка структури

балансу та обмеженість доступних шляхів зміни функціонального положення на ринку банківських послуг створює обмеження для розвитку.

Стійким, на наш погляд, можна вважати банк із стабільними показниками, структурно - функціональні характеристики якого свідчать про контрольовані ризики, збалансованість управлінських підходів і задовільні перспективи подальшого розвитку. У той же час, стабільні структурно-функціональні відмінності деяких банків можуть свідчити про наявність тривалих проблем і неможливість відновлення фінансової стійкості.

Огляд існуючих підходів показав, що на сьогодні відсутня єдина думка про взаємовідношення категорій фінансової стійкості, стабільності, надійності банку. Між різними аспектами оцінки фінансового стану не сформовано чітких зв'язків, що пояснюється складною природою об'єкта аналізу, різноманітними варіантами можливого погіршення його стану під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

Оцінювання фінансової стійкості банку здійснюється на основі виявлення ризику незбалансованих відхилень, тобто потребує системного аналізу фінансової стійкості банківської системи, дослідження особливостей конкретного етапу її розвитку. Крім того, враховується фінансова стійкість СФГБ, до якої належить визначений банк. В межах СФГБ вивчаються особливості фінансової стійкості самого банку, його місця на ринку банківських послуг, з оглядом на конкретні чинники, що формують ризики і вимоги до внутрішніх систем управління цими ризиками.

Враховуючи загальний стійкий розподіл ринку, при оцінці ризику необхідно спиратися саме на ознаки сегменту ринку банківських послуг, до якого належить банк. Природа структурно-функціональних характеристик банку має бути всебічно контрольованою.

Слід зазначити, що ризик незбалансованих відхилень є відображенням рівноваги між спеціалізацією та універсалізацією банку – обов'язковими компонентами фінансової стійкості, контрольований баланс між якими є важливим правилом успішного управління. Задовільна фінансова стійкість

підтримується належним рівнем спеціалізації банку, але одночасно й контрольована універсалізація банку також веде до підвищення фінансової стійкості, оскільки сприяє можливості клієнта задовольнити весь асортимент своїх потреб у банківських продуктах у одному банку.

Високий рівень спеціалізації посилює залежність банку від змін кон'юнктури та ринку і зумовлює перешкоди для розширення банківських операцій, особливо у разі негативних змін зовнішнього середовища. Наприклад, криза 2008-2009 років наочно продемонструвала проблеми банків, спеціалізованих на споживчому та іпотечному кредитуванні під високі проценти та супутні комісійні доходи, які дозволяли отримувати позитивний фінансовий результат навіть при дорогих ресурсах. В умовах кризи, загального подорожання ресурсної бази, відтоку депозитів і зростання проблемності кредитів фізичних осіб в іноземній валюті, ці банки відчули стрімке підвищення кредитного ризику та ризику ліквідності. Зміна спеціалізації банків роздрібногo кредитування потребує, перш за все, звільнення від проблемної заборгованості та диверсифікації ресурсної бази, що ускладнюється умовами посткризового періоду.

Універсалізація банку створює умови для диверсифікації структури залучених ресурсів, кредитного портфелю та інших операцій клієнтів. Це зменшує залежність банку від концентрацій ризиків у окремих клієнтів, бізнес-групах, галузях, регіонах тощо. Разом з тим, надмірне розширення обсягу та асортименту продуктів, що надаються банком, ускладнює його організацію і потребує додаткових витрат на управління банком, що, знижує доходність, маркетингову чутливість до потреб ринку. На великому спектрі банківських послуг зазвичай важче отримати конкурентні переваги, хоча таке правило також має виключення.

Структурне співвідношення складових активів і пасивів, доходів і витрат банку визначає функціональні характеристики банку на ринку банківських послуг, його місце в системі. Банки із подібними структурними характеристиками мають багато спільних властивостей, близькі профілі

ризиків. Поєднання таких близьких за структурою банків в окремі групи або кластери дозволяє досліджувати динаміку їх розвитку у сукупній банківській системі та оцінювати фінансову стійкість за конкретними властивостями кластерів.

Розгляд банківської системи як цілісного об'єкту, складові якого характеризуються специфічними структурно-функціональними властивостями, дозволяє зосередитися на особливостях ризику системи та її елементів у конкретні періоди часу. Дослідження такої системи спрямовується від основних, найбільш суттєвих характеристик, «від загального до часткового».

Увага нагляді акцентується на системному уявленні про здатність банківського сектору економіки протистояти зовнішнім шокам. Загроза втрати фінансової стійкості банківської системи залежить не стільки від банкрутства окремих банків, а від загальних проблем ринку банківських послуг, що визначається структурним співвідношенням його ключових сегментів.

Даний підхід повністю узгоджується із концепцією макропруденційного нагляду, коли об'єктом державного регулювання виступає уся фінансова система, що охоплює стан суб'єктів фінансового ринку та їх взаємодію. Наприклад, за визначенням Центрального банку Нідерландів «стійка фінансова система здатна до ефективного розміщення ресурсів та абсорбції шоків, уникаючи руйнівного впливу на реальну економіку або на інші фінансові системи. Така система безпосередньо не повинна бути джерелом шоків. Тому визначення стійкої системи охоплює ті гроші, які функціонують належним чином як засіб платежу і як розрахункова одиниця, та фінансову систему, яка має адекватно виконувати функцію з мобілізації заощаджень, диверсифікації ризиків та перерозподілу ресурсів».

Банком Міжнародних розрахунків надано визначення фінансової стабільності як «стану, в якому економічна робота потенційно послаблює коливання в цінах фінансових активів або нездатність фінансових установ

відповідати за договірними зобов'язаннями». Тобто фінансова стабільність має місце тоді, коли фінансова система здатна ефективно розподіляти ресурси та абсорбувати шоки, запобігаючи їх здатності чинити руйнівний тиск на реальний сектор економіки чи фінансову систему [4, 49, 61, 103, 137, 189, 211, 243, 295, 286, 312, 327, 382, 387, 439, 460, 503, 509, 517].

Таким чином, сучасний підхід зосереджує увагу банківського нагляду на сферах підвищених ризиків, тобто передбачає проведення ґрунтовного структурного розподілу складових елементів, визначення сфер підвищених ризиків та застосування необхідних заходів впливу саме до найбільш критичних об'єктів. Для банківських систем із великою кількістю банків, високим ступенем концентрації та спеціалізації реалізація підходу дослідження сфер підвищених ризиків лежить через вивчення структурних ризиків однорідних структурно-функціональних груп банків, їх відмінностей та профілів ризиків. Важливо оцінювати характеристики кожної групи, її природу, динаміку змін, ступень відмінності від інших об'єктів системи, характеристики банків, з яких складається група.

Оцінка фінансової стійкості банку потребує динамічного аналізу змін його профілю ризиків, порівняння із банками, що входять до відповідної структурно-функціональної групи, можливого врахування позитивного чи негативного досвіду розвитку близьких за характеристиками об'єктів.

Узагальнення різних підходів до аналізу фінансової стійкості дозволили дійти висновку про необхідність системного підходу, з огляду на екзогенні ризики розвитку банку як об'єкту економічної системи, залежного від стану клієнтів. Відповідна оцінка має ґрунтуватися на функціональній спеціалізації банку, його місці на ринку банківських послуг, що визначається структурними особливостями балансу та характеристиками банківського продукту, складовими доходів, що отримує банк та витрат, пов'язаних із його діяльністю.

Фінансова стійкість, як економічна категорія, відображає як відносини між окремими банками у процесі розподілу банківських послуг, так і функції,

що виконує банк у системі економічних відносин суспільства. Кожний банк реалізує деякі суб'єктивні стратегічні завдання своїх акціонерів шляхом розробки відповідних політик та програм залучення клієнтів, відображає їх у систему об'єктивних відносин між постачальниками та споживачами банківських послуг.

Наприклад, на етапі бурхливого відкриття відділень та розвитку споживчого кредитування у 2007-2008 роках банківська система в умовах високої конкуренції активно розробляла новітні послуги та банківські продукти. Модель розширеного споживчого кредитування, основу якої привнесли банки з іноземними інвестиціями, формувала вітчизняний ринок.

У періоді посткризового відновлення системи в 2010 році банківська система адаптувала продукти під споживачів з оглядом на проявлені ризики. Так з'явилися різноманітні форми депозитів з можливим достроковим отриманням коштів. Після відтоку коштів клієнтів у 2009 році, банківська система забезпечила відновлення ресурсної бази шляхом розробки нових, прийнятних для клієнтів форм короткострокових заощаджень, впливаючи на формування попиту на банківські продукти.

Суб'єктивні цілі акціонерів та менеджерів не завжди знаходять підтвердження ринком і повну реалізацію. Об'єктивна потреба суспільства у розвитку ринку банківських послуг вносить свої поправки. Лише реальна підтримка клієнтами може підтвердити доцільність та ефективність стратегічних напрямків і програм розвитку банків. На ринку банківських послуг, як і на будь-якому іншому, співіснують більш та менш ефективні, ризикові, внутрішньо збалансовані суб'єкти.

Фінансова стійкість банку, як економічна категорія, виражає систему економічних відносин, пов'язаних, по-перше, із завданнями та функціями, які виконує даний банк у суспільстві, а також із здатністю його управляти різноманітними ризиками у діяльності і протистояти зовнішнім шокам. Саме фактичне місце у системі, що визначається структурно-функціональними характеристиками банку, підтверджує ґрунтовність вибраних цілей та

ефективність їх досягнення. Фінансова стійкість виражається контрольованим рівнем ризиків, у тому числі, ризиком спеціалізації банку.

Фінансова стійкість конкретного банку залежить від його функцій у системі, місця на ринку банківських послуг та здатності виконувати ці функції із підтриманням структурної рівноваги балансових показників, забезпеченням стратегічних задач та управлінням ризиками.

Підводячи підсумки, визначаємо фінансову стійкість банку як інтегральну характеристику його здатності протягом певного періоду підтримувати структурно-функціональну рівновагу, збалансовану структуру основних агрегатів активів, пасивів, доходів, витрат, виконувати свої функції на ринку, реалізовувати завдання стратегічного розвитку та забезпечувати контрольований рівень ризиків.

У запропонованому визначенні фінансової стійкості банку, на відміну від існуючих, умова структурно-функціональної рівноваги параметрів банківської діяльності виступає однією з ключових характеристик банку, запорукою його стратегічного розвитку. Враховуючи досвід останньої фінансово-економічної кризи, недотримання банками вимог збалансованого розвитку та рівноважної структури балансу слід розглядати як одну із найвагоміших причин втрати фінансової стійкості банків. Запропонований підхід до визначення фінансової стійкості банку створює передумови для формалізації індикативних ознак втрати фінансової стійкості банківської системи в цілому.

Висновки до розділу 1

1. Узагальнення сучасних тенденцій розвитку наглядової практики в різних країнах світу протягом останнього десятиріччя свідчить про перенесення акцентів з мікропруденційного банківського нагляду (орієнтованого на захист інтересів вкладників та кредиторів всіх без

виключення банків шляхом моніторингу за внутрішньобанківськими ризиками) до макропруденційного нагляду (орієнтованого на забезпечення фінансової стійкості банківської системи в цілому за рахунок моніторингу переважно за великими системними банками).

2. Враховуючи специфіку вітчизняної банківської системи (72,6% активів сконцентровано в 15 банках із 178, що складає 8,4% від їх загальної кількості), поступовий перехід до макропруденційного нагляду потребує запровадження ряду проміжних реформ діючої в Україні системи банківського нагляду. Так, зокрема, необхідно та доцільно сконцентрувати увагу наглядових органів не тільки на великих системних банках, а й на зонах підвищених ризиків, що виникають в межах однорідних груп банків, оскільки одночасна втрата їх стійкості може призвести до негативних соціально-політичних наслідків.

3. В процесі дослідження виявлено, що в межах банківської системи можна виокремити групи банків, які є близькими: 1) за структурою основних агрегатів активів, пасивів, доходів та витрат; 2) за пріоритетами у наданні послуг; 3) за рівнем та структурою основних видів банківських ризиків; 4) за реакцією на зовнішні шоки. Їх запропоновано називати «структурно-функціональними групами банків» та вважати відокремленим та специфічним об'єктом наглядової діяльності. Введення в науковий термінологічний обіг поняття структурно-функціональних груп банків забезпечує методичну основу дослідження характеру ризиків однорідних груп банків, рівня їх фінансової стійкості для застосування диференційованих заходів банківського нагляду.

4. Диференціацію наглядових заходів запропоновано реалізовувати в Україні в межах медіопруденційного банківського нагляду, який слід розвивати як концепцію переходу від мікропруденційного до макропруденційного банківського нагляду. Цей вид нагляду, на відміну від мікропруденційного, передбачає застосування не універсальних наглядових процедур до всіх без виключення банків, а їх диференціацію залежно від

рівня ризику кожного конкретного банку, його приналежності до відповідної СФГБ. На відміну від макропруденційного банківського нагляду, в межах цього нагляду увага зосереджується не тільки на великих системних банках, а й на тих групах банків, які мають ознаки підвищених ризиків. Медіопруденційний нагляд дозволяє виявити та врахувати в наглядовій діяльності системні взаємозв'язки між банками, більш обґрунтовано ідентифікувати зони підвищених ризиків, що формує передумови для подальшого впровадження макропруденційного банківського нагляду.

5. В межах медіопруденційного банківського нагляду наглядові процедури запропоновано розрізняти за призначенням та інструментарієм для трьох видів БН: агрегованого, компаративного та специфікованого. Три види банківського нагляду пропонується виокремлювати відповідно до базових об'єктів, напрямків дослідження ризиків, інструментарію контролю та регуляторних підходів. Основним завданням специфікованого нагляду є оцінювання спроможності кожного банку контролювати ключові процеси та ризики, виконувати нормативні вимоги Національного банку до організації банківської діяльності, проведення операцій, відображення їх у бухгалтерському обліку та звітності. Компаративний нагляд орієнтований на виокремлення однорідних структурно-функціональних груп, виявлення СФГБ з підвищеним рівнем ризиків, розробку та своєчасне застосування до них адекватних регуляторних заходів. Агрегований банківський нагляд побудований на засадах узагальнення висновків щодо співвідношення структурних складових банківської системи – окремих СФГБ із притаманними їм ризиками і передбачає здійснення моніторингу динамічних змін у конфігурації різних СФГБ, що у сукупності визначають фінансову стійкість системи у цілому.

6. У сучасній наглядовій практиці увага акцентується переважно на основних дев'яти видах банківських ризиків (кредитному, процентному, ринковому, валютному, операційно-технологічному, юридичному, стратегічному, репутаційному та ризику ліквідності), кожний з яких

характеризує можливі втрати внаслідок проведення конкретних банківських операцій. Такий підхід не враховує взаємозв'язку ризиків, їх сукупного впливу на стратегічну збалансованість розвитку банку, структурно-функціональну рівновагу основних параметрів його активів і пасивів. З метою врахування вищезазначених факторів пропонується доповнити існуючу систему ще одним видом банківських ризиків – ризиком незбалансованих відхилень.

7. На рівні окремого банку ризик незбалансованих відхилень слід визначати як можливі втрати доходів або капіталу, пов'язані із незбалансованим співвідношенням активів та пасивів (за строками, процентними ставками, напрямками та видами операцій), основних джерел прибутку банку, а також інших характеристик його фінансової стійкості.

8. На рівні СФГБ РНВ характеризує можливі втрати доходів або капіталу банками цієї групи внаслідок наявності стійких відхилень відповідних параметрів їх діяльності від аналогічних параметрів діяльності тих банків, що входять до групи банків зі збалансованими структурно-функціональними характеристиками. Контроль за РНВ дозволяє визначити сфери діяльності банку, що є найбільш вразливими до зовнішніх шоків, оцінювати рівень дестабілізації розвитку банку та адресно застосовувати регуляторні заходи з метою відновлення рівноваги банку.

9. Розроблено науково-методичний підхід до оцінювання необхідних резервів на покриття очікуваних збитків банку внаслідок реалізації РНВ як добуток наступних параметрів: 1) експозиції під ризиком, яка визначає прогнозні витрати на ліквідацію дисбалансу у структурі активів, пасивів, доходів, витрат, наприклад, диверсифікацію активів чи пасивів, продаж проблемних активів із дисконтом тощо; 2) ймовірностей реалізації РНВ на рівні банківської системи, СФГБ та банку.

10. Встановлено, що ймовірностей реалізації РНВ на рівні банківської системи в цілому залежить від загального рівня її фінансової стійкості, конкретного етапу розвитку. Ймовірностей реалізації РНВ на рівні СФГБ залежить від специфіки групи, характеру дисбалансу у структурі активів,

пасивів, доходів, витрат і характеризується визначеним діапазоном коливань можливих значень. Ймовірностей реалізації РНВ на рівні банку характеризує ступень прояву структурно-функціонального дисбалансу в межах групи. Якщо банк протягом певного періоду переміщується від однієї групи до іншої і не проявляє стійких характеристик дисбалансу, він знаходиться в зоні контрольованого ризику, а після тривалого перебування у СФГБ переходить у зону підвищеного ризику, де ймовірність втрати фінансової стійкості у зв'язку із реалізацією чинників РНВ зростає. Розраховані параметри ймовірності реалізації чинників РНВ широко використовуються у наглядних процедурах, зокрема при рейтингуванні банків та виборі режимів нагляду.

11. Введення в науково-термінологічний обіг поняття «ризик незбалансованих відхилень» дозволило поглибити підходи до розуміння сутності фінансової стійкості банку та банківської системи, а також розмежування понять «фінансова стабільність» і «фінансова стійкість». Фінансову стійкість банку слід розуміти як інтегральну характеристику його здатності протягом певного періоду підтримувати структурно-функціональну рівновагу, збалансовану структуру основних агрегатів активів, пасивів, доходів, витрат, виконувати свої функції на ринку, реалізовувати завдання стратегічного розвитку та забезпечувати контрольований рівень ризиків. Враховуючи досвід останньої фінансово-економічної кризи, недотримання банками вимог збалансованого розвитку та рівноважної структури балансу є однією із найважливіших причин втрати фінансової стійкості банків.

Основні результати дослідження, викладені в першому розділі, опубліковано автором у працях [51, 139, 142, 145, 154, 161, 169, 170, 577, 578].

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАСТОСУВАННЯ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В НАГЛЯДОВІЙ РОБОТІ

2.1 Узагальнення теоретичних положень структурно-функціонального аналізу та обґрунтування можливостей його застосування в системі банківського нагляду України

Структурно-функціональний аналіз визначається у філософії як метод дослідження системних об'єктів, насамперед соціально-економічних систем, різних форм суспільного життя на основі виділення в них структурних складових і їх ролі (функції) в системі. У рамках структурно-функціонального підходу в соціології вироблене правило дослідження будь-яких систем: для виявлення сутності деякого об'єкту потрібно проаналізувати основні його функції в більш широкому контексті, а для цього потрібно шукати прямі і побічні наслідки, позитивні та негативні прояви.

Так, структурно-функціональний аналіз особливостей ризиків, що погрожують втраті фінансової стійкості банківської системи, має досліджувати її функціональні характеристики, здатність виконувати основні завдання фінансової підтримки економіки. У даному контексті кожний банк, як елемент системи, обслуговує певний сегмент ринку банківських послуг, що може бути проаналізовано за допомогою структури його основних балансових показників: переважних напрямків розміщення активів, характеристики ресурсної бази, джерел отримання прибутку. Оскільки структура основних агрегатів активів і пасивів дозволяє визначати функціональну спрямованість банку, оцінки основних видів банківських ризиків, притаманних банкам, має виявляти групи об'єктів із близьким

характеристиками структури балансу – структурно-функціональні групи банків.

У кібернетиці структурно-функціональний метод визначається як підхід до опису і поясненні систем, при якому досліджуються її елементи і залежності між ними в рамках єдиного цілого. Кожен елемент виконує визначені функції, що задовольняють потреби системи. Діяльність елементів системи програмується загальною структурною організацією, займаними ними позиціями і виконуваними ролями. Сутність структурно-функціонального методу полягає у розділенні складного об'єкта на складові частини, вивченні зв'язків між ними та у визначенні притаманних їм специфічних функцій, спрямованих на задоволення відповідних потреб системи управління з урахуванням цілісності останньої та її взаємодії із зовнішнім середовищем. Головна задача управління великими системами полягає у пошуку і реалізації управлінських впливів, які в умовах зовнішніх і внутрішніх збурень зможуть забезпечити гомеостатичний стан функціонування і розвитку системи.

Системні дослідження показують, що визначальною умовою поведінки складних економічних систем є їх нерівномірна самоорганізація, функціональна стійкість в неврівноважених умовах. Якщо стан рівноваги є необхідною умовою стаціонарного існування управлінських систем, то неврівноважений стан являє собою істотний момент переходу в новий стан, в якому управлінська система набуває іншого рівня організації і продуктивності. Набуваючи в нових умовах функціонування стабілізуючого стану, управлінська система проходить свої врівноважені стани як проміжні етапи на траєкторіях неврівноваженої самоорганізації [416].

Реалізація визначених принципів структурно-функціонального аналізу при дослідженні фінансової стійкості банківської системи дозволяє обґрунтувати використання СФГБ для оцінки фінансової стійкості банківської системи, а також визначити підходи до оцінювання фінансової стійкості окремих банків, що входять до складу СФГБ.

Процедура формування структурно-функціональних груп банків ґрунтується на виявленні однорідних об'єктів за значеннями структурних показників, які характеризують складові основних агрегатів банківських активів, пасивів, доходів та витрат. Групування банків за структурними ознаками забезпечує одночасне виокремлення сегментів ринку банківських послуг за функціональними ознаками. При дослідженні банківських ризиків в межах СФГБ вивчається відхилення структурних характеристик відповідних банків від середніх значень банків збалансованої групи. Кожний варіант стійкого групування банків із певними характеристиками відхилення визначає сферу дослідження характерних для даної групи ризиків – об'єкт банківського нагляду. Особливості структурно-функціональних характеристик кожної групи свідчить про об'єктивно існуючу нерівномірність їх самоорганізації, що являє собою той самий істотний момент переходу в новий стан, в якому управлінська система (банк) набуває іншого рівня організації і продуктивності. Завдання банківського нагляду полягає у виявленні сфер підвищеного ризику на основі аналізу структурно-функціональних груп банків.

Слід підкреслити, що задача виокремлення однорідних груп банків є однією із найважливіших умов обґрунтованого впровадження наглядових процедур, оскільки сформована група стає самостійним об'єктом банківського нагляду, що впливає на вибір інструментів, процедур та заходів для підтримання фінансової стійкості кожного банку і захист банківської системи в цілому [5, 52, 82, 123, 189, 197, 261, 270, 282, 319, 345, 373, 383, 449].

За діючою процедурою розподіл банків на групи здійснюється Національним банком України щорічно з метою порівняльного аналізу діяльності банків та розподілу наглядових функцій і обов'язків між центральним апаратом і територіальними управліннями. Нагляд за банками 1 та 2 груп здійснює центральний апарат Національного банку України, причому безвиїзний моніторинг різних груп проводять окремі відділи Департаменту пруденційного нагляду. До компетенції територіальних

управлінь Національного банку належить нагляд за банками 3 та 4 груп за місцем знаходження банку – юридичної особи.

Існуючий порядок розподілу банків за масштабними характеристиками не відповідає принципам медіопруденційного банківського нагляду, що передбачають встановлення до кожної СФГБ адекватної системи показників і заходів впливу. Серед кожної масштабної групи є банки, що суттєво відрізняються за структурою активів, пасивів, доходів, витрат та особливостями функцій, які вони виконують у системі. Тому проблема розподілу банків на однорідні групи і вибору адекватних підходів до кожної з них потребує спеціальних математичних методів кластеризації об'єктів за базовими ознаками.

Обґрунтування структурно-функціональної неоднорідності банків України при масштабному розподілі можна продемонструвати на прикладі найбільших банків. Так, згідно з діючим розподілом банків на групи у 2013 році встановлені наступні граничні межі розміру активів для окремих груп банків:

- група I: активи більше 20 000 млн. грн.;
- група II: активи більше 5 000 млн. грн.;
- група III: активи більше 3 000 млн. грн.;
- група IV: активи менше 3 000 млн. грн.

Велика концентрація банківських операцій у найбільших банках знаходить відображення у переважному зосередженні активних і пасивних залишків зведеного балансу у першій масштабній групі.

Структура розподілу основних статей наведена у табл.2.1. Перша група, що складається з 15 найбільших банків, займає 63,5% в сукупних активах системи і 65,4% у залучених вкладах домогосподарств. Основні системні ризики, зосереджені на банках першої масштабної групи.

За даними фінансової звітності за станом на 01.01.2013 можна проаналізувати фінансові показники найбільших банків, які наведені у

таблиці 2.2. Порівняння фінансового результату діяльності банків першої групи свідчить про очевидні суттєві відмінності їх фінансового стану.

Таблиця 2.1 – Розподіл показників за масштабними групами банків на 01.01.13 відповідно до методики Національного банку України

Групи банків	Кількість банків	Сукупні показники групи (млн.грн.)				
		Усього активів	Кошти фізичних осіб	Усього зобов'язань	Усього власного капіталу	Чистий прибуток (збиток)
1 група	15	716 233	241 774	611 849	104 385	5 461
2 група	20	194 679	60 081	163 461	31 217	-51
3 група	25	101 505	30 984	90 039	11 466	-838
4 група	115	114 762	37 067	91 634	23 128	326
Усього	175	1 127 179	369 906	956 983	170 196	4 899

Джерело. Складено на основі [429]

Різними є показники адекватності капіталу у відношенні до активів, частка вкладів фізичних осіб у зобов'язаннях. Слід зазначити, що склад банків першої групи не є постійним і група стабільних лідерів час від часу поповнюється новими учасниками за рахунок вибуття інших. Особливо інтенсивно процес перерозподілу ринку відбувався у періоди кризи і наступного відновлення банківських операцій. За станом на початок 2013 року перша група також є досить неоднорідною Демонстрацією відмінності одного з ключових показників фінансової стійкості – покриття ризиків власними коштами є графік розподілу банків першої групи за рівнем адекватності капіталу, наведений на рис.2.1.

На координатній осі абсцис відображений обсяг загальних активів банку, на осі ординат – обсяг капіталу. Найбільший банк України – ПАТ КБ «Приватбанк» далеко опередив усі інші за розміром активів та капіталу (правий верхній кут графіку). Лідерами за розміром капіталу є державні банки – ПАТ «Державний експортно-імпортний банк» та ПАТ «Державний ощадний банк України», хоча за розміром активів вони значно уступають

Приватбанку і демонструють приклад надлишкового рівня показника адекватності капіталу.

Таблиця 2.2 – Значення показників банків першої масштабної групи за станом на 01.01.13

№ з/п	Назва банку	Усього активів	Кошти фізичних осіб	Усього зобов'язань	Усього власного капіталу	Чистий прибуток (збиток)
1	ПАТ КБ «Приватбанк»	172 429	85 865	154 128	18 301	1 533
2	ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк»	87 949	15 803	70 093	17 856	160
3	ПАТ «Державний ощадний банк України»	85 996	29 854	67 877	18 118	566
4	ПАТ «Райффайзен банк Аваль»	47 694	15 436	41 348	6 346	34
5	ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк»	41 318	8 049	36 045	5 273	225
6	ПАТ «УКРСОЦБАНК»	38 830	11 645	31 173	7 657	8
7	ПАТ «ВТБ БАНК»	34 212	6 223	30 161	4 051	951
8	ПАТ «ДЕЛЬТА БАНК»	29 842	13 352	26 832	3 010	98
9	ПАТ «ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК»	28 230	10 141	24 015	4 215	271
10	ПАТ КБ «НАДРА»	27 684	3 096	23 655	4 030	1
11	ПАТ «Дочірній банк Сбербанку Росії»	27 026	9 050	23 925	3 101	410
12	ПАТ «УКРСИББАНК»	25 888	10 335	23 260	2 629	65
13	ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	25 589	8 765	21 489	4 100	36
14	ПАТ «БАНК «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ»	22 548	8 866	20 665	1 883	3
15	ПАТ АБ «Укргазбанк»	20 997	5 296	17 183	3 815	1 100
	Усього	716 233	241 774	611 849	104 385	5 461

Джерело. Складено на основі [429]

Інші банки першої групи згруповані на початку координат, біля деякої гіпотетичної прямої з кутом нахилу близько 10% - нормативним рівнем адекватності капіталу. Значне віддалення від асимптоти нормативу у бік зменшення капіталу свідчить про підвищені ризики. Наприклад, на рис.1.1 відокремлене положення займає ПАТ «УКРСИББАНК», розмір капіталу якого є найменшим серед банків першої групи, хоча за обсягами активів він знаходиться у середині списку.

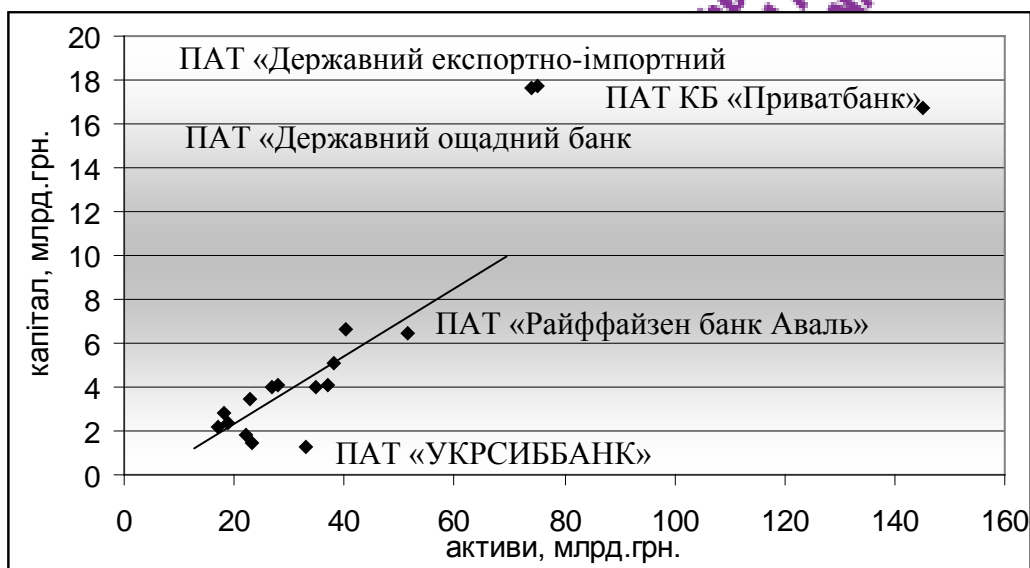

Рисунок 2.1 – Розміщення банків першої масштабної групи в системі координат «активи-капітал»

Джерело. Складено на основі [429]

Про масштабність проблем, що визначилися у період фінансово-економічної кризи та призвели до втрати позицій окремими банками дозволяє судити графік динаміки річних фінансових результатів визначеної групи банків, наведений на рис.2.2.

Наступні роки банк завершував із прибутком, хоча й незначним за обсягом.

Стабільну прибуткову діяльність протягом усього періоду демонстрували лише ПАТ КБ «Приватбанк» і ПАТ «Державний ощадний банк України». ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк» також мав

позитивний фінансовий результат, хоча з 2010 року прибуток скоротився у десятки разів. У той же час, ПАТ «Райффайзен банк Аваль» за підсумками 2009 року отримав збиток у 2 млрд.грн. через формування резервів під кредитні ризики за проблемними кредитами, які визначилися під час кризи

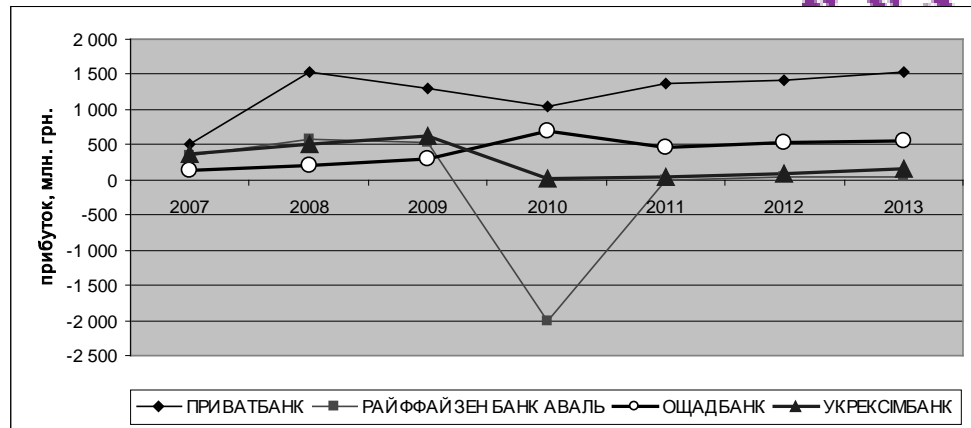

Рисунок 2.2 – Динаміка прибутку (збитку) найбільших банків України за 2007- 2012 роки

Джерело. Складено на основі [429]

Порівняння масштабних характеристик українських банків за п'ять років, що включають кризовий період, свідчать про деякий перерозподіл ринку банківських послуг. У таблицю 2.2 включено банки, що за станом на 01.01.2007 знаходилися серед 20 найбільших і залишилися у складі «двадцятки» лідерів на 01.01.2013.

Слід підкреслити, що увесь проведений аналіз є ретроспективним і пояснює природу явищ, що відбувалися у минулому. Структура масштабних груп формується за наслідками проявлених ризиків у діяльності банків, коли вже не можливо ефективно впливати на відповідні процеси. У той же час, задачею нагляду є превентивне раннє реагування на проблеми у діяльності банків. Для цього необхідно вивчати їх структурні особливості і профілі ризиків на усіх етапах розвитку, з метою запобігання втрати фінансової стійкості як окремих банків, так і усієї банківської системи.

Банки першої групи є неоднорідними за якістю активів, рівнем капіталізації, темпами розвитку. Слід зазначити, що за такими базовими відмінностями і основними структурними показниками стоять численні приховані особливості, що потребують індивідуальних підходів до аналізу профілів ризику кожного з банків і можливості групування однорідних об'єктів на якісно новому рівні.

Одна із головних проблем методики аналізу фінансової стійкості полягає у виборі групи порівнюваних об'єктів, типології підходів до банків. На практиці такий аналіз зазвичай проводять у межах масштабних груп або банків одного регіону.

Слід зазначити, що обидва підходи не є у достатній мірі коректними. В межах масштабних груп поєднуються банки із різними структурно-функціональними характеристиками та профілем ризиків, що робить середні показники неприйнятними для оцінки деякого бажаного «ідеального» фінансового стану банків. Аналогічним чином, не є коректним порівняння показників банків в межах регіону, оскільки кожний банк працює із відповідним спектром операцій, групами клієнтів і має значні індивідуальні структурно-функціональні відмінності.

Порівняння показників однорідних банків може дати важливу інформацію для оцінки фінансового стану лише у разі коректного вибору групи. Для цієї мети слід використовувати сучасні інструменти кластерного аналізу. Впровадження диференційованого банківського нагляду на основі формування СФГБ враховує не тільки масштабні показники банку, але й загальну структурно-функціональну характеристику цих банків.

Виявлення однорідних СФГБ за значенням структурних параметрів активів і пасивів, доходів і витрат стало можливим з використанням сучасних методів обробки великих масивів інформації – нейронних мереж, самоорганізуючих карт Кохонена. Застосування відповідних методів групування близьких об'єктів одночасно за всіма класифікаційними ознаками

дає можливість формалізувати процедуру групування банків та дослідження профілю ризиків однорідних СФГБ.

Використання даного методичного підходу для банків першої групи дало розподіл, при якому найбільша частина банків має підвищений рівень високоліквідних активів, що свідчить про обмежений розвиток кредитних операцій. Виключенням стали такі банки:

- найбільш збалансовані значення основних агрегатів активів і пасивів мають три банки, з яких два належать українським власникам (ПАТ КБ «Приватбанк» та ПАТ «ДЕЛЬТА БАНК»), один - російським ПАТ «АЛЬФА-БАНК». Структура основних статей активів, пасивів, доходів та витрат цих банків наближається до середніх у системі і єдиною важливою відмінністю є те, що банки працюють з підвищеним рівнем процентних ставок, як за ресурсами, так і за активами;

- три державних банки (ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк» та ПАТ АБ «Укргазбанк») мають підвищену частку цінних паперів у активах, у першу чергу, паперів, що рефінансуються Національним банком України. До цієї ж структурно-функціональної групи належить ПАТ «Дочірній банк Сбербанку Росії» та ПАТ «ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК»;

- частина банків з іноземними власниками (ПАТ «Райффайзен банк Аваль», ПАТ «УКРСОЦБАНК» та ПАТ «ВТБ БАНК») характеризуються значною залежністю від міжбанківських ресурсів. До групи останнім часом приєднався український банк ПАТ КБ «НАДРА», що постійно отримує ресурси на міжбанківському ринку;

- ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» та ПАТ «БАНК «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ» отримали ознаки проблемності у зв'язку із погіршенням якості активів в умовах підвищених процентних ставок;

- найбільш проблемним серед великих банків є ПАТ «Укрсиббанк», відмінний від інших за часткою роздрібних кредитів у портфелі. Цей банк

потребує посиленого нагляду з огляду на збитковий фінансовий результат та неякісні активи;

Аналіз найбільших груп банків, що несуть головні системні ризики показав, що масштабний розподіл не є однорідними за структурно-функціональними характеристиками і потребують різних підходів з контролю і застосування регуляторних заходів.

Концепцією впровадження медіопруденційного банківського нагляду передбачено розподіл всіх банків на однорідні СФГБ, визначення специфіки ризиків для кожної з них, диверсифікації заходів моніторингу за ризиками окремих груп, своєчасне наглядове реагування на ранні сигнали втрати фінансової стійкості окремими групами. Для оцінки індивідуального ризику окремого банку важливим є встановлення його приналежності до відповідної СФГБ, дослідження розміру та характеру ризику цього банку, обґрунтування наслідків незбалансованості основних агрегатів активів і пасивів та потенціальних можливостей переходу до груп із вищим або нижчим рівнем фінансової стійкості.

Слід підкреслити, що протягом усього періоду досліджень кожна СФГБ мала стійкі характеристики, зберігала тісний зв'язок між банками, що характеризувалися близькими значеннями фінансових показників банків та однорідністю профілів ризиків. Банки однієї групи часто демонстрували близькі моделі реагування на зміну зовнішніх умов діяльності.

Узагальнений розподіл банків за структурно-функціональними групами представлений у таблиці 2.3. Групи розміщені у порядку зменшення кількості банків. Частка групи у загальних активах дозволяє оцінити середні розміри відповідних банків. Наприклад, найбільша за кількістю банків група з 49 центральної групи займає 30,4% у загальних активах, в той час як 21 банки із великою часткою цінних паперів, охоплюють майже таку ж кількість сукупних активів (28,1%). До останньої структурно-функціональної групи входить багато банків 1 та 2 масштабних груп. Аналіз усіх цих банків доцільно, на наш погляд, проводити комплексно, використовуючи однорідні

підходи до контролю ризику ліквідності, а також супутніх процентних, валютних, кредитних та інших ризиків, характерних для даної групи.

Таблиця 2.3 – Розподіл банків України за структурно-функціональними групами за станом на 01.01.13

Характеристика групи	Кількість банків	у тому числі			Частка активів
		1 група	2 група	3 група	
Група збалансованих банків	49	2	7	7	30,4%
Банки з надлишковими високоліквідними активами	36		3	8	7,3%
Банки з великою часткою цінних паперів у активах	22	5	4	2	28,1%
Залежні від міжбанківських кредитів	21	4	3	1	17,3%
Банки з підвищеним рівнем процентних ставок	19	2	1	2	7,7%
Банки з високою часткою споживчих кредитів	12	2	1	2	7,1%
Великі непроцентні зобов'язання	8		1	2	1,3%
Велика частка міжбанківських кредитів в активах	6			1	0,6%
Банки із значними торговельними доходами	2				0,2%
Усього	175	15	20	25	100%

Джерело. Складено на основі [429]

Враховуючи те, що найбільші ризики системи зосереджені в групах, що мають значну частку у загальних активах, найбільшої уваги нагляду потребують саме такі структурно-функціональні групи.

Прикладом малих за розмірами банків є група з 36 банків з надлишковими високоліквідними активами, які займають лише 7,3% у загальних активах системи. Переважна більшість цих банків належить до 4 та 3 масштабної групи. Враховуючи особливості політики управління активами і пасивами, доцільно виділити ці банки із загальних 116 банків четвертої групи та вивчати ризики і тенденції розвитку з урахуванням особливостей групи.

Аналіз фінансового стану банківської системи і окремих банків на базі дослідження розподілу банків на СФГБ дозволяє формалізувати методика

оцінки фінансової стійкості банків кожної групи із врахуванням специфіки профілю ризику.

Зважаючи на значні відмінності структурно-функціональних характеристик, профілів ризиків та впливу на загальний фінансовий стан банківської системи, потребують опрацювання відокремлені методологічні підходи до усіх груп банків, що протягом досить тривалого періоду досліджень демонструють стійкі однорідні властивості і характер поведінки під впливом негативних чинників.

2.2 Формування критеріальної бази виокремлення структурно-функціональних груп в банківській системі України

Ключовою вимогою для визначення критеріальної бази виокремлення груп банків є вибір найбільш значущих структурно-функціональних характеристик, що характеризують розподіл основних агрегатів активів і пасивів, джерела отримання прибутку, спеціалізацію на ринку банківських послуг, співвідношення основних видів банківських ризиків тощо.

Головна складова банківських активів – кредитно-інвестиційний портфель виступає джерелом процентних надходжень, що складають основу банківського прибутку. За структурними співвідношеннями частки кредитів та цінних паперів можна оцінити ключові елементи процентної політики, що полягає в управлінні обсягом операцій з розміщення ресурсів та рівнем їх доходності. Частка споживчих кредитів в портфелі надає додаткову якісну характеристику.

Важливою структурно-функціональною характеристикою балансу є питома вага кредитів міжбанківського ринку дозволяє виділити банки, які не мають розвинутого кредитно-депозитного портфелю і надають міжбанківські кредити з відносно низькою доходністю. Серед банків із високим розміщенням на міжбанківському ринку є такі, що забезпечують рівновагу активів і пасивів у розрізі валют за допомогою операцій СВОП – зустрічного

розміщення та залучення ресурсів у різних валютах. У разі значних обсягів зустрічного міжбанківського кредитування для таких банків необхідний посилений нагляд за ризиком ліквідності та валютним ризиком.

Непроцентні високоліквідні активи банку є важливою компонентою активів, що забезпечує підтримку банківської ліквідності, здатність своєчасного проведення готівкових і безготівкових розрахунків з клієнтами. Їх оптимальний розмір визначається загальною структурою та якістю складових активів та пасивів. Для банків, які перебувають у структурно-функціональних групах підвищених високоліквідних активів важливим є аналіз причин стійких відхилень та дослідження необхідних заходів щодо відновлення збалансованого розвитку. Наприклад, у посткризовому періоді значна частина українських банків має надлишкові високоліквідні активи у зв'язку із обмеженим колом платоспроможних позичальників і невідповідністю між вартістю ресурсної бази та прийнятним для позичальників рівнем кредитних ставок. В умовах недостатнього розвитку кредитних операцій необхідний посилений нагляд за характеристиками короткострокових операцій та операційними ризиками банків.

Неробочі активи, які не створюють доходу та не підтримують ліквідність, також виступають необхідною складовою активів банку (основні засоби, нематеріальні активи, дебіторська заборгованість, проблемні непроцентні кредити, прийнята на баланс застава за кредитами тощо). Значні обсяги іммобілізації активів ускладнюють процес управління та призводять до необхідності підвищувати процентні ставки за працюючими активами. Для таких банків необхідні адекватні регуляторні заходи контролю за якістю активів, достатністю створених резервів під кредитні ризики.

Розподіл складових пасивів також містить характерні для кожної групи ознаки. У структурі зобов'язань більшості банків переважають процентні ресурси, залучені у клієнтів, хоча у деяких груп банків може бути суттєвою частка інших коштів, наприклад, кредиторська заборгованість, кошти сплаченого незареєстрованого статутного капіталу тощо. Структура

ресурсної бази впливає на її вартість і опосередковано визначає доходність активів.

Аналіз динамічних рядів банківської звітності протягом 2006-2013 року показав, що рівень процентних ставок відіграє важливу роль у структурно-функціональній спеціалізації кожного банку, визначенні його місця на ринку банківських послуг. Процентна політика у значній мірі виділяє основні структурно-функціональні групи і відображає особливості їх профілю ризиків. Принцип структурної рівноваги розглядає узгоджену систему процентних ставок всіх банківських активів і зобов'язань, яка підпорядковується внутрішнім можливостям банку і зовнішнім вимогам з боку клієнтів.

Капітал банків також виступає джерелом розвитку активних операцій. Для малих банків із високим рівнем адекватності, частка капіталу є досить значною у структурі ресурсів, що надає деякі переваги для процентного управління.

При формуванні банківського прибутку поряд із основними його компонентами, процентними доходами та витратами, приймають участь інші статті доходів та витрат, серед яких великий розмір, як правило, мають адміністративні та операційні витрати. Останні роки головною витратною статтею є формування резервів під кредитні ризики.

При формуванні системи структурних індикаторів для виокремлення СФГБ важливо встановити джерело даних (оприлюднена публічна інформація за даними банківської фінансової звітності) та порядок їх отримання (щоквартальна публікація на електронному сайті Національного банку України).

Слід зазначити, що інформація про фінансовий стан банків, яка збирається засобами статистичної звітності в системі банківського нагляду, використовує більш деталізовані характеристики банківських операцій та ризиків, розкриває додаткові важливі аспекти, але ця інформація належить до

розряду конфіденційної і не підлягає широкому розповсюдженню, на відміну від показників оприлюдненої фінансової звітності банків.

Слід зазначити, що Національним банком України визначено обов'язковий формат фінансової звітності банків, що підлягає оприлюдненню і включає основні агрегати активів, пасивів, доходів і витрат банків, необхідні для виокремлення структурно-функціональних груп.

Сформована з використанням оприлюдненої звітності система критеріїв включає двадцять показників, об'єднаних у наступні групи:

I Ефективність діяльності

1. ROA (рентабельність активів);
2. ROE (рентабельність капіталу);

II Адекватності капіталу

3. CA (відношення балансового капіталу до активів);

III Якість активів

4. AR (відношення резервів під кредитні ризики до активів);

IV Структура активів

5. SAR (частка роздрібних кредитів у кредитному портфелі);
6. SAC (частка кредитного портфелю в активах);
7. SAM (частка міжбанківських кредитів у активах);
8. SAV (частка високоліквідних активів у загальній сумі активів);
9. SAP (частка цінних паперів у активах);

V Структура ресурсної бази

10. SPP (частка процентних зобов'язань у загальній сумі зобов'язань);
11. SPF (частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях);
12. SPM (частка міжбанківських кредитів у зобов'язаннях);

VI Параметри процентної політики

13. PM (чиста процентна маржа);
14. PS (чистий процентний спред);
15. PD (доходність процентних активів);
16. PV (вартість процентних зобов'язань);

VII Характеристики непроцентних джерел прибутку

17. DT (відношення торговельних доходів до активів);
18. DK (відношення чистих комісійних доходів до активів);
19. VA (відношення адміністративних витрат до активів);
20. VR (відношення витрат на формування резервів під кредитні ризики до активів).

Вибрана система критеріїв дозволяє провести порівняння головних структурних параметрів: рівня капіталізації, якості та складових активів, зобов'язань, особливостей процентної політики, управління доходами, витратами. На відміну від існуючих, вона дозволяє групувати банки за характеристиками основних ризиків втрати фінансової стійкості, що є релевантними для здійснення наглядових процедур.

Найбільш важливими для контролю фінансової стабільності є підсумкові, якісні показники, а кількісні (структурні) визначають пропорції активів і пасивів, тобто спеціалізацію банку. Фінансові показники характеризують ринкову сферу, де формується прибуток, тобто доповнюють структурно-функціональну характеристику банку.

Показники рентабельності активів та капіталу часто мають деяку кореляцію, оскільки чисельником виступає один і той самий фінансовий результат. У той же час, доцільним є використання обох показників, що відокремлюють великі банки з високим рівнем ROE та помірною величиною ROA від малих із близькими значеннями обох показників.

Адекватність капіталу, у класичному підході, характеризує захист від банківських ризиків, покриття їх власними коштами. В умовах вітчизняної банківської системи має місце додаткова властивість даного показника - зворотна залежність між рівнем адекватності капіталу та масштабом банку. Як правило, малі банки не здатні забезпечити розвитку операцій і приросту активів у темпі, порівняному із зростанням капіталу під впливом нормативних вимог Національного банку України. Обсяг залучених зобов'язань та розміщених активів у відношенні до власних коштів іноді

суттєво, у кілька разів перевищує нормативи. Висока адекватність вказує на невеликі розміри банку.

Показник якості активів, що вимірюється як співвідношення розміру сформованих резервів до загальних активів, лише опосередковано відображає реальний стан активів, оскільки низький рівень резервів може бути наслідком невеликих робочих активів, що свідчить не про якість активів, а про їх нераціональну структуру. Однак, в умовах відсутності більш деталізованих даних про класифікацію банківських активів, використання даного показника надає максимально наближену до реальності картину щодо сукупного кредитного ризику.

Усі наведені коефіцієнти є структурними показниками, що оцінюють характер банківських операцій і характеризують рівень фінансової стійкості. Спостереження за динамікою таких показників та порівнянні її з динамікою інших, а особливо тих, що характеризують ефективність роботи та якість активів і пасивів, дозволяє у достатній мірі оцінювати поточний фінансовий стан банку.

Для опрацювання даної системи показників використовується методика самоорганізуючих карт, основу якої складають регресійні нейронні мережі без зворотних зв'язків, де використовується алгоритм навчання без вчителя. Метод є зручним інструментом візуального представлення великих масивів даних, що складаються із значної кількості параметрів (звітних показників окремих банків), об'єднаних у множину записів (дані усіх банків за кілька звітних періодів).

Метод самоорганізуючих карт запропонований Тейво Кохоненом - першим президентом Європейського Нейромережевого Товариства. Принцип самоорганізації запозичений із основ діяльності головного мозку людини. Процес створення самоорганізуючої карти передбачає встановлення зв'язку між вхідним і вихідним шарами нейронів і таким чином відображає дані більшої розмірності на карті меншої розмірності, що складається з «нейронних ґрат» [105].

Побудова карти проходить як процедура встановлення відповідності між входом і виходом, у так званому змаганні або навчанні нейронних мереж. Коли образ подається на вхід нейронної мережі, нейрони вихідного шару змагаються один з одним за право бути переможцем у встановленні зв'язку із образом. Переможцем стає той вихідний нейрон, ваги зв'язків якого виявляються найближчими до вхідного образу за евклідовою відстанню. Ваги зв'язків нейрона-переможця постійно корегуються, тобто перераховуються у напрямі вхідного образу за допомогою множника, визначеного вибраним темпом навчання. Топологічне відображення вхідних даних на карту проходить послідовними ітераціями. Початковий простір великої розмірності стискається в двовимірну карту.

При побудові системи розподілу банків на СФГБ випробувалися різні варіанти критеріїв. Аналіз показав, що методика нейронних мереж є чутливою до їх кількості і набору значень, виключення з переліку навіть одного показника суттєво впливає на результат. Збільшення кількості показників нівелює різницю між їх вагою при оцінці фінансового стану банку. У той же час важливо не допускати значної кореляції між показниками, оскільки однорідні характеристики зменшують пріоритети розподілу. Отримана система показників є релевантною для здійснення наглядових процедур.

З точки зору моделювання, кожний з вищезазначених 20 показників є рівноправним і виступає деякою «векторною координатною шкалою» для відображення заданого рівня значень. Мова йде про математичний 20-мірний простір, де кожному банку відповідає конкретна точка – положення у відповідній системі координат. Банки, близькі за всією сукупністю показників, об'єднуються у своєрідні «сузір'я» - кластери.

Наведені показники дозволяють здійснювати прийнятну класифікацію для оцінки різних аспектів фінансової стійкості банків, виявлення ознак її погіршення та застосування обмежень ризикової діяльності в межах банківського нагляду. Даний підхід може бути розвинутий за межі

оприлюдненої звітності банків і доповнений іншими кількісними та якісними показниками систем управління ризиками, що використовуються банківським наглядом, як класифікація кредитів за групами ризику, їх концентрація, питома вага реструктуризованої заборгованості, заборгованість за нарахованими несплаченими процентами, структура активів і пасивів у розрізі валют, геп-розриви за строками тощо. Використання методики розподілу банків на СФГБ дозволяє вирішувати питання обґрунтованого встановлення граничних значень для індикативних показників. Для кожної СФГБ можна визначати індивідуальні обмеження, орієнтовані на відповідні структурні характеристики і встановлювати контроль за ризиками, притаманними груп. А також за ступенем відхилення від збалансованого рівня показників.

Для побудови адекватної системи опрацьовано динамічні ряди значень показників фінансового стану банків України за період 2006-2013 рр., що відображають найбільш суттєві зміни у фінансовій стійкості банків, які мали місце як на етапі активного розвитку банківської системи у 2006-2008 рр., так і в кризовий та посткризовий періоди. Отримані результати групування банків мають стійкі значення і узгоджуються із оцінками фінансової стійкості банків з використанням більш деталізованої інформації, що збирається в процесі банківського нагляду.

Задача розподілу банків на групи вирішується як стандартна комп'ютерна процедура, реалізована у вигляді стандартизованого програмного забезпечення, на вхід якої подається база даних великої розмірності із значеннями показників банків протягом деякого періоду: узагальнені дані кварталних звітів банків. Після спеціальної обробки, результат представляється у вигляді географічної карти, де близькі за всією сукупністю показників банки займають близьке положення та об'єднуються у окремі групи. Карта має важливу властивість збереження топології, розподіляє схожі вектори вхідних даних між сусідніми нейронами, тобто точки, розташовані в просторі входів близько один до одного,

відображаються як близько розташовані елементи. Таким чином карта одночасно виступає як метод групування об'єктів, так і засіб візуального представлення відповідних даних великої розмірності.

Так звана карта СФГБ-карта за методикою побудови карти Кохонена будується для кожного звітного кварталу і створює модель фінансової стійкості банківської системи, що оцінюється як взаємне розташування окремих груп, їх розмірів, які визначаються кількістю банків із відповідними значеннями фінансових показників. Одночасно СФГБ-карта моделює фінансову стійкість кожного банку, оскільки визначає місце банку на карті і дозволяє оцінювати його переміщення в динаміці. За допомогою даного підходу забезпечується чітка і логічна візуалізація розподілу банківського ринку за структурно-функціональними характеристиками банків.

Слід підкреслити, що отриманий за допомогою даного методу розподіл банків зберігає загальні закономірності взаємного зв'язку структурно-функціональних груп банків протягом кількох років, що свідчить про стійку відокремленість цих груп та об'єктивний характер домінуючих структурних характеристик.

Система показників та граничних значень для структурно-функціональних груп створюють своєрідну систему координат, адаптовану під конкретний стан розвитку банків. Кожний банк знаходить своє місце у даній системі, хоча не всі банки мають стійку траєкторію на СФГБ-карті, а мінливе положення окремих банків свідчить про відсутність фінансової стійкості і відповідний профіль ризику. Процедура оцінювання фінансової стійкості банку орієнтована на інтерпретацію властивостей СФГБ, до якої він належить. Аналізу підлягає зв'язок між об'єктами різних груп банків, встановлений при кластеризації та характеристики профілю ризиків банків, які можна отримати завдяки співставленню властивостей цілої системи і окремих сукупностей її елементів.

Кожна точка карти – місце розташування одного або кількох банків. Географічна відстань між точками характеризує близькість показників

відповідних банків. Траєкторія розвитку кожного банку – це ламана лінія, що поєднує поступові точки розташування банку на карті. Кожна група банків має багато спільних характеристик і тому може виступати деяким базовим елементом оцінки профілю ризиків окремих банків та усїєї банківської системи.

Запропонований підхід до оцінки фінансової стійкості банків з використанням нейронних мереж до групування банків також дозволяє розробляти різні сценарії розвитку кожного з банків, визначати їх наслідки, прогнозувати місце банку на ринку банківських послуг, вивчати ступень ризиків, притаманних його діяльності. Впровадження підходів до виявлення, контролю та вимірювання структурного ризику дозволить розвивати диференційовані інструменти банківського нагляду та спрямовувати ресурси на сфери підвищених ризиків.

Кількість груп можна вибирати довільно: збільшення призводить до поступового дрібнення тих, які мають більші внутрішні відмінності. На початкових етапах розподілу, при меншій кількості груп, різниця між характеристиками кластерів найбільша.

На відміну від більшості традиційних методів статистичного групування біля деякого одного базового показника, методика виокремлення СФГБ за допомогою нейронних мереж враховує одночасно всю сукупність показників, відібраних для аналізу. Можливість одночасного врахування усїх значень показників при проведенні групування банків є однією із найбільш вагомих переваг даного методу. Розподіл на однорідні групи проводиться без будь-яких суб'єктивних посилянь та обмежень, що можуть мати похибку. Формування спеціалізованих груп і траєкторій банків здійснюється лише програмними засобами без участі користувача.

За допомогою даної методики з використанням оприлюдненої квартальної звітності банків за період від 01.01.2008 р. до 01.01.2013 р. побудовані карти СФГБ-карти, що поступово відображують стан банківської системи на усї дати звітності. У розрахунку зв'язків приймають участь дані

звітності банків, що починається з 01.01.06. Таким чином, траєкторія кожного з банків (крім новостворених та ліквідованих) починається з 1 січня 2006 року і продовжується до дати побудови конкретної карти. Кожна наступна з цих карт використовує при формуванні усі дані попередньої, доповнюючи їх новим кварталом, тобто є хронологічним продовженням фінансових характеристик кожного з банків.

Кількість підгруп кожної карти дорівнює 30, що забезпечує достатній спектр огляду і не ускладнює систематизацію характеристик. Підгрупи можуть бути поєднані за спільними характеристиками та близьким географічним положенням. Так формуються СФГБ, що мають принципові відмінності від інших груп та є внутрішньо однорідними за основними ознаками.

Загальний вигляд карт за станом на початок і кінець періоду досліджень наведений на рис.2.3. Більшість СФГБ складається з декількох підгруп, позначених числами від 1 до 30. Нумерація підгруп здійснюється послідовно, від більших за розміром до менших. Найбільша підгрупа з номером 1 (надалі позначається С1) завжди охоплює саму велику кількість банків. Наступні за розмірами (С2, С3), також зазвичай, знаходяться у центрі карти.

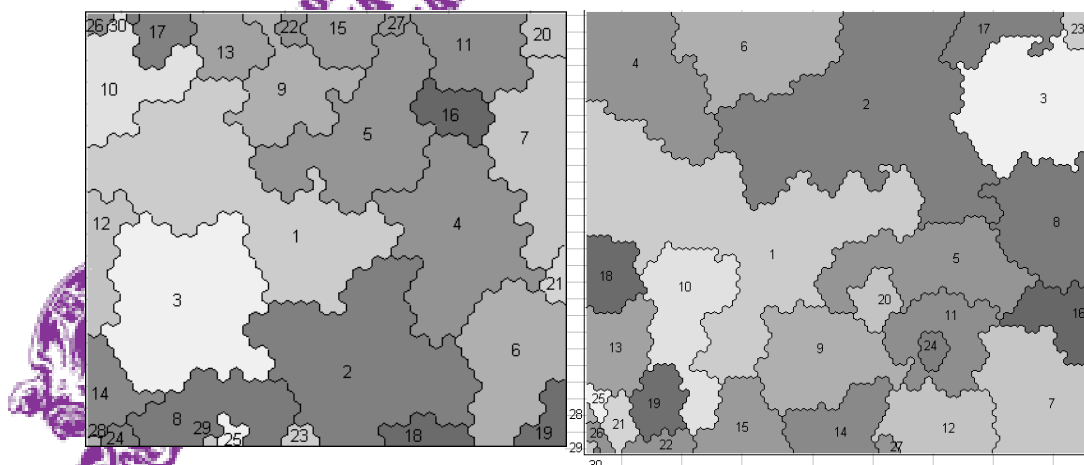

Рисунок 2.3 – Загальний вигляд СФГБ-карт на 01.01.08 та 01.01.13

Примітка. Авторська розробка

Найбільша кількість банків розташована у центрі СФГБ-карти, належить найбільшій за розміром групі G-S і має найбільш збалансовані характеристики. Серед банків даної групи багато невеликих за розмірами, тому сукупні активи цих банків зазвичай займають меншу частку, ніж їх кількість у системі. Банки не мають суттєвих відмінностей у структурі активів, пасивів, доходів та витрат, рівень ризику РНВ є помірним.

Слід враховувати, що не всі банки центральної групи мають однаково стійкий фінансовий стан, для оцінки якого потрібний ще аналіз траєкторії банку на карті за кілька звітних кварталів та підтвердження тривалого перебування у відповідній групі. Значна частина банків групи G-S карти у 2009 році перейшла на інші, більш проблемні, сегменти карти із загальним потоком банків, що втрачали фінансову стійкість внаслідок зовнішніх шоків. У наступні роки спостерігався зворотний потік повернення до центру із повним відновленням їх кількісного складу та частки у активах. Великі банки у структурі кожної групи є найбільш інертними – вони довго утримуються від прояву негативних чинників, але й важко повертаються до попереднього статусу.

На границях СФГБ-карти, а особливо, у її кутах, знаходяться банки із відмінними, особливими рисами. Банки – антиподи із протилежними властивостями, мають відповідне «діагональне» розташування на найбільшій відстані один від одного.

На усіх СФГБ-картах, що охоплюють передкризовий 2008 рік, наступні фази кризи і період відновлення розвитку банківської системи, аж до 2013 року чітко формується основна закономірність розташування груп банків:

– найбільш проблемні (у крайньому кутовому положенні ті, що знаходяться у стадії ліквідації) в оточенні банків з найбільшими збитками, неякісними активами, підвищеними процентними ставками;

– банки, що спеціалізуються на кредитуванні фізичних осіб з високими комісійними доходами, що зазвичай займала окремий кут, але

після погіршення фінансових показників поступово перемістилися до проблемних;

– банки з дешевими ресурсами, залежні від міжбанківського ринку, серед яких багато великих банків з іноземними інвестиціями. Ці банки займають окреме кутове положення у зв'язку із суттєвими відмінностями від інших структурно-функціональних груп;

– малі кептивні банки, залежні від бізнесу акціонерів із специфічною структурою балансу (значними високоліквідними активами, розміщеними активами на міжбанківському ринку, непроцентними зобов'язаннями та інші групи. Банки цих груп також займають окремий кут СФГБ-карти;

Невелика «географічна» відстань між точкам, що визначають місце банків на карті, свідчить про наявність близьких характеристик та профілів ризиків. Групи із протилежними, найбільш відмінними, характеристиками займають положення у кутах карти на діагональній відстані. Метод розподілу банків дозволяє отримувати додаткову інформацію про реальний стан та тенденції розвитку кожного окремого об'єкту через порівняння із відповідною СФГБ і узагальнення аналогічних рис.

Після побудови СФГБ-карти за даними звітності конкретного періоду здійснюється стандартизована процедура аналізу карти з метою оцінки фінансової стійкості банківської системи та зміни положення кожного банку. Розподіл банків порівнюється із картою попереднього кварталу, встановлюються ключові відмінності та причини зміни профілю ризиків системи. СФГБ поєднують підгрупи із близькими характеристиками, паттерном, що відображає якісні особливості групи, ознаки проблемності, профіль ризику та перспективи розвитку. У процес інтерпретації СФГБ-карти проводиться деяке узагальнення властивостей підгруп. Наприклад, збиткові банки із неякісними активами можуть дещо відрізнятися між собою за значеннями фінансових показників, але ще більше ці кластери відрізняються від інших банків системи. Найгірший фінансовий стан робить групу порівняною між собою та відмінною від інших.

Схематичний розподіл банків на СФГБ після поєднання однорідних підгруп за кумулятивними даними банків України на кожний квартал протягом 2006-2013 рр. представлений на рис. 2.4. На відміну від розподілу підгруп, наданого на рис. 2.3, схематичний розподіл зберігає основні характеристики взаємного розташування СФГБ протягом тривалого періоду

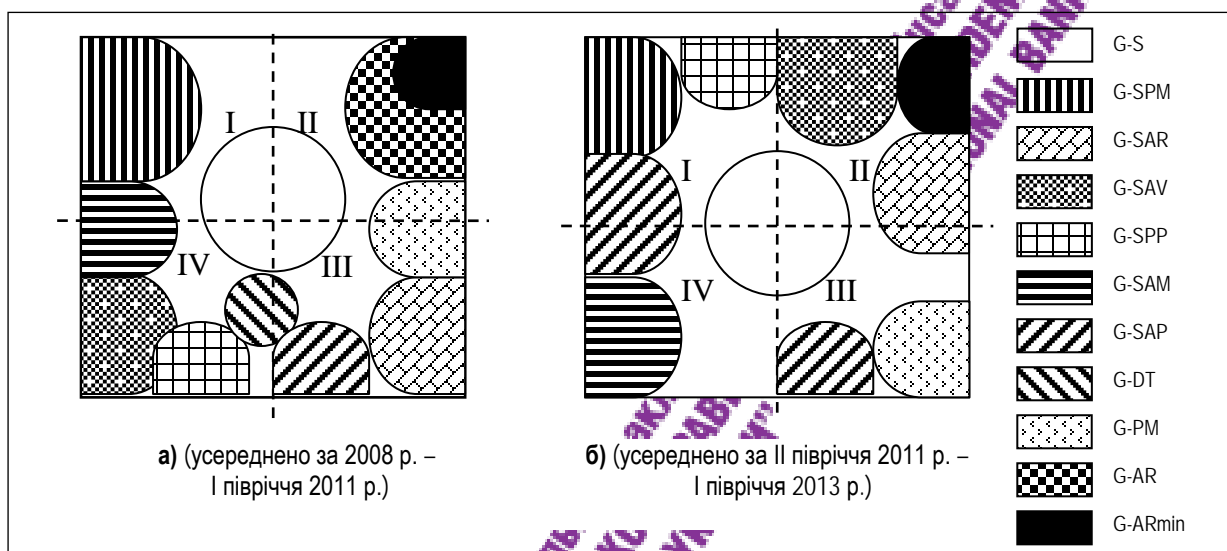

Рисунок 2.4 – Схематичне зображення розподілу банків України на СФГБ-карті за 2008-2012

Примітка. Авторська розробка

В процесі аналізу динаміки показників, які приймали участь у виокремленні груп та положення відповідних СФГБ на карт обґрунтовано, що її взаємне розташування груп характеризує рівень РНВ відповідних банків. РНВ зростає у напрямку від центру до меж карти і є максимальним у її кутах. Групи банків із найвищим рівнем ризиків розташовані у зовнішньому куті квадранту II.

Розміщення СФГБ на карті є незмінним протягом доволі тривалих періодів, тому період, коли відбувається зміна топології карти, слід вважати переломним моментом у розвитку банківської системи. Частина СФГБ-карти, що складається з квадрантів II та III, охоплює групи банків, які працюють з підвищеними процентними ставками, зі значною часткою залучених вкладів

фізичних осіб, на відміну від пасивів, сформованих із міжбанківських кредитів на іншій частині карти (квадранти I та IV). Вартість ресурсів впливає на процентні ставки за кредитами та, опосередковано, на якість активів, яка традиційно є гіршою для груп з підвищеними ставками. На частині карти, де знаходяться квадранти III та IV до середини 2011 року знаходилися групи банків із меншою часткою кредитів в активах та надлишковими високоліквідними активами, на відміну від груп із підвищеним ризиком ліквідності (I та II квадранти). У посткризовому періоді відбувся інший розподіл - за розміром збитків, які притаманні групам квадрантів I та II.

Графічне представлення СФГБ дозволяє системно оцінювати фінансову стійкість груп, а також отримувати додаткову інформацію про тенденції змін фінансової стійкості кожного банку через порівняння із сусідніми банками на СФГБ-карті, дослідження аналогічних рис, можливість врахування їх досвіду для визначення сфер підвищених ризиків, як пріоритетних об'єктів банківського нагляду.

У визначенні структурно-функціональної групи використані головні характеристики банків, що залежать від вибраної системи із 20 показників. Перш за все, показники характеризують особливості структури активів і пасивів, доходів і витрат, тобто своєрідний профіль банківських операцій та основні джерела отримання прибутку. Крім того, співвідношення основних показників балансу визначає функціональні особливості кожного банку, його місце на ринку банківських послуг. Структура доходів характеризує сфери пріоритетного розвитку операцій, а співвідношення витрат визначає як особливості ресурсної бази, так і наявність різноманітних обмежень для розвитку операцій (непроцентні витрати, резерви за кредитними операціями тощо). Через структурні показники формуються характеристики процентної і тарифної політики банку, його місця на ринку торговельних операцій.

Слід підкреслити, що висновки про фінансовий стан банків, отримані за традиційними методиками банківського нагляду, узгоджуються із

результатами виокремлення СФГБ-груп за методикою диференційованого нагляду. Наприклад, будь-який банк завжди змінює траєкторію на карті у відповідь на значні управлінські заходи власного менеджменту, або банківського нагляду. Також групи банків із пов'язаними акціонерами, як правило, знаходяться у одній групі на невеликій відстані. Об'єктивність підходу та правильність вибору показників підтверджує спостереження за зміною фінансового стану банків на різних етапах економічного циклу.

Аналіз фінансової стійкості із врахуванням профілю ризику групи ґрунтується на припущенні подібності процесів, що відбуваються у банках із східною структурою активів і пасивів, доходів і витрат. Кожний банк будь-якої структурно-функціональної групи може враховувати в управлінні позитивний чи негативний досвід банків своєї СФГБ.

Використання структурно-функціонального аналізу доповнюється кількісним розрахунком рейтингу груп, що дозволяє поводити розподіл банків за рівнем ризиків (що зазвичай підвищується у напрямку від центру карти):

- помірний ризик, що притаманний банкам із задовільними значеннями показників та керованим структурним ризиком, відносною збалансованими значеннями структурних характеристик;
- підвищений ризик, що відповідає кластерам із найгіршими значеннями показників та тривалими структурними дисбалансами;
- значний ризик, який можна спостерігати для усіх банків, що займають місце між першою та другою групою.

Запропонований математичний апарат забезпечує системний підхід до аналізу фінансового стану системи, поєднує макроекономічний аспект аналізу та оцінку індивідуальних характеристик кожного банку на підставі класифікації об'єктів за структурними показниками, профілем ризиків шляхом географічного розміщення на СФГБ-карті.

2.3 Обґрунтування специфічних особливостей структурно-функціональних груп банків в Україні

Застосування даного методу для обробки масивів фінансових показників банків України за 2006-13 рр. дозволило виокремити та описати одинадцять СФГБ:

1. G-S – група найбільш збалансованих банків без значних структурних відмінностей;
2. G-SPM – група банків з іноземними акціонерами, залежних від міжбанківських ресурсів;
3. G-SAR – банків, що спеціалізуються на кредитуванні фізичних осіб;
4. G-SAV – група банків з підвищеними високоліквідними активами;
5. G-SPP – група банків з підвищеними непроцентними зобов'язаннями;
6. G-SAM – група банків із значними активами на міжбанківському ринку;
7. G-SAP – група банків із високою часткою цінних паперів в структурі активів;
8. G-DT – група банків із високими торговельними доходами;
9. G-PM – група банків із підвищеними процентними ставками;
10. G-AR_{min} – група банків з найгіршим фінансовим станом;
11. G-AR – група банків, що перебувають на межі втрати фінансової стійкості.

Умовне розподілення СФГБ-карти (рис.2.4) на дві вертикальні частини відділяє банки високих процентних ставок від низьких. На частині карти, де знаходяться квадранти II та III, розташовані групи проблемних банків G-AR, роздрібних G-SAR, банки підвищених ставок G-PM, показник залучених вкладів фізичних осіб (дорогих ресурсів) є вищим, ніж у іншій частині, де основу ресурсної бази утворюють міжбанківські кредити. Вартість ресурсів

відповідним чином впливає на процентні ставки за кредитами та, опосередковано, на якість активів. Показник резервів під кредитними ризиками традиційно був вищим для банків відповідної частини карти протягом усіх років досліджень.

Горизонтальний розподіл відділяє банки підвищеного ризику ліквідності, залежністю від міжбанківського ринку (групи G-ARmin, G-AR, G-SPM) від інших груп із більш диференційованою ресурсною базою і відповідною політикою управління активами і пасивами.

Розподіл значень середніх показників за СФГБ-картою свідчить про наявність двох основних типів портфелів ресурсів – «дорогих», що спираються на вклади фізичних осіб та «дешевих», де переважають кошти міжбанківського ринку. У частині карти із вищою вартістю ресурсів знаходяться банки груп G-ARmin, G-AR, G-SAR, в іншій частині – G-SPM та деякі інші групи. Банки центральної частини також розподілені на окремі підгрупи за вартістю ресурсів, але відмінності між цими підгрупами центральних груп не є значними.

Значення показника доходності активів також має певні відмінності для банків різних груп: банки центру більш адаптовані до ринку, а дорогі ресурси компенсуються скороченням власного спреду. На відміну від них, банки нестійких стратегій часто встановлюють неринкові показники ставок, що підвищує доходність, але й одночасно збільшує кредитні ризики. Банки центральних кластерів мають більш контрольований рівень доходності, що у свою чергу, сприяє якості активів. Для цих банків характерні і високі показники рентабельності, хоча пряма залежність між показниками якості активів та рентабельності відсутня.

Проведена формалізація ідентифікаційних характеристик цих груп банків дозволила оцінити граничні діапазони (min та max) зміни кожного критерію виокремлення СФГБ для кожної з них (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Ідентифікаційні характеристики СФГБ в Україні

СФГБ	Значення	Структурні індикатори																			Приклад банків – учасників СФГБ (станом на 01.07.2013 р.)	
		ROA	ROE	CA	AR	SAC	SAR	SAM	SAV	SAP	SPP	SPF	SPM	PM	PD	PV	PS	DK	DT	VR		VA
G-S	min*	-0,2	-1,9	15,4	3,3	81,3	19,6	10,9	6,9	3,2	95,1	38,3	11,9	3,7	12,1	8	3,8	1,7	0,5	0,8	3,8	ПАТ АБ «ПІВДЕННИЙ», ПАТ АКБ «ЛЬВІВ», ПАТ МЕГАБАНК» ПАТ «БАНК МОРЬКИЙ», ПАТ «БАНК ВОСТОК»
	max*	1,2	6,9	22,3	6	84,6	25	16,7	10	5,5	96,5	46,2	19,2	4,7	14,3	9,5	5	2,4	0,7	1,8	5,1	
	fact*	0	-0,9	20	5	84,4	19,7	11,9	9	3,4	96,1	39,5	18,3	4,3	13,9	9,2	4,8	1,9	0,5	1,5	4,2	
G-SPM	min	-1	-10	14	2,8	85,6	21,8	5,7	5,5	2,8	94,5	9,5	48,2	4,1	8,4	4,2	4,1	0,9	0,4	1,3	2,3	ПАТ «УКРСОЦБАНК», ПАТ «АК промислово-інвестиційний банк», ПАТ «ВТБ БАНК», ПАТ «ING БАНК Україна»
	max	1,2	10,6	29,3	10,4	90,8	42,8	24,3	10,3	5,5	96,1	18,8	56,8	6,4	13,6	6,4	7,7	1,2	0,7	3,5	4,2	
	fact*	0,6	3,6	19,2	7,7	86,4	30	19,3	8,7	4	95,4	14,9	50,7	5	11,4	5,6	5,8	1,1	0,5	2,4	3,6	
G-SAR	min	-0,7	-3,4	19,7	5,4	73,6	56,3	9,5	9,4	1,4	91,1	34,5	13,6	3,7	11,9	6,6	4,2	4,6	0,3	1,9	8,1	ПАТ «ПЛАТИНУМ БАНК», ПАТ «БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ», ПАТ «БАНК РУСКИЙ СТАНДАРТ»
	max	0,7	5	27,5	8,4	82,2	74,5	14,8	15,3	4,2	95,1	44,4	20,4	6,3	17,1	9,3	8,6	7,9	0,6	3,9	11,5	
	fact*	-0,2	-0,9	19,9	7	78,1	60,8	9,7	14	2,6	95	42,8	17,7	5,5	16,8	9	7,7	5,2	0,3	1,9	10,9	
G-SAV	min	-0,5	-10,7	19,5	2,8	52,8	16,3	8,2	25,5	3,3	90,9	18,6	6,4	4	10,3	4,6	6,1	1,5	0,2	0,7	4,2	ПАТ «МАРФІН БАНК», ПАТ «ПРАЙМ-БАНК», ПАТ «АЛЬФАБАНК», ПАТ «ПІРЕУС БАНК»
	max	1	6,1	36,6	7,3	72,2	26,7	13,8	40,7	8,2	96,7	33,7	22,7	6,5	18,2	7,6	10,6	2,6	0,8	2,7	6,2	
	fact*	0,2	0	26	6,3	64,7	16,6	8,3	27,3	5,2	95,9	32,2	17,2	5	15,9	6,8	9,2	1,6	0,5	1,2	5,1	
G-SAM	min	-0,3	0	31,6	0	83,4	12,2	38	4,5	2,3	81,7	11,7	6,7	4,1	7,5	4,8	2,9	0,5	0,2	0,5	3	ПАТ «КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК», ПАТ «МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК», ПАТ «ІНТЕГРАЛ БАНК»
	max	2,3	8,7	48,2	5,4	88,5	23,1	71,8	8,3	16,5	96,6	30,2	42,2	6,6	11,3	7,6	5,6	1,4	0,9	2,5	6,2	
	fact*	1	0,9	33,7	2,8	87,3	12,6	69,9	7	2,4	93,7	20,2	12,7	6,3	10,8	5,8	5	1,2	0,6	2	5,8	
G-SPP	min	-1,8	-13,6	36,7	0,3	63,4	6,4	12,3	4,2	0	28,7	4,6	0	2,8	5,5	3,6	3,1	0,4	0,3	1	3,1	ПАТ «БТА БАНК», ПАТ «АВАНТ-БАНК», ПАТ «БАНК УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ», ПАТ «ПРЕМІУМ БАНК»
	max	0,9	2,9	63,5	6	84,4	31,8	27,5	16,7	8,2	81,1	20	27,4	6	13,1	7,7	6,9	1,4	0,9	2,5	5,9	
	fact*	-0,3	-10,8	39,3	5,4	66,4	20,1	15,8	16	4,1	50,3	15,4	16,4	4,2	12,7	6,7	6	1,1	0,3	1,8	4	
G-SAP	min	-1,9	-8,4	12,3	0,3	53	1,7	7,5	5,1	20,5	84,6	10,5	8,8	3,9	5,1	4,4	3,7	0,2	0,2	1,4	2,5	ПАТ «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ», ПАТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ», ПАТ «СІТІБАНК»,
	max	2,4	18	62,5	14,1	78,1	26	19,1	22,5	63	96	41	38,4	6,4	13,5	9,5	8	2,1	2,8	4,1	7,4	
	fact*	-0,6	-0,8	29,1	10,8	62,2	19,2	8,6	13,3	24,8	92,3	27,3	23,8	5,8	13,1	6,4	6,7	1,2	0,7	2,5	5,4	
G-DT	min	0	1	16,1	2,9	65,5	10,3	10,3	10,2	4,5	89,4	22,3	17,2	3,1	11,1	5,7	3,1	0,1	3,1	1	3,9	ПАТ «ЛЕГБАНК», ПАТ БАНК «МЕРКУРІЙ», ПАТ «ПІВДЕНКОМБАНК», ПАТ «АГРАРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК»
	max	3	20	51,5	7,1	85,1	27,9	17,1	17,4	11,4	97,3	44,3	27,2	5,5	16,6	11,1	7,3	1,9	12	2,5	7,9	
	fact*	0,2	2,1	20,6	5,5	72	19,8	11,1	12,5	8,9	92,1	39,1	18,9	3,5	13,6	9,9	3,6	1,4	3,9	1,9	5,1	
G-PM	min	-1,2	-12,3	36,3	4,3	68	12,6	4,9	4,5	0,6	80,7	21,7	2,8	5,1	14,5	8,8	8,9	0,5	0,1	1,5	3	ПАТ «АКБ КОНКОРД», ПАТ «АБ УКООПСЛІЛКА», ПАТ «ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК»
	max	2,3	9	59,7	11,4	89,1	31,3	31,8	11,2	6,5	96,6	51,6	32,8	12,1	22,1	12,7	14,7	3,1	0,9	4,4	6,8	
	fact*	1	0	50,2	10	86,1	16	5,8	9,4	4,3	93,1	48,8	8,3	8,9	17,9	12,1	9,8	1,3	0,5	3,2	5,9	
G-AR	min	-4,4	-22,6	18,8	16,4	79,5	10,4	5,3	5,8	2,7	90,4	28,6	10,2	5	13,1	8,1	5,2	0,9	-0,1	3,8	3,4	Станом на 01.07.2013 р. дана СФГБ в Україні не сформована
	max	0,5	-44,1	59,5	21,1	90,8	26,7	17,2	20,1	5,6	96,1	42,1	26	11,9	20,8	12,7	13,7	1,8	0,4	7,2	8,7	
	fact*	-236	-2255	-132	43,3	95,3	4,5	1,6	1,6	10,1	83,2	44	1,9	6,5	18,4	11,1	7,3	0	-13	51,9	5,2	
G-ARmin	min	-236	-2255	-132	43,3	95,3	4,5	1,6	1,6	10,1	83,2	44	1,9	6,5	18,4	11,1	7,3	0	-13	51,9	5,2	ПАТ «СВЕДБАНК»
	max	-50	-621	25,8	218,3	100	26,1	24,8	4,6	41,6	94,8	73,8	28,3	22,4	69	18,4	55,6	2,4	0,7	237	16,7	
	fact*	-142	-1135	-44	128	100	25,9	3,6	5,2	10,6	93,7	38,2	29,5	14,4	55,2	12,9	44,4	0,9	-5	142	10,4	

Примітка. Авторська розробка

Граничні значення системних індикаторів min та max розраховані на основі узагальнених даних за 2006-2013 рр., fact – фактичні значення системних індикаторів за станом на 01.07.2013 р.

Кольором виділено ті системні індикатори, моніторинг яких є найбільш релевантним для кожної СФГБ.

Управління структурою та вартістю активів і пасивів є ключовим важелем ефективної стратегії розвитку банку. Проявом такої стратегії є конкретне місце розташування банку на СФГБ-карті. У той же час, дана карта, як формалізована система фактичного розподілу банків на ринку банківських послуг може використовуватися для моделювання стратегій їх розвитку шляхом оцінювання прогнозного місцеположення при зміні значень окремих показників.

Методика структурно-функціонального аналізу спрямована на комплексний аналіз профілю ризиків, притаманних вітчизняній банківській системі на конкретному етапі розвитку та спостереження особливостей розвитку кожного банку в межах цієї моделі.

В процесі побудови СФГБ-карт проявилася пріоритетність показників рівня процентних ставок за залученими та розміщеними ресурсами та їх вплив на спеціалізацію банку та місце розташування на карті.

Якщо розпочинати формування карти з найменшої кількості, трьох груп, із найбільш віддаленими характеристиками, кожна із карт у будь-якому періоді складається з трьох нерівних областей:

– близько половини карти займають банки, що залучають дорогі ресурси, серед яких багато вкладів фізичних осіб, та надають дорогі кредити, як правило, з підвищеними ризиками;

– друга половина карти належить банкам із відносно низькими ставками та більш якісними кредитами;

– третя найменша група завжди знаходиться на половині високих ставок і відокремлює проблемні банки, що значно відрізняються від інших за

значенням підвищених резервів під кредитні ризики та збиткового фінансового результату.

Подальше збільшення числа підгруп в системі призводить до розподілу цих областей карти, а саме, відокремлює сегменти дрібніших об'єктів, в межах раніше сформованих границь. На половині високих ставок визначаються група роздрібних банків, на іншій половині – залежні від міжбанківського ринку та кептивні. Центральна група також складається з окремих підгруп, які відрізняються за рівнем ставок, залежно від положення на карті. Можна стверджувати, що ринковий статус та фінансова стійкість банку у значній мірі пов'язана із його ресурсною базою та процентною політикою, що є складовою політики управління активами і пасивами.

Узагальнення результатів структурно-функціонального аналізу банківської системи та індивідуальних траєкторій банків на СФГБ-картах дозволило дійти наступних висновків:

- Розміщення СФГБ на карті свідчить про наявність двох основних типів портфелів ресурсів – «дорогих», що спираються на вклади фізичних осіб та «дешевих», де переважають кошти міжбанківського ринку;

- Найвищі показники рентабельності притаманні центральній групі та сегментам низьких ставок. Пряма залежність між показниками якості активів та рентабельності відсутня;

- В управлінні структурою та вартістю активів і пасивів визначається стратегія розвитку банку. Проявом такої стратегії є конкретне місце розташування банку на СФГБ-карті, яка може використовуватися для моделювання стратегій розвитку будь-якого банку шляхом розрахунку прогнозних координат при зміні значень окремих показників.

За допомогою даної методики СФГБ-карт для кожного банку системи можуть бути встановлені обґрунтовані обмеження структурних характеристик, що дозволяють запобігати переходу до проблемних кластерів або сприяють переходу до більш якісних сегментів. Мова йде про

математичне моделювання деякого значення структурних показників, що відповідатиме встановленому рівню фінансової стійкості банку.

Розподіл різних сегментів карти не є прямолінійним і не повністю повторюється для різних звітних дат, оскільки групування проводиться за складним алгоритмом нейронних мереж з одночасним урахуванням значень усіх 30 фінансових показників. Жоден з показників не є плавно розподіленим від меншого до більшого значення за деяким напрямком карти.

Закономірність розподілу проявляється у загальній формі, через розташування та розміри відповідних кластерів та структурно-функціональних груп. Інтерпретація розподілу сегментів є важливим елементом опису кожної карти для обов'язкової формалізації підходів банківського нагляду до оцінки поточного фінансового стану системи та опису фінансової стійкості її елементів.

Стійкі структурні характеристики карти у вигляді співвідношення та взаємного розташування більшості груп зберігаються протягом тривалих проміжків часу. Так, з початку 2008 до середини 2011 року СФГБ-карта мала вигляд, представлений на рисунку 2.4 а). З середини 2011 до середини 2013 року взаємне розташування змінилося, що свідчить про необхідність вивчення можливих структурних перетворень у системі. У визначені періоди стабільного співвідношення груп відбуваються локальні зміни розташування окремих кластерів, пов'язані із динамікою відповідних показників.

Для встановлення закономірності розподілу показників за напрямками карти слід розглянути процедуру оцінки розподілу показників та профілів ризику на СФГБ-карті на прикладі підгруп центральної групи, які мають помірно значення РНВ-ризиків на кварталні дати 2008 року - одного із найбільш стабільних періодів розвитку системи.

Загальний вигляд СФГБ-карт для кожного періоду представлений на рис.2.5. Значення окремих показників – системних індикаторів, які приймають участь у виокремленні СФГБ і мають значущий рівень відхилень для центральної групи наведені у таблиці 2.5.

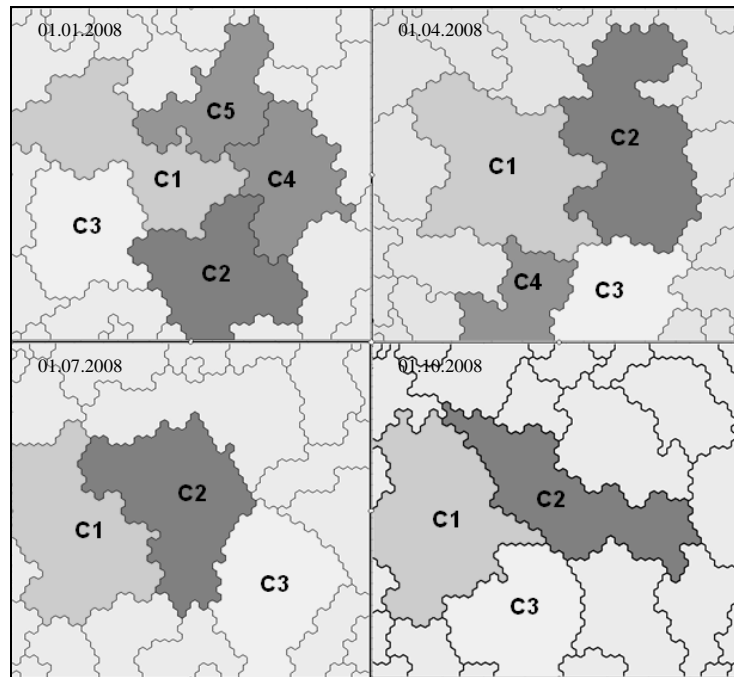

Рис.2.5 – Загальний вигляд послідовних СФГБ-карт за даними квартальної звітності банків України у 2008 році

Примітка. Авторська розробка

Протягом 2008 року загальна кількість банків центральної групи та їх величина поступово скорочувалася.

Мають місце очевидні аналогії у розподілі значень показників центральних груп у напрямках, що відповідають місцю розташування окремих груп біля межі СФГБ-карти. Так, із кожної групи центральних кластерів можна виділити «консервативну» підгрупу із меншими значеннями резервів під кредитні ризики та нижчим рівнем рентабельності. Ця підгрупа має низький рівень доходності активів і процентної маржі і знаходиться у східній частині карти, поруч із банками, залежними від міжбанківського ринку та різноманітними кластерами нестійких стратегій. Показники, що визначають першу підгрупу, позначені у таблиці 2.5 сірим кольором (крім останнього стовпця). Інша підгрупа, що працює із підвищеними ставками, має сусідство із кластерами неякісних, проблемних та роздрібних банків у західній частині карти.

Таблиця 2.5 – Окремі показники центральних груп СФГБ-карт за даними квартальної звітності банків України у 2008 році

Кластери	Частка банків	ROA	Резерви /активи	процентна маржа	доходність активів	МБК /активи
	52,37%	01.01.2008				
С 1	13,49%	1,20%	4,70%	4,87%	13,87%	11,32%
С 3	9,87%	1,10%	3,90%	5,09%	13,80%	8,80%
С 5	6,71%	1,40%	4,80%	4,74%	9,98%	23,34%
С 2	13,16%	0,80%	2,60%	2,91%	12,76%	9,45%
С 4	9,14%	0,80%	2,40%	3,27%	10,38%	19,71%
	45,93%	01.04.2008				
С 1	16,45%	1,10%	4,60%	4,76%	13,57%	11,24%
С 4	6,25%	0,70%	2,10%	2,57%	12,93%	10,87%
С 2	15,45%	1,00%	2,90%	3,52%	10,56%	25,40%
С 3	7,78%	0,60%	3,50%	2,86%	11,63%	11,37%
	42,05%	01.07.2008				
С 1	16,49%	1,10%	4,00%	5,05%	14,17%	8,37%
С 2	13,29%	1,00%	3,40%	4,27%	13,75%	12,29%
С 3	12,27%	1,00%	3,10%	3,26%	10,95%	16,17%
	39,95%	01.10.2008				
С 1	16,55%	1,20%	4,60%	5,42%	14,72%	8,23%
С 3	11,14%	0,70%	2,40%	3,18%	13,35%	9,54%
С 2	12,26%	1,00%	3,40%	3,95%	12,36%	17,14%

Джерело. Складено на основі [429]

Крім «вертикального» розподілу центральної групи залежно від рівня ставок, якості активів та ефективності роботи, має місце і «горизонтальний» розподіл, пов'язаний із станом ліквідності та залежністю від міжбанківського ринку банків у північній частині карти (позначені в останньому стовпці таблиці 2.5 сірим кольором). У загальному випадку горизонтальний розподіл карт за рівнем ліквідності стосується не тільки залежності від міжбанківського ринку, але й від частки високоліквідних активів, кредитів та неробочих активів у структурі балансу. Для порівняння цих характеристик потрібна більша кількість показників.

Банки центральної групи, що мають спільні межі із групою переважного розміщення на міжбанківському ринку, характеризуються близькими ознаками і часто переходять від однієї групи до іншої. Межа груп

також поступово змінюються, відображуючи особливості поточного стану системи.

На СФГБ-карті на 1 січня 2008 року близькими до групи розміщених в МБК активів були характеристики груп С5 та С4, що мали відповідні високі значення частки активів у міжбанківських кредитах. За станом на 1.04.08 положення цих груп зайняла підгрупа С2. Сукупна кількість банків у даних центральних групах із характерними відмінними ознаками майже не змінилася: до складу груп С4 та С5 за станом на 01.01.08 входило 15,85%, до С2 на 01.04.08 – 15,45%.

Починаючи з 01.07.08 банки із «граничними властивостями» відокремлені у відповідній групі, яка має суттєві структурні відмінності показників, тому вже не займає центрального положення, а розташовується у власному сегменті, над центральною групою С2. У той же час, банки із відносно високою часткою активів у міжбанківських кредитах продовжують географічно знаходитися у північно-східній частині центральної групи. Методика виокремлення СФГБ є досить чутливою до системних змін, а дослідження структурно-функціональних характеристик банків потребує відповідного аналізу і обґрунтування для кожної конкретного випадку. Для визначення профілю ризиків будь-якого банку необхідний системний аналіз його траєкторії за послідовними картами.

За наслідками аналізу усіх послідовних СФГБ-карт з початку 2008 до середини 2013 року розподіл кожної карти на 30 підгруп узагальнено у 11 структурно-функціональних групах, кожна з яких поєднує один або кілька підгруп і має суттєві, відмінні від інших характеристики специфіки розвитку банків, формує своєрідний відокремлений паттерн групи без надлишкової деталізації її складових.

У таблиці 2.6 наведено середні значення структурних індикаторів, які приймають участь у виокремленні СФГБ. Групування біля даних показників здійснювалося автоматично, без участі користувача. Вибір саме таких центрів для групування банків обумовлено їх географічною відстанню у 30-

мірному просторі значень усіх структурних індикаторів. Слід відзначити методичну розбіжність у формуванні ідентифікаційних характеристик СФГБ (таблиця 2.4) з використанням процедури «згладжування помилок», інтерпретації розподілу банків на групи та прямим розрахунком середніх значень структурних індикаторів у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Класифікаційні показники структурно-функціональних груп за період з 01.01.08 до 01.07.13

СФГБ:	Середні значення фінансових показників СФГБ										
	SAV	SAR	SAP	SAM	SPP	SPM	DK	DT	PD	PV	VA
G-ARmin	3,2%	17,7%	22,4%	4,3%	91,6%	19,0%	0,9%	-4,9%	43,5%	13,2%	10,3%
G-AR	8,2%	17,7%	4,2%	9,7%	94,3%	20,9%	1,2%	0,3%	16,4%	10,1%	4,7%
G-PM	9,0%	26,1%	2,7%	6,7%	93,0%	14,3%	1,8%	0,4%	17,3%	10,9%	5,3%
G-SAP	12,3%	20,4%	24,2%	11,2%	89,7%	20,5%	1,3%	1,0%	11,4%	6,7%	4,8%
G-SAR	12,3%	66,1%	2,7%	11,8%	93,8%	16,7%	5,8%	0,5%	15,0%	8,4%	9,5%
G-SPM	7,6%	31,8%	4,1%	14,8%	95,5%	50,8%	1,0%	0,6%	11,1%	5,5%	3,2%
G-SAV	30,2%	21,6%	5,0%	10,8%	94,2%	14,4%	2,0%	0,5%	14,5%	5,6%	5,2%
G-DT	10,2%	29,5%	9,2%	13,1%	94,3%	20,7%	1,1%	5,0%	14,1%	9,0%	5,3%
G-SPP	10,8%	18,3%	5,0%	23,5%	58,1%	17,2%	0,9%	0,9%	10,9%	6,4%	4,6%
G-S	8,1%	22,4%	4,1%	13,2%	95,6%	15,6%	2,1%	0,6%	13,2%	8,7%	4,3%
G-SAM	6,5%	17,7%	4,8%	42,7%	93,1%	30,4%	1,0%	0,5%	10,0%	6,1%	3,6%

Джерело. Складено на основі [429]

Для кожної групи об'єктивно існує один або кілька структурних індикаторів, значення яких обумовило формування групи та визначило її паттерн. Ці показники, які можна вважати «класифікаційними», позначені сірим кольором. Назва групи відображає значення профільного показника і характеризує особливості роботи відповідних банків на ринку банківських послуг.

Найбільш проблемні банки (групи G-ARmin) із значними збитками, високими резервами у активах займають відокремлене кутове положення на СФГБ-картах. Оскільки вони значно відрізняють їх від інших банків, формування відповідної групи розпочинається на самих початкових етапах побудови карти. Коли загальна кількість груп перевищує три, одна з них обов'язково належить до проблемних банків. Із подальшим збільшенням

кількості груп, число дрібних підгруп проблемних банків швидко зростає, оскільки кожний з них має значні відмінності. У цьому сегменті карти розташовано більшість банків, що перебувають або раніше перебували у стадії тимчасової адміністрації та ліквідації.

На рис. 2.7 проблемні банки СФГБ-карти за станом на 1 січня 2008 року розташовані у верхньому лівому (північно-західному) куті, а на карті за станом на 1 січня 2013 року – у південно-західному. Значення показників рентабельності та відношення резервів до активів відповідної групи суттєво відрізняється від середніх у системі та наведені у табл.2.7.

Таблиця 2.7 – Якісні показники структурно-функціональних груп за період з 01.01.08 до 01.07.13

СФГБ	Середні значення фінансових показників СФГБ								
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAC	SPF	PM	PS	VR
G-ARmin	0,7%	-152,4%	122,9%	-49,6%	171,3%	52,7%	12,7%	30,3%	152,1%
G-AR	10,5%	-0,3%	8,8%	38,5%	88,0%	36,5%	7,5%	6,3%	3,9%
G-PM	8,9%	-0,1%	7,0%	30,4%	82,3%	42,1%	6,4%	6,4%	2,5%
G-SAP	3,5%	-0,5%	6,8%	33,4%	65,4%	27,7%	4,7%	4,8%	2,7%
G-SAR	8,0%	-0,2%	5,9%	22,8%	78,5%	38,0%	4,8%	6,6%	2,8%
G-SPM	11,9%	0,3%	5,9%	17,9%	88,3%	14,7%	5,2%	5,6%	2,8%
G-SAV	7,1%	0,4%	5,1%	28,9%	63,3%	29,2%	5,1%	8,8%	1,6%
G-DT	2,7%	1,9%	4,9%	22,5%	73,6%	36,9%	4,1%	5,1%	2,5%
G-SPP	3,7%	-0,3%	4,5%	45,4%	74,2%	14,2%	5,6%	4,5%	2,2%
G-S	40,9%	0,7%	4,2%	18,1%	83,4%	41,3%	4,2%	4,5%	1,1%
G-SAM	8,6%	1,2%	3,5%	31,0%	86,6%	19,6%	4,8%	3,9%	1,4%

Джерело. Складено на основі [429]

У першому стовпці надано середнє значення питомої ваги банків кожної групи у загальній кількості банків системи. Найбільш чисельними є група центральних кластерів карт G-S, а також G-SPM та G-AR. Протягом періоду спостережень змінювався як показник чисельності груп, так склад банків, що їх формували. Саме дослідження кількісних та якісних змін СФГБ

надає банківському нагляду важливу інформацію щодо зміни профілю ризиків системи та її елементів.

Слід зазначити, що кожна СФГБ поєднує банки з близькими характеристиками незалежно від дат звітності. Вона обіймає усі аналогічні структури банківських показників, що увійшли до бази даних за весь період досліджень. Тому на дату формування СФГБ-карти до проблемної групи може не входити жодного банку (усі представники були лише у попередніх періодах). Такий розподіл для карт спостерігався за станом на 1 січня 2008 та 2013 року.

У період активної фази кризи до проблемної групи G-ARmin переходила значна кількість банків. Наприклад, за станом на 1 липня 2009 року до проблемних належало 5 підгруп, до складу яких увійшло 8 банків із активами в розмірі 7,1% від активів системи. У цей період лише один невеликий банк перебував у стадії ліквідації, тобто припинив надання звітності і не розташовувався на карті. За станом на 1 січня 2010 року кількість проблемних підгруп складала 6, а банків, що опинилися у них на звітну дату – 8 із активами в розмірі 2% від системних активів. На цей період кількість банків у стані ліквідації зросла до 8, а їх активи склали 2,5% від загальних системних активів.

Таким чином, кількість та структура проблемної групи виступає своєрідним індикатором якості банківської системи: зростання числа банків, що переходять до проблемної групи, підтверджує погіршення стану системи. При цьому якісні показники проблемних банків завжди суттєво відрізняються від інших груп.

Показник адекватності капіталу CA, наведений у таблиці 2.7, характеризує середні розміри банків, що входять до складу кожної групи. Низький рівень адекватності притаманний великим банкам, конкурентні переваги яких забезпечили суттєве зростання активів проти нормативного рівня капіталу. Як свідчать дані таблиці, найбільші банки знаходяться у групі G-SPM, G-SAR та у центральній G-S. Капітал проблемних банків набув

від'ємного значення, як і показник адекватності. Протягом періоду спостережень значення показника рентабельності капіталу у кожній із груп змінювалося, що свідчило про переміщення основних ризиків, пов'язаних із профілем діяльності найбільших банків.

Якісні середні показники СФГБ, наведені у таблиці 2.7, доповнюють основні структурні індикатори і дозволяють дослідити особливості розвитку кожної групи, її місце на ринку банківських послуг.

Наступне місце за рівнем ризиків після G-AR_{min} займає група G-AR, обсяги якої суттєво змінювалися, а з другої половини 2011 року група взагалі перестала формуватися. Банки з негативними ознаками розпочали наближення до кута роздрібних банків, де розташовувалася група G-SAR. Відокремлена група високих процентних ставок G-PM біля G-SAR прийняла на себе багато ознак банків групи G-AR, у першу чергу, високий показник адекватності капіталу, що є ознакою невеликих за розмірами банків, оскільки малі банки поступаються великим на ринку банківських послуг. Показник відношення капіталу до активів для таких банків є вищим від середнього рівня через недостатній розвиток операцій.

Максимальної кількості група G-AR досягала за станом на 1 жовтня 2009 року (76 банків). Одночасно скоротилося число банків G-S, мінімальний рівень якого (20 банків) також досягнуто за станом на 1 жовтня 2009 року. Найбільший перехід здійснили банки великих груп: G-S, G-SPM та інших груп із незначними відхиленнями у структурних показниках.

Слід враховувати, що показники груп для різних звітних дат мають власну динаміку, пов'язану як із об'єктивними змінами характеристик системи, так із порядком групування. Для кожної СФГБ-карти «ядром» побудови будь-якої групи виступають відповідні значення показників. Для проблемних банків - це, у першу чергу, великі резерви під ризикові активи та висока доходність активів (підвищені кредитні ставки). Спільною рисою даних груп є сусідство малі розміри банків. У багатьох випадках групи проблемних банків мають найвищий рівень процентних ставок за залученими

та розміщеними ресурсами. Між тим, у деяких картах визначаються групи, характерною ознакою яких є саме висока маржа, вартість ресурсів або доходність активів. Разом із коливанням значення ознаки, що впливає на формування груп та представництво банків, відбувається деяка еволюція СФГБ.

Стійку групу утворюють банки роздрібного кредитування G-SAR, що мають високу частку споживчих кредитів у активах та комісійних доходів у загальній структурі доходів. Банки групи G-SAR розташовані на рис.2.3 поблизу до південно-західного кута карти за станом на 1 січня 2008 та 2012 року. Адміністративні витрати банків даної групи перевищують середній показник в системі. Банки G-SAR також мають досить високі значення резервів під кредитні ризики. Серед даної групи зустрічаються окремі великі за розмірами банки, стратегія яких характеризується високою маржею, значними процентними ставками, комісійними доходами та адміністративними витратами. Характеристики відповідних показників у динаміці наведені у табл.2.8.

Банки групи стійко розташовуються на половині банків з високими процентними ставками СФГБ-карти поруч із проблемними банками. Частка кредитів у активах цих банків тривалий час була меншою від середнього рівня, що й забезпечувало групі окреме кутове положення, визначене на рис.2.3. Останнім часом банки наблизилися до проблемних, що підтверджує висновок про погіршення їх якісних показників.

Найбільша кількість банків групи перейшла до групи G-SAR у середині 2008 року, в період бурхливого розвитку кредитування фізичних осіб. За станом на 1 липня 2008 року до цих груп зійшлися траєкторії 24 банків із сукупними активами в розмірі 4,4% від загальних активів системи. Рік потому їх кількість скоротилася до 12, а частка в активах – до 2,7%. Далі, за станом на 1 січня 2013 року групу G-SAR сформували 12 банків, сукупні активи яких становили 9% від системних активів. Останнє зростання частки

активів пов'язане із переміщенням до даної групи окремих представників великих масштабних груп.

Таблиця 2.8 - Окремі показники групи банків України G-SAR за період з 01.01.08 до 01.01.13

Період	Середні значення фінансових показників							
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAV	SAR	PM	DK
01.01.2008	4,9%	-0,6%	3,5%	23,9%	14,3%	69,2%	3,7%	7,1%
01.04.2008	11,4%	0,3%	4,1%	19,8%	10,2%	59,9%	4,7%	4,5%
01.07.2008	10,6%	0,1%	3,4%	21,5%	9,4%	51,3%	3,7%	5,3%
01.10.2008	6,4%	0,3%	4,0%	23,0%	10,4%	69,9%	4,4%	6,5%
01.01.2009	6,6%	0,2%	4,5%	26,5%	11,0%	67,5%	5,0%	5,9%
01.04.2009	4,3%	-0,2%	5,2%	21,1%	10,6%	74,5%	4,3%	7,9%
01.07.2009	6,6%	0,7%	5,2%	21,6%	10,5%	69,4%	4,5%	6,8%
01.10.2009	8,6%	0,2%	5,6%	20,9%	11,0%	66,0%	4,8%	6,0%
01.01.2010	7,6%	-0,4%	4,5%	21,9%	11,6%	70,0%	4,8%	6,3%
01.04.2010	7,6%	-0,1%	6,3%	23,5%	11,5%	70,5%	5,0%	6,2%
01.07.2010	8,6%	-0,2%	6,5%	23,5%	13,3%	67,8%	5,2%	5,6%
01.10.2010	10,1%	0,0%	5,8%	22,0%	11,4%	64,7%	4,7%	5,2%
01.01.2011	11,5%	-0,4%	6,6%	22,2%	12,3%	63,0%	4,7%	4,7%
01.04.2011	8,0%	-0,6%	7,1%	24,0%	13,2%	68,7%	5,1%	5,7%
01.07.2011	7,2%	-0,6%	7,3%	23,5%	13,7%	70,0%	4,8%	6,0%
01.10.2011	6,2%	-0,7%	7,5%	25,4%	15,3%	69,0%	4,8%	6,3%
01.01.2012	6,8%	-0,4%	6,9%	21,6%	14,3%	67,3%	5,0%	6,1%
01.04.2012	8,7%	-0,3%	8,4%	27,5%	14,4%	60,8%	6,3%	5,1%
01.07.2012	7,4%	-0,2%	7,7%	24,2%	13,6%	69,3%	5,6%	5,6%
01.10.2012	10,1%	-0,3%	6,7%	20,7%	13,7%	63,2%	5,1%	4,8%
01.01.2013	9,6%	-0,4%	6,8%	21,2%	13,2%	65,7%	5,3%	4,9%
Середнє значення	8,0%	-0,2%	5,9%	22,8%	12,3%	66,1%	4,8%	5,8%

Джерело: Складено на основі [429]

Показники групи G-SAR свідчать про особливості профілю ризиків, пов'язаного із їх клієнтською базою та пріоритетними сферами діяльності. Високі процентні ставки за залученими ресурсами роблять нестійкою ресурсну базу, а поєднання найбільших в системі показників комісійних

доходів та адміністративних витрат вказує на високі ризики неотримання прибутку при погіршенні кредитоспроможності позичальників.

Найвищий показник резервів під кредитні ризики 8,4% спостерігався за станом на 1 квітня 2012 року, після чого якість кредитного портфелю почала покращуватися. Саме у цей період досягла максимального значення процентна маржа, яка відображала стан нарахованих і не завжди сплачених клієнтами процентних доходів. Частка комісійних доходів роздрібних банків має тенденцію до скорочення, хоча й підтримується на значно вищому рівні, ніж середній у системі.

На СФГБ-карті група G-SAR тривалий час займала сусіднє положення із кептивними банками (G-SAV, G-SPP, G-SAM). Стан ліквідності цих банків традиційно був кращим у порівнянні із банками протилежної половини карти – проблемними та залежними від міжбанківського ринку. Як показує значення рівня високоліквідних активів у таблиці 2.8, проблема ліквідності не є самою актуальною для банків групи G-SAR. Частка таких неробочих активів підтримується на задовільному рівні майже протягом усього періоду досліджень.

Враховуючи підвищені ризики банків групи G-SAR рівень ймовірностей реалізації ризику незбалансованих відхилень PG для даної групи коливається у діапазоні 50-70%.

Поряд із G-SAR та G-ARmin на СФГБ-карті знаходиться група банків із підвищеними процентними ставками G-PM. Склад цієї групи є більш мінливим, ніж двох попередніх. Показник рівня ставок не характеризує спеціалізацію банку і може набувати тимчасово високого значення. Як свідчать дослідження динаміки показників під час кризи, підвищення ставок за активами і пасивами є ознакою підвищених ризиків та погіршення фінансового стану банків.

Середні значення фінансових показників банків групи G-PM наведені у таблиці 2.9. Група формувалася не на кожну звітну дату, а лише коли її характеристики отримували уособлений концентрований вигляд. В інші

періоди властивості підвищених ставок поширювалися на базові групи із чіткою ринковою спеціалізацією, що знаходяться у відповідній половині карти. У 2012 році група набула найбільшого значення у системі.

Таблиця 2.9 – Окремі показники групи G-PM банків України за період з 01.01.08 до 01.01.13

період	Середні значення фінансових показників						
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAV	SPE	PM
01.01.2008	2,6%	1,4%	3,1%	32,2%	11,0%	47,7%	6,7%
01.04.2008	5,9%	1,4%	2,5%	24,3%	11,1%	48,7%	5,4%
01.10.2008	1,7%	1,8%	2,5%	59,7%	9,2%	29,4%	10,1%
01.01.2009	8,0%	1,2%	4,1%	16,3%	9,7%	47,9%	5,7%
01.04.2009	2,0%	1,1%	4,0%	35,3%	11,2%	45,9%	6,6%
01.10.2009	5,3%	1,0%	5,3%	29,7%	9,6%	51,6%	6,1%
01.07.2011	12,4%	-1,5%	10,4%	28,8%	7,7%	36,3%	6,2%
01.10.2011	11,6%	-2,0%	10,3%	27,9%	7,3%	40,9%	6,2%
01.01.2012	13,3%	-1,0%	10,0%	28,2%	8,1%	40,0%	6,1%
01.04.2012	11,3%	-1,4%	10,4%	28,0%	8,1%	37,6%	6,1%
01.07.2012	16,8%	-0,9%	8,8%	25,6%	8,3%	42,2%	5,5%
01.10.2012	12,2%	-1,7%	10,1%	30,3%	8,1%	40,2%	6,3%
01.01.2013	12,4%	-1,0%	10,1%	28,8%	8,2%	38,5%	6,3%
середнє значення	8,9%	-0,1%	7,0%	30,4%	9,0%	42,1%	6,4%

Джерело. Складено на основі [429]

Банки групи G-PM мають підвищені показники резервів під ризикові активи. Можна говорити про деякий розподіл групи G-AR, частина якої залишилася біля кута проблемних банків G-ARmin, а інша частина, отримавши характеристики високої частки споживчих кредитів, змінила місце розташування та перейшла до банків групи G-SAR. Показник ймовірності реалізації ризику незбалансованих відхилень для даної групи коливається у діапазоні 60-80%.

Значна кількість великих банків зосереджена у протилежному до G-SAR куті карти, де напередодні кризи знаходилися лідери за показниками рентабельності. Банки даної групи досить стабільні за складом, мають низький рівень процентних ставок залучених і розміщених ресурсів, залежні від міжбанківського ринку та характеризуються невеликими

адміністративними витратами у структурі витрат. Значна частина банків, залежних від міжбанківського ринку мають іноземних власників.

Банки, залежні від міжбанківських кредитів, поєднуються у групу G-SPM, розташовану на рис.2.3 у північно-східному куті карти, побудованої на 1 січня 2008 року та південно-східному куті карти на 1 січня 2013 року. Якісні показники банків цих груп за останній рік суттєво погіршилися разом із зростанням резервів під кредитні ризики. Динаміку показників наведено у табл.2.10.

Таблиця 2.10 - Окремі показники групи G-SPM за період з 01.01.08 до 01.01.13

Період	Середні значення фінансових показників							
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAV	SPM	PM	PV
01.01.2008	10,9%	1,0%	3,0%	19,5%	6,4%	50,5%	4,4%	4,2%
01.04.2008	12,6%	1,2%	3,2%	17,4%	6,3%	49,3%	4,3%	4,7%
01.07.2008	16,2%	1,0%	2,8%	17,1%	6,1%	45,7%	4,1%	4,9%
01.10.2008	15,1%	1,1%	3,1%	16,7%	6,0%	45,4%	4,4%	5,0%
01.01.2009	17,0%	0,8%	3,2%	17,0%	5,5%	45,2%	4,3%	5,2%
01.04.2009	12,6%	0,7%	3,4%	15,8%	6,0%	51,3%	4,5%	5,5%
01.07.2009	12,8%	1,0%	3,0%	16,4%	6,7%	51,1%	4,3%	5,0%
01.10.2009	12,2%	0,7%	3,5%	14,0%	6,9%	46,6%	4,4%	5,9%
01.01.2010	10,4%	0,6%	4,1%	15,4%	6,9%	51,4%	4,8%	5,7%
01.04.2010	9,9%	0,4%	4,9%	15,3%	7,5%	52,4%	5,2%	5,9%
01.07.2010	9,9%	0,4%	5,0%	14,3%	7,7%	53,9%	5,1%	5,7%
01.10.2010	10,5%	0,2%	6,1%	16,1%	8,1%	52,9%	5,5%	5,8%
01.01.2011	14,4%	0,3%	5,3%	16,2%	7,3%	44,1%	5,1%	6,4%
01.04.2011	9,2%	0,0%	6,5%	17,9%	8,8%	55,7%	5,7%	5,6%
01.07.2011	13,1%	-0,4%	7,0%	19,0%	8,0%	55,6%	5,6%	5,6%
01.10.2011	13,4%	-0,4%	7,5%	17,8%	8,3%	54,5%	5,4%	5,6%
01.01.2012	8,9%	-1,0%	10,7%	18,0%	10,3%	56,2%	6,3%	5,8%
01.04.2012	9,0%	-0,5%	10,1%	21,4%	9,3%	56,8%	6,4%	5,9%
01.07.2012	11,3%	-0,5%	9,8%	25,8%	7,9%	50,2%	6,2%	6,1%
01.10.2012	8,1%	-0,7%	11,4%	16,0%	10,1%	55,0%	5,9%	5,9%
01.01.2013	13,2%	-0,1%	10,3%	29,3%	10,1%	42,2%	6,4%	5,3%
Середнє значення	11,9%	0,3%	5,9%	17,9%	7,6%	50,8%	5,2%	5,5%

Джерело. Складено на основі [429]

Загальна кількість банків групи G-SPM та обсяги їх активів протягом тривалого часу були досить значними в системі. За станом на 1 січня 2008 року до групи G-SPM сходилися траєкторії 32 банків із активами в сумі 42,8% від загальних активів. За станом на 1 січня 2013 року до групи входив 21 банк, сукупні активи яких склали 20,8%. Скорочення частки активів пов'язано із переходом окремих великих банків до інших груп, переважно у центральну частину карти.

Стійкий склад групи G-SPM свідчить про наявність спільних рис в управлінні активами і пасивами та близьких профілів ризиків, у тому числі й особливості адаптації підходів транснаціональних банків до вітчизняного фінансового ринку. Частка високоліквідних активів є нижчою від середнього рівня і свідчить про підвищені ризики ліквідності.

Наприкінці 2013 року банки групи G-SPM не забезпечили покращення якості кредитного портфелю. Показник резервів під кредитні ризики залишається на досить високому рівні, а середній результат діяльності мав від'ємне значення. Рівень адекватності капіталу має тенденцію до зростання, що свідчить про вихід із групи окремих великих банків і скорочення розміру середнього банку.

Для групи G-SPM параметр ймовірностей реалізації ризику незбалансованих відхилень знаходиться у діапазоні від 40 до 60%.

Групи G-SAR та G-SPM є досить стабільними за складом, оскільки цим банкам важко змінити спеціалізацію та структурні характеристики балансу. Працюючи у відокремлених сегментах ринку банківських послуг, банки накопичують відповідні проблемні активи, спеціалізуються на певних параметрах ресурсів, пов'язаних із клієнтською базою. Зміна характеристик потребує додаткових затрат та зусиль, особливо для банків великих масштабних груп. Стійкі структурно-функціональні характеристики свідчать про підвищений ризик спеціалізації – ускладнений вихід із відповідної групи.

Для інших структурно-функціональних груп притаманна більш мінлива природа руху – вони частіше переміщуються вздовж діагоналі між

неякісними та іншими банками, які мають різноманітні неринкові особливості: підвищені непроцентні пасиви, надлишкові високоліквідні активи, надто низьку вартість ресурсів або велику процентну маржу. Крайнє кутове положення займають зазвичай новостворені банки або такі, що за відповідних обставин не забезпечили розвитку клієнтської бази.

Для вітчизняної банківської системи традиційно характерна значна кількість малих банків із нестійкими структурними характеристиками, після кризи їх кількість суттєво зросла, разом із скороченням традиційних банківських операцій. Серед постійних представників даних кластерів значну частину складають кептивні банки, що залежать від бізнесу акціонерів. Стратегії таких банків незмінні протягом тривалого часу через недостатній розвиток традиційних операцій та клієнтської бази, а процентні ставки часто нижчі від середніх. Невеликі розміри банків, нестійкі значення їх показників впливають на часте переміщення і зміни місця розташування відповідних груп на СФГБ-картах.

Кутове положення на СФГБ-карті за станом на 1 січня 2013 року займають банки із значною часткою міжбанківських активів, що мають задовільні значення якісних показників протягом усього періоду досліджень – група G-SAM: прибутковий фінансовий результат, невисокі значення резервів під кредитні ризики. Основні показники групи наведені у таблиці 2.11.

Чисельність даної структурно-функціональної групи є нестабільною: у середині 2008 року міжбанківські кредити надавалися значною кількістю банків. На початковій карті рис.2.3 групу формували підгрупи північного сходу, до яких увійшло 16 банків із активами 7,5% від загальних. До кризи міжбанківський ринок був дієвим інструментом розміщення вільних коштів, де окремі банки вкладали до третини сукупних активів. Під час кризи група G-SAM значно скоротилася і мала невеликий розмір аж до 2012 року, коли до групи увійшло 24 банки. Міжбанківські кредити у проблемний період майже

не надавалися у зв'язку із відсутністю вільних коштів, обумовленою відтоком вкладів при зростанні заборгованості за кредитами.

Таблиця 2.11 – Окремі показники групи G-SAM за період з 01.01.08 до 01.01.13

Період	Середні значення фінансових показників								
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAM	SPM	PM	PS	VA
01.01.2008	8,4%	2,2%	4,2%	29,4%	38,7%	29,2%	4,9%	3,7%	3,9%
01.04.2008	3,3%	-0,3%	2,9%	45,5%	46,2%	10,3%	4,2%	0,9%	3,2%
01.07.2008	11,8%	1,6%	4,2%	26,3%	34,1%	22,5%	4,8%	3,9%	3,8%
01.10.2008	11,6%	1,4%	3,4%	24,3%	35,3%	27,9%	4,4%	3,6%	3,9%
01.01.2009	8,4%	1,7%	3,1%	26,4%	38,8%	29,0%	4,2%	3,3%	3,9%
01.04.2009	17,8%	1,3%	3,4%	21,8%	30,8%	24,7%	4,2%	3,8%	3,1%
01.07.2009	2,1%	3,0%	1,9%	42,8%	64,9%	10,9%	5,0%	3,1%	4,2%
01.10.2009	7,9%	0,8%	4,0%	39,1%	40,2%	28,1%	6,3%	5,6%	3,8%
01.01.2010	5,5%	1,5%	0,0%	32,9%	50,2%	40,5%	5,0%	4,3%	3,5%
01.04.2010	4,3%	0,5%	3,2%	35,4%	50,4%	47,9%	5,0%	4,0%	4,1%
01.07.2010	6,9%	1,0%	3,9%	29,9%	47,0%	37,1%	4,8%	4,2%	3,7%
01.10.2010	3,4%	0,2%	3,4%	37,9%	56,8%	48,2%	5,5%	4,4%	4,1%
01.01.2011	5,9%	1,2%	3,9%	29,6%	48,3%	40,6%	4,9%	4,6%	3,6%
01.04.2011	4,6%	1,6%	4,0%	30,2%	51,8%	39,7%	5,0%	4,7%	3,6%
01.07.2011	0,9%	1,0%	2,7%	48,2%	71,8%	6,7%	4,6%	2,4%	4,1%
01.10.2011	7,8%	1,0%	3,8%	24,0%	33,4%	29,8%	4,3%	4,0%	3,5%
01.01.2012	12,1%	1,0%	4,0%	22,4%	36,0%	34,5%	4,1%	3,9%	3,4%
01.04.2012	15,8%	0,7%	4,8%	28,3%	28,6%	32,4%	4,9%	4,7%	3,1%
01.07.2012	17,4%	1,2%	4,1%	22,9%	28,7%	29,2%	4,2%	4,3%	3,2%
01.10.2012	15,1%	1,0%	5,4%	31,5%	28,0%	33,8%	5,4%	5,2%	3,3%
01.01.2013	10,7%	0,9%	3,8%	21,6%	36,0%	36,2%	4,2%	4,0%	3,0%
Середнє значення	8,6%	1,2%	3,5%	31,0%	42,7%	30,4%	4,8%	3,9%	3,6%

Джерело: Складено на основі [429]

2013 рік продемонстрував обмежений розвиток кредитування і розширення групи G-SAM. На 1 січня 2013 року три підгрупи підвищених міжбанківських кредитів включали 6 банків із сукупними активами в сумі 0,5% від загальних активів системи. Для цього періоду характерним стала

наявність вільних коштів та обмеженість кола кредитоспроможних позичальників на небанківському ринку.

Для банків групи G-SAM характерна також висока питома вага залучених міжбанківських ресурсів у пасивній частині балансу. Як правило, групи залучених і розміщених міжбанківських кредитів займають сусіднє положення на СФГБ-картах

Ще однією характерною рисою банків групи G-SAM є невисоке значення чистого процентного спреду у зв'язку із обмеженою доходністю міжбанківських кредитів. Адміністративні витрати цих банків також є одними із найменших у системі.

Банки групи G-SAM охоплюють окремий сегмент ринку і мають особливий профіль ризиків. Навіть коли частка міжбанківських кредитів у активах банку даної групи знижується, він залишається у групі завдяки співвідношенню значень усіх інших показників. Відносно високе значення показника адекватності капіталу свідчить про наявність у групі малих банків із ознаками кептивних. Значення параметру ймовірностей реалізації ризику незбалансованих відхилень для даної групи коливається у межах 20-40%.

Протягом усього періоду спостережень структурно-функціональні групи банків з високою часткою цінних паперів у активах G-SAP та підвищеним рівнем торгівельних доходів G-DT змінювалися як у кількісному вимірі, так і за складом. Іноді групи займали сусіднє положення, навіть доповнювали одна одну, коли якісні показники набували близьких значень. Основні показники групи банків із значною часткою цінних паперів у активах наведені у таблиці 2.12.

Показник питомої ваги портфеля цінних паперів у активах банків G-DT періодично підвищувався до рівня, характерного для групи G-SAP. І навпаки, значення показника доходності торгівельних операцій, що виділяють дану групу, іноді наближалися до групи G-SAP.

Таблиця 2.12 - Окремі показники групи G-SAP за період з 01.01.08 до 01.01.13

період	Середні значення фінансових показників						
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAP	PM	DT
01.01.2008	1,6%	-0,2%	4,5%	21,4%	20,4%	1,9%	0,7%
01.04.2008	1,4%	1,8%	3,9%	25,6%	10,5%	3,9%	4,8%
01.10.2008	7,1%	0,8%	3,3%	23,3%	11,7%	3,2%	0,8%
01.01.2009	1,3%	3,4%	1,1%	12,3%	10,6%	4,3%	1,8%
01.04.2009	3,5%	0,5%	2,5%	26,6%	14,7%	3,0%	0,6%
01.07.2009	6,2%	0,7%	3,4%	19,8%	11,2%	3,1%	0,6%
01.10.2009	4,7%	0,9%	3,8%	23,7%	13,7%	3,7%	0,5%
01.01.2010	1,1%	-0,2%	4,2%	35,0%	24,1%	3,2%	0,7%
01.04.2010	0,2%	-1,4%	0,3%	82,5%	63,0%	2,0%	0,2%
01.07.2010	1,3%	0,8%	5,3%	49,1%	29,0%	7,3%	1,4%
01.10.2010	0,7%	-3,9%	8,5%	54,4%	48,6%	6,9%	1,6%
01.01.2011	1,1%	-3,7%	8,0%	47,8%	39,2%	6,7%	0,9%
01.04.2011	1,5%	-3,2%	8,2%	50,3%	36,2%	7,4%	0,9%
01.07.2011	5,8%	-0,3%	6,8%	28,0%	20,1%	4,7%	0,8%
01.10.2011	5,8%	-1,0%	11,6%	27,0%	20,5%	5,2%	1,6%
01.01.2012	4,2%	-1,4%	12,6%	30,0%	24,1%	5,3%	0,4%
01.04.2012	6,4%	-0,8%	11,5%	25,8%	19,2%	5,1%	0,5%
01.07.2012	4,4%	-1,2%	14,1%	28,6%	23,3%	6,4%	0,5%
01.10.2012	4,8%	-0,8%	12,1%	27,8%	22,6%	5,1%	0,4%
01.01.2013	7,1%	-0,2%	10,8%	29,2%	20,5%	5,6%	1,3%
середнє значення	3,5%	0,5%	6,8%	33,4%	24,2%	4,7%	1,0%

Джерело. Складено на основі [429]

Динаміка показників банків підвищених торговельних доходів наведена у таблиці 2.13. За станом на 1 січня 2008 року на СФГБ-карті сформовано лише одну підгрупу С18 з високою часткою цінних паперів у активах, до якої перейшов один невеликий банк. Підгрупи банків із високими торговельними доходами С6 та С19 у цей період були розташовані поруч із С18 у південно-східному куті карти, обіймали 14 банків із сукупними активами 18% від системних. Відповідні банки активно розвивали операції в умовах нестабільного курсу іноземної валюти.

Таблиця 2.13 - Окремі показники групи G-DT за період з 01.01.08 до 01.01.13

період	Середні значення фінансових показників						
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAP	PM	DT
01.01.2008	7,9%	1,3%	2,9%	17,5%	6,7%	3,6%	2,1%
01.04.2008	2,9%	1,3%	3,0%	16,1%	4,7%	4,1%	2,3%
01.07.2008	4,4%	1,5%	3,8%	18,6%	6,8%	4,1%	3,1%
01.10.2008	1,3%	2,0%	4,3%	25,9%	9,7%	3,7%	5,2%
01.01.2009	4,1%	1,4%	4,2%	19,5%	6,4%	4,4%	3,3%
01.04.2009	2,9%	1,6%	4,8%	21,3%	8,5%	4,8%	4,1%
01.07.2009	2,6%	1,7%	4,7%	21,4%	8,6%	4,9%	4,2%
01.10.2009	2,0%	1,5%	4,7%	20,6%	10,3%	4,4%	4,5%
01.01.2010	4,0%	1,2%	4,4%	21,5%	8,4%	5,1%	2,9%
01.04.2010	0,8%	2,4%	4,2%	51,5%	21,4%	9,5%	3,2%
01.07.2010	2,2%	1,6%	5,9%	20,2%	8,4%	4,0%	4,5%
01.10.2010	1,4%	1,9%	6,5%	18,8%	8,8%	3,0%	5,6%
01.01.2011	5,8%	0,0%	7,1%	20,0%	11,1%	4,0%	2,3%
01.04.2011	1,9%	3,0%	6,2%	20,8%	8,6%	4,1%	5,9%
01.07.2011	1,2%	2,0%	3,6%	20,4%	9,7%	2,2%	6,9%
01.10.2011	0,3%	3,0%	3,5%	30,9%	4,5%	1,1%	12,0%
01.01.2012	1,8%	2,0%	5,7%	21,2%	9,0%	4,2%	6,1%
01.04.2012	1,8%	2,0%	6,1%	21,5%	9,2%	4,1%	6,4%
01.07.2012	3,0%	1,6%	5,4%	18,8%	9,5%	4,0%	4,8%
01.10.2012	3,4%	1,6%	6,5%	21,4%	9,1%	4,4%	4,4%
01.01.2013	0,5%	5,0%	4,6%	24,3%	13,1%	3,3%	11,2%
середнє значення	2,7%	1,9%	4,9%	22,5%	9,2%	4,1%	5,0%

Джерело. Складено на основі [429]

У період кризи група G-SAP зросла за рахунок банків з підвищеними резервами за кредитами. Протягом 2011 року банки мали значні збитки і підвищення рівня резервів, який продовжив зростати і у наступні роки.

Збільшення групи банків, орієнтованих на роботу з цінними паперами пов'язано і з іншими процесами, що спостерігаються після кризи, разом із масовим скороченням кредитоспроможності більшості позичальників та обмеженим розвитком класичних операцій. У цей період окремі банки спрямували кошти на роботу з цінними паперами уряду, ринок яких активізувався. Значна частина активів державних банків у цей період була сформована з цінних паперів, що рефінансуються НБУ. Враховуючи погіршення якісних показників, профіль ризиків банків з високою часткою цінних паперів потребує посиленого контролю з боку банківського нагляду.

Зростання торговельних доходів разом із скороченням кредитних програм пояснюється розвитком операцій з купівлі-продажу валюти та цінних паперів. Для окремих банків профіль торговельних доходів на довгий час визначав положення на СФГБ-карті. Тобто відповідна спеціалізація набула стійкого характеру і стала вирішальною для профілю ризиків таких банків, формуючи підвищений структурний ризик.

За станом на 1 січня 2013 року до групи G-SAP перейшло 22 банки, з яких 5 належать до найбільших. Тому сукупні активи цієї групи займають 25,2% в системі. Профіль ризиків банків із великими концентраціями у цінних паперах потребує специфічних підходів до контролю процедур управління активами і пасивами.

До групи G-DT перейшло 2 банки із загальними активами 0,16%. Операції, що забезпечували банкам торговельні доходи, віддалилися від фондового ринку і найчастіше пов'язувалися із купівлею та продажем готівкових коштів та іноземної валюти. Група G-DT зайняла сусіднє місце із банками G-SAV, де переважають залишки готівкових коштів та коротких операцій міжбанківського ринку.

Взаємне розміщення та кількісний склад даних груп банків характеризує розвиток операцій, орієнтованих на торговельні доходи або інші напрямки розміщення активів. Розвиток відповідних операцій потребує адекватного контролю за концентраціями та управлінням ризиками з боку банківського нагляду. Параметри ймовірності реалізації ризику незбалансованих відхилень для групи G-DT коливається в межах 10-30%, у той час як для групи G-SAP він становить 40-60% у зв'язку із погіршенням якості активів відповідних банків.

Інша пара СФГБ сегменту кептивних банків також демонструє близькі значення окремих показників і перехід банків між групами. Банки групи G-SAV після кризи активно розширюють свій склад, у той час як банки G-SPP не визначають будь-якої спеціалізації операцій, а характеризують лише особливості структури кептивних банків.

Банки групи G-SAV, які мають значні залишки коштів на коррахунку в НБУ та в касах, формують особливу групу у секторі кептивних банків, яка протягом майже усього періоду спостережень розміщувалася на границі карти у крайньому кутовому положенні або у напрямку роздрібних G-SAR. Починаючи з липня 2011 відповідні банки змістилися у напрямку проблемних через зростання процентних ставок за активами і пасивами та погіршення якості активів. Кількість банків даної групи після кризи значно зросла. Динаміка окремих показників наведена у табл.2.14.

Таблиця 2.14 – Окремі показники групи банків G-SAV за період з 01.01.08 до 01.01.13

період	Середні значення фінансових показників							
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAV	SAC	SPP	PM
01.01.2008	2,8%	0,1%	3,8%	35,6%	40,7%	52,8%	91,2%	4,2%
01.04.2008	4,4%	0,5%	3,2%	29,8%	33,8%	58,1%	92,3%	4,4%
01.07.2008	5,2%	0,5%	2,9%	27,6%	30,1%	59,1%	92,0%	4,0%
01.10.2008	7,4%	1,0%	2,8%	23,9%	22,5%	66,7%	94,2%	4,1%
01.01.2009	4,7%	0,6%	2,9%	26,8%	30,4%	60,0%	92,9%	4,1%
01.04.2009	5,1%	0,6%	3,2%	27,7%	30,7%	61,3%	93,6%	4,6%
01.07.2009	4,7%	0,8%	3,9%	34,0%	33,4%	58,9%	90,9%	5,9%
01.10.2009	5,6%	0,7%	3,6%	30,3%	30,8%	62,1%	92,3%	5,1%
01.01.2010	5,2%	0,9%	4,8%	31,0%	31,9%	63,5%	96,7%	5,9%
01.04.2010	6,2%	0,7%	5,2%	34,8%	28,6%	67,1%	96,7%	6,5%
01.07.2010	4,8%	0,5%	5,6%	28,1%	33,2%	62,4%	96,1%	5,6%
01.10.2010	7,7%	0,5%	5,8%	34,1%	27,9%	67,2%	96,3%	6,4%
01.01.2011	10,9%	0,6%	6,3%	36,6%	23,6%	72,2%	95,9%	6,4%
01.04.2011	11,4%	0,1%	7,3%	26,1%	25,9%	68,2%	95,5%	5,2%
01.07.2011	5,3%	0,0%	6,9%	19,5%	32,7%	62,1%	94,4%	4,0%
01.10.2011	8,4%	-0,1%	7,1%	28,7%	29,0%	66,6%	94,6%	6,4%
01.01.2012	10,3%	-0,3%	7,0%	30,5%	28,3%	65,7%	93,5%	5,8%
01.04.2012	8,1%	0,3%	6,2%	25,3%	32,2%	62,6%	94,3%	4,4%
01.07.2012	10,2%	-0,5%	7,1%	25,3%	28,7%	65,7%	95,5%	5,2%
01.10.2012	10,6%	0,5%	6,3%	24,1%	29,0%	64,1%	95,4%	4,8%
01.01.2013	9,8%	0,2%	6,2%	26,5%	31,9%	62,1%	93,6%	5,0%
Середнє значення	7,1%	0,4%	5,1%	28,9%	30,2%	63,3%	94,2%	5,1%

Джерело. Складено на основі [429]

За станом на 1 січня 2008 року до даної структурно-функціональної групи перейшло лише 5 банків, активи яких склали 0,3%, на 1 квітня 2011 кількість банків досягла максимуму – 50 банків, а частка в активах 16,9%.

Відносно невеликі банки даної групи не мають вирішального впливу на структуру кредитно-інвестиційного портфеля системи, хоча їх спеціалізація на торгівельних операціях потребує особливого контролю, у тому числі за фінансовим моніторингом значних оборотів готівкових коштів та ресурсів в іноземній валюті.

В умовах обмеженого розвитку класичних кредитних банківських операцій розширюються сфери послуг, що призводять до торгівельних та комісійних доходів. Така зміна спеціалізації повинна бути врахована у підходах банківського нагляду. Побудова моделі СФГБ дозволяє формалізувати підхід до банків із традиційним надлишковим значенням показника високоліквідних активів, систематично досліджувати їх якісні характеристики та впроваджувати заходи контролю відповідних профілів ризиків.

Група банків G-SAV, як правило знаходиться поблизу до банків, що мають високі непроцентні зобов'язання у пасивах у вигляді кредиторської заборгованості та інших рахунків, відмінних від звичайних клієнтських ресурсів. Показник ймовірності реалізації ризику незбалансованих відхилень для даної групи знаходиться в діапазоні 40-60%.

Динаміка середніх показників банків даної групи G-SPP наведена у таблиці 2.15. До групи належать найменші банки, тому показник адекватності капіталу є самим високим у системі. Як усі кептивні банки, представники даної групи не мають перепадів якісних показників, що відображають негативні зміни зовнішніх умов. У той же час, показники резервів під кредитні ризики мають тенденцію до зростання.

Частка високоліквідних активів у банках даної групи є нижчою від попередньої, хоча кредитний портфель не має більшої питомої ваги. Значна частина активів таких банків має класифікацію неробочих та іммобілізована

у рахунках дебіторської заборгованості, товарно-матеріальних цінностях, розрахункових рахунках тощо. Банки групи не активно розвивають традиційні операції і визначають осередок консервативного сегменту бізнесу, що працює із обмеженим колом клієнтів.

Таблиця 2.15 – Окремі показники групи G-SPP за період з 01.01.08 до 01.01.13

Період	Середні значення фінансових показників							
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAV	SAC	SPP	PM
01.01.2008	1,7%	-1,5%	3,5%	52,6%	4,2%	82,8%	42,2%	5,1%
01.04.2008	0,1%	0,6%	0,3%	83,5%	15,9%	71,7%	28,7%	2,8%
01.07.2008	1,7%	0,1%	2,7%	52,2%	5,7%	77,4%	43,0%	5,3%
01.10.2008	2,1%	-1,8%	3,1%	51,0%	5,8%	76,9%	47,1%	5,0%
01.01.2009	1,4%	0,4%	2,9%	44,9%	6,8%	79,4%	45,1%	4,5%
01.04.2009	2,3%	-0,6%	3,0%	45,6%	6,4%	76,9%	51,9%	4,9%
01.07.2009	6,2%	-0,3%	5,9%	61,2%	7,2%	84,4%	81,1%	8,0%
01.10.2009	6,3%	0,9%	5,7%	54,1%	8,0%	82,4%	75,3%	7,3%
01.01.2010	6,7%	-0,5%	5,6%	54,1%	11,0%	79,7%	73,7%	7,9%
01.04.2010	3,1%	-0,2%	3,9%	40,8%	15,0%	67,6%	50,7%	5,9%
01.07.2010	5,3%	-0,4%	5,8%	51,3%	10,7%	78,6%	71,2%	6,9%
01.10.2010	7,8%	0,6%	5,8%	41,4%	11,2%	79,9%	78,9%	6,2%
01.01.2011	3,0%	-0,2%	4,5%	41,6%	14,3%	68,0%	51,8%	5,6%
01.04.2011	6,9%	0,3%	5,4%	45,7%	9,9%	80,3%	76,9%	6,5%
01.07.2011	2,7%	-1,2%	4,3%	34,0%	16,7%	63,9%	52,0%	4,5%
01.10.2011	3,9%	0,5%	5,2%	37,8%	14,4%	71,2%	59,3%	5,4%
01.01.2012	3,2%	0,0%	5,0%	32,1%	10,4%	71,7%	58,5%	5,3%
01.04.2012	3,9%	-1,1%	6,0%	30,9%	13,6%	67,8%	62,2%	5,2%
01.07.2012	3,7%	-0,3%	5,0%	35,2%	14,0%	65,5%	56,2%	5,1%
01.10.2012	3,7%	-1,2%	5,5%	33,2%	14,1%	63,4%	57,1%	4,7%
01.01.2013	3,0%	0,0%	5,5%	30,7%	10,7%	68,2%	57,0%	4,9%
Середнє значення	3,7%	-0,3%	4,5%	45,4%	10,8%	74,2%	58,1%	5,6%

Джерело. Складено на основі [429]

Традиційно група G-SPP на СФГБ-карті знаходилася у відокремленому куті, але з липня 2011 року розпочала рух до проблемних банків, разом із

банками групи G-SAV. Таке переміщення пояснюється одночасним погіршенням якісних показників. Параметр ймовірності реалізації ризику незбалансованих відхилень для даної групи знаходиться в межах 20-40%.

Нарешті, найбільша центральна група кожної СФГБ-карти включає значну кількість банків, хоча активи цих банків, як правило, не мають переважної частки у сукупних активах. Центральна група G-S, як і деякі інші групи, що займають велику частку карти, може бути умовно розділена вертикальною границею за рівнем процентних ставок. Банки, що працюють з дорогими ресурсами, як вклади домогосподарств та надають кредити під високі ставки знаходяться на стороні роздрібних та проблемних кластерів. З іншого боку розташовані банки із більш дешевою ресурсною базою, які географічно наближаються до залежних від міжбанківського ринку та кептивних банків.

Аналогічним є горизонтальний розподіл групи за рівнем ліквідності і часткою кредитного портфелю в активах. Найбільш динамічні та незахищені високоліквідними ресурсами банки наближаються до груп проблемних і залежних від міжбанківського ринку. Для банків іншої половини характерний свій профіль ризику, що наближається до показників відповідної групи.

Динаміка показників групи G-S наведена у таблиці 2.16. Структурні характеристики банків центру, як правило, не мають суттєвих профільних відмінностей і відповідають задовільному рівню фінансової стійкості. Протягом періоду спостережень окремі якісні показники банків поступово погіршуються, хоча й набувають найкращих значень у системі. Рентабельність активів має тенденція до скорочення, відношення резервів під кредитні ризики до активів поступово зростає. У той же час, значення чистої процентної маржі та спреду підтримується на контрольованому рівні, як і показник відрахувань до резервів та адміністративних витрат. Активні та пасивні операції на міжбанківському ринку збалансовані за обсягами.

Показник адекватності капіталу даної групи є меншим, ніж у групі G-SPM, але свідчить про достатню кількість великих банків у групі, особливо у період кризи та наприкінці дослідження.

Таблиця 2.16 – Окремі показники групи банків групи G-S за період з 01.01.08 до 01.01.13

Період	Середні значення фінансових показників							
	частка в системі	ROA	AR	CA	SAV	SAM	SPM	PM
01.01.2008	52,4%	1,0%	3,6%	17,8%	8,3%	13,4%	14,2%	4,1%
01.04.2008	45,9%	0,9%	3,5%	17,2%	7,3%	16,0%	16,8%	3,7%
01.07.2008	42,1%	1,0%	3,5%	17,8%	7,8%	11,9%	13,2%	4,3%
01.10.2008	40,0%	1,0%	3,6%	16,4%	7,7%	11,3%	11,9%	4,3%
01.01.2009	37,7%	0,9%	3,5%	17,4%	6,9%	13,6%	14,4%	3,8%
01.04.2009	41,4%	0,8%	3,9%	17,2%	7,3%	11,1%	13,8%	4,4%
01.07.2009	49,1%	0,9%	3,8%	18,0%	7,4%	14,9%	16,4%	4,4%
01.10.2009	32,6%	0,9%	3,3%	15,4%	6,9%	16,7%	19,2%	3,8%
01.01.2010	49,4%	0,8%	4,0%	18,4%	7,4%	13,6%	16,2%	4,4%
01.04.2010	52,9%	0,8%	4,8%	22,3%	7,6%	14,7%	16,7%	4,7%
01.07.2010	44,5%	0,9%	4,2%	19,3%	7,8%	13,3%	15,1%	4,4%
01.10.2010	42,7%	0,6%	4,4%	17,9%	7,9%	15,2%	16,9%	4,1%
01.01.2011	33,0%	0,9%	4,0%	18,7%	7,8%	14,2%	15,5%	4,2%
01.04.2011	42,5%	0,7%	4,3%	17,4%	7,9%	13,9%	17,6%	4,1%
01.07.2011	47,8%	0,8%	4,8%	20,5%	9,1%	13,5%	16,6%	4,4%
01.10.2011	41,7%	0,1%	5,0%	20,3%	9,5%	12,0%	15,3%	4,4%
01.01.2012	38,6%	0,2%	4,8%	20,1%	9,1%	11,5%	17,4%	4,3%
01.04.2012	34,4%	0,4%	4,6%	17,0%	8,8%	11,8%	15,3%	4,0%
01.07.2012	25,1%	0,5%	4,9%	17,5%	10,0%	11,3%	13,9%	4,0%
01.10.2012	31,3%	0,5%	5,0%	17,2%	8,5%	12,4%	16,0%	4,0%
01.01.2013	33,0%	0,0%	5,0%	17,0%	9,0%	10,9%	15,1%	3,8%
Середнє значення	40,9%	0,7%	4,2%	18,1%	8,1%	13,2%	15,6%	4,2%

Джерело: Складено на основі [429]

Деякі банки перебувають у центральній групі протягом короткого періоду і тому не можуть вважатися фінансово стійкими. Для підтвердження висновку про збалансованість показників будь-якого банку центральної

групи необхідною умовою є стабільність його траєкторії, тривала належність центральним кластерам.

Надана у цьому розділі загальна характеристика структурно-функціональних груп банків, визначених за допомогою СФГБ-карт, потребує подальшого розвитку і деталізації. Усі групи складаються із однієї або кількох підгруп, що не є зовсім однорідними за якісними характеристиками, мають власну динаміку структури, яка пояснює роль і місце групи у розвитку системи.

На етапі ідентифікації СФГБ можливі випадки неоднозначної класифікації груп за оцінкою середніх значень показників, близькі характеристики профілів ризиків для визначення СФГБ. Так, група банків із високою часткою міжбанківських кредитів у активах і пасивах, що розташовується між групами залежних від міжбанківського ринку та банків із переважним розміщенням на даному ринку, часто має значення показників, що дозволяють їх відносити як до одної, так і до іншої групи. Неоднозначним може бути вибір між групою торговельних банків або великих обсягів цінних паперів, високоліквідних активів або непроцентних зобов'язань тощо. Для остаточного прийняття рішення про розподіл банків необхідно вивчати характеристики окремих банків, що входять до складу груп і досліджувати індивідуальні траєкторії їх розвитку. Іноді процедура розподілу потребує уточнення на подальших етапах аналізу та інтерпретації показників.

Запропонована методика ґрунтується на інтерпретації траєкторії банку на СФГБ-карті, дослідженні причин послідовних змін позицій, порівнянні із динамікою інших банків в межах загального розвитку системи. Критеріями ідентифікації структурно-функціональних груп, що відокремлюють однорідні групи банків, виступають середні значення показників, які відображають характеристики структури балансу, пріоритетних операцій та профілів ризиків банків.

2.4 Дослідження динаміки розвитку структурно-функціональних груп в Україні

У процесі дослідження виявлені загальні закономірності співвідношення значень показників СФГБ, що проявляються у динаміці на різних етапах розвитку банківської системи. Значення системних індикаторів, що відокремлюють кожну групу, змінювалися протягом дослідженого періоду, зберігаючи основні закономірності розподілу груп на СФГБ-карті. Дослідження характеру таких змін для кожної СФГБ дозволяє виявити сутність процесів, що відбуваються у банківській системі в цілому і визначити профіль ризиків конкретних банків у відповідному періоді.

Найбільш інформативними, з точки зору фінансової стійкості груп, є характеристики динаміки рентабельності активів та якості активів, що вимірюється відношенням резервів під кредитні ризики до загальних активів. Динаміку середніх значень показника ROA для найбільш збалансованих і стабільних СФГБ можна оцінити за даними графіку на рисунку 2.6.

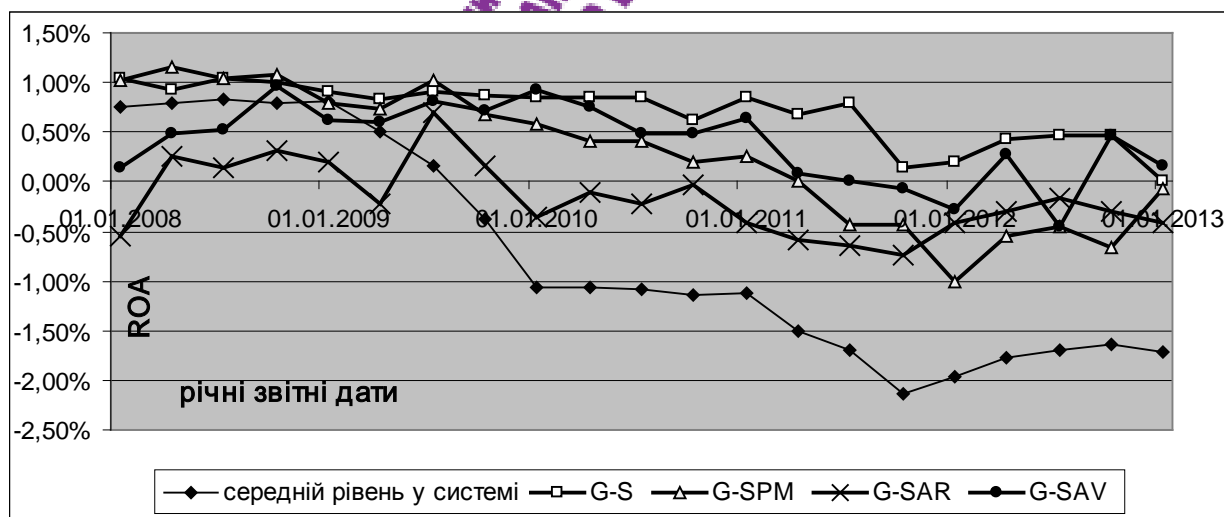

Рисунок 2.6 – Динаміка показника рентабельності активів для окремих структурно-функціональних груп банків України у 2008-2013 роках
Джерело. Складено на основі [429]

Середній рівень рентабельності у системі зображений нижчою кривою, що має чітку тенденцію падіння, враховуючи значне погіршення фінансового стану проблемних банків, яке не наведено на графіку.

Слід окремо оговорити динаміку прискореного скорочення показника ROA та набуття їм від'ємного значення в умовах, коли за станом на 1 січня 2013 року банківська система мала позитивний фінансовий результат. Розрахунок середніх показників системних індикаторів на кожну звітну дату проводиться за даними звітності банків, накопиченими з початку 2006 року. При оцінці фінансового стану системи та формуванні СФГБ приймають участь усі характеристики звітних даних за період з початку дослідження, що робить систему оцінювання більш стійкою, охоплює усі можливі варіанти структурно-функціональних характеристик банків. Середні значення кожного системного індикатора відображає усю «історію» його змін. У запропонованому підході системна оцінка є інертною, уповільнено реагуючою на зміни, але найбільш стійкою та повною.

Найбільш значне скорочення рівня рентабельності активів спостерігалось у системі в середині 2011 року, коли відповідна крива прискорено рухалася до мінімального рівня. Саме у цей період відбулися деякі ключові зміни топології СФГБ-карти, що відображені на рис.2.4. Суттєве погіршення фінансового стану більшості банків системи призвело до відповідних структурно-функціональних змін у системі.

Усі СФГБ, визначені на рисунку 2.6, мають задовільні показники рентабельності, що перевищують середній рівень системи, хоча кожний з цих графіків демонструє скорочення даного системного індикатора. Для більш детальної оцінки змін фінансової стійкості та характеру ризиків цих банків слід врахувати динаміку якості активів (відношення резервів під кредитні ризики до активів), яка наведена на рис. 2.7. Для всіх СФГБ структурний індикатор AR має тенденцію до зростання.

Банки центральної групи G-S мають найбільш збалансовані значення усіх показників, у тому числі і якісних, що характеризують рентабельність та

якість активів. Навіть у період кризи показники перевищували середній рівень і мали досить плавну траєкторію скорочення рентабельності, переходу до збиткового фінансового результату та зростання резервів під кредитні ризики.

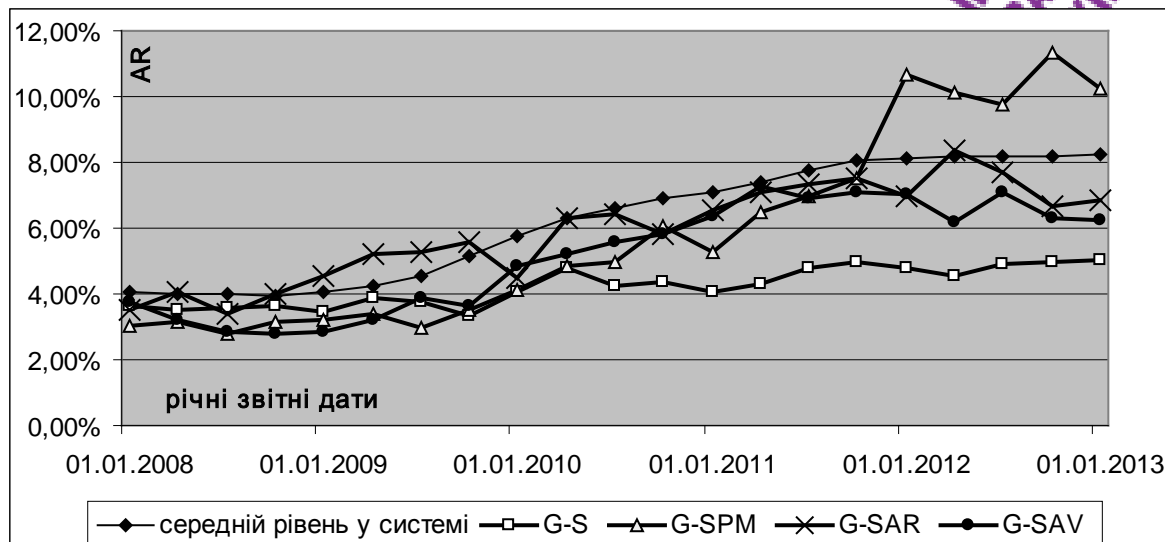

Рисунок 2.7 – Динаміка показника якості активів (відношення резервів під кредитні ризики до активів) для найбільших структурно-функціональних груп банків України у 2008-2013 роках

Джерело. Складено на основі [429]

Для банків споживчого кредитування (група G-SAR) рівень рентабельності є традиційно низьким. Наприкінці 2011 року спостерігається переламний момент скорочення системного індикатора ROA і початок уповільненого його зростання. У той же час, якість активів цих банків низька і має тенденцію до погіршення. Аналіз інших показників доповнює характеристики даної групи банків, які визначаються як високою часткою споживчих кредитів, так і підвищеними адміністративними витратами, пов'язаними із супроводженням розгалуженого портфелю, а також високими комісійними доходами, що пов'язані із кредитуванням фізичних осіб. Банки групи G-SAR мають високий рівень РНВ та підвищені кредитні ризики, а також значні ризики ліквідності у зв'язку із незбалансованими строками

активів і пасивів, перевищенням тривалості розміщених кредитів над залученими ресурсами.

Залежні від міжбанківських ресурсів банки групи G-SPM займали найкращі позиції перед початком кризи, як за рівнем рентабельності активів, так і за їх якістю. З початку 2012 року банки даної групи отримали значні збитки і досягли найменшого рівня рентабельності серед визначених груп. Наприкінці періоду досліджень частка резервів під активи для банків групи G-SPM стала найбільшою, що і призвело до збиткового фінансового результату. У складі даної групи основну частину займають банки з іноземними акціонерами, які використовують деталізовані системи оцінки кредитного ризику і враховують максимальний рівень можливих збитків при дефолті позичальників.

Нестабільність показників банків з надлишковими високоліквідними активами (група G-SAV) пояснюється нестійким складом групи, де знаходиться велика кількість банків, що скорочують обсяги кредитного портфелю та орієнтуються на проведення операцій, які забезпечують отримання торговельних та комісійних доходів. Обсяги даної групи значно зросли після кризи. Банки підвищених високоліквідних активів напередодні кризи мали неринковий низький рівень ставок та ресурсну підтримку акціонерів. Якість активів цих банків була кращою від більшості інших груп саме завдяки недостатньо розвинутих кредитним операціям.

На графіку, наданому на рис. 2.8, представлена динаміка прискореного зростання резервів під кредитні ризики для СФГБ із підвищеним рівнем РНВ. Як і на попередніх графіках, значення показника порівнюється із середнім рівнем системи. Особливо стрімким є погіршення якості активів у банках з великими портфелями цінних паперів (група G-SAP). Така закономірність пояснюється якісними змінами активів групи та розширенням її обсягу, поступовим приєднанням недостатньо стійких банків. Якщо на початку дослідження до групи підвищених портфелів цінних паперів входило 1,5% банків, то на 1 січня 2013 року їх кількість вже складала 7%.

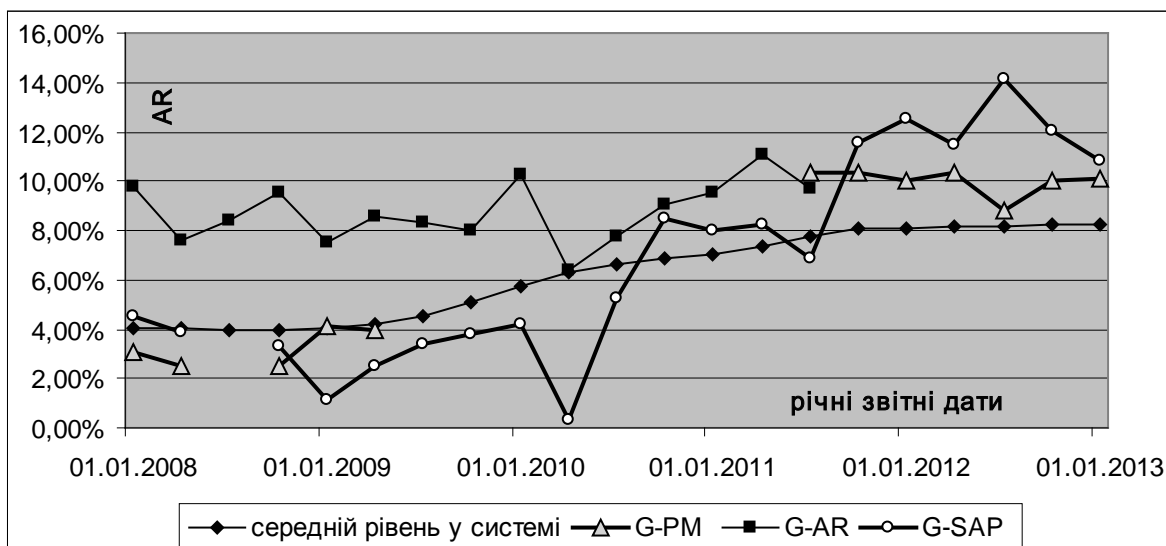

Рисунок 2.8 – Динаміка показника якості активів (відношення резервів під кредитні ризики до активів) для структурно-функціональних груп підвищеного рівня РНВ банків України у 2008-2013 роках

Джерело. Складено на основі [429]

Підвищеними також є кредитні ризики проблемних банків групи G-AR, які формувалися до середини 2011 року та групи високих ставок G-PM, що саме у цей період включила до складу значну кількість банків попередньої групи. Погіршення якісних показників даних груп спричинило загальну тенденцію до зростання показника резервів під кредитні ризики та одночасного падіння рівня рентабельності активів у системі.

Слід зазначити, що погіршення якості активів найбільше проявлене у банків, які активно кредитували різні сегменти економіки та сприймали зовнішні шоки під час фінансово-економічної кризи. Для більшості інших СФГБ динаміка якості активів має менш проявлену тенденцію погіршення. Відповідний графік для банків помірного рівня РНВ наданий на рис.2.9.

Найменший рівень резервів мають невеликі за розміром (частіше кептивні) банки, що складають групи із підвищеними міжбанківськими активами, непроцентними зобов'язаннями та торгівельними доходами.

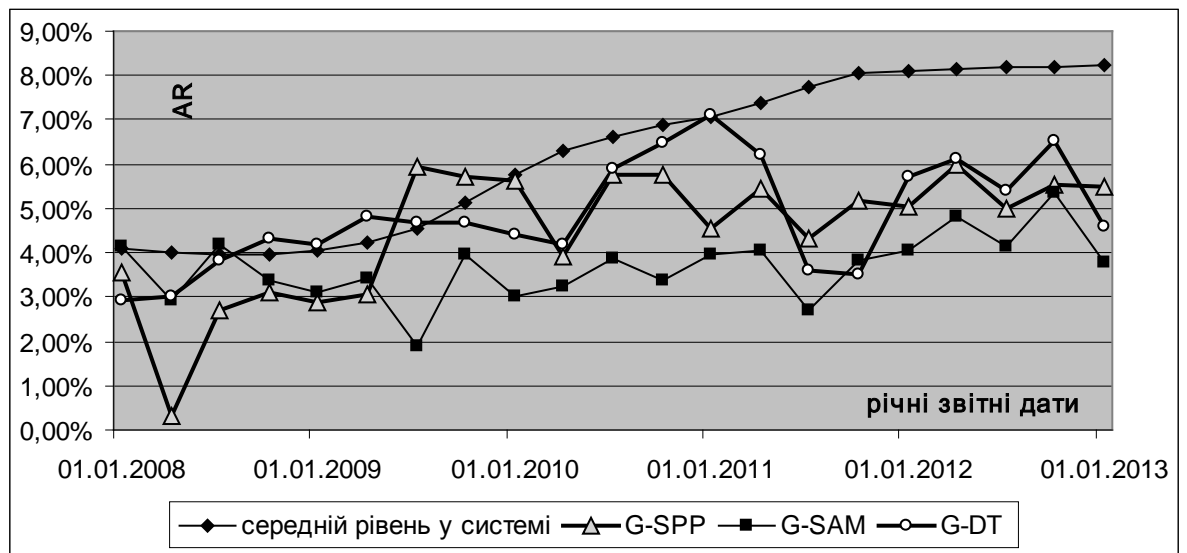

Рисунок 2.9 – Динаміка показника якості активів (відношення резервів під кредитні ризики до активів) для структурно-функціональних груп контрольованого рівня РНВ банків України у 2008-2013 роках
Джерело. Складено на основі [429]

Графічне зображення деяких показників, що характеризують найбільш важливі тенденції змін інших структурних індикаторів, які забезпечують виокремлення СФГБ представлено на рисунку 2.10. Рівень високоліквідних активів (SAV) у загальних активах зростає, розміщення активів на міжбанківському ринку (SAM) скорочується, але залежність банків від міжбанківських ресурсів в цілому не зменшується.

Вартість ресурсів, доходність активів, процентний серед і маржа мають тенденцію до зростання. Вартість півпроцентних зобов'язань (показник PV) має повільно зростаючий тренд, у той час, як показники доходності процентних активів (PD), чистого процентного спреду та маржі збільшуються більш прискореним темпом.

Слід звернути увагу, що значення показника частки вкладів у зобов'язаннях банків не стало системоутворюючим, тобто не отримало достатньої ваги для формування окремої СФГБ навколо даного показника. Даний структурний індикатор впливає на виокремлення СФГБ

опосередковано: велика питома вага коштів вкладників призводить до збільшення вартості ресурсів.

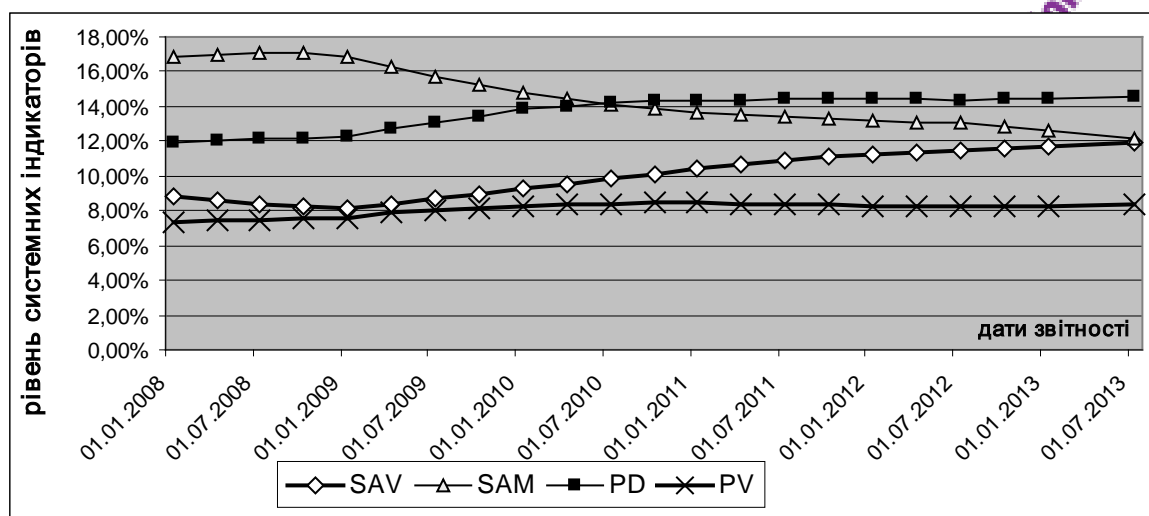

Рис. 2.10 – Динаміка окремих показників, що характеризують структурні параметри розвитку банківської системи України у 2008-2013 роках
Джерело. Складено на основі [429]

Узагальнюючі характеристики кожної групи визначаються за результатами системного значення фінансових показників, їх змін у часі та порівнянні із іншими групами. Схематичний розподіл сфер підвищених ризиків для основних структурно-функціональних груп наведений у таблиці 2.17. Зрозуміло, що оцінка індивідуального профілю ризику конкретного банку потребує більш детального опрацювання значень показників та уточнень, але факт приналежності до деякої структурно-функціональної групи вже свідчить про наявність спільних рис із тими банками, що мають відповідні структурні характеристики.

Значна кількість банків із підвищеними процентними ставками на початку 2009 року зосередилася в кутовому сегменті СФГБ-карти, де формувалися банки з найбільшим РНВ. Більшість ліквідованих під час кризи банків проходила через групу підвищених ставок напередодні втрати фінансової стійкості.

Дослідження фінансового стану банків, що перебувають у групі підвищених процентних ставок G-PM свідчить про необхідність посиленого

нагляду за структурно-функціональними групами, що розміщуються у відповідній частині карти. Рівень процентних ставок банку виступає орієнтиром якості управління активами і пасивами, а процентна політика системним чинником при класифікації банків за СФГБ-картою.

Таблиця 2.17 – Основні сфери підвищених ризиків для окремих структурно-функціональних груп банків

Напрями ризиків	СФГБ					
	G-SPM	G-SAR	G-SAV	G-SAP	G-SAM	G-PM, G-AR
кредитний	великий обсяг	великий обсяг, концентрації			концентрації	великий обсяг
ліквідності	концентрації пасивів	концентрації активів	концентрації активів	концентрації активів	концентрації активів	концентрації активів і пасивів
процентної ставки	дисбаланс дешевих ресурсів	дисбаланс дорогих активів			дисбаланс дешевих ресурсів	дисбаланс дорогих активів
ринковий			значні позиції	значні позиції		

Примітка. Авторська розробка

На рис.2.11 наведено динаміку показника доходності активів для різних груп банків, що мають підвищений рівень процентних ставок. Для порівняння значень також наведено середній рівень показника у системі.

Значення доходності проблемних банків групи G-ARmin суттєво відрізняється від середнього рівня і тому на графіку не наводиться. Серед груп, що увійшли до графіку на рис.2.11 найвищим є рівень процентних ставок для проблемних банків групи G-AR та групи підвищених ставок G-PM. Середній рівень також постійно перевищують банки роздрібної групи G-SAR. Підвищені ставки цих банків усіх цих груп виступають індикатором недостатньої фінансової стійкості, що виражається у значних резервах за кредитами, збитковій або низькорентабельній діяльності, географічному наближенні до сегменту найбільш проблемних банків.

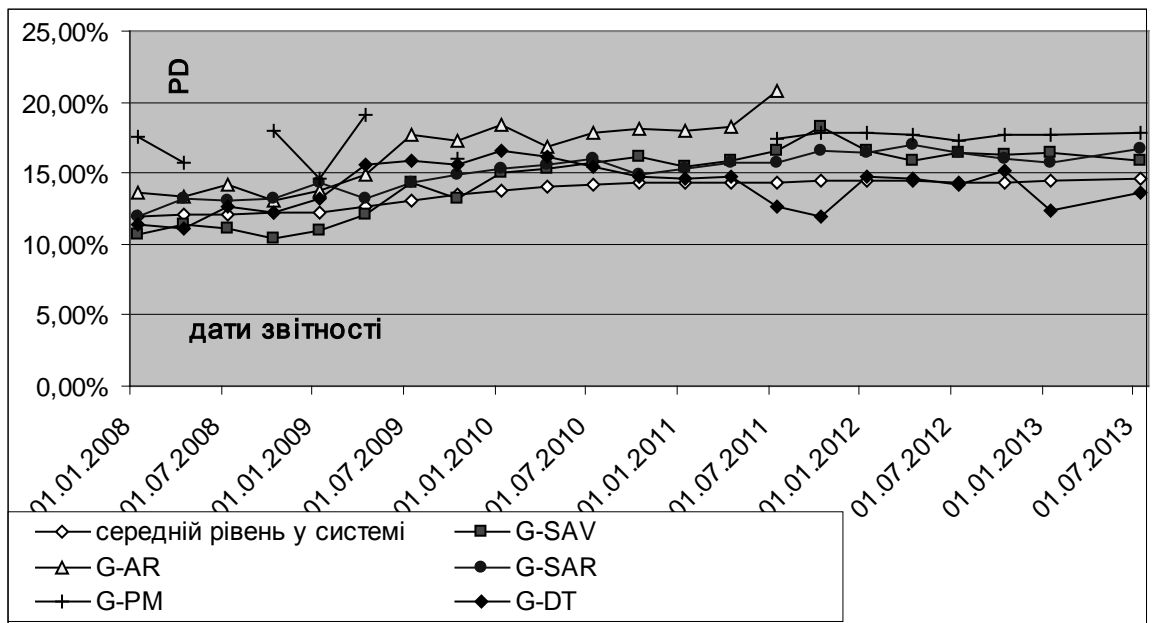

Рисунок 2.11 – Динаміка показника доходності активів для груп вітчизняних банків з підвищеними процентними ставками у 2008-2013 роках
Джерело. Складено на основі [429]

У динаміці показників групи високоліквідних активів групи G-SAV можна відокремити період до середини 2009 року, коли доходність активів була меншою і група розташовувалася на боці низьких ставок і наступний період підвищення процентних ставок і наближення банків до кута найменш стійких банків. Останні роки група G-SAV наблизилася до проблемних, поряд із роздрібними банками, що підтверджується зростанням резервів за кредитами і свідчить про підвищення ризиків у діяльності банків.

Банки із підвищеними торговельними доходами групи G-DT працюють на більш дорогій ресурсній базі, а також мають мінливий склад. На окремі звітні дати у 2011-2012 роках доходність активів скорочувалася, що також впливало на місце розташування групи на СФГБ-карті. Найчастіше дана група знаходилася посередині між сторонами високих і помірних ставок.

Показники доходності активів групи помірних ставок наведено на рис.2.12. До відповідної частини карти належать переважно банки центру та більшість груп з невеликими кептивними банками.

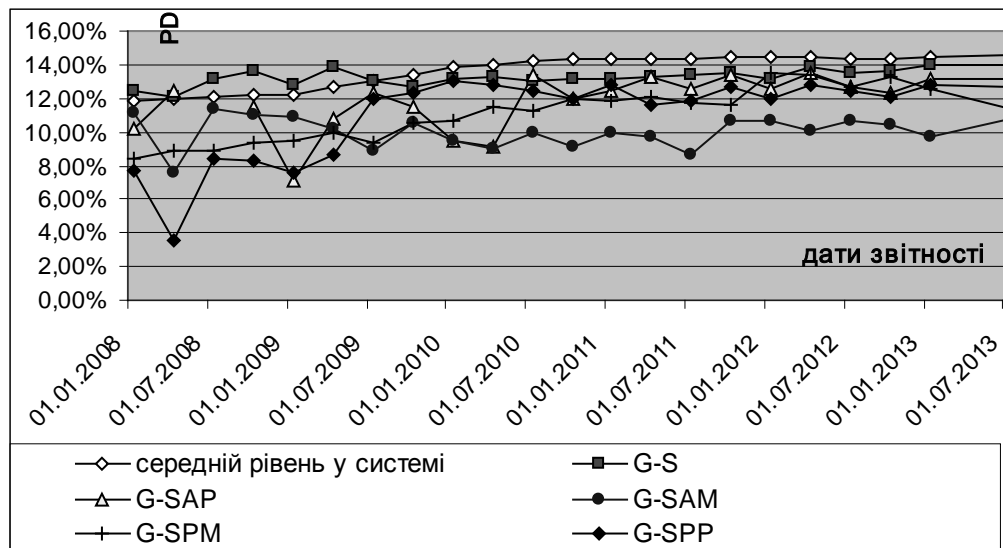

Рисунок 2.12 – Динаміка показника доходності активів для груп вітчизняних банків з помірними процентними ставками у 2008-2013 роках

Джерело. Складено на основі [429]

Групи банків із переважним розміщенням на міжбанківському ринку та залежних від міжбанківських ресурсів (G-SAM та G-SPM) постійно перебувають на стороні помірних ставок. Як видно на рис. 2.12, доходність розміщених в МБК банків останнім часом є найнижчою у системі.

Група із підвищеними непроцентними зобов'язаннями G-SPP мала найменший рівень доходності на початку дослідження. Географічне положення групи є нестійким і змінюється разом із рівням процентних ставок.

Група банків із великим портфелем цінних паперів G-SAP постійно знаходиться на стороні помірних ставок, хоча й значно переміщується на карті, оскільки має мінливий склад. Обсяг групи також змінюється, останнім часом вона вчлєнено охоплює 5-7% банків, що відображає активізацію роботи банків із цінними паперами при скороченні кредитних операцій. Банки мають підвищений рівень резервів та збитковий фінансовий результат, хоча й знаходяться на діагональній відстані від проблемних.

За наслідком порівняння значень якісних показників банків можна говорити про утворення двох центрів проблемних банків. Найменш

фінансово стійкі банки зосереджені біля кута проблемних (група G-ARmin): з середини 2011 року групи найбільш проблемних банків розташовані поруч, це: G-ARmin, G-SAR та G-SAV. Друге місце за проблемністю, що визначається розміром резервів під кредитні ризики та збитковим фінансовим результатом займають банки, залежні від міжбанківського ринку G-SPM та великих обсягів цінних паперів G-SAP. Завдяки низькій вартості ресурсів і відносно невеликій доходності активів банки знаходяться на стороні карти, протилежній до першої проблемної групи. Процентні показники цих банків є нижчими від першої групи, але мають тенденцію до зростання. На прикладі банків другої групи проблемності також підтверджується індикативна роль динаміки процентних ставок.

Співставлення динаміки показників доходності активів банків усіх груп, що представлені на рисунках 2.11 та 2.12, у порівнянні із середнім значенням показника у системі, дозволяє розподілити структурно-функціональні групи за рівнем доходності, як показано у таблиці 2.18.

Ресурсна база усіх банків з помірними ставками доходності є самою дешевою у системі, хоча дана закономірність виконується у загальному вигляді, тобто мають місце окремі виключення. У таблиці 2.18 також наведено розподіл банків за рівнем вартості ресурсів. Найнижчий рівень традиційно залишається у банків, залежних від міжбанківського ринку, хоча доходність активів цих банків має тенденцію до зростання. Дешевими є також ресурси більшості банків нестійких стратегій: високоліквідних, розміщених в МБК, непроцентних зобов'язань, цінних паперів. Банки центральних груп мають помірно високий рівень вартості зобов'язань, хоча доходність активів після кризи скоротилася до помірно-низьких значень. Аналогічна картина спостерігається і для торговельних банків. Роздрібні, неякісні, проблемні та банки підвищених ставок постійно знаходять на відповідній частині карти і характеризують сегмент банку із підвищеними ризиками: кредитним, структурним, процентної ставки та ліквідності.

Таблиця 2.18 – Розподіл структурно-функціональних груп банків України за рівнем доходності активів та вартості зобов'язань

Розподіл груп банків за рівнем доходності активів				
Період	Низький	Помірно низький	Помірно високий	Високий
До 2009 року	G-SPP, G-SPM	G-SAM, G-SAP, G-SAV	G-DT, G-SAR, G-S, G-AR	G-PM, G-ARmin
Після 2009 року	G-SAM	G-SPP, G-SPM, G-SAP, G-S, G-DT	G-SAV, G-SAR	G-PM, G-AR, G-ARmin
Розподіл груп банків за рівнем вартості зобов'язань				
До 2009 року	G-SPP, G-SAV	G-SAM, G-SAP, G-SPP	G-SAR, G-S, G-DT, G-AR	G-PM, G-ARmin
Після 2009 року	G-SPP, G-SAM	G-SAV, G-SAP, G-SPP	G-SAR, G-S, G-DT	G-PM, G-AR, G-ARmin

Примітка. Авторська розробка

Цікавий результат дає порівняння показника чистої процентної маржі для різних структурно-функціональних груп банків. У значенні даного показника відображається не тільки кількісний рівень процентних ставок, а й структурні характеристики активів і пасивів, ефективність процентних операцій.

Для банків групи неякісних, підвищених ставок, що мають проблемні активи, висока маржа відображає кредитні ризики, оскільки більшість доходів цих банків є нарахованими і неотриманими. Високий рівень процентної маржі мають банки із підвищеними непроцентними зобов'язаннями, що саме і пояснюється структурою ресурсної бази, значною часткою безоплатних ресурсів. Відповідна структура не є типовою для ринку і свідчить про структурний ризик, банки даної групи не можуть бути вільно інтегрованими у стандартні операції із залучення і розміщення коштів.

Для групи банків із цінними паперами спостерігаються локальні періоди підвищення процентної маржі. Більш тривале підвищення показника

спостерігається для групи високоліквідних активів, тоді як у торгівельній групі показник мав період значного скорочення. Коливання значень показника найчастіше пояснюється його чутливістю до структурних характеристик банку і мінливістю складу груп.

Значення маржі поступово стабілізувалося і скоротилося наприкінці дослідження майже для усіх груп банків. Підвищений рівень процентної маржі для банків, залежних від міжбанківського ринку після кризи, в умовах погіршення якості кредитного портфелю, свідчить про сумнівність до повернення значної кількості процентних платежів клієнтів.

Аналіз значень процентних показників показує специфіку процентної політики структурно-функціональної групи, до якої належить банк у конкретний період розвитку системи та характеризує відповідний профіль ризиків. Значення індикативних показників кожної групи розраховується у вихідних даних моделі структурно-функціонального аналізу.

При формуванні чергової СФБ-карти за даними звітності здійснюється аналіз загального стану системи, співвідношення груп банків та змін показників груп у порівнянні із попередніми даними. Зміни процентних параметрів можуть свідчити про реалізацію заходів з підвищення ефективності діяльності банків або про зростання ризиків, якщо якість активів відповідних груп погіршується.

Для оцінки впливу процентної політики на фінансову стійкість банку важливим є встановлення відповідності структурно-функціональній групі, дослідження тривалості перебування та відповідності профілю ризиків. Процедура контролю рівня процентних ставок проводиться у формі дослідження траєкторії, визначення періодів переходу до сегментів підвищених ставок, аналізу причин та наслідків таких переходів.

Обмеження процентних ставок для груп визначають кількісні граничні значення структурних індикаторів, після досягнення яких відбувається якісний стрибок - перехід банку у нову структурно-функціональну групу. Оскільки такий перехід спричиняється зміною значень не одного показника,

а одночасним реагуванням усієї системи показників, кожне обмеження індикативних показників має розглядатися як частина цілісної сукупності характеристик фінансової стійкості банку.

Слід ще раз підкреслити, що місце банку в розподілі ринку банківських послуг та положення на СФГБ-карті в значній мірі визначається структурою ресурсної бази, відповідним вибором спектру операцій та процентною політикою. Система процентних ставок є важливим індикатором фінансової стійкості банку.

Другий індикатор фінансової стійкості банків визначається «горизонтальним» їх розподілом на карті, що можна зв'язати із рівнем ліквідності, хоча цей розподіл не обмежується лише параметрами ліквідності. Можна говорити про сукупне відображення особливості політики управління активами і пасивами банку для груп «півночі» та «півдня» карти.

На СФГБ-карті на рис.2.4 поруч знаходяться проблемні банки групи G-ARmin та G-AR (з 2011 року також банки групи G-SAR) та банки, залежні від міжбанківського ринку G-SPM. Останнім часом до групи стабільно примкнули банки із підвищеними високоліквідними активами G-SAV та непроцентними зобов'язаннями G-SPP. Наближення банків із надлишковими високоліквідними активами до сегменту підвищених ризиків, у тому числі й ризику ліквідності, та зростання розміру даної групи свідчить про структурну специфіку вітчизняної банківської системи, обмеженість розвитку кредитування та орієнтацію значної кількості банків на операції з комісійним доходом. Як показав аналіз процентних ставок, у період після кризи банки з надлишковими високоліквідними активами працюють з дорогою ресурсною базою та підвищеною доходністю активів, мають недостатню якість кредитів, збитки або низьку рентабельність. Потребує особливої уваги структура ресурсної бази банків, що оточують групу проблемних: зростання залежності від міжбанківського ринку та залучення вкладів фізичних осіб. Найбільші ризики (кредитний та ліквідності) зосереджені у одному сегменті карти.

Протилежну частину карти традиційно займали групи банків із меншим обсягом кредитних операцій, високоліквідні активи яких перевищували середній рівень. У 2008-2010 роках до даної частини карти належали групи із високоліквідними активами, цінними паперами, роздрібні та деякі банки нестійких стратегій. З 2011 року стійке положення у даній частині карти зайняли банки з переважним розміщенням активів на міжбанківському ринку (довгота залежних від МБК) та банки підвищених процентних ставок (довгота проблемних банків). Як правило, до цих груп контрольованого рівня ліквідності належать невеликі кептивні банки. Банки зі значною часткою міжбанківських кредитів у активах мають контрольовані кредитні ризики і ризик ліквідності і виступають «антиподами» проблемних банків, що знаходяться на діагональній відстані.

Миттєва ліквідність банків групи G-SAV перевищує середній рівень та значно переважає над обмеженнями нормативу у зв'язку із високими залишками коштів у касі та на кореспондентських рахунках банків. Велику частку високоліквідних активів також мають роздрібні банки, що за сукупними характеристиками і якістю активів наблизилися до проблемних, що й визначає стан ліквідності.

Аналіз співвідношення показників даних груп свідчить, що рівень високоліквідних активів не є свідченням контрольованого ризику ліквідності. Фактично рівень ліквідності банку визначає платоспроможність, інтегральну характеристику якості активів, пасивів та їх співвідношення і не обмежується часткою високоліквідних активів, хоча даний показник суттєво впливає на здатність банку виконувати зобов'язання перед кредиторами і вкладниками.

Важливу характеристику стану ліквідності надає показник залежності від міжбанківського ринку – частка міжбанківських кредитів у зобов'язаннях. Показник є класифікаційним для групи банків, залежних від міжбанківських кредитів, що проявляється у значному відриві від інших груп. Слідом йде група банків із переважним розміщенням ресурсів на міжбанківському ринку, хоча рівень показника коливається. Для банків, орієнтованих на

розміщення міжбанківських кредитів, залежність від ресурсів даного ринку була особливо високою у 2010-2011 роках.

Середній рівень показника резервів є традиційно підвищеним у роздрібних банків групи G-SAR. З 2012 року показник значно погіршився для банків, залежних від міжбанківського ринку G-SPM. Слід враховувати, що серед банків, залежних від міжбанківського ринку, залишається багато тих, що мають іноземних акціонерів і орієнтовані на обачливі методики та надлишкові резерви. Однак в цілому якість активів таких банків об'єктивно значно погіршилася, про що свідчать численні операції продажу активів та інші заходи, які вживаються банками даної групи з метою відновлення фінансової стійкості.

На рис.2.7 відображено погіршення активів групи підвищених цінних паперів, що розпочалося з 2011 року. Графік рівня резервів перетнув середнє значення і прискорено зростав до середини 2012 року. Саме у 2011 році розпочалося кількісне зростання групи, що з 1,5% збільшилася до 6%. Активно розпочали операції з цінними паперами великі банки, кредитні портфелі яких накопичили багато проблемних кредитів з часу економічної кризи. Таким чином, стан ліквідності банків з великими цінними паперами потребує підвищеної уваги.

Для більшості груп малих кептивних банків рівень резервів під кредитні ризики майже не підвищувався у період після кризи і залишається нижчим від середнього показника. Ризик ліквідності більшості малих кептивних банків є контрольованим, а розрив від значень якісних показників попередніх груп підтверджує відмінності їх економічної природи. Діяльність таких банків не ускладнюється обслуговуванням сторонніх клієнтів із ризиковими кредитами, але є значно обмеженою колом операцій, визначених акціонерами. Такі концентрації несуть певний кредитний ризик та підвищують ризик ліквідності. Крім того, часте переміщення до різних сегментів СФГБ-карти свідчить про нестабільність структури активів і

пасивів даних банків, нестійке значення показників, що можуть мати задовільні характеристики.

На схемах, наведених на рис. 2.4 представлено зміну топології СФГБ-карти, при якій залишався незмінним принцип вертикального розміщення банків із підвищеними процентними ставками. Також протягом усього періоду були стабільними позиції двох важливих кутових груп, що включають проблемні банки та банки, залежні від міжбанківського ринку. На схемах ці групи розташовані у квадрантах I (проблемні, серед банків підвищених ставок) та II (залежні від МБК). Інша частина карти є більш мінливою і потребує відповідного аналізу та інтерпретації зміни положення кутових груп. Стабільне розташування груп банків на СФГБ-карті виступає своєрідною системою координат для оцінки переміщень інших груп.

Важливу інформацію про особливості структурно-функціональних відхилень із контрольованим впливом на фінансову стійкість несе група, що знаходиться на діагональній відстані від проблемних банків. З початку 2011 року відповідне кутове положення займає група банків із високою часткою активів на міжбанківському ринку. До кризи група розміщувалася поруч із проблемними банками групи G-AR із низькою якістю активів, але з 2009 року вона перейшла до групи G-SPM разом із одночасним зростанням системних індикаторів SAM та SPM - частки міжбанківських кредитів у активах і збільшення міжбанківських кредитів у пасивах. Обсяг банків групи у цей час скоротився вдвічі, що пояснюється скороченням міжбанківського ринку у період загальної кризи ліквідності та відповідним зменшенням кількості банків із даною ознакою, більшість з яких перейшла до неякісних груп. Зростання показника адекватності капіталу у 2009-2010 роках свідчить про формування групи з малих банків, якість активів яких у період кризи не погіршилася, а рентабельність не скоротилася.

Під час загального погіршення фінансової стійкості системи деякі кептивні банки, що постійно входили до групи розміщених МБК не тільки не погіршили свій фінансовий стан, але й досягли певного його покращення.

Обмеженість спектру та обсягу операцій, кола клієнтів протидіяло зовнішнім негативним чинникам і дозволило компенсувати наслідки скорочення міжбанківського ринку та відтоку залучених коштів вкладників у групі.

Слід підкреслити, що не всі банки із групи розміщених в МБК мали позитивні характеристики розвитку під час кризи. Описана траєкторія руху стосується лише постійних представників групи, що у цей період охоплювала 3-5% банків. З 2011 року обсяг групи знову збільшився до 10-15%, показник відношення резервів до активів дещо зріс, але залишився найкращим у системі. Разом із збільшенням розміру групи скоротилося значення класифікаційного показника - частки міжбанківських кредитів у активах, а також у зобов'язаннях. Скорочення рівня адекватності капіталу у цей період свідчить про зростання розміру банків, що входять до групи та мають менш виражені структурні ризики.

Наприкінці 2012 року група розміщених в МБК банків мала контрольований рівень ризиків, пов'язаних, у першу чергу, із залежністю від розвитку міжбанківського ринку. Банки групи мали позитивний фінансовий результат, незначний рівень резервів під кредитні ризики і не потребували посиленого нагляду. За обмеженим спектром операцій, невеликими їх обсягами та іншими характеристиками фінансової стійкості група наближається до кредитних сплук.

Окремий кут карти зайняли банки, структурною ознакою яких є високий рівень процентних ставок – група G-PM. До 2011 року даний сегмент стійко належав роздрібним банкам, які у подальшому наблизилися до проблемних. Виходячи із системного аналізу топології карти, усі банки підвищених ставок мають загальний нестійкий фінансовий стан, низьку рентабельність, підвищені резерви за кредитними ризиками і потребують посиленого нагляду.

Місцеположення групи підвищених ставок є діагонально протилежним до банків, залежних від міжбанківського ринку групи G-SPM, що характеризує принципові відмінності ресурсної бази і процентної політики.

Залежність банків підвищених ставок від міжбанківського ринку незначна. Показник адекватності капіталу для банків групи має підвищене значення, тобто свідчить про високу частку кептивних банків.

Таким чином, наприкінці 2013 року квадранти I та II СФГБ-карти (рис.2.4) зайняли банки із контрольованим ризиком ліквідності, що часто пояснюється ресурсною підтримкою акціонерів. На стороні підвищених процентних ставок (квадрант II) розміщуються банки однойменної групи із нестійким фінансовим станом, а на іншій, діагональній до проблемної групи стороні – банки із значним розміщенням на міжбанківському ринку.

Профіль ризиків кептивних банків, що знаходяться на іншій половині СФГБ-карти, має певні особливості. Як правило, ці банки вирішують обмежені задачі обслуговування окремих промислово-фінансових груп, пов'язаних із їх акціонерами, мають невеликі розміри і нестійкі стратегії. Малий обсяг активів кептивних банків робить їх чутливими до впливу будь-яких значних операцій на розподілення до поточної структурно-функціональної групи і, як наслідок, призводять до нестабільності траєкторій банків.

Слід зазначити, що для кептивних банків виконання економічних нормативів та контрольних обмежень банківського нагляду легко підтримується за допомогою відповідних компенсаторних операцій, які впливають на структуру балансу, особливо у звітні дати. Режим нагляду за банками нестійких структурних характеристик має враховувати особливості їх профілів ризиків.

Розвиток методології банківського нагляду має ґрунтуватися на оцінці економічної і соціальної функції, яку виконують банки певної групи у вітчизняній системі. Державна підтримка та сприяння розвитку повинні залежати від участі банку у вирішенні пріоритетних програм країни. Пріоритети ресурсної підтримки коштами рефінансування, полегшення окремих адміністративних важелів банківського нагляду повинні

спрямовуватися на банки, що кредитують соціально важливі об'єкти, інноваційні напрямки пріоритетних сфер економіки.

Відмінності природи фінансових показників кептивних банків із нестійкими структурними характеристиками свідчить про доцільність встановлення для них особливого порядку контролю за фінансовим станом з боку банківського нагляду з огляду на встановлений рівень запозичень на небанківському та міжбанківському ринку, що розраховується у проценті до власного капіталу, і гарантує покриття зобов'язань власними коштами у разі ліквідації.

Слід також звернути увагу на показник відношення адміністративних витрат до активів, який традиційно був підвищеним для роздрібних банків групи G-SAR і з 2011 року значно збільшився у даній групі. Одночасно відбулося деяке зростання даного показника у більшості інших груп. У той же час, для банків із значним розміщенням на міжбанківському ринку, підвищеними процентними ставками та у центральних кластерах рівень адміністративних витрат залишився помірним. Даний показник може відігравати роль ідентифікаційної ознаки загального погіршення фінансової стійкості банків.

Вертикальний розподіл карти за рівнем процентних ставок і горизонтальний, пов'язаний із рівнем ліквідності, політикою управління активами і пасивами, залежністю від міжбанківського ринку, дозволяє в цілому оцінити будь-яке переміщення структурно-функціональної групи на карті і зв'язати його із оцінкою фінансової стійкості та структурним ризиком, що відповідає групі у конкретних умовах на певному періоді розвитку банківської системи.

Аналіз основних тенденцій змін обсягів та положення структурно-функціональних груп банків узгоджуються із характеристиками якісних змін у системі. Узагальнені об'єктивні процеси основних структурних перетворень можна переводити у площину змін відповідних груп банків, які приймають участь у формуванні даних процесів. Методами структурно-

функціонального моделювання вивчається розподіл ринку банківських послуг для вибору адекватних підходів до кожної групи банків із відповідними характеристиками фінансової стійкості та структурного ризику. Таким чином поєднуються показники аналізу фінансового стану системи та окремих її елементів, тобто забезпечується методологічна база для макропруденційного нагляду.

Поточний розподіл банків на структурно-функціональні групи надає важливу інформацію про концентрацію банківських ризиків. Об'єктом посиленого нагляду мають бути як банки підвищених ризиків, так і групи високої концентрації банків із відповідним профілем ризиків. Так, зростання кількості банків, що мають високу концентрацію активів у цінних паперах або у високоліквідних активах потребує адекватного реагування з боку банківського нагляду. Для цих банків необхідний аналіз профілю ризиків та можливих заходів диверсифікації активів, забезпечення рівноважного розвитку банківських операцій.

Враховуючи особливості ризиків кожної структурно-функціональної групи, що визначаються структурно-функціональними характеристиками банків, які формують дані групи, розраховано значення діапазону коливань параметра ймовірності реалізації чинника ризику незбалансованих відхилень на рівні кожної групи.

Група центру СФГБ-карти, що охоплює банки із найбільш збалансованими структурними індикаторами має нульовий рівень параметру PG. Наступну ступень за рівнем ймовірності реалізації чинників РНВ займає група G-DT із підвищеним рівнем торговельних доходів. Зважаючи на контрольований рівень основних ризиків, параметр PG для цієї групи набуває значення 10-30%.

Більш висока ймовірність реалізації чинників ризику незбалансованих відхилень притаманна групі G-SPP із підвищеним рівнем непроцентні зобов'язань та G-SAM із значним обсягом розміщених міжбанківських кредитів. Значення параметру PG для цих груп встановлено на рівні 20-40%

зважаючи на контрольований рівень ризиків та достатню фінансову стійкість у порівнянні із наступними групами.

Значний рівень РНВ притаманний банкам, кредитні портфелі яких мають тенденцію до погіршення, а рівень рентабельності не відновився після кризи. До таких груп належать: G-SAV із надлишковими високоліквідними активами, G-SAP із значним портфелем цінних паперів та G-SPM – група банків, залежних від міжбанківського ринку. Параметр PG для цих банків має тенденцію до зростання і знаходиться у діапазоні 40-60% тобто знаходиться посередині шкали від збалансованих банків до таких, що втратили фінансову стійкість.

Підвищений рівень ймовірності реалізації чинників РНВ мають групи G-SAR (50-70%) із значними обсягами кредитів на споживчі цілі та G-PM (60-80%) із високими процентними ставками. Для цих банків незбалансованість основних агрегатів активів і пасивів проявляється у підвищених ризиках.

Значний рівень ризиків мають банки групи G-AR із значними негативно класифікованими кредитами та збитковим фінансовим результатом. Параметр PG для цих банків знаходиться у діапазоні 70-90%. Найбільший ризик 100% відповідає групі банків G-ARmin, що знаходяться на межі втрати фінансової стійкості.

Важливу інформацію несе зміна топології СФГБ-карти, що спостерігається протягом останніх років, зображену другою частиною рисунку 3.4. На місце проблемних банків групи G-AR перейшли роздрібні групи G-SAR, і з квітня 2011 група G-AR перестала формуватися. Починаючи з середини 2011 року кутове положення, що раніше займали роздрібні банки, перейшло до групи банків підвищених ставок G-PM. Значна кількість банків групи G-AR перейшла саме до групи підвищених ставок. Слід зазначити, що протягом 2012 року група банків із підвищеними ставками взагалі не формувалася – властивості банків розподілялися між іншими групами.

Причини зміни місцеположення основних груп банків, пов'язані, у першу чергу, із загальними тенденціями змін якісних показників. Зростання резервів під кредитні ризики у всіх структурно-функціональних групах призвело до «розчинення» даної класифікаційної ознаки між ними. Окрема група неякісних банків перестала формуватися і її функції перейшли до банків підвищених ставок. При цьому найгірші проблемні групи залишилися у крайньому кутовому положенні, а групи підвищених ставок перейшли до іншого сегменту карти. Протягом усього періоду в групі проблемних банків високій рівень займали споживчі кредити. Наприкінці 2011 року роздрібні банки перемістилися у напрямку до проблемних, через погіршення якісних та деяких інших показників: підвищення ставок, адміністративних витрат тощо.

Рух роздрібних банків до проблемних пояснюється одночасним зростанням резервів під кредитні ризики, скороченням рентабельності, підвищенням ставок і витрат, що свідчить про втрату фінансової стійкості та необхідність посиленого нагляду за відповідною структурно-функціональною групою впровадження додаткових заходів контролю за часткою споживчих кредитів у банках сусідніх груп.

Як свідчать дані динаміки якісних показників, групами посиленого нагляду мають стати банки підвищених процентних ставок, а також банків, залежних від міжбанківських ресурсів та банків із значними обсягами портфелів цінних паперів. Останні групи у попередні періоди мали контрольований, не найвищий рівень ризиків. Скорочення неякісних банків супроводжується зростанням структурно-функціональних груп банків із підвищеними високоліквідними активами обмеженим розвитком кредитування та поширенням операцій, пов'язані із комісійними і торгівельними доходами, використовуючи короткострокові ресурси. Задача нагляду полягає у забезпеченні оперативного контролю і своєчасного реагування на трансформацію структури банківських операцій та зміну профілю ризиків.

Висновки до розділу 2

1. Процедура формування структурно-функціональних груп банків ґрунтується на виявленні однорідних об'єктів за значеннями структурних показників, які характеризують складові основних агрегатів банківських активів, пасивів, доходів та витрат. При дослідженні банківських ризиків в межах СФГБ вивчається відхилення структурних характеристик відповідних банків від середніх значень банків збалансованої групи. Особливості структурно-функціональних характеристик кожної групи свідчить про об'єктивно існуючу нерівномірність їх самоорганізації, що являє собою істотний момент переходу в новий стан, в якому управлінська система (банк) набуває іншого рівня організації і продуктивності. Завдання банківського нагляду полягає у виявленні сфер підвищеного ризику на основі аналізу структурно-функціональних груп банків.

2. Впровадження в Україні концепції медіопруденційного банківського нагляду потребує реформування діючої системи розподілу банків України на групи, оскільки традиційний їх поділ на чотири групи за розміром активів є в більшій мірі технічним, пов'язаним із делегуванням повноважень підрозділам банківського нагляду в системі Національного банку України, ніж структурно-функціональним. Наглядові процедури, що застосовуються в Україні для банків з різних груп, мають універсальний характер і не враховують значних відмінностей банків щодо переліку операцій, структури балансів, політики управління активами, пасивами, процентними ставками, клієнтської бази, їх місця на ринку банківських послуг. Між тим, задача виокремлення однорідних груп банків є однією із найважливіших умов обґрунтованого впровадження наглядових процедур, оскільки сформована група стає самостійним об'єктом банківського нагляду, що впливає на вибір інструментів, процедур та заходів для підтримання фінансової стійкості кожного банку і захист банківської системи в цілому.

3. З метою виокремлення СФГБ в межах банківської системи України запропоновано використання системи структурних індикаторів, яка побудована на основі аналізу динамічних рядів значень показників фінансового стану банків України за період 2006-2013 рр., що відображають найбільш суттєві зміни у їх фінансовій стійкості та дозволяє групувати банки за характеристиками основних ризиків втрати фінансової стійкості, що є релевантними для здійснення наглядових процедур.

4. Система структурних індикаторів покладена в основу розподілу банків України на СФГБ, що здійснено за допомогою методу регресійних нейронних мереж. Відповідно до цього методу для кожного банку визначається конкретна точка у двадцятимірному просторі, в якому кожна векторна координатна шкала відповідає окремому структурному індикатору. Застосування даного методу для обробки масивів фінансових показників банків України за 2006-2013 рр. дозволило виокремити та описати одинадцять СФГБ, формалізувати ідентифікаційні характеристики цих груп банків та граничні діапазони зміни кожного системного індикатора для кожного СФГБ.

5. Для кожної СФГБ визначено характеристику специфічних ризиків, що дозволяє розвивати диференційований підхід банківського нагляду залежно від структурно-функціональних характеристик групи, застосовувати типізовані за групами заходи моніторингу з метою своєчасного наглядового реагування на ранні сигнали втрати фінансової стійкості окремими СФГБ. Для оцінки індивідуального ризику банку важливим є встановлення його приналежності до відповідної СФГБ, формалізація його профілю ризику, обґрунтування наслідків незбалансованості основних агрегатів активів і пасивів та потенціальних можливостей переходу до груп із вищим або нижчим рівнем фінансової стійкості.

6. Графічно розподіл банків на СФГБ може бути продемонстрований за допомогою СФГБ-карт, в основу побудови яких покладено концепцію візуалізації багатомірного простору, розроблену фінським математиком

Т. Кохоненом. Такі карти, побудовані для банків України за кумулятивними даними на кожний квартал протягом 2006-2013 рр., є основою для аналізу динаміки змін фінансової стійкості кожного банку, СФГБ та банківської системи в цілому.

7. Положення СФГБ на карті характеризує рівень ризику відповідних банків: він зростає у напрямку від центру до меж карти і є максимальним у її кутах. Переміщення банку на СФГБ-карті характеризує певні зміни у його фінансовому стані. Ці карти дозволяють прогнозувати тенденції зміни фінансової стійкості окремого банку, групи та банківської системи в цілому, ідентифікувати сфери підвищених ризиків як об'єкти для пріоритетного застосування наглядових процедур.

8. Розміщення СФГБ на карті є незмінним протягом доволі тривалих періодів, тому період, коли відбувається зміна топології карти, слід вважати переломним моментом у розвитку банківської системи. Такий переломний момент спостерігався у вітчизняній банківській системі за станом на 1 липня 2011 року, коли банки групи із значним обсягом роздрібних кредитів (груп G-SAR) зайняли місце у куті проблемних банків, а група банків із значним кредитним ризиком G-AR взагалі розформувалася у зв'язку із загальним погіршенням якості активів та фінансового результату банків значної кількості груп.

9. За результатами дослідження виявлено, що за період 2008 р. – I півріччя 2011 р. найбільші ознаки проблемності мали банки груп G-ARmin, G-AR та G-PM. З II півріччя 2011 р. відбулася зміна топології СФГБ-карти: до складу проблемних СФГБ, що потребують посиленого нагляду, перейшла група G-SAR (викликано погіршенням якості роздрібних кредитів) та група G-SAV (обумовлено зменшенням обсягів кредитування та орієнтацією значної кількості банків на операції з комісійним доходом при одночасному зростанні операційних ризиків).

Основні результати дослідження, викладені в другому розділі, опубліковано автором у працях [51, 139, 141, 144, 148, 151, 158, 159, 160].

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ АГРЕГОВАНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

3.1 Розвиток методичного інструментарію формування рейтингів банків з використанням структурно-функціонального аналізу

Метою агрегованого банківського нагляду є контроль за рівнем фінансової стійкості банківської системи в цілому, виявлення зон підвищених ризиків як об'єктів впровадження посиленого нагляду, моніторингу за динамічними змінами у групах банків, а також в межах фінансового сектора економіки взагалі. Одним із головних інструментів такого контролю є аналіз структури банківської системи за рівнем рейтингів банків. Дослідження у динаміці співвідношення кількості банків із різними рівнем рейтингової оцінки, інтерпретація характеру і причин змін цих рейтингів дозволяє досліджувати сутність економічних процесів, що впливають на фінансову стійкість банківської системи.

У світовій практиці рейтинги кредитоспроможності, надійності, фінансової стійкості банків є поширеним інструментом професійного судження про їх поточний фінансовий стан. Рейтинг виступає особливою кількісною оцінкою визначених аспектів фінансового стану банку, що характеризує віддаленість його поточного стану від можливого дефолту. Найчастіше банки поєднуються у однорідні групи із близькими характеристиками фінансових показників, яким встановлюється однакова рейтингова оцінка [28, 102, 212, 219, 252, 281, 300, 305, 349, 376, 380, 430].

У системі банківського нагляду України метою оцінювання діяльності банків за рейтинговою системою є пошук банків із незадовільним фінансовим станом, підвищеними ризиками діяльності, неякісним менеджментом та іншими недоліками, що можуть призвести до втрати фінансової стійкості банку та вимагають посиленого контролю і застосування

відповідних заходів для виправлення цих недоліків та стабілізації фінансового стану.

Рейтингове оцінювання банку проводиться за результатами його комплексного інспектування за методикою оцінки CAMELS і визначає режим подальшого контролю за даним банком. Детальне вивчення аспектів достатності капіталу, якості активів, стану ліквідності, структури надходжень, характеру ринкових ризиків та спроможності менеджменту управляти ними і підтримувати задовільний рівень фінансової стійкості оформлюється у вигляді оцінки складових системи CAMELS та підсумкової комплексної оцінки в межах від 1 до 5 балів. Рейтингових оцінок можуть мати значні структурно-функціональні відмінності [281].

Встановлення рейтингу банку за рейтинговою системою CAMELS фактично здійснюється за допомогою деякого стандартизованого методу оцінки банків, ефективність якого залежить від якості підготовки до проведення інспекційних перевірок з урахуванням результатів безвиїзного нагляду, кваліфікації та об'єктивності інспекторів служби банківського нагляду. Значення оцінок впливає на встановлення режиму безвиїзного контролю та визначає необхідність у регуляторних заходах впливу на банк. Подальше оцінювання фінансової стійкості здійснюється шляхом поєднання безвиїзного аналізу статистичної та іншої звітності та тематичних інспекційних перевірок у формі циклу банківського нагляду, що розпочинається і закінчується комплексним інспектуванням та рейтинговим оцінюванням банку.

Слід зазначити, що рейтингове оцінювання за системою CAMELS бере початок з 70-х років минулого сторіччя і його підходи, мета, інструментарій не відповідає сучасній концепції превентивного нагляду на основі ризиків, зорієнтованої на оцінку якості ризик-менеджменту, його достатності, гнучкості, здатності запобігання різноманітним проблемам. Для розширення формату висновків за результатами комплексного інспектування у 2004 році Національним банком України прийнято нові стандарти доповнення

рейтингової оцінки CAMELS висновками про кількісну оцінку основних ризиків та здатність банку якісно управляти ними – так званий звіт за системою оцінки ризиків (COP). Метою нового підходу стала всебічна оцінка стану управління банком, вивченню специфіки та профілю ризиків з метою встановлення необхідних превентивних заходів з недопущення неконтрольованого зростання ризиків. Висновки щодо оцінки COP відображають індивідуальні особливості кожного банку і вивчаються на специфікованому рівні. Діючими процедурами банківського нагляду не передбачено систематизації та порівняння достатньо повних характеристик фінансової стійкості окремих банків на рівні банківської системи в цілому.

Використання рейтингової оцінки за системою CAMELS у її сучасному вигляді не відповідає вимогам та специфіці завдань агрегованого нагляду, оскільки банки з однаковим рівнем рейтингу можуть мати значні структурно-функціональні відмінності. Для оцінки рівня фінансової стійкості з урахуванням реального місця банку на ринку банківських послуг, на наш погляд, необхідно використовувати параметри, що визначають ризики СФГБ, до якої він належить та індивідуальні ризики самого банку. У першу чергу, рівень рейтингу слід пов'язувати із параметрами ризику незбалансованих відхилень.

В межах розвитку інструментарію агрегованого банківського нагляду пропонується використовувати стандартизовану процедуру рейтингового оцінювання банків у напрямку врахування ймовірності реалізації чинників РНВ (рис. 3.1). Запропонований підхід до оцінки рівня фінансової стійкості банків шляхом моделювання фактичного розподілу ринку банківських послуг з використанням СФГБ-карт дозволяє якісно змінити існуючу методик оцінки фінансової стійкості банків у системі банківського нагляду шляхом її формалізації та диференціації інструментів залежно від приналежності банків до СФГБ. Отримана оцінка фінансової стійкості будь-якого банку враховує відомості про фінансовий стан СФГБ, до якої він входить і орієнтована на особливості її ризиків.

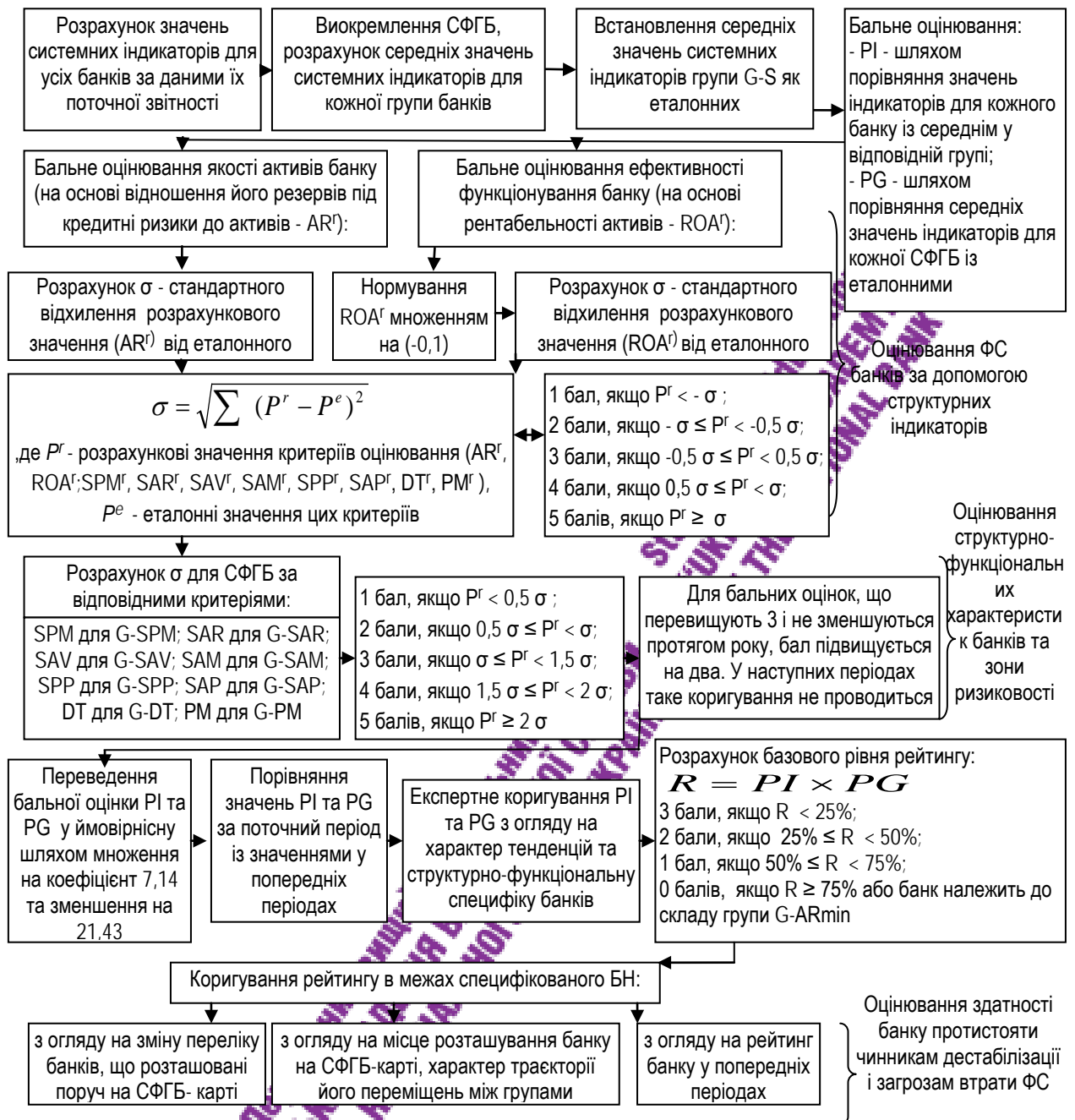

Рисунок 3.1 Процедура рейтингування банків України за допомогою структурно-функціонального аналізу

Інформація про місце розташування кожного банку та траєкторію руху на СФГБ-карті характеризує особливості його фінансового стану та профілю ризиків. Належність банку до певної СФГБ, послідовність переходу між групами визначає своєрідну модель розвитку у загальній системі ринку банківських послуг. В процесі дослідження траєкторій банків і накопичення інформації про розташування груп визначається характеристика зміни

фінансової стійкості банківської системи, профілю ризиків та пріоритетних напрямків діяльності банків.

Для оцінки фінансової стійкості банків важлива не лише належність деякої СФГБ, але і розміщення його всередині групи. Особливо це стосується великих за розмірами груп, граничні банки яких часто набувають ознак сусідніх груп. Траєкторії конкретних банків іноді демонструють неодноразові переходи між групами, що займають близьке положення. У такому випадку банк не має чітких ознак конкретної СФГБ і для визначення його відповідності групі необхідний додатковий аналіз показників та інтерпретація траєкторії зміни положення банку на СФГБ-карті.

Рейтингування на основі РНВ враховує структурно-функціональні характеристики та специфіку ризиків банків, якість їх систем ризик-менеджменту, здатність протистояти чинникам дестабілізації і загрозам втрати фінансової стійкості, що знаходить відображення у розміщенні банків та зміні їх положення на СФГБ-карті, зміні переліку банків, які розташовані на ній близько до досліджуваного банку. В процесі дослідження виявлено тотожність суттєвих характеристик банків, які займають близьке положення в межах однієї СФГБ. Дослідження траєкторій проблемних банків підтвердило, що близьке положення на карті є ознакою підвищеного РНВ та високої ймовірності втрати фінансової стійкості даним банком.

Рейтинг банку визначається в балах від 0 до 3 на основі розрахунку добутку ймовірності реалізації чинників РНВ на рівні банку (PI) та відповідної СФГБ (PG). Базовий рівень рейтингу банків у разі нестабільних структурно-функціональних характеристик може коригуватися в межах специфікованого банківського нагляду при виборі наглядного режиму.

Процедура проводиться на кожну звітну дату після первинної обробки та систематизації даних поточної звітності банків, аналізу СФГБ-карти та доповнення основної бази даних системних індикаторів, побудованої для усіх СФГБ та банків. За результатами аналізу розподілу банків на СФГБ-групи

розраховуються параметри ймовірності реалізації чинників РНВ на рівні банку та відповідної СФГБ у бальній формі.

Базою для розрахунку рейтингової оцінки вибрано наступну пару системних індикаторів:

- якість активів – відношення усіх видів резервів під активні операції до сукупних активів (AR);
- рівень рентабельності активів (ROA).

При розрахунку ймовірності реалізації чинників РНВ на рівні СФГБ (PG) середнє значення цих системних індикаторів порівнюється із середнім значенням показників центральної групи G-S, визначеної як еталонний рівень для конкретного етапу розвитку банківської системи. При розрахунку параметру PI на рівні банку значення даних індикаторів порівнюються всередині відповідної групи.

Слід підкреслити, що порівняння значень фінансових показників банків здійснюється із врахуванням специфіки їх стану на певному етапі розвитку системи, що забезпечує порівнянність даних, їх об'єктивне обмеження границями, що склалися у даному періоді. Таке порівняння відрізняється від традиційних числових обмежень, які застосовуються у системі банківського нагляду (наприклад, системи раннього реагування, граничних значень показників тощо). На наш погляд, граничні значення для оцінювання показників не можуть бути статичними, незмінними у часі і універсальними для банків різних СФГБ.

Метою даного етапу бального оцінювання є ранжування банків та СФГБ залежно від рівня системних індикаторів, вибраних у якості базових. Кожному банку або групі визначається бальна оцінка за рівнем AR (найменша 1 відповідає якісним активам, найвища 5 – проблемним) та за рівнем ROA (1 - найменшу отримують високоефективні прибуткові банки та 5 – банки із найгіршим фінансовим результатом). Ці оцінки підсумовуються і до них додається третя складова оцінювання – бал, що встановлюється

відповідно до структурно-функціональних характеристик банку або групи, відмінностей їх від збалансованого середнього рівня.

При визначенні останньої третьої складової бального рівня оцінок PG та PI враховуються лише ті системні індикатори, значення яких є релевантними для виокремлення відповідної групи. Наприклад, для групи G-SPM та усіх банків, що належать даній групі, порівнюється значення показника SPM із еталонним, якій відповідає групі G-S, для групи G-SPM розрахунок стандартного відхилення та встановлення бального рівня рейтингу здійснюється для системного індикатора SPM тощо.

Підсумкова бальна оцінка параметрів PG та PI знаходиться в межах від 3 до 17 і зростає разом із підвищенням РНВ та його впливу на фінансову стійкість банків. Для переведення параметрів у ймовірнісну форму здійснюється математичне нормування – множення на коефіцієнт 7,14 та віднімання постійного значення 21,43. В результаті, кожний банк та кожна група отримує ймовірнісний показник в межах від 0 до 100%, що характеризує рівень РНВ та його вплив на можливу втрату фінансової стійкості банку.

Формалізований розрахунок PG та PI потребує експертного уточнення та коригування з огляду на оцінку загального фінансового стану банківської системи, СФГБ та конкретного банку, порівняння значень цих параметрів у із попередніми періодами і оцінювання причин і наслідків значення їх розмірів, врахування інших різноманітних чинників, що вплинули на розрахунковий рівень (зміна розмірів СФГБ, їх положення на карті тощо). Уточнення параметрів PG та PI здійснюється з урахуванням розподілу банків на СФГБ на підставі неформальної інтерпретації поточних значень системних індикаторів, аналізу характеристик банку та СФГБ, оцінювання якісних змін фінансової стійкості банку.

Базовий рівень рейтингу банку (R) розраховується як добуток параметрів PG та PI головних компонентів РНВ, що впливають на оцінку фінансової стійкості банку в межах конкретної групи.

Базовий рівень рейтингу банку потребує подальшого коригування в межах специфікованого банківського нагляду, оскільки саме на рівні дослідження конкретної траєкторії банку на СФГБ-карті можливо оцінювати здатність банку протистояти чинникам дестабілізації і загрозам втрати фінансової стійкості.

При коригуванні базового рейтингу враховується перелік банків, що знаходиться на близькій відстані до досліджуваного банку на СФГБ-карті. Якщо серед банків, які знаходяться поруч із траєкторією даного банку, є такі, що із даного положення на карті перейшли до проблемних і втратили фінансову стійкість, рейтинг досліджуваного банку зменшується, оскільки таке сусідство свідчить про його приховані підвищені ризики.

Перелік банків, що займають близьке положення до банку, рейтинг якого коригується, також порівнюється із попереднім переліком сусідніх банків. Така інформація містить опосередковану оцінку фінансової стійкості даного банку, враховуючи близькі структурно-функціональні характеристики банків, що на СФГБ-карті розташовані поруч. Зміна переліку таких банків є індикатором можливих якісних перетворень у фінансовому положенні самого досліджуваного банку.

Рейтингова оцінка кожного банку має бути поаналізованою у динаміці. Навіть якщо розрахункове значення оцінки не враховує суттєвих змін значень фінансових показників, експертне коригування оцінки має відобразити усі якісні зміни рівня ризиковості діяльності, фінансової стійкості банку.

Узагальнення результатів рейтингування надає важливу інформацію про сфери підвищених ризиків як об'єктів пріоритетного застосування наглядових процедур. Дані щодо кількості банків, які мають різні рейтингові оцінки, слугують основою для більш адекватного оцінювання поточного рівня фінансової стійкості банківської системи порівняно з розрахунком на основі традиційних агрегованих показників.

Аналіз особливостей розвитку банківської системи за минулі п'ять років свідчить, що проблематика кризи проявилася, насамперед, через погіршення якості активів. Необхідність формування значних резервів під кредитні ризики, у свою чергу, призвела до збиткового результату діяльності банків.

Переважна більшість банків, що опинилися в групі проблемних, мали такі елементи втрати фінансової стійкості:

- зростання резервів під активні операції;
- підвищення процентних ставок за активами і пасивами;
- збитковий фінансовий результат.

Після досягнення критичних значень цих показників банки переходили точку неповернення і розпочинали процедуру ліквідації.

Якщо параметри процентної політики, структурні характеристики балансів суттєво коливаються для різних СФГБ, то відомості про кредитні ризики і фінансовий результат діяльності легко порівнюються при оцінці фінансової стійкості будь-яких груп.

Рівень рейтингу банку можна зв'язати із його положенням на СФГБ-карті. Банки з рейтингом 0 знаходяться виключно у групі найбільш проблемних банків G-ARmin. Найбільш віддалене від центру карти положення також займають банки із рейтингом 1, які мають підвищені ризики та нестійкий фінансовий стан. Банки із другим рівнем рейтингу найчастіше охоплюють більшість від загальної кількості банків. Вони мають середній рівень ризиковості, без значних негативних характеристик. Третій рівень рейтингу належить найкращим банкам із помірним рівнем ризику та структурними показниками, що свідчать про перспективність розвитку і достатню ефективність.

Аналіз розподілу банків за рівнем рейтингової оцінки у послідовних періодах розвитку банківської системи надає важливу інформацію про її фінансову стійкість. Спостереження за динамікою розподілу системи за групами рейтингів дозволяє формалізувати оцінку її загального стану,

порівнювати поточний період із попередніми, оцінювати ризик СФГБ та окремих банків.

Розподіл рейтингових оцінок продемонстровано у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Динаміка кількості банків України за рівнем рейтингових оцінок за період з 01.01.08 до 01.07.13

Дати звітності	Розподіл банків зазначенням рейтингових оцінок				
	0	1	2	3	Усього
01.01.2008	0	15	69	85	169
01.04.2008	0	31	66	74	171
01.07.2008	0	22	70	84	176
01.10.2008	0	26	38	112	176
01.01.2009	0	44	35	101	180
01.04.2009	6	31	44	100	181
01.07.2009	9	88	22	65	184
01.10.2009	11	83	54	37	185
01.01.2010	16	68	81	22	187
01.04.2010	24	69	54	41	188
01.07.2010	24	66	62	37	189
01.10.2010	20	55	63	51	189
01.01.2011	20	36	89	44	189
01.04.2011	20	26	85	58	189
01.07.2011	20	34	66	69	189
01.10.2011	20	27	83	62	192
01.01.2012	21	22	86	63	192
01.04.2012	21	29	86	58	194
01.07.2012	21	24	97	54	196
01.10.2012	21	40	89	46	196
01.01.2013	22	47	79	49	197
01.04.2013	23	57	64	53	197
01.07.2013	24	56	68	49	197

Джерело. Складено на основі [429]

1. На початковому етапі розвитку, до 1 липня 2008 року, банки мали досить стабільний розподіл рівня рейтингів. Кількість проблемних банків та банків із підвищеним рівнем ризику (нульовий та перший рейтинг) не була високою, число банків із значним та контрольованим рівнем ризику (другий та третій рейтинг) підтримувалася на достатньому рівні.

2. Наступний період з липня 2008 до липня 2009 характеризується стрімким зростанням кількості банків із підвищеним ризиком та рейтингами 0 і 1 за рахунок більш рейтингових банків (у першу чергу із рейтингом 2). Зміна розподілу значень рейтингових оцінок банків протягом даного періоду свідчить про погіршення фінансового стану системи та початок активної фази кризи.

Особливою переламною датою є звітність за станом на 1 липня 2009 року, коли значно скоротилася кількість банків з рейтингом 2 і 3, а число банків зі значним ризиком та рейтингом 1 збільшилося майже втричі. З точки зору сукупної банківської системи накопичення проблематики окремих елементів остаточно проявилось у сукупних системних погрозах.

Слід зазначити, що саме у цей період Національним банком України впроваджувалися чисельні заходи підтримки системи, лібералізації нормативних вимог до порядку формування та розміру капіталу, рекомендації щодо реструктуризації кредитів та скорочення резервів під кредити товаровиробників, надання кредитів рефінансування на підтримку ліквідності банків.

3. Черговий період з 1 липня 2009 року до 1 січня 2010 року, супроводжувався подальшим скороченням числа банків з найвищим рівнем рейтингу. Якісний спад, що спочатку проявився на слабших елементах системи, отримав розвиток через поступове погіршення усіх її учасників. За цей період кількість банків з рейтингом 1 також скорочувалося, що свідчить про деяке відновлення у відповідному сегменті.

4. На наступному етапу розвитку системи з 1 початку 2010 до середини 2011 року фінансовий стан системи стабілізувався. У цей період кількість банків із рейтингом 3 зростає до деякого локального максимуму, щоб розпочати нову фазу подальшого скорочення. Кількість інших банків скоротилося. Фазу відновлення розпочали банки, які мали найбільш стійкий фінансовий стан і довше інших утримували рівновагу на початку кризи.

Позитивним моментом даного етапу є те, що з середини 2010 року кількість банків із найменшим нульовим рейтингом не зростала. Для банків, які вже перейшли критичний рівень втрати фінансової стійкості, процес погіршення продовжився.

5. З середини 2011 до закінчення 2012 року зросла кількість банків із значним ризиком та рейтингом 2 при одночасному скороченні банків найвищого рейтингу. Процес після кризового відновлення загальмувався. Розподіл банків за рівнем рейтингу наприкінці періоду дослідження свідчить про загальний нестійкий стан рівноваги і наявність негативних тенденцій, що гальмують розвиток системи.

Для більш детальних висновків про стан системи необхідний аналіз причин погіршення структури із врахуванням динаміки структурно-функціональних груп, що надається у наступних розділах.

Динаміка показника банків із відповідними значеннями рейтингової оцінки наведена на рис. 3.2. Графік демонструє основні закономірності, визначені при аналізі таблиці 3.1. Кількість банків з нульовим рейтингом з початку 2009 року поступово зростала до 1 квітня 2010 року. Від третього кварталу 2010 року їх число стабілізувалося, у тому числі 23 банків перейшли у стан ліквідації.

Переламний період зростання сегменту підвищених ризиків за станом на 1 липня 2009 року знайшов відображення у скороченні банків із рейтингом 2 та 3 та зростанні групи із рейтингом 1. Кількість таких банків досягла 88 із загального числа 184. У подальшому кількість банків із рейтингом 1 поступово скорочувалася. За станом на 1 січня 2013 року рейтинг 1 отримало 47 банків із 197.

Динаміка кількості банків із помірним ризиком та найвищим, третім рівнем рейтингу відображає період досягнення «дна» за станом на 1 січня 2010 року, коли відбулося скорочення групи з максимальної кількості 112 до 22 банків. У подальшому число високорейтингових банків відновлювалося та

досягло максимального рівня 69 за станом на 01.07.2011 та наступним зниженням до 49 наприкінці періоду досліджень.

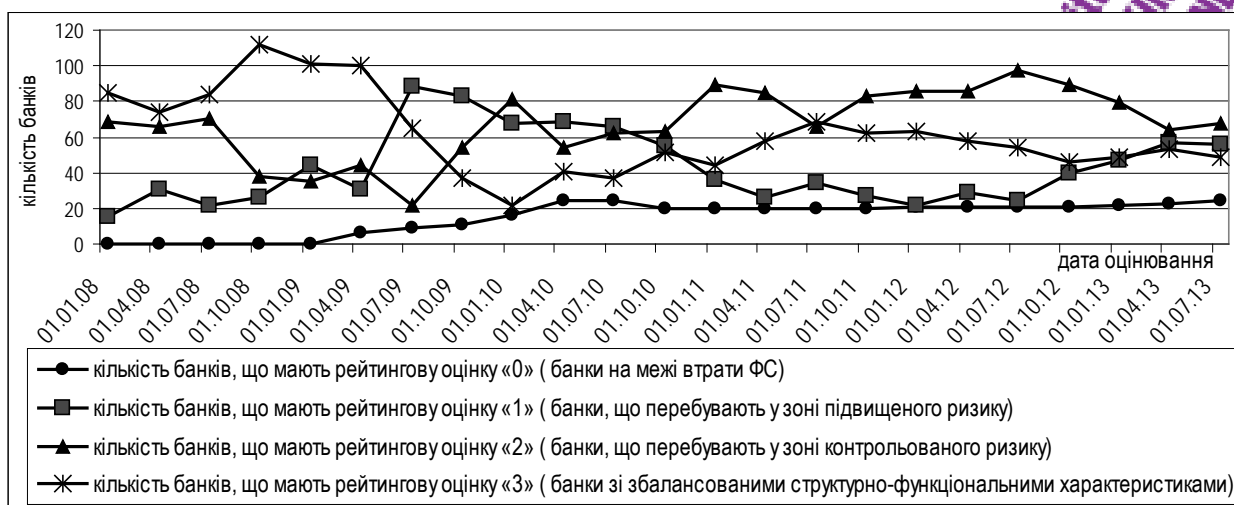

Рисунок 3.2 – Розподіл банків України за рівнем рейтингових оцінок від найгірших до стабільних (0-3) за період з 01.01.08 по 01.07.13 року

Джерело. Складено на основі [429]

Траєкторія кількості банків із середнім рейтингом 2 є досить мінливою. За станом на 1 липня 2009 року число банків скоротилося від 69 до 22 разом із зростанням неякісних банків з рейтингом 1. Далі, до 1 січня 2011 кількість банків 2 рівня рейтингу зросла до 89 за рахунок скорочення більш ефективних банків 3 рівня рейтингу. У відповідний «переламний» період спостерігався вихід системи із найгіршого стану великої кількості неякісних банків з одночасним скороченням кількості якісних банків центру. Найбільш стійкі елементи системи почали втрачати позиції, у той час, як найслабші банки вже визначилися із власним статусом: або стали на шлях відновлення, або остаточно втратили фінансову стійкість.

Далі кількість банків із рейтингом 2 підтримувалося на відносно стабільному високому рівні: близько половини банків протягом останніх 7 кварталів мали рівень прийнятної, але не найвищої фінансової стійкості і контрольованих, хоча й значних ризиків. Максимального значення кількість

банків з рейтингом 2 досягла на 01.07.12, зайнявши половину від усіх банків – 97 зі 196. За станом на 1 січня 2013 кількість цих банків знову скоротилася до 79.

Для кожної структурно-функціональної групи банків можна визначити спектр значень рейтингів, які були їм присвоєні протягом періоду досліджень. Наприклад, всі неякісні кластери завжди мали рейтинг 1, проблемні та ліквідовані – 0. Ці групи поєднують банки найменшої фінансової стійкості. Розподіл рейтингових оцінок між структурно-функціональними групами на окремі дати наданий у таблиці 3.2.

Банки з підвищеним рівнем процентних ставок, що сформовані у групу G-PM, протягом усього періоду спостережень мали рейтинги 1 та 2. До цих груп перейшли банки неякісних кластерів у зв'язку із деяким покращенням фінансового стану при скороченні сегменту проблемних банків групи G-AR на їх географічному місці карти, біля G-ARmin.

Хоча на СФГБ-карті сегмент банків неринкових ставок, який займає група G-PM, є віддаленим від G-ARmin, незбалансована процентна політика останнім часом стала свідченням низької фінансової стійкості. Банки підвищених ставок розміщувалися на СФГБ-карті поблизу до групи проблемних (G-ARmin) і роздрібних банків (G-SAR). Висока вартість ресурсів або підвищена доходність активів, яка протягом тривалого періоду була притаманна банкам з різними структурно-функціональними характеристиками, за останній період зосередилася у окремому сегменті карти.

Роздрібні банки групи G-SAR практично не отримували рейтингової оцінки вище за «2» протягом усього періоду спостережень. Лише двічі за весь період їх рейтинг зростав до рівня «3» при особливому формуванні великих груп із значними обсягами споживчих кредитів. На відповідні звітні дати 01.10.10 та 01.10.11 до групи роздрібних тимчасово перейшла значна кількість банків.

Загальний розподіл групи роздрібних банків G-SAR між підгрупами з рейтинговими оцінками «1» та «2» незначно змінювався протягом усього періоду. Відповідна група банків є досить стабільною за складом, хоча якісні характеристики свідчать про наявність проблем, пов'язаних із ускладненим виходом з групи.

Таблиця 3.2 – Характеристика рівня рейтингу структурно-функціональних груп за станом на дати ключових структурних змін у банківській системі України у період з 01.01.08 по 01.01.13 року

Перелік СФГБ із визначеним рівнем рейтингу	Кількість банків за датами звітності				
	01.01.08	01.07.09	01.01.10	01.07.12	01.01.13
Усього банків з рейтинговою оцінкою «0», у т.ч.		9	16	22	22
ліквідовані		1	8	20	22
G-ARmin		8	8	3	
Усього банків з рейтинговою оцінкою «1», у т.ч.	15	88	67	30	47
G-AR	11	74	60		
G-SAR	1	4	6	4	6
G-SAV		5			1
G-SPP		5	1		
G-PM				6	19
G-SPM	3			6	13
G-SAP				14	8
Усього банків з рейтинговою оцінкою «2», у т.ч.	69	22	68	96	79
G-SAR	9	8	11	7	6
G-SAV	5		20	34	35
G-SPP		6	13	10	8
G-PM	5			18	
G-SAM	16		7	14	6
G-SAP	1		1		14
G-SPM	19		10	6	8
G-DT	14	8	6	7	2
Усього банків з рейтинговою оцінкою «3», у т.ч.	85	65	36	48	49
G-SAV		10			
G-SAM		1		9	
G-SAP		6			
G-SPM	2	12	9		
G-S	83	36	27	39	49
Усього банків	169	184	187	196	197

Джерело. Складено на основі [429]

Банки з високими непроцентними зобов'язаннями групи G-SPP мають рейтингові оцінки не вище рівня «2». Як правило, до цих груп належать малі кептивні банки, структурні показники яких свідчать про незбалансованість та недостатню фінансову стійкість. На окремі звітні дати до групи G-SPP переходили банки з високою часткою залучених коштів на особливих неринкових умовах (як наприклад, сплачений незареєстрований статутний капітал). Загальна кількість банків з непроцентними зобов'язаннями незначна, як і вплив цих банків на характеристику стану системи.

Банки з підвищеним торгівельними доходами, що входять у групу G-DT мають рівень рейтингової оцінки «2» протягом усього періоду досліджень. Ці групи об'єднують невелику кількість банків і не суттєво впливають на розвиток системи.

Слід зазначити, що усі попередні групи банків, що протягом усього періоду не досягають рейтингової оцінки рівня «3», охоплюють банки з невисокою фінансовою стійкістю і стратегічними проблемами розвитку, пов'язаними із відповідними структурно-функціональними особливостями та підвищеними ризиками, у першу чергу, РНВ.

На відміну від них, банки групи з надлишковими високоліквідними активами G-SAV та підвищеними показниками частки цінних паперів в активах G-SAP, отримували різні значення рейтингової оцінки, від «1» до «3». Фінансовий стан банків даних груп змінювався протягом періоду досліджень. У різні періоди показники якості активів та ефективності діяльності цих банків значно відрізнялися.

Група банків з високою часткою цінних паперів (G-SAP) не формувалася за станом на 1 липня 2008 року, до середини 2011 року до неї входило не більше 10 банків, а на 1 січня 2013 банки із відповідними характеристиками зросли до 22, максимального значення протягом періоду досліджень. До цього періоду більшість банків із високою часткою цінних паперів в активах мали рейтингову оцінку «2». Далі чисельність групи зменшувалася, а рейтингова оцінка погіршувалася.

Слід зазначити, що на початку активної фази кризи, за станом на 1 липня 2009 року, група G-SAP мала найкращі характеристики і рейтингову оцінку «3». У цей період деякі фінансово стійкі банки звернулися до пріоритетного розміщення коштів у державних цінних паперах. На загальне погіршення якості активів банків групи вплинуло включення до неї банків, капіталізованих державою із проблемними кредитними портфелями та великою часткою цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України.

Особливу роль у системі відіграють банки з надлишковими високоліквідними активами, що входять до групи G-SAP. За даними таблиці 3.2 до початку кризи кількість таких банків була незначною. У цей період бурхливого розвитку банки мали різноманітні можливості прибуткового розміщення активів і надлишок коштів спостерігався лише серед окремих неефективно працюючих банків.

Вже за станом на 1 липня 2009 року кількість банків з надлишковими високоліквідними активами зростає до 15, 10 мали рівень рейтингової оцінки «3». Погіршення фінансового стану позичальників призвело до обмеження класичних банківських операцій. Наступні звітні дати свідчать про значний приріст кількості банків з надлишковими високоліквідними активами, що мають рейтингову оцінку «2». За станом на 1 квітня 2011 року їх стало 50, на 1 січня 2013 - 35. Так проявлялося обмеження розвитку кредитних операцій для банків середнього рівня фінансової стійкості.

Формування великих груп банків з надлишковими високоліквідними активами та непроцентними зобов'язаннями з рівнем рейтингової оцінки «2» за станом на 1 січня 2010 року стало однією з ознак початку етапу кризи. У наступні періоди кількість цих груп продовжувала зростати. Слід підкреслити, що наявність залишку високоліквідних активів часто пов'язана із проведенням короткострокових операцій, у тому числі, купівлею та продажем готівкових коштів та іноземної валюти. У таких випадках банк може працювати з підвищеним ризиком ліквідності, навіть при наявності

значних короткострокових активів. Тобто термін високоліквідний не є якісною оцінкою стану ліквідності, а лише структурною характеристикою операцій, що проводяться банком.

Високі значення рейтингової оцінки «2» або «3» має група банків зі значною часткою кредитів, розміщених на міжбанківському ринку - G-SAM. Ці банки часто мають також і великий відсоток залучених на МБК ресурсів. Вони використовують поточні ринкові умови для отримання прибутку і також не можуть вважатися достатньо фінансово стійкими у довгостроковій перспективі. На останню звітну дату групи із відповідною ознакою склалися з 6 банків з іншим рівнем рейтингової оцінки.

Банки групи G-SPM, залежні від міжбанківських ресурсів, протягом тривалого періоду мали рейтингову оцінку не нижче «2». Єдиним виключенням став випадок окремої класифікації новоствореного банку у сегменті банків, залежних від міжбанківських кредитів за станом на 1 липня 2008 року. Під час кризи та періоду відновлень, до 2012 року група вищезазначених банків характеризувалася досить ефективним управлінням та прийнятним рівнем фінансової стійкості. Далі якість активів погіршилася настільки, що більшість з них отримала рейтингову оцінку «1». За станом на 1 січня 2013 року до групи входить 21 банк, із яких 8 мають рейтингову оцінку «1».

Для розвитку банків групи G-SPM необхідна підтримка дешевими ресурсами, що обмежує рівень фінансової стійкості. Оскільки значна кількість цих банків мають іноземних акціонерів, можливість їх розвитку залежить від рішення акціонерів щодо доцільності їх утримання.

Найбільш стійкими є банки центру, що входять до групи G-S. Основні агрегати активів і пасивів, доходів та витрат цих банків збалансовані і тому вони отримують найвищий рівень рейтингової оцінки. Слід враховувати, що оцінка фінансової стійкості конкретного банку може бути проведена лише після аналізу його траєкторії, тривалості перебування у збалансованих

кластерах. Приналежність центральним кластерам є необхідною, але не достатньою умовою високої оцінки фінансового стану банку.

Дані таблиці 3.2 свідчать про поступове скорочення кількості банків із рейтинговою оцінкою «3», у першу чергу, у зв'язку із скороченням групи центру G-S та банків, залежних від міжбанківського ринку G-SPM. Останні банки з 2010 року масово знизили рівень рейтингової оцінки у зв'язку із погіршенням базових показників: зростанням суми резервів під кредитні ризики та відповідним скороченням загального фінансового результату.

Додатковим чинником скорочення кількості банків із рейтинговою оцінкою «3» є погіршення фінансового стану груп банків з надлишковими високоліквідними активами G-SAV та банків з великою часткою цінних паперів у активах G-SAP.

Банки з рейтинговою оцінкою «2» виконують своєрідну функцію буферу між проблемними та фінансово стійкими банками. На етапі різкого погіршення, до середини 2009 року, кількість цих банків значно скоротилася, що свідчить про масову втрату стійкості саме даної групи банків. У тому числі, скоротилися групи банків з високим розміщенням на міжбанківському ринку та деякі інші групи банків. Далі, з початку 2010 року чисельність групи банків з рейтинговою оцінкою «2» відновилася і навіть зросла за рахунок зниження рейтингу більш ефективних груп. На останню звітну дату банки з рейтинговою оцінкою «2» стали найбільшою групою, що досягла половини від загальної кількості банків.

Кількість банків з рейтинговими оцінками «0» та «1» досягала у період кризи максимального значення, 53% від загального числа, після чого їх частка поступово скоротилася. Основна доля їх припадала на групи проблемних банків G-AR, розташованих на карті біля банків, що втрачали фінансову стійкість G-ARmin.

Таким чином, за допомогою дослідження динаміки розподілу рейтингів визначено наступні етапи розвитку банківської системи:

- незначні коливання 01.01.2008 - 01.07.2008;

- початок кризи (зростання банків з рейтинговою оцінкою «1») 01.07.2008 - 01.07.2009;
- дно кризи (скорочення банків з рейтинговою оцінкою «3») 01.07.2009 - 01.01.2010;
- відновлення стійкіших (зростання банків з рейтинговою оцінкою «3») 01.01.2010 - 01.07.2011;
- гальмування розвитку (скорочення банків з рейтинговою оцінкою «3») 01.07.2011 - 01.07.2013.

Перший великий період, що охоплює кризові події, тривав три роки - з середини 2008 до 2011 і характеризувався послідовною втратою фінансової стійкості від слабкіших до більш міцних банків та її відновленням, у першу чергу, за рахунок стійкіших. Наступні півтори роки відбувається фаза стагнації, обмеженого розвитку, уповільнення якого почалося із високорейтингових банків.

Статистичні дані свідчать, що існує кілька типів траєкторій втрати фінансової стійкості, поряд з рухом безпосередньо до проблемних кластерів. Такими є траєкторії переходу до деяких структурно-функціональних груп із одночасним погіршенням якісних показників та рівня рейтингу, обмеженням виходу із визначеного сегменту у зв'язку із відповідним структурним ризиком. Ризик РНВ таких банків проявляється через ускладнення повернення до рівноважної структури балансу при несприятливих змінах ринкових умов.

Дослідження РНВ банків методом структурно-функціонального моделювання доповнює традиційний аналіз фінансової стійкості за допомогою вивчення індивідуального сценарію розвитку, порівняння значень показників конкретного банку із характеристиками відповідних структурно-функціональних груп. Методи оцінки фінансового стану банків за допомогою структурно-функціонального аналізу ґрунтуються на припущенні подібності процесів розвитку банків із близькими структурними характеристиками балансу. Якщо окрема група банків демонструє погіршення фінансового

стану під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників, то наближення будь-якого банку до такої траєкторії з високою ймовірністю призведе до аналогічних наслідків.

Наприклад, з початку 2009 року значні втрати несуть роздрібні банки через суттєве погіршення якості кредитних портфелів та концентрацією ризиків у сегменті споживчого кредитування. Перехід деякого банку до даної групи свідчить про підвищені структурні ризики і набуття ознак даної групи.

Значні втрати погрожують банкам, залежним від дешевих міжбанківських ресурсів, особливо в умовах загального погіршення якості активів і втрати переваг, що мали місце під час активного розвитку ринку. Поступове якісне погіршення стану банків, залежних від міжбанківського ринку, відбувається без зміни структурно-функціональних характеристик.

Банки із нестійкими траєкторіями також потребують вивчення структурно-функціональних характеристик, які пояснюють їх профіль ризиків. Для кожного банку можна провести аналіз стратегії управління і, при наявності негативних характеристик, визначити конкретні періоди критичної «втрати рівноваги».

В рамках запропонованого підходу до аналізу фінансової стійкості, моделювання банку означає дослідження його структурно-функціональної специфіки, що виражається тривалим перебуванням у відповідних сегментах СФГБ-карти. Кожній моделі відповідає профіль ризику – співвідношення показників, що визначає структурно-функціональну групу банків, її місце на ринку банківських послуг.

З позицій банківського нагляду оцінювання рівня фінансової стійкості банку передбачає аналіз якісних характеристик відповідної структурно-функціональної групи та кількісну оцінку ризиків за допомогою значення рейтингової оцінки. Специфічний профіль ризику групи впливає на вибір індикативних показників та стратегії нагляду за банком. Рейтингова оцінка кластери визнає ступень проблемності і необхідний режим контролю: звичайний або посиленого нагляду.

3.2 Врахування етапів розвитку банківської системи в межах агрегованого банківського нагляду

Аналіз основних етапів розвитку вітчизняної банківської системи протягом 2006-2012 років побудований на огляді динаміки структурно-функціональних груп банків, їх кількісного складу та частки у загальних активах. Вибраний для дослідження період охоплює етапи активного розвитку системи у 2006-2008 роках, наступні прояви кризи та посткризовий період до початку 2013 року. Аналіз проводився за даними офіційної звітності банків [429].

Порівняння результатів традиційного аналізу динаміки показників та дослідження структурно-функціональних груп свідчить про відставання відображення системних змін при традиційних підходах. Динаміка структурно-функціональних груп більш оперативно реагує і детально відтворює об'єктивні процеси зміни фінансової стійкості системи та окремих її елементів [58, 173, 183, 215, 221, 235, 266, 267, 293, 368, 397].

Одним із ключових індикаторів фінансової стійкості та ефективності роботи є рентабельність активів. Як свідчать дані рис.3.3, банківська система працювала з позитивним фінансовим результатом до 2009 року, хоча зростання прибутку відставало від стрімкого росту обсягів активів. Вплив кризових чинників система відчувала наприкінці 2008 року, але банки завершили рік з прибутком.

Точкою різкого падіння фінансового результату є перший квартал 2009 року. У цей же період тенденція до повільного зростання прибутку припинилася, щоб надалі перейти до тривалого періоду збиткової діяльності системи. Точка мінімуму фінансового результату припадає на початок 2010 року, коли усі кризові проблеми нашли відображення на банківських балансах. До прибуткового фінансового результату система повернулася лише у 2012 році. З середини року зростання рентабельності припинилося, що свідчить про обмеженість розвитку та накопичення чергових проблем у діяльності банків.

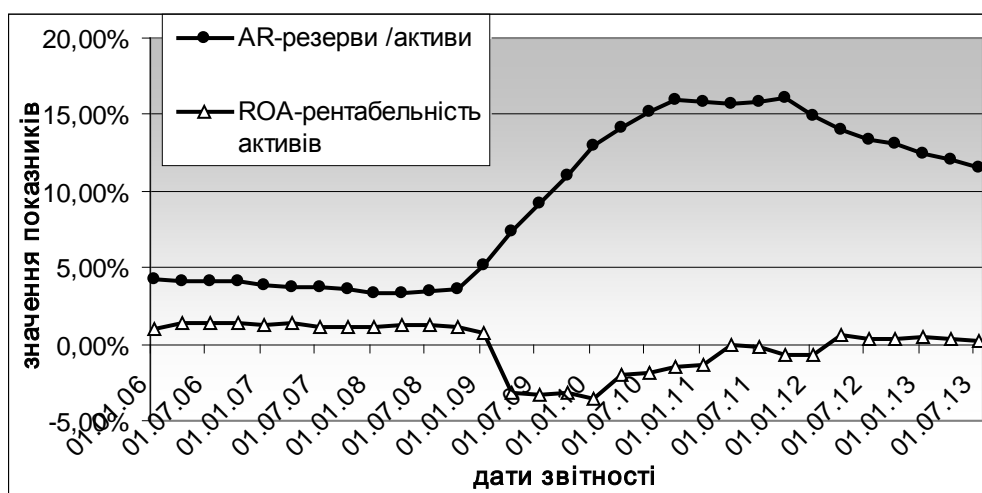

Рисунок 3.3 – Порівняння динаміки показників ефективності (ROA) та якості AR(частки резервів у активах) банків України у 2006-2012 роках

Джерело. Складено на основі [429]

Збитковий результат діяльності банків з 2009 року пов'язаний, у першу чергу, із погіршенням якості кредитного портфелю та формуванням резервів під кредитні ризики. Дійсно, саме розвиток кредитних операцій визначає обсяги активів та доходність системи.

У структурі активів вітчизняних банків кредитний портфель займає більшу частину, в середньому розрахунку за весь період дорівнює 84%. Майже третину портфелю складають кредити фізичних осіб, які на початку періоду займали 23% і досягли максимального рівня 38% у середині 2008 року, скоротившись до 22% на 1 січня 2013 року.

Погіршення якості спостерігалось за кредитами як фізичних, так і юридичних осіб. Особливо проблемними стали кредити в іноземній валюті, що надавалися позичальникам, які не мали джерел валютних надходжень.

Під час відтоку зобов'язань, починаючи з квітня 2009 року вартість банківських ресурсів зростає з 7 до 9% і повернулася до попереднього рівня лише у липні 2011. Одночасно із зростанням вартості зобов'язань, стрімко збільшувалася доходність активів (від 12 до 18% за середньозваженою ставкою). Зростання ставок за активами випереджувало вартість ресурсів, що

призвело до збільшення рівня процентної маржі та спреду. Таким чином банки спробували компенсувати значне зростання витрат на формування резервів під кредитні ризики.

На першому етапі кризи масштабні показники значно залежали від курсових співвідношень валют. Наприклад, у четвертому кварталі 2008 року різке зростання курсової різниці збільшило гривневий еквівалент усіх рахунків в іноземній валюті і вплинуло на розмір сукупних активів та зобов'язань. Залишки за кредитами у цей період зросли під впливом зовнішніх чинників, що відразу різко збільшило кредитні і валютні ризики банків. В умовах відтоку вкладів та уповільненого погашення кредитів банківська система відчувала гостру кризу ліквідності. У цей період Національним банком України надавалися кредити рефінансування, дочірні банки іноземних акціонерів також отримали значну ресурсну підтримку.

Протягом 2011-2012 років банківський сектор був сконцентрований на заміщення зовнішніх позик ресурсами внутрішнього ринку. Незважаючи на приріст ресурсної бази, ризик ліквідності залишався підвищеним протягом усього періоду, а суттєва частка банківських установ мала потребу у фінансовій підтримці у разі погіршення економічної ситуації або посилення регуляторних вимог.

Аналіз структурних показників активів і пасивів, доходів та витрат банків свідчить про ключову роль збалансованої процентної політики. Ставки залучення коштів повинні бути конкурентними для підтримки адекватної ресурсної бази, ставки розміщення – помірними для фінансових можливостей клієнтів та, одночасно, достатніми для компенсації зростання банківських витрат. Спроможність банку забезпечити рівноважне формування балансових показників, у першу чергу, й визначає рівень його фінансової стійкості.

За наслідками дослідження абсолютних показників валюти балансу банківської системи та структурних показників, вибраних для побудови

структурно-функціональних груп, отримано характеристику основних етапів розвитку:

- до середини 2009 року - активний розвиток системи;
- до 2012 року – стрімке погіршення структури пасивів, якості активів, збитковий фінансовий результат;
- до 2013 року - відновлення фінансової стійкості та стриманий розвиток.

Короткий статистичний аналіз показників діяльності банків дозволив дійти наступних висновків.

1. Розвиток банків до середини 2008 року мав екстенсивний характер, зростання кредитів фізичних осіб у іноземній валюті підвищувало кредитні ризики. Ресурсна база підкріплювалася коштами міжбанківського ринку, які підвищили ризик ліквідності. Високі показники вартості ресурсів, середнього процентного спреду, маржі поєднувалися із низькою рентабельністю. Система характеризувалася вразливістю до зовнішніх потрясінь.

2. Розмір капіталу, як джерела покриття збитків від різноманітних банківських ризиків, поступово зростав протягом усього періоду досліджень. Хоча переважна більшість банків утримувала прийнятний рівень капіталізації, збитки від погіршення якості активів свідчили про недостатню фінансову стійкість системи. Проблематика капіталізації банків та зміцнення підтримки їх з боку акціонерів надалі зростатиме. Враховуючи зниження інвестиційної привабливості банківського сектору України, обмеження можливості хеджувати валютні ризики, ймовірність погіршення ситуації в окремих галузях вітчизняної економіки, необхідною умовою успішного функціонування банківського сектору у період після кризи стала здатність банків підтримувати власну платоспроможність на прийнятному рівні без зовнішньої фінансової підтримки.

3. Розвиток системи після кризи свідчить про наявність нових проблемних питань, найважливіша з яких - відновлення банківського кредитування, яке стримується обмеженою кредитоспроможністю

позичальників, підвищеними процентними ставками та великими проблемними активами банків. Уповільнений приріст забезпечує, у першу чергу, корпоративне кредитування, підтримане державними та деякими великими банками, але сфера розвитку кредитування залишається доволі обмеженою.

За оцінками фахівців, у 2013 році вітчизняна банківська системи продовжує мати підвищені системні ризики, у першу чергу, у зв'язку із значним впливом негативних зовнішніх чинників та залежністю фінансово-економічної системи країни від світових криз. Внаслідок повільного проведення структурних реформ, економіка України має сировинну та енерговитратну спрямованість, а отже, значну залежність від попиту та світових цін на сировинні товари [306].

Враховуючи вищезазначене, підвищуються вимоги до вдосконалення методичних підходів банківського нагляду у сфері аналізу фінансової стійкості системи та окремих банків.

Дослідження основних тенденцій розвитку системи та причин структурних перетворень в межах агрегованого банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу дозволяє оперативно фіксувати суттєві структурні зміни і застосовувати адекватні методи реагування, визначаючи зони підвищеного ризику.

Кількісне співвідношення окремих груп банків протягом періоду спостережень наведено на рис.3.4. З 2008 до 2013 року загальна кількість банків зросла зі 169 до 197, у тому числі, 22 банків за станом на 1 січня 2013 року знаходилися у стадії ліквідації, тобто кількість працюючих банків майже не змінилася. На рис.3.4 проблемні банки поєднано з ліквідованими. Найбільшого значення, 24 проблемних банки, група досягала за станом на 1 квітня та 1 липня 2010 року, на кінець періоду їх число скоротилося до 23.

Кількість банків із групи G-AR досягала максимальних значень 74 та 76 банків за станом на 1 липня і 1 жовтня 2009 року. Першу дату можна вважати своєрідним початком дна кризи, коли поступове погіршення

фінансового стану системи досягло найбільшого вираження. Після проходження дна кризи з 2010 року розпочалося скорочення кількості банків даної групи. За станом на 1 липня 2011 року в групу неякісних входило 11 банків, далі група не формувалася, а банки розподілилися між іншими кластерами, у першу чергу роздрібними банками та групами підвищених ставок. Середину 2011 року можна вважати третьою ключовою датою, що пов'язана із активним відновленням системи на виході із «дна» кризи.

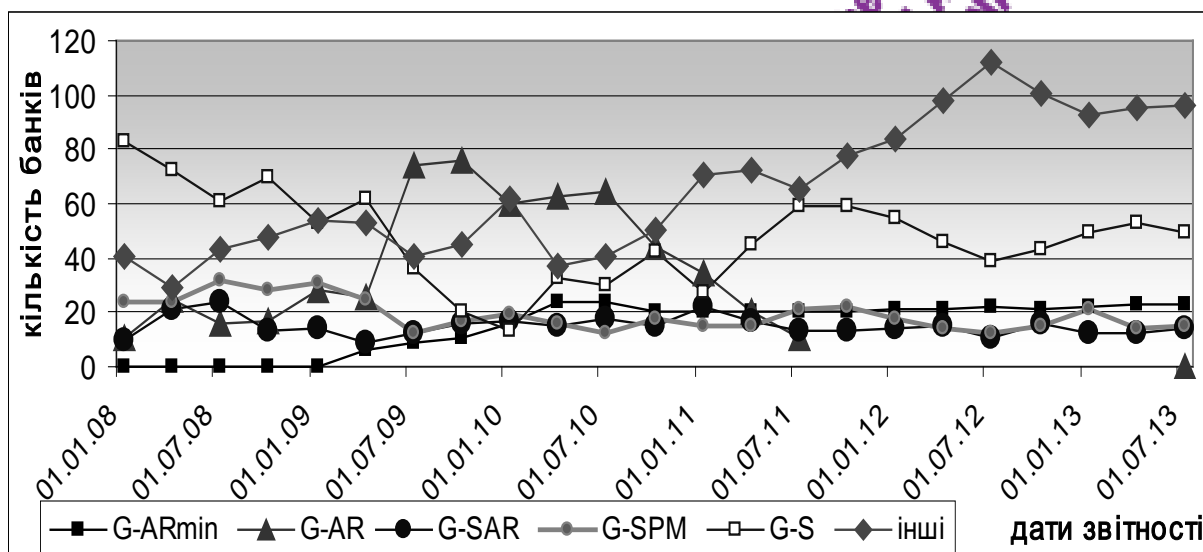

Рисунок 3.4 – Загальна динаміка основних структурно-функціональних груп банків України протягом 2008-2013 років

Джерело. Складено на основі [429]

Групи роздрібних G-SAR та залежних від міжбанківського ринку G-SPM банків є відносно стабільними за складом, хоча й мають тенденцію до скорочення. Протягом першої фази кризи кількість залежних від МБК банків скоротилася від 32 (максимальне значення на 01.07.08) до мінімального – 12 банків за станом на 01.07.09. Далі чисельність групи дещо коливалася, на 1 січня 2013 року до неї входив 21 банк. Динаміка групи роздрібних має аналогічні характеристики – скорочення від 24 до 9 протягом першого року та подальше незначне коливання чисельності. На останню дату періоду до групи входило 14 банків.

Групи банків центральних кластерів G-S відображають тенденцію скорочення у період кризи з 83 до мінімального значення 20 за станом на 1 жовтня 2009 року і подальшого відновлення з початку 2010 року. За станом на 1 липня 2011 року до центральних кластерів зійшлися траєкторії 59 банків, тобто у цей період майже відновилося представництво даної, найбільш збалансованої, групи. Далі розпочалася нова тенденція до скорочення і за станом на 1 січня 2013 до центральних кластерів перейшло лише 49 банків. Після деякого відновлення в системі розпочався новий етап трансформації структури, скорочення центральних кластерів за рахунок інших банків із структурно-функціональними відмінностями.

На кінець періоду дослідження найбільш чисельними, після центральних, стала група банків із надлишковими високоліквідними активами G-SAV, що пов'язано із скороченням кредитних програм і спрямуванням коштів банків у короткострокові операції. Відповідні банки частіше переходять від однієї групи до іншої, оскільки мають пограничні ознаки або мінливі значення показників. Динаміка кількості банків у цих групах наведена на рис.3.5.

Слід звернути увагу на особливий характер банків з надлишковими високоліквідними активами, які не завжди можна розглядати як потенційні невикористані ресурси. Для багатьох банків залишки активів у касі та на коррахунках характеризують не зайву ліквідність, а інтенсивне використання в операціях з купівлі та продажу готівкових коштів у національній та іноземній валюті. У цьому випадку надлишок високоліквідних активів не може розглядатися як характеристика консервативного управління активами і пасивами, оскільки дані кошти не можуть бути легко вилучені для проведення непередбачених операцій клієнтів. Приналежність банку даним кластерам потребує підвищеної уваги до управління операційними ризиками та виконання функцій фінансового моніторингу.

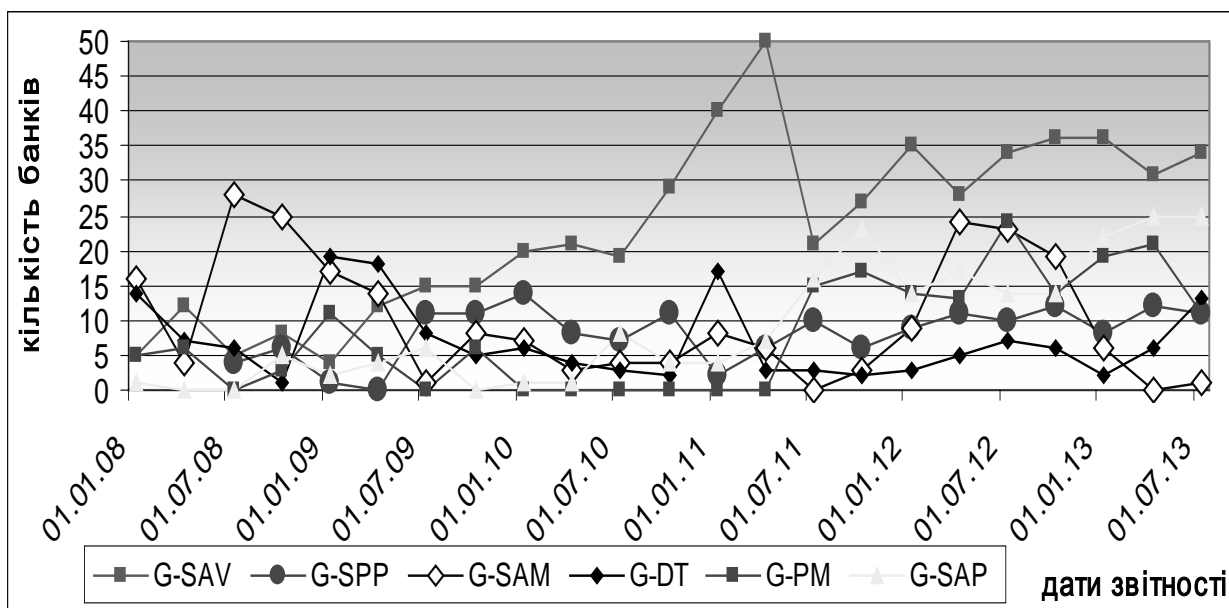

Рисунок 3.5 – Загальна динаміка структурно-функціональних груп банків нестійких траєкторій протягом 2008-2012 років

Джерело. Складено на основі [429]

На початку періоду група банків із надлишковими високоліквідними активами G-SAV була невеликою – на 01.01.08 входило лише 5 банків, інші банки інтенсивно розвивали класичні операції, нарощували кредитно-депозитні портфелі, обслуговували активну фазу економічного циклу. У кризовому періоді розпочалося поступове зростання групи в умовах призупиненого кредитування банками як юридичних, так і фізичних осіб.

Найбільшій чисельності група високоліквідних активів досягала на початку 2011 року, коли кількість банків зросла до 50. Далі спостерігався період деякого відновлення кількості банків центральних кластерів при скороченні інших незбалансованих груп. Протягом останнього року кількість банків з надлишковими високоліквідними знову зросла до 36 банків.

Група банків із підвищеною часткою цінних паперів у активах G-SAP має тенденцію до зростання як за кількістю банків, так і у питомій вазі відповідних банків у загальних активах. У період відновлення діяльності банківської системи активний розвиток отримали операції з цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України. До операцій

активно залучено більшість державних банків, що отримали стійкі структурно-функціональні характеристики відповідних груп. Найбільшого розміру група досягала за станом на 01.10.11 та 01.01.13 (23 та 22 банки відповідно). Ризик концентрації активів цих банків потребує окремого контролю.

Група банків із підвищеними ставками G-PM, яка замістила групу проблемних банків G-AR, також займає суттєву частку в системі. Підвищений рівень кредитних ставок негативно впливає на якість активів і свідчить про недостатню фінансову стійкість банків. На останню звітну дату їх кількість склала 11 банків.

Група банків із великою часткою міжбанківських активів G-SAM приймала максимальне значення - 28 банків за станом на 01.07.2008, у період активного розвитку міжбанківських операцій. Під час кризи число банків значно скоротилося, але у середині 2012 року їх кількість знову зросла до 24 банків. На останню звітну дату група знову скоротилася до 1 банку. Такі зміни спеціалізації пояснюються скороченням звичайних кредитних операцій та розширенням альтернативних короткострокових програм. Слід зазначити, що склад групи є досить мінливим і залежним від поточних операцій. Банки даної групи на окремі дати переміщуються до груп високоліквідних активів або непроцентних зобов'язань.

Банки з підвищеною часткою торгівельних доходів, що входять до групи G-DT деякий час знаходилися на СФГБ-карті поруч із групою банків із високою питомою вагою цінних паперів у активах G-SAP. Надалі група торгівельних банків G-DT перемістилася до високоліквідних G-SAV, оскільки отримала ознаки великої частки готівкових коштів та короткострокових міжбанківських зобов'язань у структурі активів. Чисельність групи нестабільна, максимальні значення припадають на пік кризи (01.01.2009 – 19 банків) та початок 2011 року – 17 банків. На останню звітну дату кількість банків скоротилася до 13.

Нарешті, остання група банків із підвищеними непроцентними зобов'язаннями G-SPP не відігравала суттєвої ролі у загальних процесах, оскільки не перевищувала за кількістю 11 банків із загальними активами до 0,6% від системних.

Слід зазначити, що окремі коливання розмірів груп пов'язані не тільки із об'єктивними процесами зміни спеціалізації та структурних характеристик банків, але й особливостями побудови конкретних СФГБ-карт, коли разом із зміною значень показників виникають нові центри формування кластерів. При цьому деякі структурно-функціональні групи обіймають більшу від звичайних кількість банків, «підтягують» близькі об'єкти. Це означає, що надавати оцінку динаміці груп слід на основі згладжених траєкторій, узагальнюючи природу їх коливань.

Для оцінки структури системи важливим є не тільки кількісний склад груп, але й питома вага активів відповідних банків у сукупних активах. Аналіз доцільно провести у формі порівняння структурних характеристик системи на п'ять базових дат – на границях періоду дослідження, границях фази дна кризи – 1 липня 2009 року (зростання кількості банків групи G-AR) та 1 січня 2010 року (скорочення групи G-S) та на деяку вибрану дату покращення показників системи, досягнення відносної рівноваги – за станом на 01.07.2011, після чого знову відбулося коливання шляхом скорочення групи G-S.

На рис.3.6 наведено початкове співвідношення кількості банків окремих структурно-функціональних груп та їх сукупних активів. Показники розраховані за даними СФГБ-карти за станом на 1 січня 2008 року.

Розподіл банків був достатньо збалансованим, оскільки переважне місце займали групи задовільного фінансового стану – центральних кластерів та залежних від міжбанківського ринку. Найбільша частка у кількісному вимірі припадала на банки центральних кластерів – 83 банки або 49% в системі. За розміром сукупних активів ці банки також займали найбільшу частку - 39% від системних активів. Доля банків, залежних від

міжбанківського ринку в активах складала 29%, хоча кількість поступалася центральним і дорівнювала 24 або 14% від загальної кількості банків.

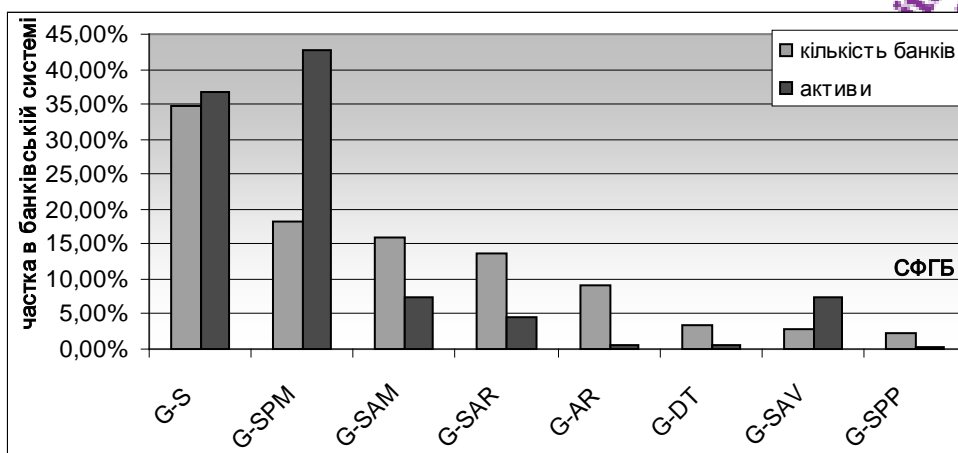

Рисунок 3.6 – Співвідношення кількості банків та сукупних розмірів активів структурно-функціональних груп банків України станом на 1.01.08 року

Джерело. Складено на основі [429]

До групи залежних від міжбанківського ринку належало більше великих за розмірами банків. Великі банки також зосереджувалися у групі підвищених торговельних доходів, яка складалася із 14 банків (8% від загальної кількості, але займала 18% у сукупних розмірах активів.

Питома вага банків інших груп була незначною і не перевищувала 10% як у кількісному вимірі, так і за розміром активів.

На рис.3.7 наведено розміщення банків за СФГБ-картою за станом на 1 січня 2008 року. Номери банків у порядку від найбільшого за розміром активів розташовані у місці, де знаходиться відповідний банк за даними звітності на 01.01.08. Розподіл банків у цей період був досить рівномірним. Значна частина банків належала центральній групі та половині карти із помірним рівнем процентних ставок.

За станом на 1 липня 2009 року співвідношення суттєво змінилося. Як свідчить діаграма на рисунку 3.8, в системі розпочався масовий перехід до кластерів неякісних банків. Кількість відповідної групи зростає до 74 та досягла 39% від загальної кількості банків, а сукупний обсяг активів охопив

близько 60% банківської системи. У цей період значно збільшилася група проблемних банків та скоротилися інші структурно-функціональні групи.

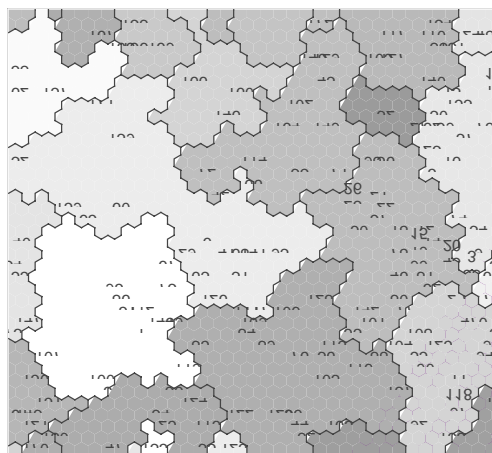

Рисунок 3.7 – Розміщення банків України на СФГБ-карті за станом на 1.01.08 року

Примітка. Авторська розробка

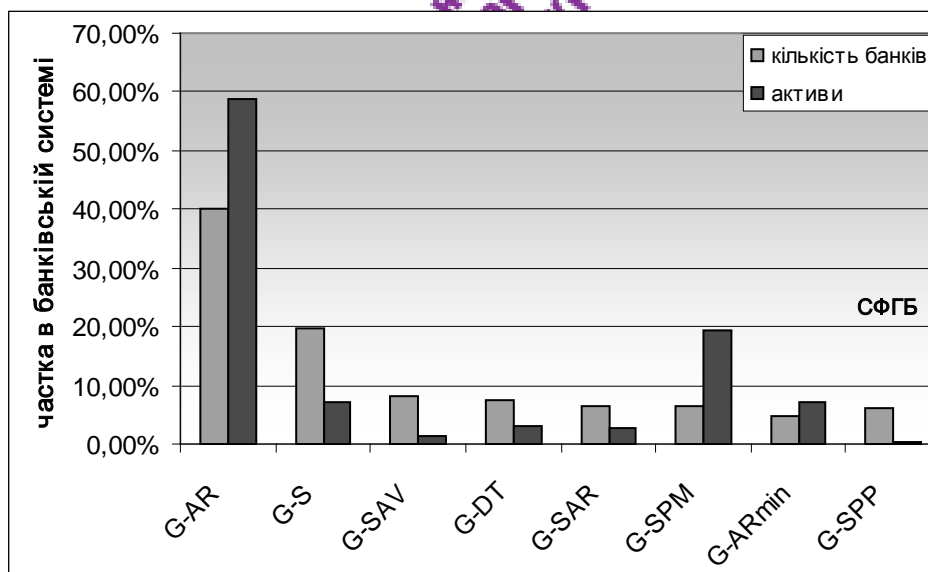

Рисунок 3.8 - Співвідношення кількості банків та сукупних розмірів активів структурно-функціональних груп банків України станом на 1.07.09 року

Джерело. Складено на основі [429]

Кількість банків фінансово стійких груп розподілилася наступним чином: центральна група скоротилася з 83 до 36 банків, група банків, залежних від міжбанківського ринку з 24 до 12, з переважним розміщенням

ресурсів на міжбанківському ринку з 16 до 1. У структурі активів також скоротилася частка груп помірному ризику: залежні від міжбанківських ресурсів банки займали 19%, центральні – 7%. У той же час, частка активів проблемних банків зросла до 7%.

Аналіз співвідношення розмірів та динаміка структурно-функціональних груп свідчить, що датою досягнення дна кризи можна вважати середину 2009 року, коли значна кількість банків втратила фінансову стійкість. У цей період спостерігався масова міграція банків – рух великої кількості траєкторій на СФГБ-карті до сегменту значних ризиків.

На рис. 3.9 представлено розподіл банків поточного кварталу за СФГБ-картою за станом на 01.07.09.

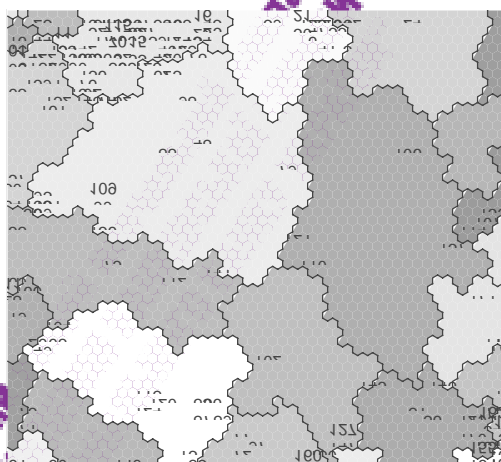

Рисунок 3.9 - Розміщення банків України на СФГБ-карті за станом на 1.07.09 року

Примітка. Авторська розробка

Кількість банків із нестійкими фінансовими показниками досягла максимального значення. Проблемні банки та неякісні банки, зосереджені на північному сході стали місцем розташування більшості банків поточного кварталу

Наступна переламна дата періоду спостережень пов'язана із скороченням кількості банків центральних кластерів до мінімального рівня.

Відповідна діаграма розподілу структурно-функціональних груп за станом на 01.01.2010 надана на рис. 3.10.

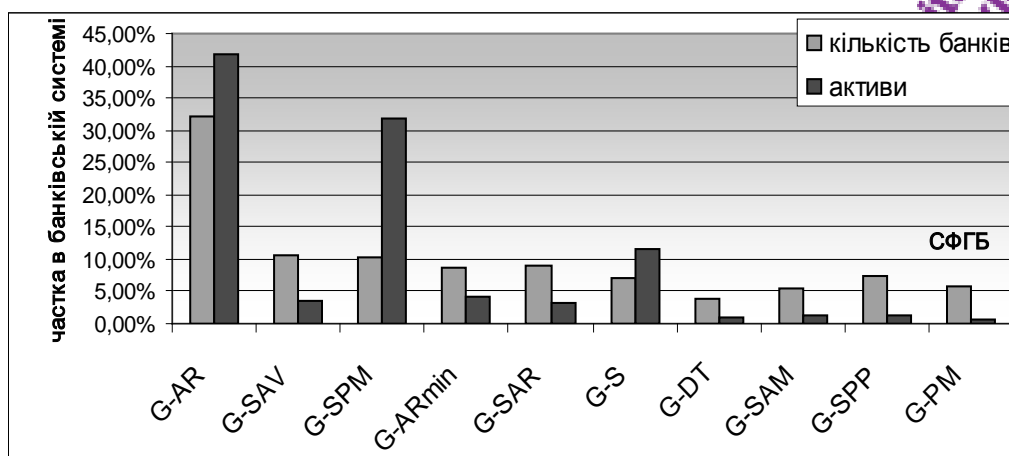

Рисунок 3.10 – Співвідношення кількості банків та сукупних розмірів активів структурно-функціональних груп банків України станом на 1.01.10 року

Джерело. Складено на основі [429]

Група неякісних банків скоротилася від 39 до 32%, що у абсолютному значенні виражалось зменшенням від 74 до 60 банків. Обсяги активів цих банків зменшилися майже на третину, з 60 до 42%. Це свідчило про деяке покращення фінансового стану окремих великих банків, у першу чергу, банків, залежних від МБК. Кількість банків центральної групи скоротилася до 7%, а сукупні активи – до 12%.

У кількісному відношенні скорочення центральної та проблемної груп супроводжувалося зростанням числа банків нестійких траєкторій, у першу чергу розміщених на МБК надлишкових високоліквідних активів та підвищених процентних ставок. Даний процес пояснюється обмеженням кредитних операцій в системі у зв'язку із масовою втратою кредитоспроможності позичальниками та підвищенням ставок за діючими активами.

Зростання кількості проблемних банків групи G-ARmin при скороченні G-AR характеризувало втрату фінансової стійкості даними банками саме у цей період підвищеного тиску на систему. За півріччя 7 банків перейшли у

стадію ліквідації, але 7 покращили статус і змінили місце розташування на карті. З точки зору розподілу сукупних активів, скорочення групи G-AR супроводжувалося зростанням банків, залежних від міжбанківського ринку.

Кількість банків центральної групи скоротилася на 23, але загальні активи групи дещо збільшилися, що також свідчить про покращення стану великих банків, які перейшли до центру від інших кластерів. Таким чином, процес відновлення системи йшов у напрямку поступового повернення великих банків до більш ефективної діяльності через перехід до групи центру та залежних від МБК. Одночасно значна кількість малих банків спрямувалася від центру до інших незбалансованих груп, у пошуках стратегій відновлення на ринку, обмеженому кризою.

На рис.3.11 наведено структурний розподіл банків за станом на 1 липня 2011 року, якій свідчить про відновлення фінансового стану системи, значне скорочення груп неякісних банків та функціональну перебудову у порівнянні з передкризовим періодом.

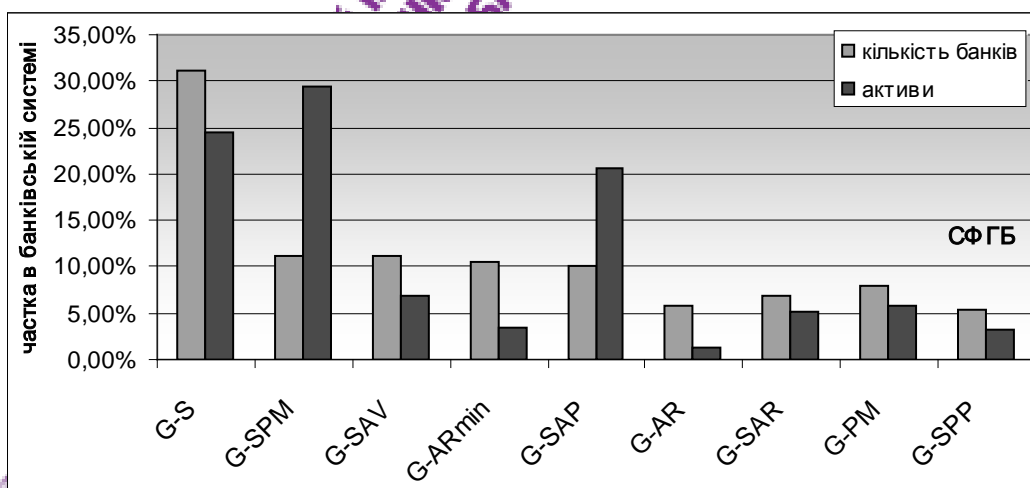

Рисунок 3.11 – Співвідношення кількості банків та сукупних розмірів активів структурно-функціональних груп банків України станом на 1.07.11 року

Джерело. Складено на основі [429]

Структурні зміни системи у цей період пов'язані із збільшенням питомої ваги активів банків із надлишковими високоліквідними активами,

підвищеними торгівельними доходами. Також розпочалося формування груп банків із підвищеними ставками. Характеристика підвищених резервів під кредитні ризики, що напередодні кризи виступала системоутворюючим чинником при формуванні груп, після кризи втратила провідну роль, оскільки одночасно погіршилися активи більшості груп банків.

Банки центру скоротилися у кількісному вимірі та за обсягом активів. Від цієї групи вийшли великі банки, частина з яких перейшла до груп з великою часткою цінних паперів у активах та торгівельних доходів.

За станом на 1 липня 2011 року на СФГБ-карті не визначилося групи банків із значним обсягом розміщених в МБК коштів, хоча на початку дослідження до групи входило 16 банків із 3% від активів системи.

Якість системи погіршилася через скорочення ефективних банків центру та залежних від МБК. Подальші зміни структури банківської системи свідчать про наступне скорочення центральної групи з одночасним погіршенням фінансового стану банків, залежних від міжбанківського ринку.

На рис.3.12 надано співвідношення кількості та сукупних активів банків різних структурно-функціональних груп за станом на 1 січня 2013 року.

Якщо у середині 2011 року до центральної групи належало майже третина банків, то через півтори роки їх частина скоротилася до 1/4 від загальної кількості. При цьому частка сукупних активів цих банків майже не змінилася, що знову підтверджує більш динамічну природу малих банків.

Друге місце за чисельністю зайняли банки з надлишковими високоліквідними активами, хоча за розмірами активів переважала група банків із високою часткою торгівельних доходів та цінних паперів, що свідчить про відхід деяких великих банків від класичних банківських операцій, пов'язаних із кредитуванням прямого позичальника. Частка банків, залежних від міжбанківського ринку дещо скоротилася як у кількісному відношенні, так і за обсягом активів банків.

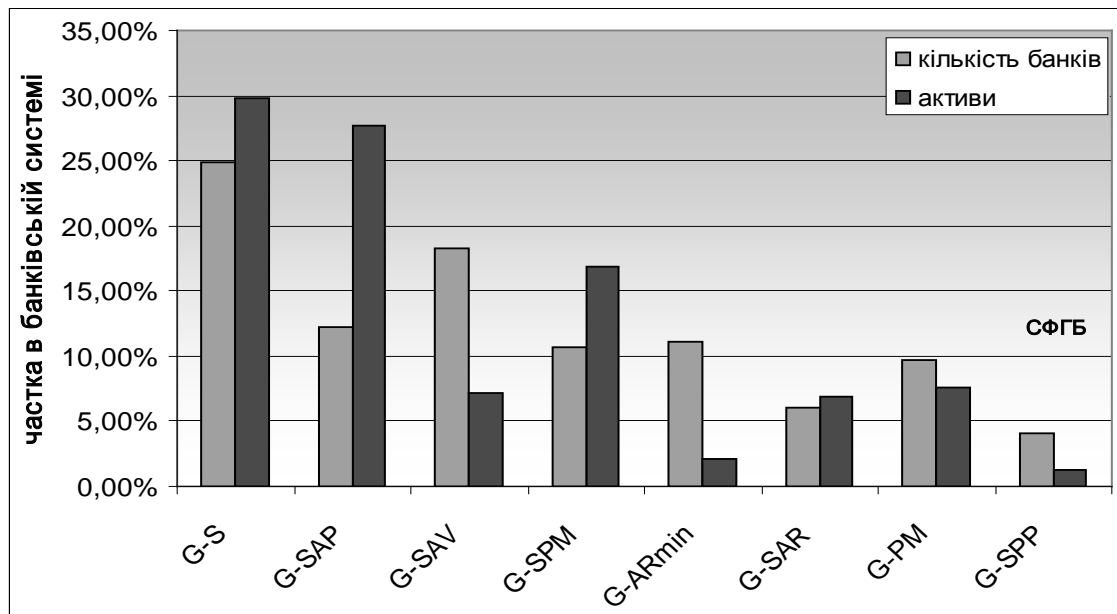

Рисунок 3.12 – Співвідношення кількості банків та сукупних розмірів активів структурно-функціональних груп банків станом на 1.01.13 року

Джерело. Складено на основі [429]

Розміщення банків на СФГБ-карті за станом на 1 січня 2013 року надано на рис.3.13.

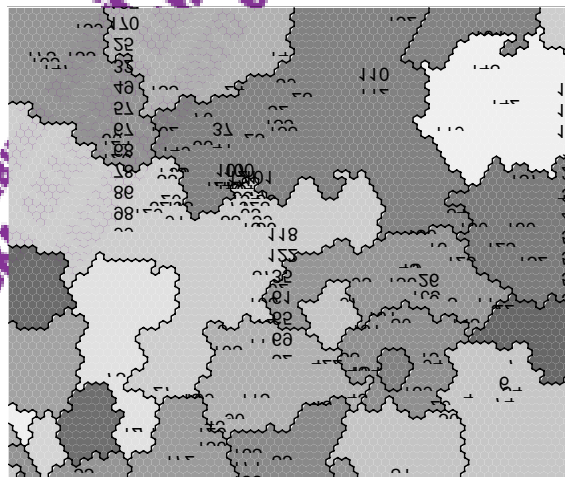

Рисунок 3.13 - Розміщення банків України на СФГБ-карті за станом на 1.01.13 р.

Примітка. Авторська розробка

Точки розміщення банків поточного кварталу досить рівномірно розподілені на карті. Значна частина припадає на центральну групу, банки з

підвищеними високоліквідними активами та цінними паперами у структурі активів (центр нижньої частини карти). Кількість банків проблемних груп та підвищених процентних ставок незначна.

Як свідчить аналіз співвідношення структурно-функціональних груп банків, за оглядом розмірів та розташуванням окремих груп можна досить детально оцінювати поточний стан банківської системи, її відмінності від попередніх етапів. Розташування банків поточного кварталу на карті, що зберігає точки положення усіх банків протягом періоду досліджень дозволяє оцінювати особливості конкретного періоду, зміни профілів ризиків банків різних структурно-функціональних груп.

Аналіз структури банківської системи на основі динаміки структурно-функціональних груп продемонстрував однорідність реакції груп банків на прояви негативних зовнішніх чинників. Спостереження за однорідними потоками траєкторій дозволяє виявити закономірності розвитку системи, досліджувати причини втрати фінансової етикетності окремими банками.

Застосування структурно-функціонального аналізу при реалізації завдань агрегованого банківського нагляду відкриває нові можливості для виявлення закономірностей у розвитку банківської системи. З метою виокремлення етапів розвитку банківської системи України розроблено такі критерії (табл. 3.3):

- 1) кількість банків у СФГБ;
- 2) питома вага активів банків, що входять до СФГБ, у загальному обсязі активів банківської системи (це дозволяє виявити сфери підвищених ризиків при зосередженні у проблемних групах малої кількості великих банків, оскільки навіть при незмінній кількості банків в групі може відбуватися перерозподіл ризиків у зв'язку із зміною масштабів їх діяльності);
- 3) кількість банків з різним рівнем рейтингових оцінок.

Таблиця 3.3 - Критеріальна база та характеристика етапів розвитку банківської системи

Етап у розвитку банківської системи	Критерії виокремлення етапів у розвитку банківської системи та їх характеристика			Значення критеріїв для банківської системи України			
	Кількість банків у СФГБ	Частка активів банків, що входять до СФГБ, у загальному обсязі активів банківської системи	Кількість банків з різним рівнем рейтингових оцінок	Тривалість етапу	Питома вага кількості банків СФГБ у загальній кількості банків України	Питома вага активів банків СФГБ у загальному обсязі активів банків України	Частка банків з відповідним рівнем рейтингових оцінок у загальній кількості банків України
стабільний розвиток	1. До груп G-AR, G-ARmin не потрапило жодного банку. 2. Найбільша кількість банків у групах G-S, G-SPM, G-SAM	1. Нульова частка активів банків груп G-AR, G-ARmin. 2. Найбільша частка активів банків груп G-S, G-SPM	1. Найбільшою є частка банків з високими рейтинговими оцінками. 2. Співвідношення кількості банків з різними рівнями рейтингових оцінок є незмінним протягом періоду	2008 р. – II півр. 2008 р.	G-S – 35%; G-SPM – 18%; G-SAM – 16%; G-AR – 0%	G-S – 35%; G-SPM – 40%; G-SAM – 8%; G-AR – 0%	з рейтингом «3» – 48%; з рейтингом «2» – 40%; з рейтингом «1» – 12%; з рейтингом «0» – 0%
початок кризи	1. Зростає кількість банків у групах G-AR, G-ARmin. 2. Скорочується кількість банків в усіх групах. 3. Найбільша кількість банків залишається у і G-S	1. Зростає частка активів банків груп G-AR, G-ARmin. 2. Скорочується частка активів банків усіх груп. 3. Незмінною є частка активів банків груп G-S, G-SPM	Зростання кількості банків з рейтинговою оцінкою «1»	II півр. 2008 р. – II півр. 2009 р.	G-AR – 40%; G-S – 20%; G-SPM – 7%; G-ARmin – 5%	G-AR – 60%; G-S – 20%; G-SPM – 20%; G-ARmin – 4%;	з рейтингом «3» – 35%; з рейтингом «2» – 12%; з рейтингом «1» – 48%; з рейтингом «0» – 5%
активна фаза кризи	1. Зберігається стабільно висока кількість банків у групах G-AR, G-ARmin. 2. Найбільша кількість банків у групах G-S, G-SPM	1. Зберігається стабільно висока частка активів банків груп G-AR, G-ARmin. 2. Найбільша частка активів банків груп G-S, G-SPM	1. Скорочення кількості банків з рейтинговою оцінкою «3». 2. Зростання кількості банків з рейтинговою оцінкою «2»	II півр. 2009 р. – 2010 р.	G-AR – 30%; G-SPM – 10%; G-S – 20%; G-ARmin – 8%	G-AR – 40%; G-SPM – 30%; G-S – 20%; G-ARmin – 7%	з рейтингом «3» – 12%; з рейтингом «2» – 43%; з рейтингом «1» – 36%; з рейтингом «0» – 9%
посткризове поживлення темпів розвитку	1. Скорочується кількість банків у групі G-AR. 2. Зростає кількість банків у групах G-SAP, G-SAV. 3. Найбільша кількість банків у групах G-S, G-SPM, G-SAV, G-SAP	1. Скорочується частка активів банків групи G-AR. 2. Найбільша частка активів банків груп G-S, G-SPM, G-SAP	Зростання кількості банків з рейтинговою оцінкою «3»	2010 р. – II півр. 2011 р.	G-S – 30%; G-AR – 5%; G-SPM – 12%; G-SAV – 12%; G-SAP – 10%;	G-S – 25%; G-AR – 1%; G-SPM – 30%; G-SAV – 7%; G-SAP – 20%	з рейтингом «3» – 37%; з рейтингом «2» – 35%; з рейтингом «1» – 17%; з рейтингом «0» – 11%
посткризове призупинення темпів розвитку	1. До групи G-AR не потрапило жодного банку. 2. Найбільша кількість банків у групах G-S, G-SAV, G-SAP	1. Нульова частка активів банків групи G-AR. 2. Найбільша частка активів банків груп G-S, G-SPM, G-SAV, G-SAP	Скорочення кількості банків з рейтинговою оцінкою «3»	II півр. 2011 р. – II півр. 2013 р.	G-S – 20%; G-SAV – 15%; G-SPM – 6%; G-SAP – 10%; G-PM – 12%	G-S – 23%; G-SAV – 10%; G-SPM – 17%; G-SAP – 27%; G-PM – 42%	з рейтингом «3» – 25%; з рейтингом «2» – 35%; з рейтингом «1» – 28%; з рейтингом «0» – 12%

Примітка. Авторська розробка

Виокремлення етапів у розвитку банківської системи та ідентифікація ризиків на кожному з них створює підґрунтя для формування пріоритетів агрегованого банківського нагляду. Для кожного етапу розробляється особливий перелік завдань агрегованого банківського нагляду.

Наприклад, у період активної фази кризи необхідні заходи щодо підтримання фінансової стійкості банківської системи та окремих банків, лібералізації нормативних вимог до порядку формування та розміру їх капіталу, реструктуризації кредитів та скорочення резервів під кредити товаровиробників, надання кредитів рефінансування на підтримку ліквідності банків тощо. Особливості етапу посткризового призупинення темпів розвитку вітчизняної банківської системи пов'язані із зростанням РНВ для значної кількості банків, що обумовлено підвищенням процентних ставок і погіршенням ФС банків, які спеціалізуються на споживчому кредитуванні, загальним обмеженням кредитних операцій і розширенням банківських послуг, які забезпечують отримання комісійних та торговельних доходів та потребують підвищеного контролю за операційними ризиками.

Залежно від етапу розвитку банківської системи розраховується ймовірність реалізації чинників РНВ - параметр PR із рівняння (1.1), який впливає на розмір необхідних резервів для покриття очікуваних збитків банків від РНВ. Для розрахунку PR використовується процедура бального оцінювання чинників (кількості банків у різних СФГБ та банків із різним рівнем рейтингової оцінки), аналогічно до розрахунку PI та PG. Рівень PR визначається за п'ятибальною шкалою на основі розрахунку стандартного відхилення від середньої кількості банків різних рейтингів та СФГБ для кожного етапу. Далі, шляхом множення на нормуючий коефіцієнт, він переводиться у ймовірнісне значення від 0 до 100%.

Аналіз етапів розвитку системи показав, що наприкінці 2013 року в банківській системі України сформовано дві СФГБ, які раніше не відігравали значної ролі у розподілі банків: група G-SAV з підвищеними

високоліквідними активами (35 банків із активами 7,5% від загальних активів системи) та G-SAP високою часткою цінних паперів в структурі активів (22 банки з активами 27,5%). Скорочення кредитних операцій супроводжується розміщенням коштів у інші види активів, які потребують додаткового контролю з боку банківського нагляду.

3.3 Розвиток методичної бази ранньої діагностики загроз втрати фінансової стійкості банків на основі траєкторій підвищених ризиків

Групування банків із спільними характеристиками тривалого перебування у СФГБ дозволяє виявляти зони підвищеного ризику та застосовувати для даних підгруп банків відповідні наглядові процедури. Також важливим є виявлення великих підгруп банків з однотипною реакцією на зовнішні чинники, що знаходить прояв у синхронних напрямках руху на СФГБ-карті. Сукупність близьких характеристик, визначених за результатами аналізу таких траєкторій об'єднує банки у так звані «потoki міграції» - групи із однаковим типом реакції на зміни зовнішніх умов. Аналіз узагальнених потоків банків дозволяє отримати пояснення причин переходів між групами, досліджувати фінансову стійкість відповідних банків.

Слід зазначити, що групування банків за однорідними потоками потребує деяких спрощень із втратою індивідуальної інформації, інтерпретації суттєвих змін базових потоків. Для більшості банків властивості індивідуальних траєкторій легко визначаються за візуальним їх оглядом і можуть бути узагальнені навіть без «згладжування» характеристик руху на карті. У окремих випадках, їх слід включати до групи найбільш тривалого перебування за останній період, а у випадках особливо нестабільних траєкторій - до так званої нестійкої групи. Вивчення конкретних особливостей фінансового стану таких банків, причин відхилень від загальних потоків проводиться на наступних етапах аналізу, після обґрунтування динаміки загальних процесів розвитку системи.

Коливання окремих траєкторій, повернення до попереднього статусу іноді пов'язано із індивідуальними характеристиками кожної з СФГБ-карт. Принцип відділення найбільш значущих відмінностей показників, покладений в основу методики нейронних мереж, проявляється у можливих розбіжностях характеристик близьких підгруп різних карт. Наприклад, невелика підгрупа з пограничними характеристиками може відноситися до інших груп банків для різних квартальних карт. Ще одним типовим випадком є зміни розмірів різних підгруп. У періоди, коли окремі підгрупи деяких структурно-функціональних груп охоплюють велику кількість об'єктів, до них включаються навіть ті банки, що в інші періоди належали до інших груп. Такі відмінності створюють деяку похибку класифікації, виправити яку можливо шляхом огляду траєкторій і оцінки потоків якісних змін для груп банків.

Найчастіше коливання між групами демонструють банки, що мають пограничні значення показників, тобто одночасно відповідають властивостям різних груп. Для виправлення таких можливих похибок здійснюється вирівнювання мінливих траєкторій і рішення про класифікацію приймається за найбільш тривалим перебуванням у відповідних сегментах карти.

Вивчення динаміки потоків груп дозволяє характеризувати досліджувати етапи розвитку банківської системи та основні чинники її змін. Для кожної із груп, що включає один або декілька підгруп карти, досліджуються траєкторії потоків банків, а також причини та наслідки відповідних якісних змін у системі, співвідношення та розташування окремих її сегментів.

Для оцінки характеру кожного потоку вибрано два основних етапи, поступової втрати та відновлення фінансової стійкості системи:

- від початку досліджень (за станом на 01.07.08) до початку дна кризи (01.07.09);
- від дна кризи (01.07.09) до закінчення періоду дослідження (01.01.13).

Початковою датою вибраний липень 2008 року, що дозволяє узагальнити показники розподілу банків на СФГБ-картах за три звітні дати початку 2008 року, на підставі чого провести аналіз згладжених траєкторій банків. При дослідженні періоду дна кризи також здійснювалося узагальнення траєкторії за даними звітів за друге півріччя 2009 року. Таке ж згладжування даних за півроку проведено і для визначення фінансового стану банків наприкінці дослідження. Моделювання потоків траєкторій полягає у групуванні банків із близькими характеристиками для кожного з визначених відрізків часу.

Для окремих банків переламним періодом зміни стратегії виступає не загальна фаза циклу кризи, а внутрішні чинники, пов'язані із змінами акціонерів, менеджменту, стратегічних клієнтів тощо. Такі банки можуть потрапити до групи нестійких траєкторій. У той же час, найбільшу частку групи нестійких банків складають малі кептивні банки, для яких поточне положення на карті залежить від крупних операцій, що суттєво відображаються на структурі балансу.

Кількість банків нестійких траєкторій поступово скорочувалася під впливом як об'єктивних чинників, що пов'язані із формуванням стратегії після форс-мажорних кризових умов, так і поступовим накопиченням інформації для більш чіткого опису відповідної траєкторії.

Загальний розподіл банків за узагальненими групами на ключові дати дослідження наведений у таблиці 3.4. При даному розподілі банків проведено процедуру «згладжування» їх траєкторій, виправлення нетривалого перебування у окремих групах.

У таблиці 3.4 наведено дві додаткові групи: банки із нестійкими траєкторіями, які протягом визначеного періоду не мали чітких характеристик розміщення на карті, а також група «відсутніх банків», які розпочали діяльність у наступних періодах і введені до системи для повного огляду її структури.

Таблиця 3.4 – Розподіл банків України за структурно-функціональними групами на ключових етапах дослідження

СФГБ	Розподіл банків за групами					
	на 01.07.08		на 01.07.09		на 01.01.13	
	частка в активах	кількість	частка в активах	кількість	частка в активах	кількість
G-S	31,0%	47	5,4%	27	29,7%	49
G-SPM	47,5%	33	26,6%	13	16,9%	21
G-SAR	4,7%	23	3,3%	13	6,9%	12
G-SAM	3,6%	21			0,6%	6
G-SAV	6,6%	5	1,1%	13	7,2%	36
G-DT	0,2%	4	1,7%	8	0,2%	2
G-SPP	0,01%	1			1,3%	8
G-SAP			0,1%	1	27,5%	22
G-PM					7,6%	19
G-AR	0,9%	15	53,8%	71		
G-ARmin			3,8%	4		
ліквідовані			1,9%	13	2,1%	22
нестійкі	3,8%	25	1,2%	19		
відсутні	1,7%	23	1,1%	15		
Усього	100,0%	197	100,0%	197	100,0%	197

Джерело. Складено на основі [429]

За станом на 1 липня 2008 року найбільшу групу утворювали банки центральної групи G-S – 47 банків із загальними активами 31%, фінансовий стан більшості з яких значно погіршився під час кризи. На 1 липня 2009 року до цієї групи належало лише 27 банків, сукупні активи яких в системі склали 5,4%. Після кризи кількісний та якісний склад центральної групи знову відновився – 49 банків із активами 29,7%. Таким чином, зміни обсягу банків центральної групи у значній мірі відображає фінансовий стан системи, виступаючи індикатором якісних змін.

Перемінний склад центральної групи банків можна пояснити як об'єктивною складністю задачі утримання рівноваги під час негативних чинників кризи, так і відсутністю «хронічних» дисбалансів у таких банків. Погіршення якісних показників банків інших груп може тривалий час не

проявлятися через превалювання їх специфічних дисбалансів, суттєву відмінність від інших банків за значенням основних показників.

Наступна велика група банків, залежних від міжбанківських ресурсів, у період кризи залишилася майже у половинному складі. З 33 банків із сукупними активами 47,5% до початку кризи, через рік в групі знаходилося 13 банків із активами 26,6%. Надалі кількість банків групи зростає, але обсяги активів продовжили скорочуватися. Якщо до кризи група обіймала значну частину великих банків із майже половиною системних активів, то наприкінці досліджень їх частка скоротилася до 16,9%. У системі відбулися структурні перетворення із заміною спеціалізації великих банків. Значна частина активів перейшла до групи пріоритетних розміщень у цінні папери.

Постійні представники групи залежних від міжбанківських ресурсів формували її паттерн протягом усього періоду досліджень і визначали окреме кутове положення на СФГБ-карті. Такий стабільний склад банків має як позитивні наслідки щодо утримання ними стійких маркетингових переваг та досить ефективних характеристик, так і негативне підтвердження підвищених структурних ризиків. Банки залишалися в групі через стійкі відхилення від середніх характеристик розподілу активів і пасивів, доходів та витрат. Постійна ресурсна підтримка акціонерів та низька вартість ресурсів створювала особливі умови розвитку, що значно змінилися у подальшому кризовому періоді.

Так, достатньо ефективні банки групи залежних від міжбанківських ресурсів, що до початку кризи демонстрували задовільну якість активів і високий рівень рентабельності, надалі перейшли до сфери підвищених ризиків. У той же час, залишилася незмінною головна властивість банків групи – залежність ресурсної бази від міжбанківського ринку та підвищений ризик ліквідності.

Чергова група із стійким складом банків роздрібного кредитування також демонструє збереження базових характеристик. З 23 банків із сукупними активами 4,7% під час кризи у групі залишалася 13 банків із

активами 3,3%. Далі кількість банків скоротилася до 12, але частка у активах зросла до 6,9% завдяки переходу до групи окремих великих банків. Якісні показники групи також поступово погіршувалися.

За станом на 1 січня 2013 року у системі сформовано дві великі структурно-функціональні групи банків, які раніше не відігравали великої ролі у розподілі і пов'язані із альтернативним розміщенням коштів у порівнянні із класичним кредитуванням: група підвищених високоліквідних активів із 36 банків із активами 7,2% та значних портфелів цінних паперів – 22 банки із активами 27,5%.

Одночасно після кризи скоротилася група банків із суттєвим розміщенням активів на міжбанківському ринку. Така зміна спеціалізації банків пояснюється підвищенням ризиків кредитування, у тому числі на міжбанківському ринку та спрямуванням коштів банків у інші види активів.

Важливим елементом структурних перетворень у системі під час кризи став перехід властивостей банків підвищених ризиків від групи G-AR, що завжди знаходилася біля найбільш проблемних банків G-ARmin до групи підвищених процентних ставок, яка знаходиться у сусідньому куті СФГБ-карти порівняно із проблемними банками. Якщо до кризи неякісні банки характеризувалися збитковою діяльністю, підвищеною часткою проблемних кредитів та підвищеними процентними ставками, то наприкінці досліджень залишилася найбільш впливова системоутворююча ознака банків підвищених ризиків у формі високих процентних ставок.

До групи підвищених процентних ставок перейшла значна частина банків, що у минулому належали до неякісних. У той же час розподіл показника рентабельності та якості активів став менш концентрованим біля проблемних кута банків, розподіленим на різні групи, серед яких з'явилися збиткові банки або банки із великим обсягом резервів під кредитні ризики.

Інші групи не поєднували суттєвих потоків і структурних змін у системі. Група банків поступово скорочувалася разом із чіткішим розподілом і систематизацією ознак банків під впливом зовнішніх чинників. Якщо будь-

які альтернативні структурно-функціональні характеристики групи починають більше впливати на результати кластеризації, ніж традиційні властивості, траєкторія банку змінюється і він потрапляє до іншої групи. Найбільший потік до банків групи G-AR визначав головну характеристику кризи, після чого відбувся новий перерозподіл банків.

Для дослідження потоків траєкторій важливо проаналізувати конкретний рух від одних груп до інших.

У таблиці 3.5 вказано перерозподіл банків, або безпосередню характеристику потоків банків на першому етапі досліджень, під впливом кризових чинників. Характеристику кожного потоку можна отримати за значеннями таблиці, рухаючись «зверху-направо». У перших рядках надано структурний розподіл системи за станом на початок дослідження, а у заключному стовпці – розподіл наприкінці першого етапу, тобто на 01.07.09. У кожному елементі таблиці поєднується два числа: верхнє означає частку відповідної групи у розподілі середніх активів, нижнє – кількість банків групи. Наприклад, щоб описати потік банків від центральних до неякісних груп необхідно вибрати групу центру у третій строчці шапки таблиці та групу неякісних банків у останньому стовпці. На перетині цих напрямів знаходяться відомості про банки, що перейшли від центру до неякісних кластерів за перший рік спостережень.

До центральної групи G-S у липні 2008 року належало 47 банків, активи яких склали 31% від загальних. Відповідна група, як одна із найбільш суттєвих позначена сірим кольором на таблиці 4.2. Від цієї групи до групи неякісних за станом на 1 липня 2009 року перейшло 22 банки із активами 23,6% від системних, тобто більша частина банків. Відповідний потік від центральної групи до проблемної G-AR сприяв значному збільшенню останньої групи. В цілому до складу неякісних перейшов у цей період 71 банк із активами 53,8% від загальних активів системи. Відповідна інформація щодо розподілу на 01.07.09 знаходиться у останньому стовпці таблиці.

Таблиця 3.5 – Характеристика початку кризи: перехід банків України від розподілу структурно-функціональних груп за станом на 01.07.08 р. (верхня строчка) до розподілу на 01.07.09 р. (права колонка)

СФГБ	Розподіл СФГБ на 01.07.08 р.										Розподіл на 01.07.09
	G-AR	G-SAR	G-SAV	G-SPP	G-SAM	G-SPM	G-DT	нестійкі	G-S	відсутні	
	0,9%	4,7%	6,6%		3,6%	47,5%	0,2%	3,8%	31%	1,7%	
	15	23	5	1	21	33	4	25	47	23	
G-S		0,6%	0,1%		0,5%	0,1%		0,1%	3,8%	0,2%	5,4%
		4	1		6	1		1	13	1	27
G-SPM		0,6%				26,0%					26,6%
		1				12					13
G-AR	0,8%		6,1%		2,8%	18,2%		2,3%	23,6%		53,8%
	10	1	1		10	14	1	11	22	1	71
G-SAR		3,3%									3,3%
		13									13
G-SAV		0,1%	0,2%			0,2%		0,4%		0,2%	1,1%
		1	2	1	1	2		2		4	13
G-DT		0,1%	0,2%		0,1%	0,6%		0,3%	0,4%		1,7%
		1	1		1	1		1	3		8
G-SAP							0,1%				0,1%
											1
G-ARmin						2,4%			1,4%		3,8%
							1		2		4
ліквідовані							0,1%	0,4%	1,4%		1,9%
	1	1				1	1	4	5		13
нестійкі	0,1%				0,2%			0,3%	0,4%	0,2%	1,2%
	4	1			3	1		6	2	2	19
відсутні										1,1%	1,1%
										15	15

Джерело. Складено на основі [429]

Погіршення фінансового стану банків центральної групи та зростання РНВ виражається через перехід до інших груп, тоді як для банків інших груп такий перехід може тривалий час не відбуватися через превалювання їх специфічних дисбалансів. Наприклад, роздрібні банки в умовах зростання резервів під кредитні ризики і збиткових результатів залишалися у групі роздрібних і не переходили до неякісних. Причиною постійного складу групи була суттєва відмінність від інших банків за рівнем споживчих кредитів, комісійних доходів, адміністративних витрат. Якісні характеристики цих банків також погіршувалися, але групування визначали відмінності роздрібно-кредитування. Аналогічна стійкість підтримується і в групі

банків, залежних від міжбанківського ринку, хоча потік від цієї групи до неякісних став одним із найбільших у системі.

У таблиці 3.6 наведені лише значущі показники частки груп банків у середніх активах, розміром понад 0,1%. Найбільші потоки відмічено сірим фоном. Найбільшими є потік від центральної групи G-S та групи банків, залежних від МБК G-SPM до до G-AR (14 банків із сукупними активами 18,2% від системних) та група, що залишилася в групі, залежній від МБК (12 банків із активами 26%).

Слід також звернути увагу на потоки, які мають велику кількість банків, але незначний розмір активів, тобто поєднують невеликі банки. Це дві групи банків, які залишилися на місці під час кризи: 13 роздрібних банків з активами 3,3% та 13 банків центру з активами 3,8%.

Група банків із великим обсягом розміщених міжбанківських кредитів під час кризи повністю розподілилася між іншими групами. За станом на 1 липня 2008 року до неї входив 21 банк із сукупними активами 3,6% від системних. Протягом наступного року до групи G-AR перейшло 10 банків із активами 2,8%, до центральних – 6, до нестійких – 3 та по одному банку до інших груп. У середині 2009 року банки майже не надавали міжбанківських кредитів через проблеми з ліквідністю.

Аналогічна картина спостерігалася і для банків із нестійкими траєкторіями, більшість з яких складалася із малих кептивних банків. За станом на 01.07.08 до групи входило 25 банків із активами 3,8% від системних. Велика частина з них під час кризи перейшла до неякісних – 11 банків із активами 2,3%. У групі нестійких залишилося 6 банків із активами 0,3%, до ліквідованих перейшло 4 із активами 0,4%.

Група G-AR охопила значну частину банків, чим і визначила переламний період кризи, об'єднала наступні великі потоки:

- від центральної групи 22 банки або 47% її складу;
- від залежних від МБК – 14 банків або 42%;
- від інших банків з нестійкими траєкторіями – 11 банків або 44%;

– від розміщених в МБК – 10 банків або 48%.

Крім того, у групі G-AR залишилося 10 банків, що не змінили свого статусу під час кризи. До ліквідованих перейшов із групи лише один невеликий банк.

Структурно-функціональні групи, від яких здійснився найбільший перехід до проблемних груп, займали до кризи найвищі позиції за кількістю банків, що і вплинуло на обсяг основних потоків.

Перехід до групи неякісних набув масового характеру і спостерігався для майже половини банків основних груп. У той же час, значна кількість банків із нецентрального кластеру погіршила фінансовий стан без зміни місця на карті, в межах структурних характеристик групи. Втрата фінансової стійкості була найбільшою для банків з високими структурними ризиками. Високий процент переходу до проблемних груп свідчить про підвищені ризики діяльності системи і необхідність застосування превентивних заходів із підтримки фінансової стійкості банків.

Окрему частку в системі займають 23 новостворених банків, які ще не починали діяльності за станом на 1 липня 2008 року. Інші потоки банків є незначними і не мають системного характеру.

У таблиці 3.6 надано розподіл банків за кількісним складом та обсягами активів у наступному періоді, після виходу із дна кризи до закінчення терміну дослідження. Принцип побудови таблиці 3.7 аналогічний до попереднього «зверху - направо»: у першій строчці наведено розподіл банків за станом на 01.07.09, а у останньому стовпці – структура системи наприкінці дослідження.

У розподілі банків за станом на 01.01.2013 забезпечено достатній попередній аналіз траєкторій усіх банків і група нестійких траєкторій відсутня. Лише на початкових етапах дослідження нестійка траєкторія окремих банків не дозволяла впевнено віднести їх до будь-якої групи. З часом фактор невизначеності стає меш впливовим, ніж класифікаційні

ознаки. Також наприкінці періоду не стало групи «відсутніх» новостворених банків, що розпочали діяльність та перейшли до відповідних груп.

Таблиця 3.6 – Характеристика виходу з кризи: перехід банків України від розподілу структурно-функціональних груп за станом на 01.07.09 р. (верхня строчка) до розподілу на 01.01.13 р. (права колонка)

СФГБ	Розподіл СфГБ на 01.07.09											Розподіл на 01.01.13
	ліквідовані	G-ARmin	G-AR	G-SAR	G-SAV	G-SAP	G-SPM	G-DT	нестійкі	G-S	відсутні	
	1,9%	3,8%	53,8%	3,3%	1,1%	0,1%	26,6%	1,7%	1,2%	5,4%	1,1%	
	13	4	71	13	13	1	13	8	19	27	15	
G-S			25,4%		0,1%	0,1%		0,7%	0,3%	2,8%	0,3%	29,7%
			21		2	1		3	3	18	1	49
G-SPM		3,7%	1,1%	0,1%			11,7%		0,1%		0,2%	16,9%
		3	5	1			6		2		4	21
G-PM			7,1%						0,3%		0,2	7,6%
			12						3	2	2	19
G-SAR			3,7%	3,2%								6,9%
			3	9								12
G-SAV			0,4%		0,1%		5,7%	0,2%		0,8%		7,2%
			12	2	5		4	2	2	4	5	36
G-DT								0,2%				0,2%
				1				1				2
G-SAP			15,6%		0,1%		9,2%	0,6%	0,1%	1,7%	0,2%	27,5%
			9		2		3	2	3	1	2	22
G-SAM									0,3%	0,1%	0,2%	0,6%
									4	1	1	6
G-SPP			0,4%		0,8%				0,1%			1,3%
			3		4				1			8
ліквідовані	1,9%	0,1%	0,1%									2,1%
	13	1	6									22

Джерело. Складено на основі [429]

Розподіл груп банків на другому етапі змінився і відобразив різні варіанти відновлення діяльності банків після кризи. Він свідчить про деяку рівновагу після суттєвого погіршення стану системи, але, у той же час, про нестійкий її стан, скорочення розвитку кредитних операцій.

Значну частку в системі займають 49 банків центральної групи, які досягли 29,7% у сукупних активах. Система повернулася до початкового кількісного рівня, хоча якісні характеристики її змінилися, про що свідчать значення середніх показників груп та розподіл усіх структурно-

функціональних груп. Показник частки банків із збалансованою структурою виступає індикатором фінансової стійкості, мінливим у зв'язку із високою чутливістю до різноманітних чинників розвитку банківської системи.

У процесі відновлення центральної групи приймали участь два основних потоки, точніше, один потік від проблемних банків групи G-AR (21 банк із активами 25,4%) та стабільна група центральних банків, що залишалася незмінною протягом другого етапу досліджень (18 невеликих банків із активами 2,8%). Обидва потоки потребують особливого дослідження, оскільки демонструють технологію підтримки фінансової стійкості у несприятливих зовнішніх умовах.

Слід зазначити, що для банків із однієї структурно-функціональної групи важливим є дослідження позитивного чи негативного досвіду банків, що займають близьке положення на СФГБ-карті. Особливо важливим є дослідження характеру траєкторій та потоків банків для методології банківського нагляду. Дані характеристики відтворюють об'єктивну картину фінансової стійкості банківської системи та її складових, дозволяють уніфікувати процедури контролю фінансової стійкості однорідних об'єктів.

Група банків, залежних від міжбанківського ринку G-SPM, за станом на 01.01.13 поступила за позиціями за кількістю банків та розмірами її кількість скоротилася з 33 до 21 банку, актив – від 47,5% до 16,9% від системних. Після переходу до даної групи деяких банків із нестійким фінансовим станом якісні показники її значно погіршилися. Достатньо зазначити, що у цю, у минулому ефективно працюючу групу, увійшов санаційний Родовід банк. При розформуванні групи визначився потік від банків, залежних від міжбанківського ринку до групи підвищеного розміру портфелю цінних паперів (3 великі банки із активами 9,2%).

Банки із великою часткою активів у цінних паперах G-SAP значно зросли як у кількісному вимірі (22 банки), так і за розміром активів (27,5%). За сукупними активами група стала другою за розміром у системі. До неї увійшло два великих державних банки та деякі банки першої групи, що

належать іноземним акціонерам. Основні потоки у бік зростання даної групи пов'язані із відновленням діяльності окремих банків та рухом від банків, залежних від міжбанківського ринку. Слід зазначити, що за станом на 01.07.08 група великих портфелів цінних паперів взагалі не формувалася, а під час кризи до такої групи входив лише один банк.

Зростання активних операцій банків групи G-SAP, переважно з такими, що рефінансуються Національним банком України, є проявом обмеженого розвитку кредитних операцій у період після кризи. Відповідні ризики структурно-функціональної групи потребують окремого контролю та механізмів управління.

Як свідчать дані таблиці 3.8, наприкінці періоду досліджень також суттєво зросла група з надлишковими високоліквідними активами, як за розміром активів, так і за кількістю банків. За станом на 01.01.13 до неї входило 36 банків із сукупними активами понад 7,2%. При формуванні даної групи також провідну роль відігравав потік від неякісних банків – 12 банків із активами 0,4% від системних. Банки високоліквідних активів, що за різними причинами відійшли від пріоритету класичних кредитних операцій, поступово розширюють коло учасників, які переходять незначними партіями від інших структурно-функціональних груп.

Таким чином, при розформуванні найбільшої групи кризового періоду від банків групи G-SAP спрямувалося декілька великих потоків банків. Найбільша кількість - 21 банк із сукупними активами 25,4% перейшли до центральної групи. До групи з надлишковими високоліквідними активами перейшло 12 банків із активами 0,4%. Крім того, 12 банків із активами 7,1% перейшли до нової групи підвищених процентних ставок.

Замість групи проблемних банків групи G-AR розпочалося формування групи підвищених ставок у окремому куті карти, де тривалий час знаходилися роздрібні банки. При цьому роздрібні банки змістилися у напрямку проблемних і зайняли місце, що раніше належало неякісним групам.

Аналіз найбільших груп за кількістю банків та сукупними активами на три основні дати дослідження представлений в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Характеристика міграції найбільших структурно-функціональних груп банків України у період кризи

Розподіл груп		Основні структурно-функціональні групи							
		G-SAR i	G-SPM	G-S	G-AR / G-PM	G-SAV	G-SAP	ліквідовані	інші
на 01.07.08	активи	4,7%	47,5%	31,0%	0,9%	6,6%			12,3%
	банки	23	33	47	15	5			51
на 01.07.09	активи	3,3%	26,6%	5,4%	53,8%	1,1%	0,1%	1,9%	6,7%
	банки	13	13	27	71	13		13	31
на 01.01.13	активи	6,9%	16,9%	29,7%	7,6%	7,2%	27,5%	2,1%	4,2%
	банки	12	21	49	19	36	22	22	16

Джерело. Складено на основі [429]

Після кризи відбулося відновлення кількості банків у центральній групі та часткове відновлення груп залежних від міжбанківського ринку. При цьому сформовано ще дві великі групи банків, які характеризують напрямки розвитку системи у відповідному періоді – банки надлишкових високоліквідних активів (36 банків із невеликими активами) та група спеціалізації на операціях з цінними паперами (22 банки з активами 27,5%). Відповідний розподіл найбільших груп наведений у останній строчці таблиці 3.7.

Динамічні перетворення системи та переміщення головних ризиків мають формувати пріоритети банківського нагляду. Контроль співвідношення структурно-функціональних груп, їх розмірів та розташування визначає підходи для аналізу профілів ризику та індикативних показників, що впливають на вибір наглядових стратегій.

Застосування структурно-функціонального аналізу при реалізації завдань агрегованого банківського нагляду відкриває нові можливості для виявлення закономірностей у розвитку банківської системи.

Дослідження траєкторій банків, які у період кризи входили до груп підвищених ризиків і знаходилися в області найгірших СФГБ надає важливу інформацію про сукупність об'єктів, які потребують посиленого нагляду. До банків підвищених структурних ризиків належать також група роздрібних банків G-SAR та залежних від міжбанківського ринку G-SPM. Останнім часом підвищений рівень ризику демонструє група банків із значним обсягом цінних паперів G-SAP. Завершується розгляд проблематики структурних ризиків порівнянням із банками нестійких траєкторій і аналізом їх проблематики.

Протягом усього періоду спостережень групу проблемних банків G-ARmin оточували банки групи G-AR у окремому куті карти. За станом на 1 липня 2011 року до цих банків наблизилася група G-SAR, яка у наступних періодах все більше демонструвала ознаки проблемності. Далі банки група G-AR перестала формуватися і з другої половини 2011 року група роздрібних банків G-SAR зайняла положення проблемних G-AR, а банки підвищених ставок G-PM перейшли на місце роздрібних.

До банків підвищених ризиків крім груп G-ARmin, G-AR, G-PM та G-SAR входить група банків, що залежать від ресурсів міжбанківського ринку і займає окремий кут СФГБ-карти. У минулому ці банки належали до найбільш ефективних, але з 2012 збільшується частка групи, що має рейтингову оцінку «1». Максимального значення вона набула на 1 січня 2013 року.

Усі банки підвищених ризиків мають нестійкий фінансовий стан, що виражається у підвищених резервах за активами, збитковій діяльності або високих процентних ставках. Дослідження потоків траєкторій свідчить, що банки іноді відновлювали рівновагу, поверталися до більш якісних сегментів карти, але для успішного відновлення необхідні суттєві зусилля, виважені управлінські заходи, залучення додаткових фінансових ресурсів і запобігання тривалому перебуванню у статусі проблемних банків.

У період кризи кількість банків даної сукупності СФГБ значно зростала. До неї входив 71 банк із сукупними активами 53,8% від активів системи, що свідчить про важливість дослідження наявності закономірностей та спільних рис у траєкторіях, пояснення причин погіршення якості та заходів подальшого відновлення їх фінансової стійкості. У таблиці 3.8 наведено характеристику потоків траєкторій банків, що під час кризи переходили до груп з підвищеним РНВ.

Таблиця 3.8 - Характеристика траєкторій банків України, що значно погіршували фінансовий стан під час кризи від розподілу структурно-функціональних груп за станом на 01.07.08 р. (верхня строчка) до розподілу на 01.01.13 р. (права колонка)

СФГБ	Розподіл СФГБ на 01.07.08 р.					Розподіл на 01.01.13
	G-S	G-SAM	G-SPM	G-AR	інші	
	23,6%	2,8%	18,2%	0,8%	8,4%	
	22	10	14	10	15	
G-S	16,5%	0,3%	6,5%	0,3%	1,8%	25,4%
	10	3	4	1	3	21
G-SPM			1,0%	0,1%		1,1%
			3	2		5
G-SAV	0,1%	0,1%			0,2%	0,4%
	4	4			4	12
G-SAP	0,5%	2,4%	7,0%		5,7%	15,6%
	1	2	5		1	9
G-SAR			3,7%			3,7%
	1		2			3
G-PM	6,5%			0,3%	0,3%	7,1%
	4	1		4	3	12
ліквідовані				0,1%		0,1%
	2			2	2	6
інші					0,4%	0,4%
				1	2	3

Джерело. Складено на основі [429]

Міграція банків, які під час кризи переходили до проблемної групи G-AR, визначається двома сегментами: початковим станом, від якої банки переходили до граничної фінансової стійкості і наступним рухом банків до нової структурно-функціональної групи. Принцип побудови таблиці 3.8 є

таким же, що використовувався для таблиць 3.6 та 3.7. Для аналізу потоку необхідно порівнювати дані «зверху-направо». У верхній стовпці таблиці зазначено розподіл банків напередодні кризи, за станом на 01.07.08, а у останньому стовпці – наприкінці періоду досліджень, на 01.01.13.

Для кожного з потоків вказано питому вагу активів банків у сукупних активах (верхнє число) та кількість банків (нижнє значення). Якщо частка активів є меншою від 0,1%, її значення не надається. Найбільші групи позначено сірим фоном.

Як показує розподіл банків у першому рядку таблиці 3.8, із 71 банків, які під час кризи перебували на границі втрати фінансової стійкості, до центральної групи G-S напередодні кризи належало 22 з часткою у сукупних активах 23,6%, значна частина яких знову повернулася до центру. Інтенсивність потоку від центральних до проблемних груп на першому етапі кризи свідчить про те, що збалансованість активів і пасивів є необхідною, але не достатньою умовою фінансової стійкості. В загальному випадку фінансово стійким може вважатися банк, який тривалий час знаходиться у ефективних кластерах банків збалансованої структури і має необхідний запас міцності для протистояння негативним чинникам.

Окрема підгрупа G-S після переходу до банків із підвищеними ризиками завершила траєкторію у групі G-PM. Покращення фінансового стану даних 4 банків із сукупними активами 6,5% від системних не було повним, а поточний статус свідчить про специфічні ризики діяльності, підвищену потребу у ресурсах і ймовірність погіршення фінансового стану, що несе політика дорогих кредитів.

Серед банків, що під час кризи погіршували фінансовий стан і переходили до проблемних груп, друге місце належить групі залежних від міжбанківських ресурсів G-S – 14 банків із сукупними активами 18,2%. У періоді після кризи частина цих банків перейшла до центральної групи G-S (4 банки із активами 6,5%), деякі - до групи підвищених портфелів цінних паперів G-SAP (5 банків із активами 7%). До початкового статусу

повернулося 3 невеликі банки, до групи роздрібних – 2. Жоден із банків даних потоків за станом на 1 січня 2013 не закінчив траєкторію у групі банків підвищених ризиків, що свідчить про досить стійкий фінансовий стан групи залежних від міжбанківських ресурсів. Більшу частину цієї групи складають банки із іноземними акціонерами. У окремих періодах до них приєднувалися великі державні банки. Наявність дешевої ресурсної підтримки створювала для них додатковий важіль фінансової стійкості.

У той же час, загальний фінансовий стан групи після кризи значно погіршився. Якщо у 2008 році якісні показники банків, залежних від міжбанківських ресурсів були найкращими і свідчили про ефективну діяльність, то через три роки середній рейтинг групи зменшився у зв'язку із погіршенням показників якості активів та результатів діяльності. Внаслідок системних перетворень, для окремих великих за розмірами банків відбулася заміна базових системоутворюючих ознак, що сприяло заміні місця перебування на СФГБ-карті. Властивість залежності від міжбанківських ресурсів перестала визначати профіль ризику окремих банків, які стикнулися з новою проблемою – обмеженням у розвитку активних операції та збільшенням активів у цінних паперах. Більшість з цих банків працює із цінними паперами, які рефінансуються Національним банком України, тобто мають підвищену концентрацію, хоча й низько ризикових активів.

Наступний потік міграції банків до групи G-AR під час кризи утворили банки переважного розміщення на міжбанківському ринку – 10 банків із активами 2,8%. Частка активів цих банків не була значною, оскільки більшість з них належать до малих кептивних, що розподілилися після кризи між іншими групами. Склад групи банків із великими обсягами міжбанківських активів є досить мінливим протягом періоду досліджень. Значна кількість банків даної групи легко переходить до інших кластерів нестійких стратегій і отримує ознаки надлишкових високоліквідних активів або непроцентних зобов'язань.

Переходи банків із нестійкими траєкторіями не мають чітких та масових характеристик, пов'язаних із спільними потоками, оскільки потоки банків нестійких траєкторій, як правило часто змінюють характеристики. Найточніші відомості про розподіл кожного банку починаються з 1 січня 2008 року, з першої із СФГБ-карт, побудованих в рамках моделювання. Відомості про попередній розподіл від початку накопичення інформації (01.01.06) до 2008 року отримуються із попередніх траєкторій банків. Для кожної СФГБ-карти на звітну дату можливо знайти точку положення конкретного банку та побудувати його траєкторію від 1 січня 2006 року – періоду початку накопичення даних звітності. При цьому не усі траєкторії одного банку співпадають між собою. Під впливом часу різкі коливання між кластерами «згладжуються»: чим пізніше побудована карта, тим більш плавною стає траєкторія. Як наслідок, найбільш точною є класифікація банку за поточною СФГБ-картою, побудованою на даний звітний період. Банк з нестійкими фінансовими показниками може мати відмінні траєкторії для різних карт.

Наступну підгрупу банків, які отримали ознаки неякісних складають 10 банків, що належали до неякісних кластерів до початку кризи із незначною часткою у загальних активах системи. З них 2 банки перейшли до стадій ліквідації, а інші дещо покращили фінансовий стан. Траєкторії цих банків потребують особливої уваги, оскільки демонструють приклад подолання проблем складних стартових умов при негативних зовнішніх чинниках. Із 10 банків 4 перейшли до групи підвищених ставок, тобто незначно покращили показники фінансової стійкості. Один банк третьої групи перейшов до центральної групи, один невеликий кептивний – до банків великих непроцентних зобов'язань. Два банки, що перейшли до групи залежних від міжбанківського ринку, мають посередні якісні показники.

Інші групи приймали меншу участі у формуванні потоків. Як свідчить останній стовпець таблиці 3.9, банки, що під час кризи перебували у групі G-AR, за станом на 1 січня 2013 року зосередилися у наступних групах:

- центральні – 21 банк із активами 25,4%;
- група підвищених ставок – 12 із активами 7,1%;
- підвищених активів у цінних паперах – 9 із активами 15,6%;
- підвищених високоліквідних активів – 12 банків із активами 0,4%.

Відповідні потоки міграції банків характеризують шляхи відновлення фінансової стійкості у сучасних умовах. Перехід до групи підвищених процентних ставок свідчить про певні ризики у діяльності і ймовірність погіршення фінансового стану у несприятливих умовах. Група підвищеної частки портфелю цінних паперів також не є збалансованою з точки зору концентрації. Усі ці групи потребують адекватних режимів нагляду з урахуванням конкретних профілів ризиків.

Як свідчить строчка ліквідованих банків таблиці 3.8, із банків граничного стану фінансової стійкості до ліквідації в загальному підсумку перейшло шість, чотири із яких раніше належали до більш якісних груп. Дослідження конкретних траєкторій банків, які перейшли до ліквідації, дозволяє на практиці відслідковувати деяку критичну «точку неповернення» до стану рівноваги, момент втрати фінансової стійкості.

Саме для такого нестійкого фінансового стану важливим та своєчасним є обґрунтований вибір стратегічного орієнтиру і покращення показників. Моделювання значень прогнозних показників за допомогою методу структурно-функціонального аналізу дозволяє оцінити необхідні заходи та можливі перспективи розвитку подій. Важливим також є оцінювання банків-сусідів за СФГБ-картою на кожному етапі зміни стратегії. Для побудови ефективної стратегії банкам необхідно правильно оцінювати власні сильні і слабкі сторони, обмеження та конкурентне середовище, тобто здійснювати класичний SWOT-аналіз. Також на кожному етапі розвитку доцільно використовувати позитивний і негативний досвід банків, що мають багато спільних ознак.

Як показав аналіз потоків, пов'язаних із групою проблемних банків, причина переходу траєкторії більшості банків пов'язана із погіршенням

якості активів, підвищенням процентних ставок, зменшенням рентабельності. Зворотній рух забезпечується заходами із стабілізації показників, приведенням їх значень до середнього рівня у системі.

В контексті діагностики зон підвищених ризиків в межах агрегованого нагляду важливим є не тільки моніторинг динамічних змін у кількості банків у різних СФГБ, а і виявлення банків, ймовірність втрати фінансової стійкості яких є доволі високою. Для цього необхідно визначати траєкторії міграції значної кількості банків між групами з високим рівнем РНВ та називати їх «траєкторіями підвищеного ризику».

Такий аналіз запропоновано здійснювати в наступній послідовності:

- 1 етап – виявлення груп-рецепієнтів, тобто тих СФГБ, які мають тенденцію до зростання масштабів протягом останнього року (на 10% і більше);
- 2 етап – аналіз динаміки значень структурних індикаторів для груп-рецепієнтів;
- 3 етап – діагностика наявності ознак погіршення фінансової стійкості груп-рецепієнтів шляхом оцінювання рівня їх РНВ (при низькому рівні РНВ подальший моніторинг припиняється);
- 4 етап – виявлення груп-донорів, з яких відбувся перехід значної кількості банків (більше, ніж 7 банків) до груп-рецепієнтів;
- 5 етап – оцінювання рівня РНВ груп-донорів (при низькому рівні РНВ подальший моніторинг припиняється);
- 6 етап – виявлення причин міграції банків між групами-донорами та групами-рецепієнтами;
- 7 етап – виявлення банків, перехід яких з груп-донорів до груп-рецепієнтів призвів до збільшення у останніх рівня РНВ. Для них пропонується зменшувати рівень рейтингу на один бал, але не нижче рейтингової оцінки «1».

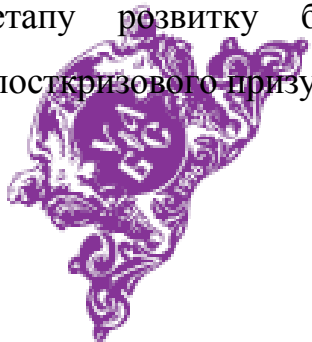
Аналіз СФГБ-карт для банківської системи України, побудованих на кожен звітну дату за період 2008-2013 рр., дозволив виявити ряд траєкторій

підвищеного ризику та на їх основі визначити банки, що потребують посиленого нагляду.

Підводячи підсумки попереднього аналізу, можна визначити наступні приклади траєкторій підвищеного ризику:

1) з середини 2008 р. до 2009 р. відбувся масовий перехід банків до групи G-AR (об'єднує банки, що перебувають на межі втрати фінансової стійкості), склад учасників якої збільшився з 15 до 71 банків. Це відбулося переважно за рахунок переходу банків з груп, тісно пов'язаних з міжбанківським ринком, що втратили фінансову стійкість в умовах системної кризи ліквідності, у тому числі: 17 банків – з групи G-SAM та 14 банків – з групи G-SPM. У цей період НБУ своєчасно вжив заходів з підтримки ліквідності цих банків, що дозволило уникнути втрати їх фінансової стійкості;

2) з середини 2009 р. до 2011 р. відбувся перехід 15 банків з групи G-AR до групи G-PM, що об'єднує банки з високим рівнем процентних ставок та 12 банків з групи G-AR до групи G-SAV, що об'єднує банки із надлишковими високоліквідними активами, обмеженим розвитком кредитних операцій та значними операційними ризиками. Ці групи поступово зростали і станом на середину 2013 р. зайняли друге і четверте місця за кількістю банків у банківській системі України. Банки, які перейшли до даних груп, мають високу ймовірність накопичення проблемних активів, що обумовлено їх довготривалим перебуванням у групі G-AR, та обмежені можливості заміщення цих активів якісними кредитами, враховуючи специфіку поточного етапу розвитку банківської системи, який можна назвати етапом посткризового призупинення темпів розвитку.

Висновки до розділу 3

1. Одним з основних інструментів агрегованого банківського нагляду є рейтингування банків, процедуру якого удосконалено з урахуванням структурно-функціонального аналізу у напрямку врахування ймовірності реалізації чинників РНВ. На відміну від більшості рейтингових систем, спрямованих на виявлення банків із низьким рівнем фінансової стійкості, рейтингування на основі РНВ враховує структурно-функціональні характеристики та специфіку ризиків банків, якість їх систем ризик-менеджменту, здатність протистояти чинникам дестабілізації і загрозам втрати фінансової стійкості, що знаходить відображення у розміщенні банків та зміні їх положення на СФГБ-карті, зміні переліку банків, які розташовані на ній близько до досліджуваного банку.

2. Аналіз динаміки фінансових показників банків показав, що близьке положення на СФГБ-карті із проблемними банками є ознакою підвищених ризиків та високої ймовірності втрати фінансової стійкості. Таким чином, при аналізі траєкторії будь-якого банку необхідно вивчати перелік банків, які займають близьке положення і виявляти тих, що можуть слугувати індикаторами підвищених ризиків, надавати сигнали необхідності перегляду управлінських рішень з метою зменшення РНВ та інших ризиків банку.

3. Процедура визначення базового рівня рейтингу банку ґрунтується на бальному оцінюванні наступних чинників: якості активів банку на основі відношення резервів під кредитні ризики до активів, ефективності функціонування банку на основі рентабельності активів, структурно-функціональних характеристик фінансової стійкості банків на основі значень структурних індикаторів та зони ризиковості, до якої належить банк. Базовий рівень рейтингу підлягає коригуванню з огляду на рейтинг банку у попередніх періодах, на зміну переліку банків, що розташовані поруч на СФГБ-карті, на місце розташування банку на СФГБ-карті, характер траєкторії його переміщень між групами. Це забезпечує адекватне

оцінювання здатності банку протистояти чинникам дестабілізації і загрозам втрати фінансової стійкості.

4. Рейтингова оцінка банку може коригуватися в межах специфікованого банківського нагляду у разі нестабільних структурно-функціональних характеристик банку, Узагальнення результатів рейтингування банків надає важливу інформацію про сфери підвищених ризиків як об'єкт пріоритетного застосування наглядових процедур.

5. Дані щодо кількості банків, які мають різні рейтингові оцінки, слугують підґрунтям для більш адекватного оцінюванням поточного рівня фінансової стійкості банківської системи порівняно з розрахунком на основі традиційних агрегованих показників.

6. Застосування структурно-функціонального аналізу при реалізації завдань агрегованого банківського нагляду відкриває нові можливості для виявлення закономірностей у розвитку банківської системи. Так, зокрема, з метою виокремлення етапів розвитку банківської системи України визначено критерії: кількості банків у СФГБ, питомої ваги активів банків, що входять до СФГБ, у загальному обсязі активів банківської системи, кількості банків з різним рівнем рейтингових оцінок. Залежно від етапу розвитку банківської системи розраховується ймовірність реалізації чинників РНВ, яка впливає на розмір необхідних резервів для покриття очікуваних збитків банків від РНВ та рейтингову оцінку банків.

7. Використання критеріальної бази дозволили визначити наступні етапи розвитку вітчизняної банківської системи: стабільний розвиток (2008 р. – II півріччя. 2008 р.); початок кризи (II півріччя 2008 р. – II півріччя 2009 р.); активна фаза кризи (II півріччя 2009 р. – 2010 р.); посткризове поживлення темпів розвитку (2010 р. – II півріччя 2011 р.); посткризове призупинення темпів розвитку (II півріччя 2011 р. – II півріччя 2013 р.). Виокремлення етапів у розвитку банківської системи та ідентифікація ризиків на кожному з них створює підґрунтя для формування пріоритетів агрегованого банківського нагляду.

8. Особливості етапу посткризового призупинення темпів розвитку вітчизняної банківської системи пов'язані із зростанням РНВ для значної кількості банків, що обумовлено підвищенням процентних ставок і погіршенням ФС банків, які спеціалізуються на споживчому кредитуванні, загальним обмеженням кредитних операцій і розширенням банківських послуг, які забезпечують отримання комісійних та торговельних доходів та потребують підвищеного контролю за операційними ризиками.

9. Наприкінці 2013 року в банківській системі України сформовано дві СФГБ, які раніше не відігравали значної ролі у розподілі банків: група G-SAV з підвищеними високоліквідними активами (35 банків із активами 7,5% від загальних активів системи) та G-SAP високою часткою цінних паперів в структурі активів (22 банки з активами 27,5%). Скорочення кредитних операцій супроводжується розміщенням коштів у інші види активів, які потребують додаткового контролю з боку банківського нагляду.

10. В контексті діагностики зон підвищених ризиків в межах агрегованого нагляду важливим є не тільки моніторинг динамічних змін у кількості банків у різних СФГБ, а і виявлення банків, ймовірність втрати фінансової стійкості яких є доволі високою. Для цього пропонується визначати траєкторії міграції значної кількості банків між групами з високим рівнем РНВ та називати їх «траєкторіями підвищеного ризику».

11. Аналіз траєкторіями підвищеного ризику запропоновано здійснювати у визначеній послідовності шляхом виявлення груп-рецепієнтів, аналізу динаміки значень структурних індикаторів для груп-рецепієнтів; діагностики наявності ознак погіршення ФС груп-рецепієнтів шляхом оцінювання рівня їх РНВ, виявлення груп-донорів, з яких відбувся перехід значної кількості банків до груп-рецепієнтів, оцінювання рівня РНВ груп-донорів, виявлення причин міграції банків між групами-донорами та групами-рецепієнтами; виявлення банків, перехід яких з груп-донорів до груп-рецепієнтів призвів до збільшення у останніх рівня РНВ. Для них пропонується зменшувати рівень рейтингу.

12. Аналіз СФГБ-карт для банківської системи України, побудованих автором на кожен звітний рік за період 2008-2013 рр., дозволив виявити ряд траєкторій підвищеного ризику та на їх основі визначити банки, що потребують посиленого нагляду У тому числі, з середини 2009 р. до 2011 р. відбувся перехід 15 банків з групи G-AR до групи G-PM, що об'єднує банки з високим рівнем процентних ставок та 12 банків з групи G-AR до групи G-SAV, що об'єднує банки із надлишковими високоліквідними активами, обмеженим розвитком кредитних операцій та значними операційними ризиками. Ці групи поступово зростали і станом на середину 2013 р. зайняли друге і четверте місця за кількістю банків у банківській системі України. Банки, які перейшли до даних груп, мають високу ймовірність накопичення проблемних активів, що обумовлено їх довготривалим перебуванням у групі G-AR, та обмежені можливості заміщення цих активів якісними кредитами, враховуючи специфіку поточного етапу розвитку банківської системи, який можна ідентифікувати як етап посткризового призупинення темпів розвитку.

Основні результати дослідження, викладені в третьому розділі, опубліковано автором у працях [51, 139, 143, 146, 150, 152, 155, 159, 160, 161, 162, 166, 170].

РОЗДІЛ 4.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПАРАТИВНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

4.1 Методичні основи диверсифікації заходів наглядової роботи в межах компаративного банківського нагляду

Функція банківського нагляду передбачає найбільш повне висвітлення проблемних питань без застосування безпосереднього детального контролю банківських операцій, втручання у поточну діяльність банків. Виконання наглядових функцій здійснюється через основні напрямки:

- ліцензування та реєстрація банківських установ;
- безвиїзний аналіз економічних нормативів та звітності;
- виїзне інспектування банків;
- робота з проблемними банками.

Починаючи з 2004 року впроваджено відповідні методичні підходи, що доповнюють традиційні методики інспектування і оцінку фінансового стану за системою CAMELS. Нагляд на основі оцінки ризиків враховує не лише поточний стан і забезпечення дотримання банком законодавчих норм, а й майбутній фінансовий вплив наявних ризиків, проаналізованих у процесі наглядової діяльності. При цьому акцент робиться на здатності керівництва банку управляти ризиками [30, 46, 88, 117, 198, 217, 233, 239, 240, 245, 247, 250, 277, 299, 419, 514, 529, 555].

Взаємодія підходів та поєднання процесів оцінки фінансового стану банку відображена на рис.1.1 Сучасний процес банківського нагляду організований як єдиний безперервний процес, що забезпечує різнобічний підхід до оцінки ризиків в діяльності банків. Центральним елементом цього процесу є комплексна інспекційна перевірка, яка дозволяє оцінити стан роботи безпосередньо із використанням первинних банківських документів.

Сучасний процес банківського нагляду організований як єдиний безперервний процес, що забезпечує різнобічний підхід до оцінки ризиків в діяльності банків. Центральним елементом цього процесу є комплексна інспекційна перевірка, яка дозволяє оцінити стан роботи безпосередньо із використанням первинних банківських документів.

Рисунок 4.1 – Послідовність процедур безвиїзного нагляду та інспектування у циклі банківського нагляду в Україні

Примітка. Авторська розробка

Основні завдання ризик-орієнтованого виїзного інспектування можна сформулювати наступним чином:

- оцінювання фінансового стану банку та відповідності його діяльності нормативно-правовим документам;
- оцінювання якості менеджменту та роботи керівників;

– визначення профілю ризиків – аспектів діяльності, що потребують втручання, заходів покращення фінансового стану, забезпечення відповідності чинному законодавству.

За результатами складання звіту про інспектування визначається стратегія подальшого нагляду – режим наглядових дій, який передбачає ступень втручання у діяльність банку, а також необхідні заходи впливу, адекватні встановленим оцінкам. Ключовим об'єктом оцінювання є якість систем управління ризиками, створених банком, рівень толерантності до ризиків, тобто прийнятний рівень ризику у відповідних умовах. При цьому функція нагляду полягає у аналізі та признанні адекватності таких систем тим фактичним ризикам, які приймає на себе банк. Метою нагляду на основі ризику є контроль та обмеження рівня можливих втрат капіталу банків внаслідок реалізацій ризиків.

Згідно з діючими нормативно-правовими вимогами Національний банк застосовує до банків заходи впливу, до яких належать:

- письмове застереження щодо припинення порушення та вжиття необхідних заходів для виправлення ситуації, зменшення невиправданих витрат банку, обмеження невиправдано високих процентних виплат за залученими коштами, зменшення чи відчуження неефективних інвестицій;
- скликання загальних зборів учасників, спостережної ради банку, правління (ради директорів) банку для прийняття програми фінансового оздоровлення або плану реорганізації банку;
- укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку тощо;
- розпорядження щодо зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі;
- розпорядження щодо встановлення для банку підвищених економічних нормативів;

- розпорядження щодо підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами;
- розпорядження щодо обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій з високим рівнем ризику;
- розпорядження щодо заборони надавати бланкові кредити;
- розпорядження щодо накладання штрафів на керівників банків у розмірі до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або банки в розмірі не більше одного відсотка від суми зареєстрованого статутного фонду;
- розпорядження щодо тимчасової, до усунення порушення, заборони власнику істотної участі в банку, використовувати право голосу придбаних акцій (часток/паїв) у разі грубого чи систематичного порушення ним вимог Закону про банки або нормативно-правових актів Національного банку;
- розпорядження щодо тимчасового, до усунення порушення, відсторонення посадової особи банку від посади у разі грубого чи систематичного порушення цією особою вимог Закону про банки або нормативно-правових актів Національного банку;
- розпорядження щодо примусової реорганізації банку;
- розпорядження щодо призначення тимчасової адміністрації;
- відкликання банківської ліцензії та ініціювання процедури ліквідації банку [330].

Заходи впливу, що застосовуються до банків, мають бути адекватними допущеним порушенням, які ними були допущені. Вибір адекватних заходів впливу має здійснюватися з урахуванням:

- характеру допущених банком порушень;
- причин, які зумовили виникнення виявлених порушень;
- загального фінансового стану банку;
- розміру можливих негативних наслідків для кредиторів і вкладників [330].

Як показав досвід кризових років, одним із найважливіших чинників вибору адекватних заходів впливу стала загальна ситуація на фінансовому ринку. У період найбільшого впливу руйнівних факторів до нормативних вимог Національного банку щодо застосування заходів впливу вносилися тимчасові уточнення та окремі послаблення вимог, що відображали загальне погіршення фінансового стану банків.

За результатами обґрунтування і обговорення з керівництвом банку стратегії нагляду та адекватних заходів впливу, Національний банк здійснює контроль за станом виконання зауважень і рекомендацій, а також письмових угод, програм фінансового оздоровлення, програм капіталізації та інших регуляторних актів при їх наявності.

Якщо робота банку у режимі вибраної стратегії нагляду не призводить до покращення фінансового стану та управління ризиками, наглядовий орган ініціює нові, більш жорсткі заходи впливу.

У разі забезпечення контрольованого виправлення порушень і недоліків, Національним банком здійснюється безвиїзний моніторинг статистичної та фінансової звітності, стану виконання економічних нормативів до наступної інспекційної перевірки.

Відповідно до законодавства, планові перевірки здійснюються не частіше одного разу на рік, але не рідше одного разу на 36 місяців з дня останньої планової інспекційної перевірки. Про проведення планової перевірки Національний банк України зобов'язаний повідомити банк не пізніше, ніж за 10 днів до його початку. Перша планова інспекційна перевірка банку проводиться не раніше ніж через 12 місяців з дня отримання ним банківської ліцензії.

Згідно з діючими нормативно-правовими вимогами, для складання планів інспекційних перевірок Національний банк аналізує:

- інформацію безвиїзного нагляду;
- інформацію про результати попередніх інспекційних перевірок і результати проведеної роботи щодо усунення порушень;

- інформацію про виконання банками розроблених заходів фінансового оздоровлення;
- інформацію інших підрозділів Національного банку щодо діяльності банку;
- результати перевірок діяльності об'єкта перевірки, які здійснювалися державними органами контролю та правоохоронними органами, зовнішніми аудиторами;
- звернення, скарги вкладників, кредиторів та інших юридичних і фізичних осіб;
- рішення Правління Національного банку, завдання та вказівки керівництва Національного банку;
- інформацію щодо діяльності об'єкта перевірки, яка розміщена в засобах масової інформації, інших джерелах [334].

Національний банк має право прийняти рішення про проведення позапланової інспекційної перевірки за наявності обґрунтованих підстав, до яких належать:

- виявлення під час здійснення безвиїзного нагляду (у тому числі за результатами аналізу статистичної звітності) суттєвого погіршення фінансового стану банку;
- наявність фактів, що можуть свідчити про здійснення об'єктом перевірки ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників або інших кредиторів;
- виявлення фактів подання Національному банку недостовірної інформації або звітності;
- зміна власника (власників) істотної участі в банку або голови спостережної ради або голови правління;
- набуття банком статусу спеціалізованого;
- надходження повідомлення від банку про відкриття відокремленого підрозділу або виявлення фактів початку діяльності відокремленого підрозділу банку без повідомлення про його відкриття;

– наявність фактів, що можуть свідчити про здійснення банком діяльності без відповідних ліцензій і дозволів або здійснення відокремленим підрозділом банку виду діяльності без надання банком права на його здійснення;

– надходження повідомлення від банку про початок нового виду діяльності або надання нового виду фінансових послуг (крім банківських) або виявлення фактів початку такої діяльності без повідомлення Національного банку;

– звернення банку щодо отримання ліцензії чи дозволів, передбачених законодавством України;

– ненадання інформації, документів або їх копій за письмовим запитом Національного банку в установлені строки;

– необхідність перевірки інформації, викладеної в запереченнях до довідки про перевірку [334].

Перелік підстав для позапланових перевірок опрацьовується і розширюється з огляду на можливі прояви зростання ризиків у діяльності банків. Відповідно до концепції безперервного циклу нагляду головну роль у періодах між інспектуванням відіграє інформація безвиїзного моніторингу щодо стану економічних нормативів та показників фінансової стійкості банків.

Внутрішні системи управління ризиками значно відрізняються для банків і відображають особливості їх стратегічного розвитку, технології, потреби клієнтури, кваліфікацію та вміння персоналу, ступень досконалості комп'ютерної підтримки управління та обліку тощо. Тому для їх оцінки повинні застосовуватися диференційовані підходи нагляду, орієнтовані на специфіку операцій, структурних характеристик балансу, профілів ризику та заходів банку щодо управління ризиками .

Управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє ризики, пов'язані із проведенням операцій, проводить оцінку їх величини,

здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.

Для вирішення проблеми управління ризиками необхідна розробка достатньо ефективних та прозорих систем контролю за фінансовою стійкістю, які б спиралися на наукові дослідження з проблем вивчення ризикових сфер діяльності банків, ефективних методів аналізу, контролю, оцінки та моніторингу ризиків, адекватних систем управління ними, відповідні статистичні та економіко-математичні моделі [277].

В контексті вдосконалення базових засад компаративного банківського нагляду в Україні особливого значення набуває розвиток інструментарію ризик-орієнтованого нагляду, диференціація наглядових заходів залежно від ефективності управління ризиками в окремих банках, його обґрунтованості і достатності з огляду на фактичні ризики, які приймають на себе банки. Підходи нагляду до оцінки ризиків мають враховувати особливості стратегічного розвитку кожного банку, його внутрішні можливості, технологічні обмеження, потреби клієнтури, кваліфікацію персоналу, достатність та прозорість систем ризик-менджменту.

Окремого контролю потребують контроль за РНВ, структурно-функціональними відмінностями банків в межах СФГБ. Виявлення можливих проблем, пов'язаних із структурними трансформаціями викликає необхідність адаптації системи показників та застосування відповідних обмежень.

Вдосконалення методів моніторингу і аналізу фінансової стійкості, застосування адекватних заходів впливу до банків поєднує посилений нагляд за об'єктами підвищених ризиків та відповідну лібералізацію наглядових процедур для сфер помірних ризиків. Інформація про структурно-функціональну специфіку банків та ефективність їх методів внутрішнього управління ризиками дозволяє диверсифікувати підходи до встановлення обов'язкових лімітів та нормативів, визначити адекватні наглядові режими та заходи впливу до банків.

Можливість встановлення формалізованих індикаторів проблемності системи в цілому та окремих банків, співставлення даних банківської звітності та порівняння їх характеристик у масштабі банківської системи, типізація наглядових підходів сприятиме оперативності контролю за фінансовою стабільністю банків, СФГБ та усієї банківської системи.

Важливим елементом даного підходу є обґрунтоване визначення системи показників, що використовуються як для оцінки фінансового стану банківської системи та для індивідуальної оцінки фінансової стійкості кожного банку. На основі аналізу цих показників приймається рішення про застосування до банків адекватних заходів впливу.

З позицій банківського регулювання та нагляду, запропонований апарат структурно-функціонального аналізу дозволяє не лише сформулювати модель фінансового стану банківської системи на будь-який період, але й оцінювати стан кожної структурно-функціональної групи та окремих її об'єктів, встановлювати запобіжні обмеження для будь-якого банку для підтримки його фінансової стійкості.

Приймаючи рішення про посилення контролю за окремими сферами діяльності банків, органи банківського нагляду одночасно отримують готовий перелік банків, що входять до групи підвищених ризиків. Заходи коригування фінансового стану (програми фінансового оздоровлення, капіталізації інші письмові угоди) можуть бути попередньо вивчені з використанням структурно-функціонального моделювання, оцінки наслідків впровадження цих заходів та їх впливу на положення банків у системі

Визначення адекватних наглядових процедур потребує попереднього аналізу особливості всіх СФГБ в банківській системі, динаміки їх розвитку в докризовий період, під час кризи і у посткризові роки; виявлення груп із більш мінливим складом банків, які демонструють нестійкі траєкторії розвитку, а також СФГБ, з яких банки рідко переходять до інших груп. Впровадження процедур банківського нагляду ґрунтується на оцінюванні фінансового стану банківської системи на певному етапі її розвитку,

розрахунку ймовірності реалізації чинників РНВ для кожної СФГБ, аналізу співвідношення основних видів ризиків кожної групи, їх впливу на ймовірність втрати фінансової стійкості банками, що входять до їх складу.

Аналіз системи наглядових заходів, що використовуються згідно з діючим законодавством показав, що окремі з них можливо застосовувати незалежно від специфіки банків або їх груп при виявлених порушеннях законодавства. Такі заходи мають характер підсумкових, узагальнених за формою дії, спрямованих не на запобігання конкретним проблемам у діяльності банків, а на притягнення до відповідальності керівництва банків за допущені помилки, встановлені недоліки тощо. До цих заходів належать штрафи, відсторонення посадових осіб, заборона власнику використовувати право голосу, отримувати дивіденди тощо.

Інший вид заходів впливу в межах компаративного банківського нагляду спрямовується на запобігання подальшого погіршення фінансового стану, обмеження ризикових операцій, спрямування ресурсів банків на відновлення збалансованого розвитку. Такі заходи впливу залежать від структурно-функціональної специфіки банку, тобто визначаються СФГБ, до якої він належить та встановлюються залежно від рівня РНВ досліджуваної групи банків. У табл. 4.1 наведено перелік заходів впливу банківського нагляду для СФГБ із підвищеними ризиками.

Рекомендовані заходи класифіковані залежно від груп та рівня РНВ відповідних банків, оскільки тривалий зв'язок із структурно-функціональними відхиленнями, притаманними групі, свідчить про загальні підвищені ризики і необхідність більш жорстких заходів для забезпечення відновлення рівноважного розвитку.

У більшості випадків для банків визначається програма фінансового оздоровлення, яка передбачає затвердження органами банківського нагляду прогностичного балансу банку та пріоритетних напрямків розвитку. На даному етапі для банків встановлюється вимога відновлення структурно-

функціональної рівноваги, забезпечення стратегічного руху у напрямку збалансованих банків шляхом поступового скорочення рівня РНВ.

Таблиця 4.1 – Пропозиції щодо диференціації заходів компаративного банківського нагляду для СФГБ із підвищеними ризиками

СФГБ	Підгрупа банків в межах СФГБ залежно від рівня РНВ банку	Параметри банківської діяльності, на яких пропонується зосередити наглядові заходи	Рекомендовані наглядові заходи
G-ARmin	-	-	- примусова реорганізація / введення тимчасової адміністрації / ліквідація
G-AR	Підгрупа банків з контрольованим РНВ	- рентабельність активів та капіталу; - якість активів	- програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо покращення фінансового стану
	Підгрупа банків з підвищеним РНВ	- рентабельність активів та капіталу; - якість активів; - збалансованість строків активів і пасивів; - диверсифікація ресурсної бази	- програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо покращення фінансового стану; - встановлення підвищених економічних нормативів / резервів на покриття можливих збитків за активами / заборона надавати бланкові кредити; - обмеження, зупинення чи припинення окремих видів операцій з високим рівнем ризику
G-PM	Підгрупа банків з контрольованим РНВ	- доходність активів; - вартість зобов'язань; - збалансованість строків активів і пасивів	- програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо забезпечення збалансованої політики управління активами і пасивами;
	Підгрупа банків з підвищеним РНВ	- збалансованість строків та вартості активів і пасивів; - якість активів	- програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо забезпечення збалансованої політики управління активами і пасивами, - встановлення підвищених економічних нормативів
G-SAR	Підгрупа банків з контрольованим РНВ	- якість споживчих кредитів; - збалансованість строків активів і пасивів	- програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо покращення якості кредитів, збалансованості активів і пасивів
	Підгрупа банків з підвищеним РНВ	- якість споживчих кредитів; - збалансованість строків активів і пасивів; - рентабельність активів та капіталу	- програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо покращення фінансового стану; - встановлення підвищених резервів на покриття можливих збитків за активами; - обмеження кредитних операцій / залучення вкладів фізичних осіб

Примітка. Авторська розробка

Затверджена органами правління банку програма фінансового оздоровлення із визначенням конкретних заходів, строків виконання, відповідальних осіб, складає основу бізнес-планування у банку на весь період дії цієї програми. Процедурами банківського нагляду передбачена систематична звітність про хід виконання програми фінансового оздоровлення (не рідше, ніж раз на місяць), можливість проведення позапланових перевірок для з'ясування окремих питань її виконання, листування за результатами аналізу поточної статистичної та фінансової

звітності банку. У разі невиконання або неповного виконання затвердженої програми фінансового оздоровлення передбачено застосування до банку більш жорстких заходів впливу.

Дієвим заходом впливу банківського нагляду є встановлення обмеження, зупинення або припинення окремих видів банківських операцій у разі виявлення підвищених ризиків їх проведення. Жорсткість даного заходу визначається конкретними обставинами, виявленими проблемами у діяльності банків. У випадку обмеження банк продовжує здійснювати операцію, але для її проведення визначаються певні границі (наприклад, щоденні обсяги продажу іноземної валюти в межах залишку на початок для або надання кредитів в межах значення відповідних балансових рахунків тощо). Зупинення операцій означає повну заборону її проведення до певного часу. Випадку припинення заборона проведення операції встановлюється на невизначений період, до усунення банком порушень і недоліків, що спричинили застосування заходу впливу.

У таблиці 4.2 наведено перелік заходів, що рекомендовані для СФГБ із контрольованими ризиками. Групи G-SAV та G-SPM, які протягом тривалого часу мали найкращі показники фінансової стійкості, у посткризовому періоді поступово набувають ознак груп підвищених ризиків. Для усіх інших груп основним заходом впливу є застосування письмового застереження із вимогою протягом двох місяців усунути виявлені порушення, у тому числі, щодо забезпечення збалансованого розвитку банку.

Застосування регуляторних заходів щодо обмеження одних операцій та сприяння розвитку інших банківських продуктів призводить до зміни структури активів, пасивів, доходів та витрат, визначає зміну траєкторії банку на СФГБ-карті та дозволяє прогнозувати перспективні зміни щодо диспозиції як окремих банків, так і відповідних СФГБ. Моделювання можливих наслідків застосування наглядових дій дозволяє формувати і оцінювати різні сценарії відновлення фінансової стійкості банків та проводити аналіз чутливості банку до регуляторного впливу, виявляти

критичне співвідношення окремих структурних параметрів діяльності банку, як передумови для його переходу в іншу СФГБ.

Таблиця 4.2 – Пропозиції щодо диференціації заходів компаративного банківського нагляду для СФГБ із контрольованими ризиками

СФГБ	Підгрупа банків в межах СФГБ залежно від рівня РНВ банку	Параметри банківської діяльності, на яких пропонується зосередити наглядові заходи	Рекомендовані наглядові заходи
G-SAV	Підгрупа банків з контрольованим РНВ	– частка високоліквідних активів в активах; – операційні ризики	
	Підгрупа банків з підвищеним РНВ	– частка високоліквідних активів в активах; – рентабельність активів та капіталу; – якість активів	– програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо покращення фінансового стану
G-SPM	Підгрупа банків з контрольованим РНВ	– частка залучені міжбанківські кредитів в зобов'язаннях; – збалансованість строків активів і пасивів	– програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо диверсифікації ресурсної бази
	Підгрупа банків з підвищеним РНВ	– частка залучені міжбанківські кредитів в зобов'язаннях; – збалансованість строків активів і пасивів; – рентабельність активів та капіталу; – якість активів	– програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо покращення якості активів та диверсифікації ресурсної бази; – встановлення підвищених економічних нормативів / резервів на покриття можливих збитків за активами
G-SAP	Підгрупа банків з контрольованим РНВ	– якість портфелю цінних паперів	-
	Підгрупа банків з підвищеним РНВ	– якість портфелю цінних паперів; – рентабельність активів та капіталу;	– програма фінансового оздоровлення / письмова угода щодо покращення фінансового стану
G-SAM	Підгрупи виокремлювати недоцільно	– якість розміщених міжбанківських кредитів; – операційні ризики	– письмове застереження
G-SPP	Підгрупи виокремлювати недоцільно	– частка непроцентних зобов'язань у зобов'язаннях; – операційні ризики	– письмове застереження
G-DT	Підгрупи виокремлювати недоцільно	– торговельні доходи; – операційні ризики	– письмове застереження

Примітка. Авторська розробка.

4.2 Розробка пропозицій щодо вдосконалення системи економічних нормативів в наглядовій роботі

Однією з головних переваг методики структурно-функціонального аналізу є одночасне урахування значень усіх структурних показників банків для формування однорідних груп, комплексний вибір банків із однаковим профілем ризику. На відміну від традиційних підходів до оцінки фінансової

стійкості за значеннями окремих показників із їх ваговими коефіцієнтами, методика структурно-функціонального аналізу не завжди виявляє ступень впливу кожного показника та поєднує різні аспекти ризиків при утворенні груп. Дослідження причин зміни розміру та положення на карті кожної групи дозволяє оцінити структурні ризики банків та усієї системи. Кожна група потребує адекватних методів контролю, що спрямовуються саме на сфери підвищених ризиків. Методи структурно-функціонального аналізу мають доповнювати і розвивати діючі системи контролю і управління ризиками, що використовуються банківським наглядом.

Основні обмеження фінансових показників вітчизняних банків встановлені системою економічних нормативів, яка не є достатньо чутливою для відображення змін фінансової стійкості банків у різні періоди економічного розвитку. Загальні для банків з різним профілем ризику обмеження не забезпечили своєчасного реагування на суттєві перетворення ресурсної бази у період кризи ліквідності, не враховують важливих аспектів кредитних ризиків, недостатньо обмежують інвестиційний ризик для банків, зорієнтованих на роботу з цінними паперами. При визначенні розміру регулятивного капіталу не враховується специфіка профілю ризиків, можливі втрати та необхідні резерви для його покриття. Кризовий період продемонстрував випадки, коли деякі з банків не порушували значень економічних нормативів до самого початку процедури ліквідації.

Для визначення системи індикативних показників оцінки фінансової стійкості банків проаналізовано динаміку значень обов'язкових економічних нормативів, виконання яких є необхідною умовою діяльності банків, встановленою чинним законодавством. Контроль значення нормативів, інтерпретація відхилень від нормативних обмежень складає основу беззвізного нагляду. У той же час, розподіл банків за рівнем економічних нормативів не забезпечує необхідного ризик-орієнтованого їх групування.

Сучасна система економічних нормативів є універсальною для всіх вітчизняних банків і включає 14 показників, порядок розрахунку яких

регламентований «Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [179].

Перші чотири нормативи формують групу нормативів капіталу, у тому числі єдиний абсолютний норматив мінімального капіталу Н1. Ключовий показник достатності - адекватність капіталу (норматив Н2) - вимірюється співставленням капіталу й активів, зважених з урахуванням ризику, який притаманний різним категоріям активів та позабалансових статей. Міжнародна нормативна вимога встановлена на рівні 8%, хоча в деяких країнах, у тому числі в Україні економічний норматив адекватності капіталу збільшений до 10%.

Норматив адекватності регулятивного капіталу відображає у загальному вигляді здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, тобто характеризує платоспроможність – базовий елемент фінансової стійкості. Невиконання його тягне застосування заходів впливу, а граничний рівень обмежує окремі операції. Банкам забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал в будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу адекватності регулятивного капіталу.

Наступний норматив Н3 установлює мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, тобто обмежує мінімальний рівень капіталу для здійснення банком активних операцій. Граничне значення нормативу Н3 має бути не менше ніж 9 відсотків. Даний норматив впроваджено з 2009 року, замість нормативу адекватності основного капіталу, який встановлював мінімальну вимогу відношення капіталу першого рівня до сукупних активів. Акценти перенесено від структурної характеристики капіталу до вимог загального покриття ризиків, у тому числі за активами, що традиційно належали до високоліквідних.

З 2013 року система економічних нормативів капіталу доповнена нормативом Н3-1, відношенням регулятивного капіталу до залучених коштів. Значення нормативу Н3-1 повинно бути не менше ніж 10 відсотків. Таке

обмеження є відчутним для банків, що проводять прискорене залучення вкладів, наприклад, за підвищеними процентними ставками в умовах значних ризиків та недостатнього рівня ліквідності.

Слід зазначити, що середній рівень економічних нормативів капіталу дотримується банками із великим запасом. На рис.4.2 відображена динаміка значень нормативів у передкризовий період, з 2006 до 2008 року, під час кризи та у наступні роки, що характеризуються зростанням рівня капіталізації.

Норматив адекватності регулятивного капіталу, відображений верхньою кривою графіку рис.4.2 значно перевищує мінімальне обмеження 10%. Норматив адекватності основного капіталу, що використовувався до 2008 року (ліва частина нижньої кривої) також суттєво перевищував обмеження у 4%. Нарешті, норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, що має граничний рівень 9% також виконується із запасом і демонструє динаміку зростання.

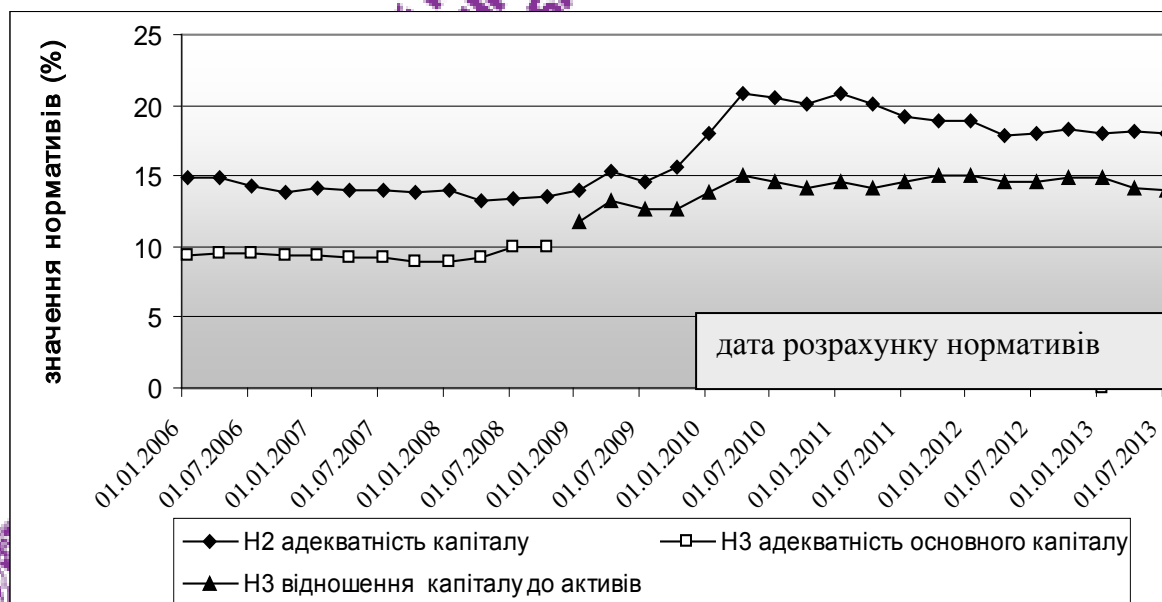

Рисунок 4.2 – Динаміка економічних нормативів капіталу у банківській системі України у 2006-2012 роках

Джерело. Складено на основі [429]

Дані графіку свідчать, що рівень нормативів майже на змінювався до 2010 року: підвищені ризики та збитки банківської системи у період кризи не знайшли відображення у розмірі нормативів, що підверджує їх недостатню чутливість до реального рівня ризиків. Прискорене зростання власних коштів з 2010 року відтворює вимоги банківського нагляду із підтримки фінансової стійкості шляхом капіталізації.

Використання середнього значення нормативів капіталу надто узагальнює інформацію про його виконання банками різних структурно-функціональних груп. Рівень адекватності, як правило є вищим для малих банків, обмежених у розвитку активів. Нормативи банків із високою часткою проблемних активів та збитковим фінансовим результатом, наближаються до граничних.

Вдосконалення контролю за економічними нормативами як інструментом дистанційного нагляду щодо покриття ризиків може бути забезпечено шляхом впровадження диференційованих підходів до однорідних груп банків за результатами структурно-функціонального аналізу. Саме у розмірі капіталу мають знайти відображення підсумкові оцінки ризиків із врахуванням конкретних профілів відповідних структурно-функціональних груп.

Наступна група економічних нормативів складається із миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності, що співвідносять за аналогічними строками активи і пасиви балансу:

- миттєва ліквідність Н4 – відношення високоліквідних коштів (залишків каси та коррахунку) до поточних зобов'язань - не менше 20%;
- поточна ліквідність Н5 – відношення активів до 1 місяця до зобов'язань із відповідним терміном - не менше 40%;
- короткострокова ліквідність Н6 – відношення активів до 1 року до відповідних зобов'язань - не менше 60%.

У світовій практиці мають місце різні підходи до нормативів ліквідності, обумовлені особливостями економічного розвитку відповідних країн, їх фінансових ринків та банківських систем. Вибір показників для оцінювання ліквідності банку може залежати від особливостей ринку, на якому функціонує банк, виду банківських операцій, умов та специфіки їх здійснення.

Методика розрахунку нормативів ліквідності в Україні вдосконалюється та адаптується до нових операцій, зміни структури балансових рахунків та врахування відповідних ризиків. Так, у 2010 році Національним банком України внесено зміни до порядку розрахунку нормативів, що раніше враховував абсолютні залишки активних і пасивних міжбанківських операцій. На зустрічних операціях деякі банки штучно підвищували рівень ліквідності.

На рис.4.3 надано динаміку нормативів ліквідності банківської системи у період з початку 2006 року до 2013 року. Графік середніх значень економічних нормативів ліквідності свідчить про надлишковий запас коштів навіть у періоди масової затримки платежів і суттєвої втрати ліквідності багатьма банками під час економічної кризи.

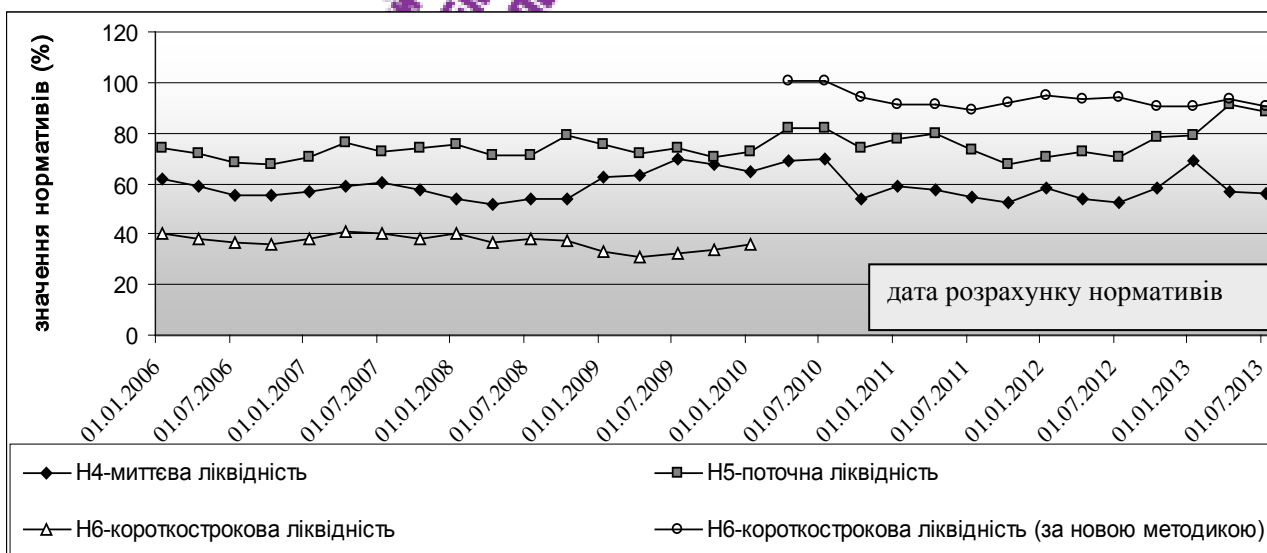

Рисунок 4.3 - Динаміка економічних нормативів ліквідності банків

України у 2006-2012 роках

Джерело. Складено на основі [429]

Значення нормативу миттєвої ліквідності відображає нижча з двох суцільних кривих графіку. Враховуючи, що нормативний мінімум встановлений на рівні 20%, можна говорити про майже трикратний запас міцності у системі.

При оцінці стану ліквідності системи важливо враховувати абсолютні значення показників, що приймають участь у розрахунках нормативів та реальні пропорції співвідношення активів і пасивів. Часто надлишкова ліквідність спостерігається у малих банках із обмеженим колом клієнтів та вузьким спектром операцій. До групи банків надлишкової ліквідності належать також новостворені, які ще не забезпечили формування необхідного кредитно-депозитного портфелю.

У деякі періоди скорочення класичних кредитних операцій банки активно розвивають короткострокові продукти, орієнтовані на торгівельні доходи від продажу іноземної або готівкової валюти. В балансах таких банків зростає частка високоліквідних активів, що формально підвищує значення економічних нормативів. Фактичний стан ліквідності може бути доволі ризиковим, зважаючи на структурні характеристики зобов'язань банку. Для більш детального визначення рівня ризику ліквідності необхідний аналіз геп-розривів між активами і пасивами за строками використання.

Динаміка нормативу поточної ліквідності, що представлена верхньою цілою кривою графіку рис.4.3, багато в чому повторює динаміку миттєвої ліквідності. Показник також перевищує нормативне обмеження майже вдвічі і не є чутливим до періоду кризового погіршення фінансової стійкості системи.

Між рівнем поточної та миттєвої ліквідності майже постійно підтримується дистанція у 20%, що дорівнює нормативному обмеженню. У середині 2009 року значення нормативів миттєвої і поточної ліквідності наблизилися між собою у зв'язку із скороченням короткострокового кредитування, у тому числі на міжбанківському ринку. При цьому норматив поточної ліквідності залишав майже двократний запас міцності.

У період кризи мали місце непоодинокі факти затримки платежів клієнтів. Для двадцяти банків втрата платоспроможності та ліквідності стала початком остаточної втрати фінансової стійкості і ліквідації. Все це підтверджує необхідність вдосконалення відповідних інструментів банківського нагляду.

Система економічних нормативів не враховує структурної специфіки банків і має бути доповненою індикативними показниками, що відтворюють реальний стан ліквідності банків і достатньо чутливі для виявлення тих нестійких банків, які потребують негайних регуляторних заходів. Така система має передбачати розподіл банків залежно від структурних характеристик їх активів і пасивів, спеціалізації на ринку банківських послуг.

Враховуючи відмінності ризику ліквідністю для банків різних груп, важливим є визначення адекватних підходів для кожної групи. Наприклад, для банків із тривалими характеристиками «консервативної» політики управління активами і пасивами достатніми є традиційні обмеження економічних нормативів ліквідності. У той же час, для більш проблемних груп банків необхідно доповнення традиційної звітності додатковим аналізом динаміки показників розривів між розміром активів і пасивів із однаковим терміном використання. Порушення банками деяких граничних обмежень значень розривів повинно визначати контрольну процедуру інтерпретації причин порушень з можливого регуляторного впливу.

При оцінці стану дотримання нормативів має враховуватися не лише кількісний рівень відхилення від встановленого обмеження, але й якісний аналіз причин такого відхилення і раннє реагування на підвищені ризики ліквідності.

Необхідна уточнююча інформація про фактичний стан ліквідності може бути вибрана із “Звіту про структуру активів та пасивів за строками”, який надається до Національного банку України за формою №631 щодавно. За даними звіту можливо визначити головні складові активів і

пасивів, які впливають на ризик ліквідності і встановити режим посиленого нагляду залежно від конкретних профілів ризиків банків.

Для повної інтерпретації даних звітності важливо проводити групування банків за структурно-функціональними характеристиками, визначити профіль ризику груп та виділяти серед них групи значного і підвищеного ризику. Наприклад, широке коло малих кептивних банків, які зорієнтовані на обслуговування бізнес-груп акціонерів не потребує такого ж ретельного контролю, як системні банки з розвинутою мережею власних відділень та великою клієнтською базою. Значні відмінності у підходах до управління ліквідністю демонструють також стабільні за складом групи банків із високою часткою споживчих кредитів або із значною залежністю від ресурсів міжбанківського ринку.

Для контролю за ризиком великих операцій з активами використовується система із шести економічних нормативів:

- максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7);
- великих кредитних ризиків (Н8);
- максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9);
- максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10);
- інвестування в цінні папери окремо за кожною установою¹ (Н11);
- загальної суми інвестування (Н12).

З цієї системи лише один норматив Н7 фактично приймає значення, близьке до граничного і найчастіше порушується банками. Показник розміру кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до цього контрагента та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента (або групи пов'язаних контрагентів), до регулятивного капіталу банку.

Граничне значення нормативу Н7 не має перевищувати 25%. На рис.4.4 надана динаміка значень нормативу, який протягом періоду досліджень досягав 23%.

Найвище значення нормативу спостерігалось на початку 2009 року на фоні загального скорочення кредитних операцій, втрати платоспроможності великою часткою позичальників, затримки погашення кредитів.

Протягом останніх трьох років значення нормативу Н7 почало скорочуватися на річні звітні дати, що може бути пояснено заходами окремих банків з приведення звітних показників до планових орієнтирів (збільшення валюти балансу за рахунок зустрічних високоліквідних активів, міжбанківських кредитів тощо). У всіх інших періодах норматив коливається на рівні близько 22% і свідчить про досить високі ризики концентрації.

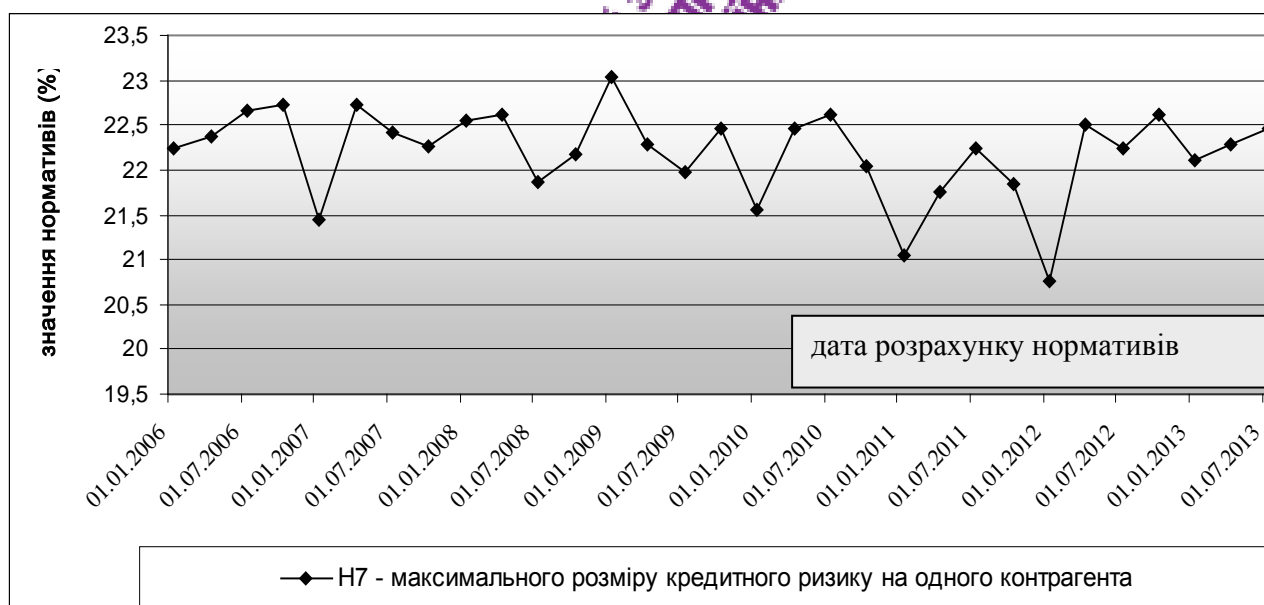

Рисунок 4.4 – Динаміка економічного нормативу кредитного ризику на одного контрагента для банків України у 2006-2012 роках

Джерело. Складено на основі [429]

Значення нормативу Н8 не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку. Фактично з 2006 року норматив не

перевищував двократного розміру капіталу і мав динаміку скорочення, коливаючись в межах 150-200%.

Нормативи кредитування інсайдерів Н9 та Н10 виконуються банками із великим запасом. Якщо обмеження надання кредитів одному інсайдеру встановлене на рівні 5%, то фактичне значення останні роки на перевищує 1%. Для портфеля кредитів пов'язаних осіб норматив до 30% фактично виконується на рівні 3%.

Слід зазначити, що фактичне дотримання нормативів кредитування інсайдерів не завжди коректно відображає реальний розмір активних операцій із пов'язаними особами. Незважаючи на досить деталізоване визначення кола інсайдерів, контроль за дотриманням даних норм значно ускладнюється в умовах непрозорого ринкового середовища, неповного розкриття акціонерами інформації про структуру і зв'язки бізнес-груп. У період фінансово-економічної кризи спостерігалися непоодинокі випадки виводу коштів з банків саме через кредити та інші активи пов'язаних осіб, які до початку різкого погіршення фінансового стану не виявлялися за рівнем нормативів кредитування інсайдерів.

Відповідно до вимог діючих нормативно-правових документів, структура власності фірм-позичальників відображається у спеціальних звітах банків, які дозволяють виявляти концентрацію ризиків. На практиці непоодинокі випадки подання позичальниками неповної інформації, оформлення технічних прав власності на фірми, наприклад через непов'язаних фізичних осіб, що приховує зв'язки реальних власників. Якщо розрахунки в межах бізнес-групи здійснюються не в одному банку, відслідковувати такі зв'язки досить складно. Існують різноманітні практики, що спостерігалися у кризовому періоді, коли виведення активів бізнес-структур, близьких до пов'язаних осіб банків призводило до швидкої втрати платоспроможності.

Вдосконалення контролю за наданням великих кредитів та кредитуванням пов'язаних осіб лежить у площині обов'язків банків щодо

вивчення фінансового стану та діяльності клієнтів, які проводять значні операції. Дана функція передбачена законодавством з питань запобігання легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом. За нормативними підходами фінансового моніторингу банки повинні систематично вивчати ризики діяльності клієнтів, накопичувати інформацію про їх операції та надавати її на огляд інспекторів банківського нагляду. Вивчення фінансових потоків сприятиме виявленню інформації про реальні зв'язки між пов'язаними особами, хоча для застосування заходів за такою інформацією необхідні відповідні законодавчі передумови, пов'язані із формальним визначенням зв'язків інсайдерів.

Особлива природа опосередкованого кредитування пов'язаних осіб за останні роки найбільше проявилася в операціях малих кептивних банків, тісно пов'язаних із бізнесом акціонерів. До періоду втрати платоспроможності такі кредити пов'язаних з банком осіб можуть залишатися прихованими від банківського нагляду. Між тим, концентрація активів у бізнес-групах, фінансовий стан яких визначає можливості підтримки банку у нестандартних умовах, призводить до підвищених ризиків. Одночасне погіршення фінансової стійкості банку та його акціонерів виражається стрімкою втратою платоспроможності, що свідчить про необхідність спеціальних підходів банківського нагляду.

Національним банком України вживаються послідовні заходи щодо розкриття інформації про реальних власників банків знайшли чергове відображення у Положенні про порядок подання відомостей про структуру власності, затверджене Постановою Правління НБУ від 08.09.11 №306 [335].

Стосовно нормативів інвестування, Національний банк забезпечує контроль за інвестиціями банків шляхом поєднання нормативів інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), загальної суми інвестування (Н12) та встановленого порядку отримання письмового дозволу на інвестиції.

Значення економічних нормативів інвестування мають тенденцію до скорочення і також знаходяться на великій відстані від граничних обмежень: Н11 не перевищує 0,1% при нормі не вище 5%, Н12 коливається біля 3,5% при нормі до 60%.

За результатами аналізу обмежень, встановлених економічними нормативами і фактичних значень відповідних показників можна стверджувати, що усі нормативи, за виключенням мінімального розміру регулятивного капіталу та концентрації кредитного ризику одного позичальника, мають постійний великий запас міцності, тобто не відображають реального рівня ризиків у діяльності банків.

Даний висновок неодноразово проявлявся під час економічної кризи, коли банки, що втрачали фінансову стійкість, не порушували економічних нормативів. Відповідно у періоди стрімкого погіршення фінансового стану банків в умовах виконання економічних нормативів органи банківського нагляду не завжди мали правові підстави оперативно застосовувати адекватні заходи, з огляду на зв'язок таких підстав із фактами порушень.

Зважаючи на особливий статус нормативних обмежень, обов'язкове виконання яких закріплено у «Законі про банки і банківську діяльність» проблема розвитку і актуалізації підходів до їх контролю є однією з центральних для банківського нагляду. Виконуючи функцію індикаторів фінансової стійкості системи, нормативи мають бути адаптовані до конкретного етапу розвитку та особливостей профілю ризиків банків на даному етапі. Контроль за виконанням економічних нормативів має бути доповнений аналізом банківської звітності в системі дистанційного нагляду.

Для групи банків з нестійкими значеннями економічних нормативів необхідний додатковий аналіз операцій з використанням відповідних показників, дослідження причин недостатньої фінансової стійкості. Таким чином, процедура контролю економічних нормативів має не лише оцінювати кількісний рівень відхилення від обмежень, але й одночасно забезпечувати якісний аналіз ризиків та раннє реагування у сферах підвищеної ризиковості.

Недостатня чутливість системи економічних нормативів, єдиних для всіх банків, потребує впровадження диференційованих оцінок фінансової стійкості, сукупних ризиків та достатності капіталу з використанням підходів структурно-функціональних груп. В рамках диференційованого банківського нагляду стає можливим вдосконалення оцінки фінансової стійкості кожного банку з огляду на його належність групі.

Система нормативів має бути доповненою додатковими індикативними показниками, орієнтованими на профіль ризиків конкретних структурно-функціональних груп. Обмежувальні значення показників мають враховувати специфіку розвитку банківської системи у різних фазах економічного циклу. Інтерпретація значень таких індикативних показників полягає не тільки у порівнянні із середнім рівнем для банків групи, а й наданні оцінки структурним ризикам з оглядом на специфіку групи.

Мова йде про новий концептуальний підхід до відображення фінансової стійкості банків, що ґрунтується на особливостях профілю ризиків структурно-функціональних груп, враховує рівень структурного ризику та місце банку у групі, з оглядом на особливості конкретного періоду розвитку системи.

Висновки щодо специфіки розвитку системи є результатом обробки звітності банків, узагальнення структурно-функціонального аналізу груп, дослідження траєкторій банків, причин переходів та інтерпретації потоків. Виявлення можливих проблем, пов'язаних із структурними переміщеннями, викликає необхідність адаптації системи показників та застосування відповідних обмежень для банків підконтрольної групи.

Важлива індикативна ознака пов'язана із процентною політикою банків. Схематичний розподіл усіх СФГБ-карт, у першу чергу, відділяє банки за ознакою рівня процентних ставок (вертикальний розподіл карти). Наступною ключова ознака характеризує стан ліквідності, політику управління активами і пасивами, зв'язок із міжбанківським ринком

(горизонтальний розподіл), але вплив цієї ознаки є меншим і проявляється лише при збільшенні кількості кластерів.

Як показав аналіз траєкторій проблемних банків, зростання процентних ставок за активами і пасивами банків напередодні кризи відіграло роль індикатора загрози фінансової стійкості. Підвищені ставки зобов'язань були симптомом втрати ліквідності, відсутності необхідної ресурсної підтримки. Високі ставки за кредитами стали наслідком зростання вартості ресурсів і, одночасно, механізмом компенсації втрат від погіршення якості активів та формування резервів під кредитні ризики. У свою чергу, дорогі кредити викликали проблему якості.

Обов'язкові обмеження рівня ліквідності банків, що використовуються банківським наглядом, залежать від структурних характеристик балансів і традиційно відображаються у трьох економічних нормативах, які співвідносять суми активів і пасивів з однаковими строками. При розрахунку цих нормативів використовується додаткова інформація про терміни операцій, тому у певних аспектах вони виступають більш гнучким інструментом контролю, ніж залишки за балансовими рахунками, які формують фінансові показники кластеризації. У той же час, поєднання банків за профілем ризиків у структурно-функціональні групи надає іншу важливу інформацію про сукупний профіль ризиків банків, забезпечує інтерпретацію рівня нормативу з огляду на характеристики банку. Найбільш ефективним може стати використання методики за розширеною інформацією, доповнення показників, побудованих за даними оприлюдненої звітності іншими структурними характеристиками банківських активів і пасивів.

У табл. 4.3 наведено схематичний розподіл структурно-функціональних груп за рівнем ризиків, визначених системою економічних нормативів ліквідності. При цьому враховано профіль ризиків банків, їх розміщення на СФГБ-карті та специфіку структурних ризиків груп. Для банків центральних кластерів, що займають значну частину карти, рівень ліквідності залежить від

місця розташування та траєкторії, тому при порівнянні груп приймався варіант центрального, найбільш рівноважного розміщення банків.

Із групи нормативів ліквідності лише миттєва ліквідність Н4, відношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань, фіксує залишки відповідних балансових рахунків і може бути оцінена за значенням залишку балансових рахунків, що входять до складу високоліквідних активів.

Таблиця 4.3 – Розподіл структурно-функціональних груп банків України за ризиком, пов'язаним з економічними нормативами ліквідності

Економічні нормативи ліквідності	Групи банків за рівнем ризику ліквідності		
	Помірний	Середній	Значний
Н4 – миттєва ліквідність	G-SAM, G-S, G-SAV,	G-DT, G-SAP, G-SAR, G-SPP	G-SPM, G-PM, G-AR, G-ARmin
Н5 - поточна ліквідність	G-SAM, G-S	G-DT, G-SPP, G-SAP, G-SAR, G-SAV	G-SPM, G-PM, G-AR, G-ARmin
Н6 – короткострокова ліквідність	G-SAM, G-S	G-DT, G-SPP	G-SPM, G-SAR, G-SAP, G-SAV, G-PM, G-AR, G-ARmin

Примітка. Авторська розробка

Норматив поточної ліквідності Н5 розраховується як співвідношення активів до зобов'язань до 31 дня, короткострокової ліквідності Н6 - співвідношення активів до зобов'язань до одного року. Значення цих нормативів можуть бути лише опосередковано оцінені за структурою активів і пасивів, через характеристику ліквідності структурно-функціональних груп, аналіз їх місця розташування на СФГБ-карті.

Показник, що характеризує миттєву ліквідність є класифікаційним для групи надлишкових високоліквідних активів і значно перевищує рівень інших груп протягом усього періоду. У багатьох випадках зайві неробочі активи свідчать про недостатній розвиток активних операцій та обмежений

рівень надходжень. Відповідні банки не розширюють класичні кредитні операції через обмежену платоспроможність позичальників, надто консервативну політику, нестійку ресурсну базу або з інших несприятливих до розвитку причин.

Деякі банки групи надлишкових високоліквідних активів мають обмежені процентні доходи при зростанні комісійних і торговельних. Короткострокові ресурси таких банків використовуються у операціях, пов'язаних із купівлею та продажем іноземної валюти або готівкових коштів, що часто проходять в термін овернайт. Для таких банків необхідні посилені заходи управління поточною та короткостроковою ліквідністю, оскільки загальна ресурсна база їх не є диверсифікованою та стабільною. Наявність надлишкових високоліквідних активів не завжди гарантує достатній рівень ліквідності у середньострокових періодах і помірний ризик миттєвої ліквідності групи високоліквідних активів підіймається до середньої оцінки для періоду до одного місяця – у нормативі короткострокової ліквідності Н5.

Найменші значення показника частки високоліквідних активів спостерігаються для групи залежних від міжбанківського ринку. Для даних груп ризик порушення нормативу миттєвої ліквідності оцінюється як значний. Оскільки найчастіше операції на міжбанківському ринку обмежується одним місяцем, їх кредитний ризик проявляється також у середньостроковому нормативі ліквідності Н5. Також значним є ризик ліквідності для груп неякісних і проблемних банків, що мають підвищені ризики невиконання зобов'язань на всіх часових періодах.

Для оцінки короткострокової ліквідності на термін до одного року слід враховувати якість активів, яка впливає на здатність банку своєчасно виконувати зобов'язання перед клієнтами. За рік обов'язково проявляються приховані проблеми неякісних активів, що впливає на загальну платоспроможність та ліквідність банку. Таким чином, групи підвищених кредитних ризиків (роздрібні, великих портфелів цінних паперів) мають підсумковий значний рівень ризику ліквідності.

Індикативні показники оцінки стану ліквідності необхідно розраховувати за середнім значенням нормативів у межах структурно-функціональних груп, порівнюючи відхилення з метою інтерпретації причин і можливих наслідків. Характеристика профілю ризиків кожної групи надає базову інформацію про можливий вплив недостатності ліквідних коштів на загальний рівень фінансової стійкості банку.

Головні якісні характеристики фінансової стійкості банків завжди пов'язані із кредитним ризиком. Розподіл банків за економічними нормативами кредитного ризику наведений у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4 – Розподіл структурно-функціональних груп банків України пов'язаний з економічними нормативами кредитного та інвестиційного ризику

Економічні нормативи	Групи банків за рівнем ризику		
	Помірний	Середній	Значний
H7 – максимальний кредитний ризик на одного контрагента	G-S, G-SAM, G-SPM, G-SAR	G-SAV, G-SAP	G-DT, G-SPP, G-PM, G-AR, G-ARmin
H8 - великі кредитні ризики	G-S, G-SPM, G-SAR, G-SAV	G-SAM, G-DT, G-SPP, G-SAP	G-PM, G-AR, проблемні, G-ARmin
H9 – максимальний розмір кредитів одному інсайдеру	G-S, G-SPM, G-SAR	G-SAV, G-SAP, G-PM	G-SAM, G-DT, G-SPP, G-AR, G-ARmin
H10 - максимальний сукупний розмір кредитів інсайдерам	G-S, G-SPM, G-SAR	G-SAV, G-SAP, G-PM	G-SAM, G-DT, G-SPP, G-AR, G-ARmin
H11 - інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	G-S, G-SAM, G-DT, G-SPP, G-SPM, G-SAR, G-SAV, G-PM		G-SAP, G-AR, G-ARmin
H12 - загальна сума інвестування	G-S, G-SAM, G-DT, G-SPP, G-SPM, G-SAR і, G-SAV, G-PM		G-SAP, G-AR, G-ARmin

Примітка: Авторська розробка

При оцінюванні рівня кредитного ризику в системі базових показників структурно-функціонального аналізу враховується, у першу чергу, відношення резервів під активні операції до сумарних активів. Високий рівень резервів свідчить про неякісні активи. Слід зазначити, що надто низькі значення резервів також не підтверджують прийнятної якості активів і потребують окремого аналізу причин відхилення від середніх показників. Значення показника резервів є базовим при розрахунку рівня рейтингу за визначеною методикою, тому якість активів першочергово враховується при оцінці кожної структурно-функціональної групи.

У той же час, в економічних нормативах кредитного ризику якість активів оцінюється опосередковано, через концентрацію кредитів. Класифікація кредитів за групами ризиків не впливає на нормативи, оскільки безпосередньо входить до розрахунку розміру капіталу через суму сформованого резерву під кредитні ризики, яка відображається на витратах, тобто скорочує рівень капіталізації.

Важливим чинником оцінки рівня концентрації кредитного ризику у діючій системі показників є розмір банку. Як правило, малі кептивні банки із обмеженим колом сторонніх позичальників мають підвищені ризики концентрації активів та ризики кредитування інсайдерів.

Забезпечення прозорості інформації про реальних власників підвищення їх відповідальності за результати функціонування банків в системі напряму впливає на стійкість капітальної бази і є одною із пріоритетних задач банківського нагляду. Вимоги обов'язкового розкриття банками структури власності затверджені нормами законодавства [335], але проблема потребує подальшого розвитку, оскільки деякі банки розподіляють акції між великою кількістю акціонерів і не висвітлюють інформацію про власників, жоден з яких не має істотної участі.

Концентрація активів у межах бізнес-групи є чинником підвищених ризиків. Коли ж мова йде про кредитування інсайдерів, ризики банку зростають до неконтрольованих, оскільки фінансовий стан бізнес-групи

пов'язаних із банком осіб впливає можливості підтримки банку в умовах зовнішніх шоків. Випадки ліквідації окремих банків під час останньої фінансово-економічної кризи показали, що одночасне погіршення платоспроможності банку та його акціонерів виражається стрімкою втратою фінансової стійкості.

Підвищений рівень концентрації завжди спостерігається у проблемних банках у зв'язку із обмеженим кредитуванням і зосередженням кола позичальників на кредитах, стан погашення яких є сумнівним. Великі за розмірами банки, що надають широкий спектр послуг великій кількості позичальників (роздрібні, залежні від міжбанківських ресурсів) зазвичай мають добре диференційовані портфелі і невеликі кредити інсайдерів.

Розвиток процедур якісної оцінки значень нормативів та деталізації відповідної звітності банків необхідно проводити з огляду на специфіку ризиків структурно-функціональних груп.

Економічні нормативи інвестування встановлені на рівні, що зазвичай значно перевищує фактичну потребу банків у розвитку даних операцій. Тому значним ризиком можуть характеризуватися лише відповідні групи із підчищеною часткою активів у цінних паперах.

Враховуючи відмінність між значеннями нормативних обмежень та реальними показниками втрати фінансової стійкості під час економічної кризи, систему нормативів можливо розвивати та доповняти індикаторами ранньої діагностики погіршення фінансового стану. Спеціалізовані обмеження мають відображати особливості структурно-функціональних груп та фазу економічного циклу. Для кожної групи має бути вибраний специфічний підхід і перелік індикативних показників.

Враховання профілю ризику структурно-функціональних груп при розробці методів контролю і діагностики фінансової стійкості банків забезпечує розвиток компаративного банківського нагляду, орієнтованого на дослідження ризиків банків, систематичний вимір рівня РНВ.

Дослідження основних тенденцій розвитку системи протягом чотирьохрічного періоду показало, що першим суттєвим проявом кризи стало різке зростання числа банків із неякісними характеристиками, збитками та проблемними активами. Процентні ставки за активами і пасивами проблемних банків стрімко зростали. Найбільша кількість таких банків з'явилася за станом на 1 липня 2009 року.

Наступним переламним періодом можна вважати суттєве скорочення кількості банків центральних груп на 1 січня 2010 року. Значна кількість вітчизняних банків перейшла до стратегій обмеженого розвитку, коли погіршення якісних показників проявилось через надлишок високоліквідних активів, незбалансовану процентну політику та інші специфічні ознаки, що відповідають окремим СФГБ. У посткризовому періоді їх кількість дещо стабілізувалася.

Слід відзначити стійкий склад більшості кутових груп. Наприклад, банки, що отримали спеціалізацію споживчого кредитування, не можуть легко змінити траєкторію, тобто замінити роздрібні кредити іншими активами. Аналогічний стійкий характер має група ефективних банків, залежних від міжбанківського ринку. Має місце своєрідний ефект «поглинання» банків групою при суттєвому зростанні РНВ.

В процесі побудови та аналізу СФГБ-карт проявилася пріоритетність показників рівня процентних ставок за залученими та розміщеними ресурсами та їх вплив на спеціалізацію банку. Можна стверджувати, що ринковий статус та фінансова стійкість банку у значній мірі пов'язані із його ресурсною базою та процентною політикою, що є складовою політики управління активами і пасивами.

Для індивідуальних траєкторій банків, що мають стійкі показники і поступову траєкторію, методика оцінки виступає важливим індикатором якісних змін фінансового стану. Перехід траєкторії банку до нової групи можна розглядати як форму зміни якісних характеристик у відповідь на кількісні перетворення, що відображаються у значеннях показників. Такий

перехід означає, що у сукупній системі оцінки фінансового стану банку пройшли суттєві зміни, які призвели до отримання нового ринкового статусу, що відповідає новій СФГБ.

Спостереження за траєкторіями банків стійких траєкторій на СФГБ-карті, послідовними змінами груп свідчить про можливість встановлення деяких «критичних точок», коли кількісні зміни у системі показників позначаються якісним переходом до іншої групи із новими характеристиками. Даний апарат може бути використаний при моделюванні стратегії та стрес-тестуванні банків. Для кожного банку системи у визначений період діяльності встановлюються деякі об'єктивні обмеження структурних характеристик, що дозволяють запобігати переходу до проблемних груп або сприяють переходу до більш якісних сегментів СФГБ-карти. Математичне моделювання деякого значення структурних показників визначає відповідний рівень фінансової стійкості банку.

Дослідження траєкторій банків, ліквідованих у кризовому періоді, показали, що погіршення якісних показників спостерігалось задовго до втрати фінансової стійкості, спричиненої системними негативними чинниками. Суттєву роль у критичній втраті фінансової стійкості відіграло загальне погіршення умов діяльності банків – криза ліквідності, відтік вкладів, падіння кредитоспроможності позичальників. Впровадження індикаторів ранньої діагностики стану системи та окремих банків здатне передбачати втрату стійкості і вживати відповідних запобіжних заходів.

4.3 Розвиток методичного інструментарію компаративного банківського нагляду на основі системи оціночних контрольних показників

Кожний банк, як складна економічна система, яка розвивається у конкурентному середовищі під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників, характеризується власною структурною специфікою та профілем ризиків. Погіршення окремих аспектів його діяльності

відображується у відповідних показниках і впливає на усі інші характеристики.

Оскільки система показників фінансової стійкості банку враховує різні аспекти його діяльності, дослідження їх змін необхідно проводити комплексно, за сукупним впливом на загальний фінансовий стан. Наприклад, подорожчання ресурсної бази одночасно впливає на стан прибутку через зростання витрат, на ліквідність через зміну структури зобов'язань, на підвищення ставок за кредитами і, опосередковано, на їх якість. У разі значних змін вартості ресурсів такий банк переміститься за СФГБ-картою до нового сегменту і змінить оточення, тобто отримає новий статус в системі структурно-функціональних характеристик.

Якість оцінки фінансової стійкості банків за методикою аналізу структурно-функціональних груп значною мірою визначається вибором системи показників, за якими здійснюється групування банків.

Базовий перелік показників має бути стабільним, щоб забезпечувати порівнянність результатів, відображувати динаміку розвитку систем. У той же час, система показників не може бути незмінною у часі, оскільки це не дозволяє реагувати на розвиток банківської системи. Статичні індикатори фінансового стану не здатні врахувати усіх особливостей профілю ризиків банків та забезпечити адекватне відображення поточних проблем та ризиків.

Порівняння послідовних СФГБ-карт свідчить про наявність досить тривалих періодів, коли загальні закономірності розташування окремих структурно-функціональних груп в цілому зберігалися. У той же час, при поступових змінах характеристик даних груп відбувався деякий якісний стрибок і перехід до іншої топології карти.

Головні відмінності структурно-функціональних груп характеризують об'єктивні особливості профілів ризиків відповідних банків. Тому суттєві переміщення груп на карті і відповідні структурні перетворення системи свідчать про необхідність перегляду системи показників для аналізу

фінансової стійкості банків, додаткове налаштування її до особливостей ризиків у діяльності банків на поточному етапі розвитку банківської системи.

Повнота та узгодженість базової сукупності показників оцінки фінансової стійкості банків має бути об'єктом систематичного вивчення на предмет аналізу пріоритетних завдань банківського нагляду, найбільших ризиків конкретного етапу розвитку, залежних від фази економічного циклу. Саме така адаптація індикативних показників дозволить найбільш ефективно розвивати нагляд на основі ризиків і спрямовувати ресурси банківського нагляду саме на ті сфери, які потребують найбільшого контролю та своєчасного втручання.

Можна говорити про наявність зворотного зв'язку між двома підсистемами структурно-функціонального аналізу:

1. Побудова структурно-функціональної моделі банків на підставі системи показників дозволяє оцінювати ризики і динаміку розвитку банківської системи.
2. Аналіз основних аспектів фінансової стійкості системи дозволяє вдосконалювати систему показників для моделювання.

Основу системи показників структурно-функціонального аналізу, представленого у роботі, складають дані оприлюдненої звітності банків, що у свою чергу, входять до системи обов'язкової статистичної та фінансової стійкості, яка на регулярній основі надається до Національного банку України і може бути використана для розвитку методики.

Діюча система статистичної звітності банків досить адаптована і своєчасно реагує на зміни умов діяльності. До формату банківських звітів систематично вносяться доповнення та уточнення що дозволяють банківському нагляду отримувати необхідну інформацію про сфери найбільших ризиків.

Так, відносно нова норма надання інформації про власників основних позичальників сприяє контролю за концентраціями кредитних ризиків у межах безвиїзного нагляду та, одночасно, порівнянню стану заборгованості

пов'язаних осіб у різних банківських установах. У період значного зростання обсягів реструктуризованої заборгованості Національним банком внесено зміни щодо необхідної деталізації для контролю динаміки даного показника. Постійні уточнення вносяться у формати діючих звітів.

У той же час, загальний арсенал показників статистичної звітності є досить великим, а ключова для конкретного періоду інформація перевантажена додатковими відомостями та показниками, які відпрацьовувалися на попередніх етапах розвитку. Задача полягає у виборі обґрунтованої і достатньої системи індикативних показників, адаптованих до конкретного стану розвитку банківської системи.

При формуванні системи індикативних показників важливо враховувати наявні зв'язки між ними, які відображають об'єктивні процеси діяльності банків. Так, проблема залежності від дорогих ресурсів одночасно позначається як на фінансових результатах, так і на структурі активів і пасивів і може виражатися через скорочення високоліквідних активів або зростання процентних ставок за кредитами. Неякісний кредитний портфель впливає на більшість показників, що характеризують активи, ліквідність, надходження тощо.

Впровадження структурно-функціонального аналізу в систему банківського нагляду дозволить виявляти найбільш важливі об'єкти аналізу, на які поширювати вимоги розкриття інформації у системі звітності, пристосовувати звітність до профілю ризиків банків на поточному етапі розвитку. Дослідження структурних характеристик системи з використанням карти Кохонена створює динамічну систему координат розподілу базових показників фінансової стійкості і вказує на сфери підвищених ризиків.

Для побудови структурно-функціональної моделі вибрано 20 структурних індикаторів - показників фінансової звітності, що є коефіцієнтами відображення фінансового стану банку за агрегованими балансними даними, що розкривають структурно особливості його складових:

- структури та достатності капіталу;
- структури та якості активів;
- структури залучених коштів;
- співвідношення складових активів і пасивів;
- ефективності діяльності, відношення прибутку активів, капіталу, витрат тощо;
- співвідношення складових прибутку,

Оскільки показники побудовані за даними оприлюдненої звітності банків, їх використання надає лише узагальнену інформацію про структурно-функціональну характеристику банків, недостатню для повної оцінки фінансової стійкості. За межами даних балансових статей залишаються важливі характеристики фінансової стійкості, такі як індикатори якості і концентрації активів, співвідношення термінів залучення і розміщення коштів та інших даних про фінансовий стан, інша інформація, що не виходить за межі системи банківського нагляду.

Подальший розвиток методики групування банків та дослідження однорідних структурно-функціональних груп пов'язаний із використанням не лише фінансової, а й статистичної звітності банків. У той же час, навіть узагальнена оприлюднена інформація створює важливу базу для дослідження динаміки розвитку, порівняння значень різних банків та виявлення тенденцій загальних перетворень у банківській системі.

За результатом аналізу послідовних СФГБ-карт усі структурні індикатори, що використовуються для виокремлення СФГБ можна розподілити на три класи:

- класифікаційні – значення яких формують деяку групу;
- якісні – що формують групи проблемних банків та одночасно характеризують рівень фінансової стійкості кожної групи;
- додаткові – що приймають опосередковану участь у класифікації і впливають на формування кількох груп.

Із одинадцяти структурно-функціональних груп, що формуються протягом періоду досліджень, центральні групи є найбільш збалансованими, тому вони не пов'язані із екстремальними значеннями будь-яких показників. Для семи СФГБ існує чіткий зв'язок між показником і центром формування групи. Значення максимального, середнього та мінімального рівня цих класифікаційних показників (без процедури згладжування випадкових міграцій банків) наведено у таблиці 4.5.

Таблиця 4.5 – Перелік класифікаційних структурних індикаторів що формують структурно-функціональні групи банків

Групи	Рівень значень показників	Структурні індикатори							
		SAV	SAR	SAP	SAM	SPP.	SPP.	DK	G-DT
G-SPM	максимальне	10,3%	42,8%	5,5%	24,3%	96,1%	56,8%	1,2%	0,7%
	середнє	7,6%	31,8%	4,1%	14,8%	95,5%	50,8%	1,0%	0,6%
	мінімальне	5,5%	21,8%	2,8%	5,7%	94,5%	42,2%	0,9%	0,4%
G-SAR	максимальне	15,3%	74,5%	4,0%	14,8%	95,1%	20,4%	7,9%	0,6%
	середнє	12,3%	66,1%	2,7%	11,8%	93,8%	16,7%	5,8%	0,5%
	мінімальне	9,4%	51,3%	1,4%	9,7%	91,1%	13,6%	4,5%	0,3%
G-SAV	максимальне	40,7%	26,7%	8,2%	13,8%	96,7%	22,7%	2,6%	0,8%
	середнє	30,2%	21,6%	5,0%	10,8%	94,2%	14,4%	2,0%	0,5%
	мінімальне	22,5%	16,3%	3,3%	8,3%	90,9%	6,4%	1,5%	0,2%
G-SPP	максимальне	16,7%	31,8%	8,2%	47,5%	81,1%	27,4%	1,4%	9,0%
	середнє	10,8%	18,3%	5,0%	23,5%	58,1%	17,2%	0,9%	0,9%
	мінімальне	4,2%	6,4%	0,0%	14,3%	28,7%	0,0%	0,4%	0,3%
G-SAP	максимальне	25,5%	26,0%	63,0%	19,1%	96,0%	38,4%	2,1%	4,8%
	середнє	12,3%	20,4%	24,2%	11,2%	89,7%	20,5%	1,3%	1,0%
	мінімальне	5,1%	1,7%	10,5%	7,5%	54,6%	8,8%	0,2%	0,2%
G-SAM	максимальне	8,3%	23,1%	6,5%	71,8%	96,6%	48,2%	1,4%	0,9%
	середнє	6,5%	17,7%	4,8%	42,7%	93,1%	30,4%	1,0%	0,5%
	мінімальне	4,5%	12,6%	2,3%	28,0%	69,7%	6,7%	0,5%	0,2%
G-DT	максимальне	17,4%	47,9%	21,4%	17,1%	97,3%	27,2%	1,9%	12,0%
	середнє	10,2%	29,5%	9,2%	13,1%	94,3%	20,7%	1,1%	5,0%
	мінімальне	6,9%	20,3%	4,5%	10,3%	89,4%	17,2%	-0,7%	2,1%
G-PM	максимальне	11,2%	56,3%	6,5%	71,8%	96,6%	48,2%	3,1%	0,9%
	середнє	8,3%	23,1%	3,3%	17,7%	92,2%	19,6%	1,5%	0,4%
	мінімальне	4,5%	12,6%	0,6%	4,9%	69,7%	2,8%	0,5%	0,1%
G-AR	максимальне	20,1%	26,7%	5,6%	17,2%	96,1%	26,0%	1,8%	0,4%
	середнє	8,2%	17,7%	4,2%	9,7%	94,3%	20,9%	1,2%	0,3%
	мінімальне	5,8%	10,4%	2,7%	5,3%	90,4%	10,2%	0,9%	-0,1%
G-ARmin	максимальне	4,6%	26,1%	61,6%	24,8%	94,8%	28,3%	2,4%	0,7%
	середнє	3,2%	17,7%	22,4%	4,3%	91,6%	19,0%	0,9%	-4,9%
	мінімальне	1,6%	4,5%	10,1%	1,6%	83,2%	1,9%	0,0%	-12,9%

Джерело. Складено на основі [429]

У таблиці 4.5 наведені екстремальні та середні значення структурних індикаторів для відповідних груп у порівнянні із їх значеннями для інших груп системи. Вони розраховані на множині середніх значень показників кожної групи протягом усього періоду досліджень, що дозволило охопити динаміку змін показників, тобто врахувати елемент нестійкості кожної групи. У той же час, значення цих індикаторів відрізняється від тих, що наведені у таблиці 2.4 і розраховані після оцінювання РНВ кожного банку і віднесення його до СФГБ. Розрахунок показників враховує усі банки в складі СФГБ-груп, без процедури адаптації та «згладжування» випадкових переходів банків. Для більшості показників очевидним є перевищення екстремального та середнього рівня класифікаційного показника відповідної («базової») групи над показниками інших груп.

Окремо слід відзначити показник частки комісійних доходів, що виступає додатковим класифікаційним для групи роздрібних банків, яка формується, у першу чергу біля показника частки споживчих кредитів у портфелі, але й одночасно досягає максимуму за комісійними доходами. Оскільки для роздрібних банків частка комісійних доходів є підвищеною, обидва показника суттєво впливають на формування групи.

Протягом усього періоду досліджень утримується значний розрив між рівнем класифікаційного показника базової групи, яка сформована навколо його екстремального значення, відносно усіх інших груп.

У той же час, слід звернути увагу на відсутність чітких границь, плавний перехід значень показників між групами. Наприклад, для групи банків, залежних від міжбанківських ресурсів максимальний та середній рівень міжбанківських кредитів у зобов'язаннях значно перевищують цей показник для інших груп. У той же час, мінімальне значення даного показника у групі протягом періоду дослідження (42,2%) є нижчим, ніж максимум групи розміщення на міжбанківському ринку (48,2%) або у групі підвищених високоліквідних активів (48,2%). Аналогічне співвідношення показників можна спостерігати і для інших груп.

Наближення значень структурних індикаторів окремих груп між собою свідчить про можливість міграції банків між групами і необхідність інтерпретації траєкторій окремих банків, якій присвячено наступні розділи. Дійсно, деякі банки можуть у різні періоди належати до сусідніх груп і тому для аналізу їх фінансової стійкості потрібне «згладжування» траєкторії, фіксація саме якісних змін у банках, а не особливостей карт різних етапів.

Спостереження за рівнем структурних індикаторів кожної групи, що відрізняє їх від інших, за якісними характеристиками груп, що формалізують їх профіль ризиків, забезпечує необхідну постановку задачі зміцнення фінансової стійкості банків, визначає конкретні параметри цієї задачі, що приймають вигляд обмежень показників. Наприклад, такою задачею може бути вихід із критичних сегментів підвищених ризиків. При цьому значення критичних показників і визначають шляхи покращення фінансового стану.

Для двох найменш стійких груп (G-AR і G-ARmin) класифікаційними виступають, у першу чергу, три якісних показники (відношення резервів до активів, рентабельність активів та капіталу), хоча і за більшістю інших показників дані групи мають відмінні значення, наведені у таблиці 4.6.

Проблемні банки групи G-ARmin мають значні відмінності за рівнем якісних показників (рентабельності активів та капіталу, відношенням резервів під кредитні ризики до активів). Банки групи G-AR наближаються до проблемних за значенням цих показників. Крім того, нестійкий фінансовий стан даних груп проявляється у підвищеному рівні усіх процентних показників, а також у деяких підвищених структурних показниках витрат, приклад яких показаний у таблиці 4.6 (частка відрахувань до резервів та частка адміністративних витрат).

Групи банків підвищених ставок G-PM формуються за рівнем чотирьох показників, пов'язаних із процентними ставками, які одночасно виконують функції класифікаційних. З 2011 року дана група почала акумулювати банки із високими ризиками, одночасно закінчилося формування групи неякісних банків.

Таблиця 4.6 – Перелік структурних індикаторів, що впливають на визначення РНВ структурно-функціональних груп банків

Групи	Рівень значень показників	Структурні індикатори							
		резерви /активи	ROA	процент. маржа	доходн. активів	вартість зобов.	процент. спред	витрати резерв	адмін. витрати
G-AR	максимьне	11,1%	1,5%	11,9%	20,8%	12,7%	13,7%	7,2%	8,7%
	середнє	8,8%	-0,3%	7,5%	16,4%	10,1%	6,3%	3,9%	4,7%
	мінімальне	6,4%	-4,4%	5,0%	13,1%	7,1%	5,2%	2,8%	3,4%
G-ARmin	максимальне	218,3%	-50,3%	22,4%	69,0%	18,4%	55,6%	237,5%	16,7%
	середнє	122,9%	-152,4%	12,7%	43,5%	13,2%	30,3%	152,1%	10,3%
	мінімальне	43,3%	-236,3%	4,5%	18,4%	11,1%	7,3%	51,9%	5,2%
G-PM	максимальне	10,4%	3,0%	10,1%	19,1%	12,7%	10,7%	4,4%	6,8%
	середнє	6,0%	0,3%	5,9%	14,9%	9,3%	5,6%	2,2%	4,7%
	мінімальне	0,0%	-2,0%	4,1%	7,5%	4,8%	0,9%	0,5%	3,0%
G-SAP	максимальне	14,1%	3,4%	7,4%	13,5%	9,5%	8,0%	7,1%	7,4%
	середнє	6,8%	-0,5%	4,7%	11,4%	6,7%	4,8%	2,7%	4,8%
	мінімальне	0,3%	-3,9%	1,9%	2,1%	0,4%	1,7%	0,4%	1,5%
G-SPM	максимальне	11,4%	1,2%	6,4%	13,6%	6,4%	7,7%	4,5%	4,2%
	середнє	5,9%	0,3%	5,2%	11,1%	5,5%	5,6%	2,8%	3,2%
	мінімальне	2,8%	-1,0%	4,1%	8,4%	4,2%	4,1%	1,3%	2,3%
G-SAR	максимальне	8,4%	0,7%	6,3%	17,1%	9,0%	8,6%	3,9%	11,5%
	середнє	5,9%	-0,2%	4,8%	15,0%	8,4%	6,6%	2,8%	9,5%
	мінімальне	3,4%	-0,7%	3,7%	11,9%	6,6%	4,2%	1,9%	7,1%
G-SAV	максимальне	7,3%	1,0%	6,5%	18,2%	7,6%	10,6%	2,7%	6,2%
	середнє	5,1%	0,4%	5,1%	14,5%	5,6%	8,8%	1,6%	5,2%
	мінімальне	2,8%	-0,5%	4,0%	10,3%	2,6%	6,1%	0,7%	4,2%
G-DT	максимальне	7,1%	5,0%	9,5%	16,6%	11,1%	10,3%	4,0%	7,9%
	середнє	4,9%	1,9%	4,1%	14,1%	9,0%	5,1%	2,5%	5,3%
	мінімальне	2,9%	0,0%	1,1%	11,1%	5,7%	3,1%	1,0%	3,9%
G-SPP	максимальне	6,0%	0,9%	8,0%	13,1%	7,7%	6,9%	3,5%	7,9%
	середнє	4,5%	-0,3%	5,6%	10,9%	6,4%	4,5%	2,2%	4,6%
	мінімальне	0,3%	-1,8%	2,8%	3,5%	1,6%	-0,1%	1,0%	3,1%
G-SAM	максимальне	5,4%	3,0%	6,3%	11,3%	7,6%	5,6%	2,5%	4,2%
	середнє	3,5%	1,2%	4,8%	10,0%	6,1%	3,9%	1,4%	3,6%
	мінімальне	0,0%	-0,3%	4,1%	7,5%	4,8%	0,9%	0,5%	3,0%

Джерело. Складено на основі [429]

До переліку якісних показників таблиці 4.6 не включена рентабельність капіталу, яка демонструє ще більший розрив між показниками неякісної та проблемної групи та іншими групами банків та лише доповнює загальну картину розподілу значень показників.

За рівнем показника якості активів проблемні банки групи G-ARmin далеко відстоять від інших груп. Для групи G-AR характерною є концентрація високого рівня показника відношення резервів до активів:

максимальне значення його не перевищує окремих груп (значних цінних паперів, залежних від міжбанківських ресурсів), але мінімальний рівень є дуже високим (6,4%), значно вищим, ніж у будь-якій іншій групі. Усі банки неякісної групи характеризуються проблемними активами.

Класифікаційними структурними індикаторами для проблемних G-ARmin і G-AR банків можна вважати якісні показники: відношення резервів до активів, рентабельність активів та капіталу. Рівень процентних ставок для даних груп є також найвищим, але відповідні показники відіграють другорядну роль. Класифікаційну функцію вони виконують для групи підвищених ставок.

Група підвищених ставок має значний розбіг значень процентних показників, мінімальні значення яких можуть бути нижчими від багатьох інших груп. Паттерн групи підвищених ставок сформувався за сукупністю значень усіх процентних показників.

Екстремальний рівень значень структурних індикаторів, що одночасно спостерігається у банках проблемної та будь-якої іншої групи, слід відносити до властивостей останньої групи, оскільки проблемні банки є віддалені від інших за великим спектром показників. Так, висока частка адміністративних витрат, що впливає на формування групи роздрібних банків, набуває також підвищеного значення і у групі проблемних банків. Для групи роздрібних банків даний показник виступає однією важливою додатковою ознакою, тоді як для проблемних банків він є одним із цілого переліку екстремальних показників.

Показник адекватності капіталу, як зазначалося раніше, відіграє роль індикатора масштабності банків групи. Для великих банків рівень адекватності є меншим, ніж для малих. Високий рівень адекватності мають банки неякісної та групи підвищених непроцентних зобов'язань. Для останньої групи показник можна вважати додатковим класифікаційним з огляду на стійкий підвищений рівень показника. При цьому невеликі банки зосереджені також у багатьох інших групах.

Таким чином, із 20 структурних індикаторів, що приймають участь у формуванні СФГБ:

- три якісні виконують функції класифікаційних показників для проблемної і неякісної групи;
- вісім класифікаційних показників формують сім нецентральних структурно-функціональних груп;
- чотири процентних формують, у сукупності, групу підвищених ставок;
- п'ять останніх виконують допоміжні функції.

Розподіл значень показників залежно від їх класифікаційних характеристик наведений у таблиці 4.7.

Узагальнений рівень значень показників у системі розрахований за аналогією із показниками окремих груп, шляхом вибору максимального і мінімального значень із середніх показників кожної звітної дати.

Між числовими характеристиками структурно-функціональних груп та їх місцем на СФГБ-карті існує тісний зв'язок. Топологічний аналіз карти у динаміці надає важливу інформацію про структурні перетворення у банківській системі. Важливі якісні зміни пов'язані із переміщення груп на СФГБ-карті, яке спостерігалось у середині 2011 року.

Враховуючи знані структурно-функціональні відмінності груп, поряд з обов'язковими економічними нормативами, які контролюються у системі банківського нагляду за даними щоденної звітності, необхідно використовувати оціночні контрольні показники діяльності банків, які мають встановлюватися залежно від приналежності банку до СФГБ, ймовірності реалізації РНВ на рівні банківської системи в цілому та відповідної СФГБ.

В межах компаративного банківського нагляду оціночні контрольні показники виступають своєрідною системою координат, поточних обмежувальних стандартів, які ув'язані в єдину систему оцінювання фінансової стійкості банків. Вони дозволяють не лише кількісно оцінювати рівень відхилення поточних параметрів діяльності банку від встановлених

наглядними органами обмежень, але й виявляти причини такого відхилення та формувати адекватну інформаційну базу для застосування заходів раннього реагування на підвищені ризики. Перелік показників систематизовано за групами банків у табл. 4.8.

Таблиця 4.7 – Співвідношення між значеннями показників що формують структурно-функціональні групи та середніми значеннями структурних параметрів виокремлення СФГБ

Структурні індикатори	Ознаки показників	Відповідні структурно-функціональні групи	Значення у групі		Значення у системі	
			Мінімальне	Максимальне	Мінімальне	Максимальне
ROA	якісні	G-ARmin	-236,3%	-50,3%	-2,1%	0,8%
ROE	якісні	G-ARmin	-2255,0%	-621,2%	-17,9%	3,9%
AR	якісні	G-ARmin	43,3%	218,3%	4,0%	8,2%
VR	додаткові	G-ARmin	51,9%	237,5%	1,5%	4,2%
ROA	якісні	G-AR	-4,4%	1,5%	-2,1%	0,8%
ROE	якісні	G-AR	-44,1%	2,6%	-17,9%	3,9%
AR	якісні	G-AR	6,4%	11,1%	4,0%	8,2%
VR	додаткові	G-AR	2,8%	7,2%	1,5%	4,2%
SPM	класифікаційні	G-SPM	42,2%	56,8%	19,8%	23,4%
SPF	додаткові	G-SPM	9,5%	18,8%	33,2%	34,3%
SAM	класифікаційні	G-SAM	28,0%	71,8%	12,8%	17,1%
SAV	класифікаційні	G-SAV	22,5%	40,7%	8,1%	11,6%
SAC	додаткові	G-SAV	52,8%	72,2%	81,3%	83,9%
SAR	класифікаційні	G-SAR	51,3%	74,5%	23,4%	26,8%
DK	класифікаційні	G-SAR	4,5%	7,9%	1,8%	2,1%
VA	додаткові	G-SAR	7,1%	11,5%	4,2%	5,0%
SAP	класифікаційні	G-SAP	10,5%	63,0%	4,5%	5,0%
SPP	класифікаційні	G-SPP	28,7%	81,1%	93,6%	94,0%
CA	додаткові	G-SPP	30,7%	83,5%	22,4%	23,5%
SPF	додаткові	G-SPP	4,6%	20,0%	33,2%	34,3%
DT	класифікаційні	G-DT	2,1%	12,0%	0,5%	0,7%
PM	класифікаційні	G-PM	4,1%	10,1%	4,5%	5,1%
PD	класифікаційні	G-PM	7,5%	19,1%	11,9%	14,4%
PV	класифікаційні	G-PM	4,8%	12,7%	7,3%	8,4%
PS	класифікаційні	G-PM	0,9%	10,7%	4,6%	6,1%
SPP	додаткові	G-SPP	4,6%	20,0%	33,2%	34,3%

Джерело. Складено на основі [429]

Враховуючи важливість підтримання на задовільному рівні значень основних якісних показників ROA та AR, їх значення мають контролюватися

незалежно від приналежності банку тій чи іншій групі. Класифікаційні показники груп виділено в таблиці 4.8 у окремий стовпчик обов'язкових контрольних показників, що підлягають моніторингу залежно від приналежності банку до СФГБ.

Таблиця 4.8 – Система диференційованих оціночних контрольних показники діяльності банків як інструмент компаративного банківського нагляду

СФГБ	Обов'язкові контрольні показники для всіх банків		Контрольні показники, що залежать від ймовірності реалізації РНВ			
			Незначна ймовірність реалізації РНВ на рівні банківської системи		Підвищена ймовірність реалізації РНВ на рівні банківської системи	
	незалежно від приналежності банку до СФГБ	залежно від приналежності банку до СФГБ	Незначна ймовірність реалізації РНВ на рівні СФГБ	Підвищена ймовірність реалізації РНВ на рівні СФГБ	Незначна ймовірність реалізації РНВ на рівні СФГБ	Підвищена ймовірність реалізації РНВ на рівні СФГБ
G-S	ROA, AR					
G-SPM		SPM	CA	CA, SPF, VR,	CA, ROE, SPF, VR, PV, PM, PS	CA, ROE, SPF, VR, SAV, PV, PM, PS, PD
G-SAR		SAR, VA, DK	CA	CA, ROE, VR, PD, SPF	CA, ROE, SAV, VR, PD, SPF	CA, ROE, SAV, SPF, PM, PS, PD, VR
G-SAV		SAV	CA, ROE	CA, ROE, DK, DT, VR	CA, ROE, SPF, DK	CA, ROE, SPF, PD, DK, VR, DT
G-SPP		SP	CA, ROE	CA, ROE, DK	CA, ROE, DK	CA, ROE, DK, DT, VR
G-SAM		SAM	CA, ROE	CA, ROE	CA, ROE, SPM	CA, ROE, SPM, PD
G-SAP		SAP, DT	CA	CA, ROE,	CA, ROE, SPF	CA, ROE, SPF, VR
G-DT		DT	CA, ROE	CA, ROE, VR	CA, ROE, SPF	CA, ROE, VR, SPF
G-PM		PM, PS, PD, PV, DK	CA, ROE	CA, ROE, SPF	CA, ROE, SAV, SPF	ROE, CA, SAV, SPF, VR
G-AR		ROE, SPF, PM, PS, PD, PV, VR	CA	CA, DK, DT, VA	CA, DK, DT, VA	SAC, CA, DK, DT, VA

Примітка. Авторська розробка

Усі інші контрольні показники розподілено на групи залежно від ймовірності реалізації чинників РНВ на рівні банківської системи та окремих СФГБ.

Наглядові органи мають контролювати показники на щоденній основі, що надасть оперативну оцінку ефективності заходів, які вживаються банком для підтримання фінансової стійкості з оглядом на те, що у періоди суттєвих змін у розвитку банківської системи, які проявляються у зміні топології СФГБ-карти, виникає потреба у перегляді системи даних контрольних показників.

Загальна оцінка фінансової стійкості банку не обмежується показниками структурно-функціонального аналізу, що розраховуються за даними оприлюдненої фінансової звітності. Для вивчення фінансового стану та профілю ризиків банків в управлінні банком та банківському нагляді використовується розгалужена система показників, основу яких складають систематичні дані статистичної та фінансової звітності. Так, найбільший ризик будь-якого банку, кредитний, потребує оцінки концентрації кредитного портфелю, питомої ваги реструктуризованих кредитів, заборгованості за несплаченими процентами тощо. Для оцінки стану ліквідності необхідно вивчення розривів у строках залучених та розміщених ресурсів, структури балансу у розрізі валют та інших важливих характеристик.

За останні роки Національним банком України внесено ряд важливих змін і до структури оприлюдненої звітності банків, що орієнтовані на оцінку ризиків, які визначилися у період економічної кризи. Наприклад, структура основних статей активів і пасивів розглядається у розрізі валют. Дана інформація впливає на результат структурного оцінювання банківського ринку, але використання її в запропонованій моделі обмежено недавнім впровадженням, неможливістю співставлення із базами даних попередніх років. Також не можуть бути враховані окремі нові підходи до відображення складових балансу за міжнародними стандартами звітності.

Подальший розвиток методики структурно-функціонального аналізу в системі банківського нагляду пов'язаний із розширенням переліку структурних індикаторів за межі оприлюдненої звітності банків, зближенням

підходів першого і другого етапів аналізу фінансової стійкості банків. Розвиток запропонованого методичного апарату оцінки структурно-функціональних характеристик та ризиків банку, у тому числі ризику незбалансованих відхилень, забезпечує формування інструментарію компаративного банківського нагляду.

4.4 Дослідження особливостей ризиків банків різних структурно-функціональних груп з використанням контрольних показників

Аналіз динаміки значень контрольних показників слід розпочати із найбільш збалансованих банків, що належать групі G-S. Слід зазначити, що стабільну підтримку збалансованих показників під впливом зовнішніх негативних чинників легше забезпечити невеликим банкам, які не мають розгалужених клієнтських мереж та складних програм із високими концентраціями ризиків. Із 197 банків вітчизняної системи протягом усього періоду досліджень лише 5 банків із активами 1% від системних незмінно перебували у центральній групі. З них 2 належать третій масштабній групі, 2 – четвертій, найменшій за розмірами. До групи G-S належить також велика кількість банків, які на короткий період отримували деякі структурно-функціональні ознаки інших СФГБ, але поверталися до збалансованого розвитку і перебували у складі групи протягом найбільш тривалого періоду.

Перелік окремих контрольних показників банків центральної групи наданий у таблиці 4.9. Показники банків центральної групи близькі до середніх значень в системі. Під впливом кризи значення якісних показників не відчувало суттєвих змін. Дані невеликі банки змогли обійти окремі негативні процеси, що значно відобразилися на великих банках або таких, що мали недостатньо стійкий фінансовий стан напередодні кризи. Для дослідження фінансової стійкості цих банків потрібний адекватний інструментарій, оскільки в діяльності кожного з них присутні ризики, що не

дозволяють розглядати їх структурно-функціональні характеристики як ідеальні моделі.

Таблиця 4.9 – Значення контрольних показників банків, що тривалий час перебувають у групі G-S

№	Назва банку	Показники на 01.01.08				Показники на 01.01.13			
		ROA	резерви/активи	адекватність капіталу	частка високоліквідних активів	ROA	резерви/активи	адекватність капіталу	частка високоліквідних активів
1	ПАТ «МЕГАБАНК»	0,2%	1,5%	16,0%	7,6%	0,0%	4,7%	13,6%	12,1%
2	ПАТ «УКРІНБАНК»	0,6%	3,8%	27,9%	4,4%	0,2%	4,1%	11,5%	7,8%
3	ПАТ АКБ «ЛЬВІВ»	0,9%	0,9%	25,2%	5,7%	0,2%	10,4%	15,1%	5,8%
4	ПАТ «МОРСЬКИЙ»	0,6%	2,4%	26,0%	7,4%	0,0%	2,7%	19,2%	14,9%
5	АТ «ПОЛІКОМБАНК»	0,1%	7,8%	30,7%	3,6%	0,0%	7,7%	28,2%	7,1%

Джерело. Складено на основі [429]

Співвідношення показників банків центральної групи мають власні особливості, пов'язані із специфікою операцій, клієнтської бази, стратегії розвитку тощо, але в цілому свідчать про їх власний збалансований фінансовий стан та можуть в окремих випадках виступати своєрідним орієнтиром для оцінки відхилень інших структурно-функціональних груп.

Дослідження потоків банків, що перебували на межі втрати фінансової стійкості та відновили діяльність показало важливість постійної підтримки структурної рівноваги активів і пасивів, доходів і витрат. Навіть при своєчасному реагуванні наступне утримання рівноваги не досягається автоматично, часто спостерігаються деякі «автоколивання» значень показників, що спрямовують банк за попередніми траєкторіями.

Далі розглядається особливий ефект «поглинаючого стану» окремих структурно-функціональних груп із підвищеним ризиком незбалансованих відхилень та ускладненням переходу до інших груп. До таких груп належать роздрібні банки групи G-SAR, залежні від міжбанківських ресурсів G-SPM та підвищеної частки цінних паперів G-SAP.

Останнім часом кількість банків із великою часткою цінних паперів в активах зростає, що свідчить про підвищені ризики групи, у першу чергу, зростання рівня РНВ. Перехід до цієї групи є більш легким у зв'язку із насиченим ринком пропозиції цінних паперів, але специфіка дисбалансу розподілу активів і пасивів утворює специфічні обмеження для розвитку таких банків, що мають місце при підвищених структурних ризиках.

Певна частина банків усіх визначених груп має низькі рейтинги у зв'язку із неякісними активами, збитковим фінансовим результатом, але при цьому не здійснює звичайного для інших груп переходу до кута проблемних банків. Підвищені ризики, пов'язані із структурними відмінностями банків, підсилюються загальним нестійким фінансовим станом, що викликає поступове погіршення банків у межах групи. Оскільки банки із низькими рейтингами не мають можливості подолати специфічних профілів ризиків і не покидають групи, загальні фінансові характеристики її також поступово погіршуються. Спеціалізовані активи або зобов'язання даних груп досягають деякої критичної концентрації і не можуть бути відкоригованими без значних витрат та організаційних заходів.

Попередній аналіз потоків показав, що групи роздрібних та залежних від міжбанківських ресурсів банків є достатньо стійкими за складом. У таблиці 4.10 наведено окремі показники роздрібних банків, підібрані із річним інтервалом протягом періоду досліджень. Разом із якісними показниками розглядається динаміка тих структурних характеристик, що саме і формують групу: частки споживчих кредитів у портфелі, комісійних доходів в структурі загальних доходів та адміністративних витрат у загальних витратах.

Для кожного звітного періоду вибрано перелік банків, що належать до групи роздрібних та представлено значення структурних індикаторів цих банків. Як свідчать дані таблиці 4.10, протягом останніх років спостерігається як загальне погіршення значень показників, так і

поглиблення їх структурної специфіки, збільшення РНВ який визначає рівень фінансової стійкості бвнків.

Таблиця 4.10 – Динаміка основних показників для банків групи G- SAR протягом 2008-2012 р.р.

Звітна дата	Значення контрольних показників				
	ROA	AR	SAR	DK	VA
01.07.2008	-57,00%	1,90%	68,60%	0,59%	46,93%
	-0,50%	6,40%	98,50%	4,63%	7,21%
	1,20%	5,50%	89,00%	12,03%	14,88%
	1,00%	3,30%	61,30%	7,37%	8,62%
	1,10%	3,20%	81,90%	2,42%	5,71%
01.07.2009	0,80%	2,50%	20,90%	4,31%	4,92%
	-0,1%	7,4%	98,8%	5,7%	0,08
	0,7%	6,7%	87,0%	11,5%	0,16
	0,6%	4,8%	80,5%	2,7%	6,3%
01.07.2010	1,0%	4,4%	52,0%	7,7%	8,0%
	-21,80%	20,40%	86,00%	10,55%	40,64%
	0,50%	8,50%	89,40%	8,80%	10,93%
	-0,10%	6,30%	70,20%	2,40%	7,83%
01.07.2011	0,80%	4,30%	49,10%	7,76%	8,36%
	-18,00%	6,50%	89,10%	6,49%	43,28%
	0,00%	9,10%	78,90%	2,13%	10,50%
	-1,00%	8,00%	88,10%	8,38%	10,17%
01.07.2012	1,00%	4,10%	30,80%	7,92%	7,87%
	-3,00%	13,70%	78,80%	1,46%	25,26%
	-2,00%	10,00%	91,80%	11,21%	17,82%
	0,00%	8,20%	75,70%	2,36%	9,29%
	1,00%	5,00%	50,70%	7,47%	8,43%

Джерело. Складено на основі [429]

За даними таблиці 4.10 можна спостерігати особливості формування карт і деякі крайові відхилення у значеннях показників. Значна зміна рівня показників пов'язана із особливостями розподілу банків у певні періоди і з часом згладжується у загальній динаміці.

Одноразове погіршення якості і посилення структурних дисбалансів банків підвищених структурних ризиків може створити критичну ситуацію, що потребує посиленого контролю з боку банківського нагляду. Тому доповнення економічних нормативів додатковими контрольними показниками особливо важливе для банків із структурно-функціональних

груп з підвищеним РНВ, що мають обмежені можливості гнучкої адаптації показників. Необхідність посиленого нагляду викликається стійким перебуванням банку у відповідних СФГБ, переходом до зон підвищеного ризику.

Суттєві ускладнення для зміни структури спостерігається і для банків, що залежать від дешевих міжбанківських ресурсів. Перехід до режиму підвищення витрат за залученими коштами безпосередньо впливає на прибутковість, що створює проблеми для фінансової стійкості, особливо в умовах загального погіршення якості активів.

Як свідчать дані таблиці 4.11, показники групи банків, залежних від міжбанківського ринку, також мають тенденцію до погіршення. Структурні дисбаланси групи щодо підвищеної частки міжбанківських кредитів у зобов'язаннях та низької вартості ресурсів, не змінюються протягом періоду досліджень.

Таблиця 4.11 – Динаміка основних показників групи G-SPM банків залежних від міжбанківських ресурсів протягом 2008-2012 років

Звітна дата	Значення показників					
	ROA	AR	SPM	PV	PS	VR
01.07.2008	1,20%	4,50%	43,97%	5,10%	4,53%	2,10%
	-0,10%	2,00%	84,59%	2,60%	3,01%	1,00%
	1,50%	1,70%	40,87%	4,56%	3,72%	0,80%
	0,90%	2,90%	39,58%	6,08%	4,69%	1,30%
01.07.2009	0,6%	3,8%	70,4%	3,81%	3,6%	1,3%
	0,7%	3,5%	49,5%	5,77%	5,3%	0,022
	1,4%	2,3%	46,9%	4,86%	3,9%	0,014
01.07.2010	0,10%	6,00%	52,92%	5,89%	6,30%	3,10%
	0,70%	4,00%	54,79%	5,52%	4,90%	2,50%
01.07.2011	0,00%	5,90%	60,18%	5,81%	5,70%	0,03
	0,00%	5,00%	60,49%	4,81%	5,10%	0,02
	-1,00%	8,90%	49,55%	5,98%	7,00%	0,04
01.07.2012	0,00%	8,60%	47,03%	6,37%	5,90%	4,00%
	-1,00%	11,20%	53,98%	5,74%	7,60%	4,00%

Джерело. Складено на основі [429]

Зростання кредитних ризиків призвело до збільшення відрахувань до резервів, що, у свою чергу, негативно вплинули на фінансовий результат.

Навіть підвищення рівня чистого процентного спреду не забезпечило прибуткової роботи банків даної групи. У даному випадку спостерігається негативний вплив на групу самих нестійких банків, замкнених в межах специфічних профілів ризиків.

Аналіз потоків траєкторій свідчить про стабільний склад групи банків, залежних від міжбанківських ресурсів, хоча іноді мають місце випадки зміни ключових ознак, пов'язаних із спеціалізацією активів даних банків. Такий перехід відбувається у межах спеціалізованих груп – до групи банків з високою часткою споживчих кредитів або портфелів цінних паперів. Банки пов'язаних груп не втрачають підвищений ризик спеціалізації.

У таблиці 4.12 наведено окремі показники банків із значними обсягами цінних паперів, що формувалися протягом періоду досліджень. Якісні показники групи мають очевидну тенденцію до погіршення, що свідчить про підвищені ризики банків.

Таблиця 4.12 - Динаміка основних показників банків групи G-SAP зі значними портфелями цінних паперів протягом 2009-2012 р.р.

Звітна дата	Значення показників				
	ROA	AR	SAC	SAP	DT
01.07.2009	0,7%	3,4%	74,9%	11,2%	0,6%
01.07.2010	1,30%	6,50%	59,90%	20,60%	1,67%
	-1,10%	0,60%	33,10%	61,00%	0,53%
01.07.2011	0,00%	6,50%	74,50%	14,60%	0,60%
	4,00%	5,70%	52,00%	34,70%	2,13%
01.07.2012	-15,00%	15,20%	32,40%	69,40%	0,21%
	-6,00%	11,00%	44,20%	48,40%	0,33%
	0,00%	14,90%	78,30%	16,90%	0,56%

Джерело. Складено на основі [429]

Для порівняння із попередніми банками підвищеного рівня РНВ слід розглянути особливості нагляду за банками, які за багатьма ознаками наближаються до кредитних спілок: мають невеликі розміри, нестійкі

траєкторії і змінюють місце положення в межах структурно-функціональних груп та часто характеризуються ціновими параметрами послуг, відмінними від ринкових. До специфічних груп нестійких структурних характеристик належать банки з підвищеними високоліквідними активами, непроцентними зобов'язаннями, розміщеними міжбанківськими кредитами або торгівельними доходами. На СФГБ-картах відповідні групи, як правило, відокремлені від інших банків. Сукупність структурно-функціональних груп, пов'язаних із визначеними особливими умовами діяльності банків можна назвати групами нестійких структурних характеристик.

Якісні показники банків даних груп протягом періоду досліджень мали значний розбіг значень, але, як правило, не наближалися до рівня проблемних. Збиткові фінансові результати спостерігалися лише у кутових кластерах новостворених банків, що поєднувалося із безпроблемними активами. Рівень резервів під кредитні ризики для всіх банків групи коливався біля середнього показника системи.

Висока мінливість траєкторій банків нестійких структурних характеристик пов'язана із невеликим розміром їх активів, показники яких реагують на проведення будь-яких значних операцій. Для таких банків виконання економічних нормативів та контрольних обмежень банківського нагляду легко штучно досягається за допомогою відповідних компенсаторних операцій, які впливають на структуру балансу, особливо у звітні дати. Режим нагляду за банками нестійких структурних характеристик має враховувати особливості їх профілів ризиків.

Профіль ризиків даних невеликих банків відрізняється від більшості учасників банківського ринку. Як правило, такі банки вирішують задачі обслуговування окремих промислово-фінансових груп, пов'язаних із їх акціонерами. Додатково до цих основних функцій, банки, у тій чи іншій ступені, розвивають операції з обслуговування широкого кола клієнтів, але спектр операцій часто є незначним. Тому серед цих банків важливо виділити

такі, що фактично працюють на відокремленому ринку із обмеженим спектром послуг, які наближається до небанківських фінансових установ.

В процесі банківського нагляду важливою є оцінка економічної і соціальної функції, яку виконує банк у вітчизняній системі. Державна підтримка та сприяння розвитку повинні залежати від участі банку у вирішенні пріоритетних програм країни. Залежно від особливостей стратегії банків повинні змінюватися й вимоги до ліцензування їх операцій, у тому числі із залучення вкладів фізичних осіб.

Пріоритети банківського нагляду повинні спрямовуватися на соціально важливі об'єкти, а саме, банки із значними обсягами вкладів та кредитів домогосподарствами, а також за напрямками пріоритетних сфер економіки. Для банків, що незначно агреговані у процеси, пов'язані із державними пріоритетами, важливим є контроль дотримання банківського законодавства, вимог у сфері запобігання легалізації доходів, добутих злочинним шляхом, податкової дисципліни тощо. Втрата фінансової стійкості цими банками не значно вплине на загальний стан системи. Якщо кредиторами та вкладниками їх виступає обмежене коло клієнтів, то й наслідки ліквідації таких банків не викликають значних економічних та соціальних наслідків.

Ступень входження у загальні умови ринку, узгодженості між індивідуальними цілями акціонерів та загальною задачею розвитку банківської системи може бути оцінена за допомогою аналізу місця таких банків на СФГБ-карті.

Ресурсна база кептивних банків, як правило, не є розвинутою і спрямованою на залучення широкого кола клієнтів. Активи цих банків також тісно пов'язані із бізнесом акціонерів. Як наслідок, процентна політика цих банків також часто відрізняється від середньої ринкової. Для аналізу стану ліквідності даних банків необхідне поглиблене вивчення складових активів і пасивів, відповідності залишків на рахунках економічній сутності операцій та врахування сальдових значень зустрічних розрахунків при контролі нормативів. Для таких банків залишки високоліквідних активів фактично

можуть бути зв'язаними із окремими пасивами балансу, що свідчить про нездатність їх підтримувати ліквідність у разі відтоку коштів із банку. Серед неліквідних складових можуть бути як залишки на прямих кореспондентських рахунках, короткострокова дебіторська заборгованість за рахунками клієнтів, так і готівкові кошти.

Відмінності природи фінансових показників банків із нестійкими структурними характеристиками свідчить про доцільність встановлення для них особливого порядку контролю за фінансовим станом з боку банківського нагляду з огляду на встановлений рівень запозичень на небанківському та міжбанківському ринку, що розраховується у відсотках до власного капіталу і гарантує покриття зобов'язань власними коштами у разі ліквідації банку.

На рис. 4.5 наведено співвідношення процентних ставок різних груп банків на шкалі «вартість ресурсів – доходність активів» за даними фінансової звітності 2012 року. Показники кожної групи представлені окремою точкою у просторі, координати якого – значення процентних ставок залучених та розміщених ресурсів.

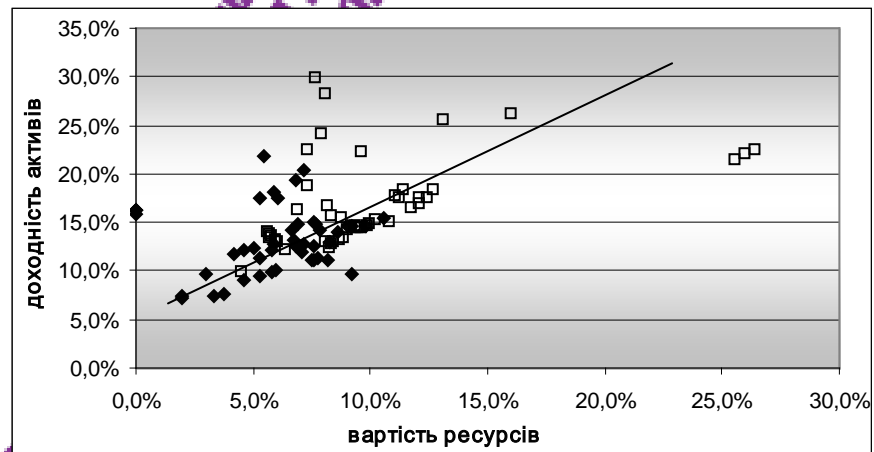

Рисунок 4.5 - Характеристика середніх процентних ставок за активами і пасивами для СФГБ із підвищеним рівнем РНВ (світлі точки) та контрольованим РНВ (темні точки) у 2012 році

Джерело. Складено на основі [429]

Групи банків з контрольованим рівнем РНВ (зони помірному ризику) позначені на графіку темними ромбами, які згруповані ближче до початку координат, інших груп із підвищеним ризиком – квадратами із світлим центром. Співвідношення процентних ставок активів і пасивів усіх груп зосереджено біля деякої гіпотетичної прямої, кут нахилу якої характеризує рівень чистого процентного спреду у банківській системі. Середні процентні ставки банків зони помірному ризику є меншими на 1,5% як за активами, так і за зобов'язаннями.

До порівняльного аналізу не включені банки структурно-функціональних груп, процентні ставки яких суттєво перевищують середній рівень. Найвищий рівень доходності активів демонструють роздрібні банки, що віддалені на графіку від початку координат, як зліва так і справа від гіпотетичної прямої. Ці банки мають підвищений рівень чистого процентного спреду при використанні дешевих ресурсів.

Особливий занижений рівень процентних ставок банків нестійких структурних характеристик підтверджує їх функціональну відмінність та необхідність розробки відповідних методичних підходів для контролю фінансової стійкості. Як свідчить статистика останніх років, поштовхом до втрати фінансової стійкості цих банків стають причини, які не відображуються у балансових показниках, а залежать від фінансового стану власників банку. Процес втрати фінансової стійкості таких банків може проходити досить швидко, що підвищує вимоги до нагляду на консолідованій основі – дослідження фінансового стану акціонерів-власників істотної участі банків.

Таким чином, для кожної структурно-функціональної групи банків потрібні спеціальні алгоритми оцінки фінансового стану, які поєднують загальний системний огляд різних аспектів діяльності із індивідуальною характеристикою профілю ризику через порівняння значень показників конкретного банку із показниками відповідного кластеру. Диференціація підходу до режиму банківського нагляду дозволить спрямувати увагу на

сфери банківських операцій з підвищеним ризиком. Саме у ці сфери повинна бути спрямована державна підтримка у вигляді кредитів рефінансування та різноманітних програм підтримки розвитку.

Розглянуті тенденції погіршення фінансового стану структурно-функціональних груп банків свідчать про необхідність впровадження відповідного контролю та застосування заходів посиленого нагляду. Завдання банківського нагляду полягає у своєчасному виявленні ризиків, оперативному вивченні структурного розподілу банківського ринку та ранньому реагуванні на протидію поширення найбільших проблем.

Системне використання методики аналізу фінансової стійкості банків за допомогою методів нейронних мереж здатне забезпечити необхідний рівень ідентифікації ризиків окремого банку, схилені за показниками структурно-функціональних груп та усієї банківської системи. Послідовний аналіз СФГБ-карт формалізує підходи до вимірювання ризиків системи та специфічних профілів ризиків окремих груп та банків. Для сфер підвищених ризиків можливий аналіз динаміки показників та впровадження спеціальних обмежень, спрямованих на запобігання подальшій втраті фінансової стійкості.

Застосування методики оперативного контролю та раннього реагування на запобігання погіршенню фінансового стану банків забезпечить необхідний якісно новий рівень нагляду з урахуванням особливостей профілів ризиків банків.

В межах компаративного банківського нагляду контрольні показники виступають своєрідною системою координат, поточних обмежувальних стандартів, які ув'язані в єдину систему оцінювання фінансової стійкості банків. Вони дозволяють не лише кількісно оцінювати рівень відхилення поточних параметрів діяльності банку від встановлених наглядовими органами обмежень, але й виявляти причини такого відхилення та формувати адекватну інформаційну базу для застосування заходів раннього реагування на підвищені ризики.

Наглядіві органи мають контролювати контрольні показники на щоденній основі, що надасть оперативну оцінку ефективності заходів, які вживаються банком для підтримання фінансової стійкості.

Висновки до розділу 4

1. Вдосконалення інструментарію компаративного банківського нагляду пов'язано із систематизацією наглядових режимів та встановленням зв'язку між приналежністю банку деякій СФГБ та рекомендованими заходами впливу з метою усунення порушень у діяльності банків. Окремі наглядіві заходи не залежать від специфіки банків або їх груп при виявлених порушеннях законодавства (штрафи, відсторонення посадових осіб, заборона власнику використовувати право голосу, отримувати дивіденди тощо), тоді як ряд заходів, спрямованих на відновлення збалансованого розвитку банків необхідно визначати залежно від рівня РНВ досліджуваної групи банків.

2. Заходи впливу, які в межах компаративного банківського нагляду, спрямовується на запобігання подальшого погіршення фінансового стану, обмеження ризикових операцій, направлення ресурсів банків на відновлення збалансованого розвитку мають визначатися залежно від структурно-функціональної специфіки банку, тобто визначаються СФГБ, до якої він належить та встановлюються залежно від рівня РНВ досліджуваної групи банків. Застосування регуляторних заходів щодо обмеження одних операцій та сприяння розвитку інших визначає зміну траєкторії банку на СФГБ-карті та дозволяє прогнозувати перспективні зміни щодо диспозиції як окремих банків, так і відповідних СФГБ. Моделювання можливих наслідків застосування наглядових дій дозволяє формувати і оцінювати різні сценарії відновлення фінансової стійкості банків та проводити аналіз чутливості банку до регуляторного впливу, виявляти критичне співвідношення окремих структурних параметрів діяльності банку, як передумови для його переходу в іншу СФГБ.

3. Застосування регуляторних заходів щодо обмеження одних операцій та сприяння розвитку інших визначає зміну траєкторії банку на СФГБ-карті та дозволяє прогнозувати перспективні зміни щодо диспозиції як окремих банків, так і відповідних СФГБ. Моделювання можливих наслідків застосування наглядових дій дозволяє формувати і оцінювати різні сценарії відновлення фінансової стійкості банків та проводити аналіз чутливості банку до регуляторного впливу, виявляти критичне співвідношення окремих структурних параметрів діяльності банку, як передумови для його переходу в іншу СФГБ. Кожна група потребує адекватних методів контролю, що спрямовуються саме на сфери підвищених ризиків.

4. Основні обмеження фінансових показників вітчизняних банків встановлені системою економічних нормативів, яка не є достатньо чутливою для відображення змін фінансової стійкості банків у різні періоди економічного розвитку. Загальні для банків з різним профілем ризику обмеження не забезпечили своєчасного реагування на суттєві перетворення ресурсної бази у період кризи ліквідності, не враховують важливих аспектів кредитних ризиків, недостатньо обмежують інвестиційний ризик для банків, зорієнтованих на роботу з цінними паперами. При визначенні розміру регулятивного капіталу не враховується специфіка профілю ризиків, можливі втрати та необхідні резерви для його покриття. Кризовий період продемонстрував випадки, коли деякі з банків не порушували значень економічних нормативів до самого початку процедури ліквідації.

5. Використання середнього значення нормативів капіталу надто узагальнює інформацію про його виконання банками різних структурно-функціональних груп. Рівень адекватності, як правило є вищим для малих банків, обмежених у розвитку активів. Нормативи банків із високою часткою проблемних активів та збитковим фінансовим результатом, наближаються до граничних.

6. При оцінці стану ліквідності системи важливо враховувати абсолютні значення показників, що приймають участь у розрахунках

нормативів та реальні пропорції співвідношення активів і пасивів. Часто надлишкова ліквідність спостерігається у малих банках із обмеженим колом клієнтів та вузьким спектром операцій. У деякі періоди скорочення класичних кредитних операцій банки активно розвивають короткострокові продукти, орієнтовані на торгівельні доходи від продажу іноземної або готівкової валюти. В балансах таких банків зростає частка високоліквідних активів, що формально підвищує значення економічних нормативів. Фактичний стан ліквідності може бути доволі ризиковим, зважаючи на структурні характеристики зобов'язань банку. Для більш детального визначення рівня ризику ліквідності необхідний аналіз геп-розривів між активами і пасивами за строками використання.

7. Фактичне дотримання нормативів кредитування інсайдерів не завжди коректно відображає реальний розмір активних операцій із пов'язаними особами. Незважаючи на досить деталізоване визначення кола інсайдерів, контроль за дотриманням даних норм значно ускладнюється в умовах непрозорого ринкового середовища, неповного розкриття акціонерами інформації про структуру і зв'язки бізнес-груп. У період фінансово-економічної кризи спостерігалися непоодинокі випадки виводу коштів з банків саме через кредити та інші активи пов'язаних осіб, які до початку різкого погіршення фінансового стану не виявлялися за рівнем нормативів кредитування інсайдерів.

8. Для групи банків з нестійкими значеннями економічних нормативів необхідний додатковий аналіз операцій з використанням відповідних показників, дослідження причин недостатньої фінансової стійкості. Таким чином, процедура контролю економічних нормативів має не лише оцінювати кількісний рівень відхилення від обмежень, але й одночасно забезпечувати якісний аналіз ризиків та раннє реагування у сферах підвищеної ризиковості. Недостатня чутливість системи економічних нормативів, єдиних для всіх банків, потребує впровадження диференційованих оцінок фінансової стійкості, сукупних ризиків та достатності капіталу з використанням підходів

структурно-функціональних груп. В рамках диференційованого банківського нагляду стає можливим вдосконалення оцінки фінансової стійкості кожного банку з огляду на його належність групі.

9. Узагальнення інструментарію компаративного банківського нагляду дозволило обґрунтувати, що поряд з обов'язковими економічними нормативами необхідно використовувати оціночні контрольні показники діяльності банків, які автор пропонує встановлювати залежно від приналежності банку до СФГБ, ймовірності реалізації РНВ на рівні банківської системи в цілому та відповідної СФГБ. В межах компаративного банківського нагляду контрольні показники виступають своєю системою координат, поточних обмежувальних стандартів, які ув'язані в єдину систему оцінювання фінансової стійкості банків. Вони дозволяють не лише кількісно оцінювати рівень відхилення поточних параметрів діяльності банку від встановлених наглядовими органами обмежень, але й виявляти причини такого відхилення та формувати адекватну інформаційну базу для застосування заходів раннього реагування на підвищені ризики. Наглядові органи мають контролювати контрольні показники на щоденній основі, що надасть оперативну оцінку ефективності заходів, які вживаються банком для підтримання ФС. Автором доведено, що в періоди критичних трансформацій у розвитку банківської системи, які проявляються у зміні топології СФГБ-карти, виникає потреба у перегляді системи контрольних показників.

Основні результати дослідження, викладені в четвертому розділі, опубліковано автором у працях [139, 140, 152, 153, 157, 158, 163, 164, 165, 166].

РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК СПЕЦИФІКОВАНОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

5.1 Впровадження алгоритму диференціації наглядових режимів в систему специфікованого банківського нагляду

З метою стандартизації процедур безвиїзного банківського нагляду пропонується розробка так званої структурної моделі банку, що систематизує основні результати аналізу динаміки фінансових показників та структурних індикаторів - показників його місця у банківській системі. Структурна модель розробляється на підставі формалізації висновків аналізу СФГБ-карт в уніфікованому вигляді, накопичення і порівняння результатів. В основу моделювання покладено аналіз траєкторії банку на СФГБ-карті, інтерпретація причин зміни груп, положення банку, порівняння із сусідніми банками та підсумкове формування висновку про фінансову стійкість банку та рівень РНВ.

Згідно з міжнародними принципами пруденційного нагляду, дистанційний аналіз в ефективній системі банківського нагляду повинен будуватися на вивченні даних фінансової звітності, аналізі з урахуванням ризику і вирішувати наступні задачі:

- моніторинг фінансового стану банків і банківської системи;
- раннє виявлення проблем в діяльності банків;
- консолідований нагляд за діяльністю банківських груп і холдингів;
- контроль за достовірністю звітності і, при необхідності, коригування окремих показників діяльності банків [6, 29, 34, 35, 75, 110, 177, 192, 206, 214, 223, 231, 236, 278, 309, 324, 338, 356, 360, 365, 387, 394, 588].

Ризик-орієнтована модель дистанційного нагляду має ґрунтуватися на підходах, яка дозволяє виокремити в діяльності банків зони з підвищеним рівнем ризику та концентрацію банківського нагляду саме на цих зонах. В

межах такого ризик-орієнтованого нагляду можна виділяти слабкі банки та здійснювати нагляд за ними в найбільш інтенсивному режимі. Основним завданням є не лише із визначення банків, що потребують посиленого нагляду, а й групуванням їх за близькими характеристиками профілю ризиків, що потребують відповідних, налаштованих на ризики підходів до аналізу фінансового стану кожної групи.

Методичні підходи до безвиїзного моніторингу діяльності банків систематично оновлюються Національним банком та адаптуються залежно від особливостей розвитку банківських операцій, трансформації зовнішніх та внутрішніх умов діяльності системи, зміни профілю ризиків.

З урахуванням статистичних звітів про операції та групи показників банків банківським наглядом здійснюється формування комплексного інструментарію проведення аналізу фінансового стану, своєчасного виявлення ризиків у діяльності банків, запобігання втраті капіталу, активів, забезпечення захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банку. Шляхом аналізу звітності в оперативному режимі забезпечується нагляд за дотриманням банками законодавства України та нормативно-правових актів Національного банку.

Періодичне складання звітів безвиїзного нагляду, що готуються між фазами виїзного інспектування, забезпечує безперервність процесу нагляду за діяльністю банків. При цьому першочерговою задачею дистанційного нагляду є підвищення ефективності контролю, своєчасне реагування та підтримка стабільності банківської системи, розвиток наглядових підходів, що базуються на оцінці ризиків, дослідження фінансової стійкості банків на основі збалансованого поєднання оцінок рівня дотримання ними пруденційних норм, з оцінками рівня прийнятих банком ризиків і якості управління цими ризиками [20, 40, 77, 98, 108, 124, 129, 130, 135, 227, 278, 356, 365, 385, 394, 404, 405, 511].

Результати аналізу використовуються під час визначення режиму нагляду за діяльністю банків, прийняття рішень про доцільність здійснення

інспекційних перевірок, визначення їх тематики, а також характеру заходів впливу, що застосовуються до банків за поданням структурних підрозділів центрального апарату та територіальних управлінь Національного банку.

Залежно від фінансового стану конкретного банку органами банківського нагляду приймається рішення щодо режиму нагляду (звичайний або посилений) та відповідної періодичності складання спеціальних звітів про фінансовий стан банку. Звіти складаються кураторами банків – фахівцями безвиїзного нагляду, які на постійній основі відслідковують динаміку показників, здійснюють листування з банками з поточних питань діяльності, контролюють виконання ними заходів впливу.

Звіт про фінансовий стан систематизує інформацію статистичної звітності та іншу інформацію про діяльність банку і формує оцінку про поточну діяльність банку, для підготовки пропозицій щодо подальшої стратегії нагляду.

Для проблемних банків, що перебувають у режимі посиленого нагляду, звіт складається щомісячно, для банків загального режиму – щоквартально. У випадках необхідності контролю програм фінансового оздоровлення передбачена щодекадна система аналізу та формування звітності про діяльність проблемних банків.

В умовах кризи, згідно з нормативними вимогами, звіти про діяльність окремих банків формувалися за результатами аналізу інформації на щоденній основі до часу стабілізації фінансового стану. Такий посилений режим застосовувався Національним банком у разі наявності одного або декількох наступних чинників:

- наявності невиконаних в строк, з вини банку, платіжних документів клієнтів банку або простроченої заборгованості перед Національним банком;
- необхідності додаткової капіталізації, невиконання розроблених заходів щодо збільшення капіталу, які затверджені згідно з письмовою угодою з Національним банком або програмою фінансового оздоровлення;

– порушення вимог Національного банку, зокрема щодо виконання економічних нормативів, формування обов'язкових резервів у Національному банку та резервів під активні операції;

– наявності додаткової інформації, що може негативно вплинути на репутацію банку [278].

Фахівці безвиїзного нагляду, що здійснюють кураторство та проводять узагальнення інформації про фінансовий стан банку, постійно підтримують зв'язок з ним, накопичують різноманітну інформацію з метою формування думки про поточні тенденції та перспективи розвитку, аналізують дані, отримані з різних джерел, у тому числі на постійній основі, здійснюють аналіз форм фінансової і статистичної звітності банку, запитів у банку додаткової інформації щодо окремих статей балансу та форм звітності, звітів зовнішніх аудиторів, інформації, отриманої в ході спілкування з уповноваженими особами банку та керівництвом банку, даних внутрішньої управлінської звітності.

Відповідно до методичних підходів Національного банку, при формуванні звіту про фінансовий стан необхідне критичне порівняння інформації, отриманої зі звітності та результатів спілкування з уповноваженими особами банку з даними альтернативних джерел: результатами інспектування, звітами аудиторів, можливими зверненнями клієнтів, повідомленнями засобів масової інформації тощо. Особлива увага приділяється наявності розбіжностей у даних, що аналізуються, з метою з'ясування причини їх виникнення та врахування даних випадків під час формування висновку.

Увага банківського нагляду має зосереджуватися на окремих сферах підвищених ризиків у діяльності банків.

Повний звіт про фінансовий стан банку складається з наступних частин:

– аналіз фінансового стану банку;

- визначення основних фінансових показників (абсолютне значення, частку у відповідній структурі активів, зобов'язань, капіталу, доходів та витрат), їх динаміку та тенденції у діяльності банку;
- порівняння показників з аналогічними показниками банків порівняльної групи;
- визначення показників, значення яких не відповідають рекомендованим нормативним або граничним значенням, установленим нормативно-правовими актами Національного банку;
- стислий коментар щодо кожної таблиці звіту, виключаючи можливість двозначних висновків;
- причини негативних тенденцій (потенційних проблем) у діяльності банку в разі їх наявності;
- звіт про проведену з банком роботу та її результати;
- висновки про загальний фінансовий стан банку, основні ризики, притаманні його діяльності, та конкретні пропозиції щодо подальшої стратегії нагляду за банком та/або рекомендації банку, які надавалися службою банківського нагляду Національного банку [278].

Остаточні висновки щодо рівня ризику операцій, які проводяться конкретним банком, потребують поглибленого аналізу таких операцій, з'ясування у банку більш детальної інформації та прийняття рішення про необхідність втручання.

Слід підкреслити, що при оцінці рівня і динаміки економічних показників порівняльний аналіз проводиться в межах масштабних груп, що визначаються Національним банком за розміром активів або в межах банків окремих регіонів. Обидва методи не є достатньо коректними, оскільки специфіка ризиків визначається через співвідношення обсягів операцій, структуру активів і пасивів. Для формування відповідного підходу потрібний перехід до аналізу однорідних структурно-функціональних груп.

У разі зміни стратегічних партнерів банку або введення нових банківських продуктів, необхідна оцінка спроможності і готовності банку

визнавати свої ризики від здійснення цих операцій, їх вимірювання, вміння хеджувати або мінімізувати та здійснювати постійний моніторинг. Водночас необхідно визначати основні ризики, що характерні для діяльності банку, оцінювати їх вплив на стан банку, вивчити причини та встановлювати період їх виникнення. Виявлення таких ризиків у діяльності банку дасть змогу визначити перелік проблем, що мають системний характер.

Під час здійснення аналізу фінансового стану банку виявляються випадки різких коливань значень у динаміці за статтями щоденного та щомісячного балансів та оцінюється ймовірний ризик, пов'язаний із цими коливаннями, за наслідком чого надається оцінка динаміці змін (погіршення або поліпшення) основних фінансових показників діяльності банку, відхиленню (погіршенню) середніх показників у межах порівняльної групи, банківських установ відповідного регіону і в банківській системі в цілому.

Серед основних аспектів, що потребують постійного безвиїзного контролю, Національним банком визначені наступні групи:

- дотримання економічних нормативів;
- формування резервного фонду на покриття непередбачених збитків за всіма статтями активів та позабалансовими зобов'язаннями за результатами звітного року, резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями та обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку в Національному банку,
- відповідності обліку розрахункових документів за позабалансовими рахунками 9804 “Документи клієнтів банку (крім фізичних осіб), що не виконані в строк з вини банку” та 9806 “Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку;
- відповідності збалансованості активів і пасивів за строками погашення в різних часових інтервалах;
- проведення прибуткової діяльності та дотримання рекомендованих значень показників ефективності;

- недопущення не виправдано високих процентних виплат за залученими коштами;
- дотримання спеціальних вимог стосовно певного виду діяльності спеціалізованими банками;
- дотримання рекомендованих значень окремих показників діяльності, розроблених на підставі інформаційно-аналітичних інструментів службою банківського нагляду Національного банку;
- інших вимог, передбачених законодавством України, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку [278].

З метою отримання найбільш повної інформації про діяльність банку в цілому, економічну природу операцій, що здійснюються, наявність процедур управління та рівень їх достатності, на прями розв'язку банківським наглядом на регулярній основі проводяться робочі зустрічі та наради за участю представників банку.

Структура звіту безвиїзного моніторингу в цілому відповідає формату звіту про інспектування банку, побудованому на основі рейтингової системи CAMELS. До звіту включено лише ті аспекти діяльності, які можна оцінити при дистанційному нагляді [299]. Основні складові звіту наведено на рис. 5.1.

Більша частина розділів звіту про комплексне інспектування банків передбачає можливість безвиїзного супроводження стану виконання відповідних нормативів та показників статистичної звітності. У разі необхідності, працівники нагляду мають можливість уточнити інформацію звітів і запросити необхідні первинні документи.

При цьому в межах безвиїзного моніторингу не може бути оцінено дві складові - стан менеджменту та чутливість до ринкового ризику, а саме зміни ринкових процентних ставок банку та валютного ризику. Ці розділи вивчаються при інспектуванні банків.

Для отримання найбільш повної інформації з різних питань діяльності банку, оперативного вжиття адекватних заходів, а також визначення оптимальних шляхів вирішення проблем банку і поліпшення ефективності

нагляду за банком організовано процес взаємодії куратора з менеджментом банку, тобто, фахівці структурних підрозділів, які здійснюють безвиїзний нагляд, беруть участь в інспекційних перевірках банків.

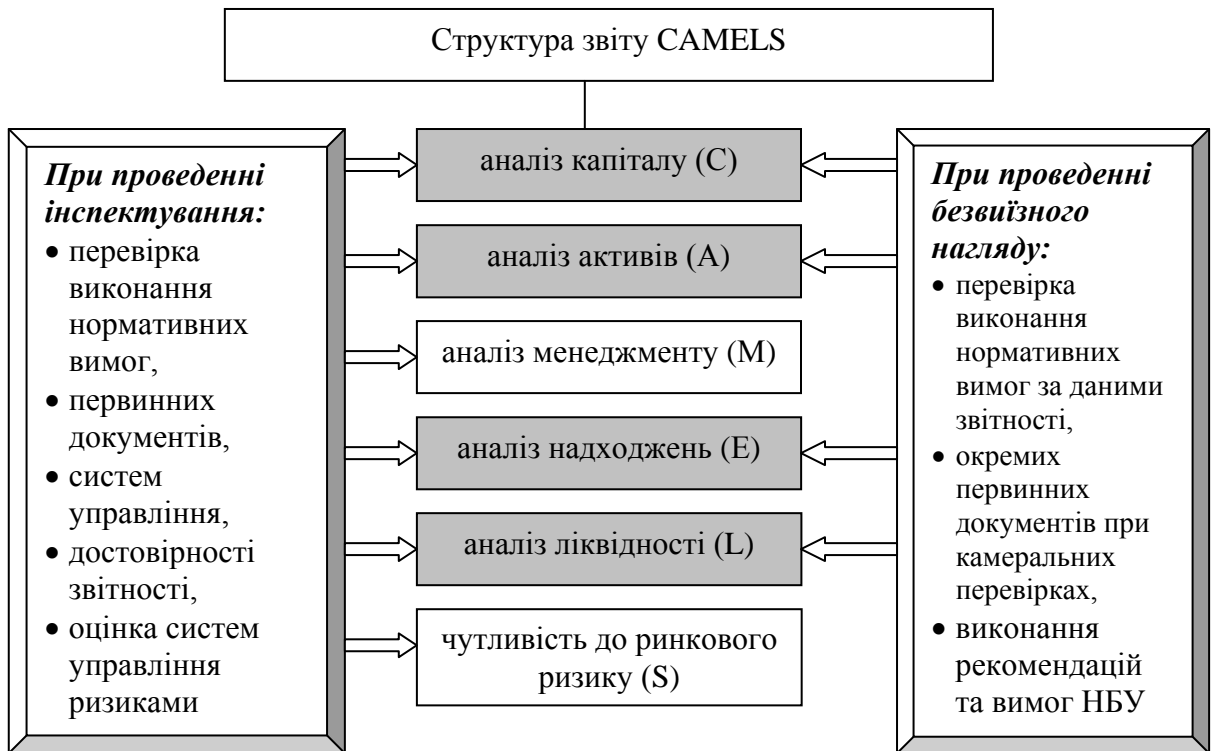

Рисунок 5.1 - Порівняння структури звіту про інспектування в межах рейтингової оцінки CAMELS та розділів безвиїзного моніторингу

Примітка. Авторська розробка

Під час здійснення поточного аналізу фінансового стану банку визначається профіль ризиків, потенційні проблеми, що виникають у діяльності банку між останньою та наступною виїзною інспекційною перевіркою, на які слід звернути увагу інспекторів служби банківського нагляду. Шляхом безвиїзного нагляду здійснюється контроль за результатами останньої виїзної інспекційної перевірки банку, заходів з усунення недоліків та вирішення проблем у його діяльності. У разі розроблення банком плану таких заходів щодо усунення та недопущення в подальшому виявлених порушень та недоліків, установлених за результатами

комплексного інспектування банку здійснюється щомісячний контроль за станом їх виконання. При наявності фактів невиконання окремих пунктів у встановлені строки розглядаються причини невиконання та необхідні заходи реагування.

Діюча методика оцінки фігового стану банків потребує розширення в рамках специфікованого банківського нагляду з використання методів структурно-функціонального аналізу. Для оцінки ризиків банку базовою є інформація щодо його траєкторії на СФГБ-карті. Траєкторія розвитку банку на карті і, особливо, положення останньої точки цієї траєкторії характеризує його структурно-функціональні відмінності та профіль ризиків. У загальному вигляді траєкторія банку може бути представлена вектором послідовних груп, у яких знаходився банк протягом періоду досліджень. Для остаточної характеристики необхідний візуальний огляд карти, оскільки граничне положення між групами іноді можна інтерпретувати неоднозначно, з огляду на загальні тенденції розвитку.

Траєкторія кожного банку в моделі структурно-функціонального аналізу фінансової стійкості фіксує послідовні точки розташування на СФГБ-карті протягом певного часу, відображає зміни його структурно-функціональних характеристик та профілю ризику. Перехід до меж карти і стійке утримання у граничних групах є свідченням зростання РНВ, ймовірності втрат через незбалансовані значення показників і наявність відповідних сфер підвищеної вразливості у разі негативних змін зовнішніх та внутрішніх умов діяльності.

Ризики банку, і в першу чергу, рівень РНВ, мають бути контрольованими і оціненими з точки зору сталого перебування у відповідних структурно-функціональних групах з точки зору системного аналізу, перехід банку до нової структурно-функціональної групи є суттєвою подією, що потребує окремого аналізу. Для таких випадків доцільно проводити моделювання бажаних значень показників, що забезпечать покращення фінансового стану та перехід до кластерів вищої фінансової

стійкості. Для більшості стійких учасників групи можна спостерігати деякі «переламні періоди» або «точки неповернення», коли індивідуальна стратегія розвитку набувала сталі характеристики структурно-функціональної групи.

При вивченні фінансового стану конкретного банку важливим є спостереження за сусідніми банками і дослідження наслідків переміщення траєкторії. Одночасне охоплення усіх показників, що приймають участь у виокремленні груп забезпечує проявлення прихованих властивостей об'єктів. За оглядом сусідніх банків можна робити висновки про структурні особливості, які не були очевидними щодо аналізу фінансового стану банку без використання даного методу.

Перехід деякого банку у сегмент карти, де раніше або зараз знаходилися банки із відомими проблемами, свідчить про наявність підвищених ризиків та необхідність адекватного наглядового реагування. У разі проходження конкретним банком деякої проблемної траєкторії, на якій раніше знаходився неплатоспроможний банк, потрібне негайне втручання і розробка заходів із покращення фінансового стану, що вплине на структурні характеристики. Таким чином, фінансовий паттерн банку можна оцінювати із використанням досвіду минулих років та реалізованих управлінських стратегій.

Система класифікації за структурно-функціональними групами і рейтингових оцінок банків може використовуватися при прогнозуванні необхідних наглядових заходів: складанні програм фінансового оздоровлення, розробці письмових угод. Для цього планові значення абсолютних показників достатньо перерахувати у базові параметри і отримати точку прогнозного розташування банку на СФГБ-карті. Далі слідує оцінка прийнятності відповідного сценарію розвитку.

Методика дозволяє проводити оцінку фінансової стійкості не лише з позицій нагляду, а й з точки зору внутрішніх підходів управління банком, що сприяє синхронізації методик оцінки фінансового стану. Задача оцінювання фінансового стану банку полягає у поєднанні кількісного значення

рейтингової оцінки та якісних характеристик відповідної структурно-функціональної групи. Специфічний профіль ризику групи впливає на вибір індикативних показників та стратегії нагляду за банком. Рейтингова оцінка кластери визначатиме ступень проблемності і режим контролю: звичайний або посиленого нагляду.

Алгоритм побудови структурної моделі складається з п'яти послідовних етапів.

1. Аналіз послідовних СФГБ-карт за останній період (мінімально – за рік) для узагальнення висновку про траєкторію банку.

Вибір періоду для проведення аналізу залежить від загальної стабільності системи. У разі значних трансформацій розподілу, зміни обсягів структурно-функціональних груп та масових потоків траєкторій період дослідження має охоплювати увесь цикл переходів, що визначають фінансовий стан банку.

Навіть в умовах стабільного розвитку потрібний огляд попередніх траєкторій. Необхідність у порівнянні даних кількох карт та узагальненні висновку про фактичну траєкторію банку пов'язана із ймовірністю деяких «пограничних» значень показників, які можуть інакше оцінюватися різними картами. Оскільки кожна з карт формує власні центри груп залежно від співвідношення сукупних значень показників, окремі банки можуть коливатися між близькими групами. Протягом часу короткотривалі коливання, як правило, згладжуються. Таким чином, порівняння декількох траєкторій дозволяє найбільш точно оцінити фактичний рух банку у системі.

2. Аналіз графічного вигляду траєкторії, оцінка положення банку всередині груп.

На даному етапі використовується карта останнього звітного періоду, на якій відтворюється ламана лінія траєкторії, визначаються «критичні точки» зміни груп для подальшого їх пояснення та оцінки причин переходів. Графічне представлення траєкторії може значно уточнювати відомості про

фінансовий стан банку, особливо у випадках зміни його положення всередині великих груп.

3. Дослідження особливостей критичних точок зміни траєкторії банку.

Для аналізу причин переходів до нових груп використовуються значення системи структурних індикаторів, що приймали участь у їх виокремленні, та інші абсолютні і відносні показники фінансового стану банків. На даному етапі визначаються підстави перебування банку у поточній структурно-функціональній групі, профілі ризику групи та відповідного кластеру, так причини переходу до іншої групи.

4. Вивчення структурних особливостей через порівняння із сусідніми банками.

Аналіз проводиться автоматично, програмними засобами для поточної точки траєкторії банку на карті. Формування переліку банків із близькими структурними характеристиками дозволяє детальніше вивчити особливості фінансового стану та функціонального місця банку на ринку. Розгляд переліку банків із близькими характеристиками і порівняння його з переліком банків попереднього етапу розвитку дозволяє оцінити ефективність поточного управління банком. Через характеристику сусідніх об'єктів формується додаткова важлива інформація про сам банк, яка могла би залишитися за межами аналізу.

Співставлення із аналогічними об'єктами дозволяє оперативно коригувати управлінські стратегії. Даний етап можна розглядати як елемент SWOT-аналізу, порівняння характеристики банку із найближчими конкурентами відповідної масштабної групи.

Аналіз оточення банку доцільно зосередити в рамках періоду його перебування у відповідній точці карти, оскільки програмними заходами визначаються близькі банки, що перебували на даному місці протягом усього періоду досліджень. Враховуючи суттєвий вплив екзогенних чинників на

фінансову стійкість окремого банку, слід виключати випадки сусідства, що стосуються принципово інших умов розвитку системи.

Також при аналізі сусідніх банків важливо виключити випадкові аналогії, варіанти короткотермінового сусідства. Для цього до переліку оточуючих банків включаються лише ті, що повторюються декілька разів.

5. Висновок про структурно-функціональні особливості та профіль ризику банку.

Підсумком попередніх етапів є формування узагальненого висновку про фінансову стійкість банку.

У таблиці 5.1 наведена спеціальна уніфікована форма підготовки висновку, що висвітлює інформацію про основні показники банку, його місце в системі, особливості розвитку та реакції на зовнішні зміни, структурні обмеження та профіль ризику.

Таблиця 5.1 – Форма висновку про структурно-функціональну модель банку

Загальні характеристики банку за станом на ____ (дата)				(назва банку)
Масштабна група	Поточний стан (назва групи)	Попередній стан (назва групи)	Ознака стійкості траєкторії	Кількість періодів змін траєкторії
1 період – від _____ до _____				(назва групи)
ROA() ROE()	Кредитні резерви ()	Інші важливі структурні показники		
Висновки щодо профілю ризиків у поточному періоді			Перелік сусідніх банків	
Пояснення зміни траєкторії - _____				
2 період – від _____ до _____				(назва групи)
ROA() ROE()	Кредитні резерви ()	Інші важливі структурні показники		
Висновки щодо профілю ризиків у поточному періоді			Перелік сусідніх банків	

Примітка. Авторська розробка

Висновок поєднує декілька таблиць, перша з яких включає загальні відомості про банк (масштабна група, назва структурних груп, до яких належав та зараз належить банк, кількість етапів змін структурно-функціональних груп). Усі наступні таблиці характеризують окремі етапи траєкторії і формуються за однаковим принципом. Між характеристиками етапів наводяться пояснення причин відповідного переходу траєкторії банку. Завершує висновок остаточна характеристика фінансового стану та оцінка фінансової стійкості банку.

Слід зазначити, що ймовірність повернення банків до початкової центральної групи досить невелика, що підтверджує складність дотримання необхідних вимог відтворення після перебування на граничному стані втрати фінансової стійкості. Важливим чинником потенційного відновлення є своєчасність застосування необхідних заходів підвищення фінансової стійкості. Затримка із активним протистоянням зводить до мінімуму наступні заходи, оскільки банківська справа ґрунтується на репутації установ, тривалий підрив якої неможливо відновити.

Для своєчасного реагування на підвищені ризики втрати фінансової стійкості банківським наглядом необхідно розвивати системи ранньої діагностики їх фінансового стану. Ключовим моментом є визначення підвищених системних ризиків, коли дисбаланс показників окремих банків може привести до повної втрати фінансової стійкості під впливом загальних негативних чинників.

Як показав аналіз потоків, пов'язаних із кластерами неякісних банків, причина переходу траєкторії більшості банків пов'язана із погіршенням якості активів, підвищенням процентних ставок, зменшенням рентабельності. Зворотній рух забезпечується заходами із стабілізації показників, приведенням їх значень до середнього рівня у системі. Така рівновага не завжди є довготривалою, що повертає банк до попередніх позицій.

Слід підкреслити, що побудова траєкторій та аналіз структурно-функціональних моделей усіх банків, що увійшли у спектр досліджень

потягом останніх років, доказали їх відповідність фактичному фінансовому стану банків, підтвердили коректність підходів з огляду на різноманітну додаткову інформацію інших джерел, що знаходилися поза межами даних звітності та не враховувалася при виокремленні груп.

Тенденції структурно-функціональних моделей банків узгоджуються із характеристиками структурних змін у системи. Це означає що узагальнені об'єктивні процеси структурних перетворень можна переводити у площину окремих суб'єктів – відповідних груп банків, які приймають участь у формуванні даних процесів. Методами побудови структурно-функціональних моделей можливе проведення розподілу ринку банківських послуг і вибір адекватних підходів до кожної відокремленої групи банків із близькими властивостями. Таким чином поєднуються показники аналізу фінансового стану системи та окремих її елементів, тобто забезпечується методологічна база для макропруденційного нагляду.

Для кожної звітної дати за допомогою методу структурно-функціонального аналізу забезпечується розподіл на групи із відповідними характеристиками. Положення та розміри груп на СФГБ-карті змінюються залежно від об'єктивних перетворень у банківській системі. У свою чергу, кожна група складається із окремих банків, деякі з яких тривалий час мають сусіднє положення на карті, тобто є близькими за профілем ризиків. Саме таке стійке сусіднє положення банків надає додаткову важливу інформація про фінансову стійкість підгрупи банків – однорідного сегменту карти.

Спостереження за потоками траєкторій дозволяє оцінити в динаміці профіль ризиків банків відповідної підгрупи і можливі сценарії його реалізації. Для кожного банку є важливим вивчення характеристики банків-сусідів за траєкторією, що забезпечує здійснення SWOT-аналізу ринку, прогноз та моделювання власного розвитку. У випадках тривалого сумісного перебування в деяких структурно-функціональних групах банки з поточного оточення мають багато спільних структурних характеристик і можуть виступати індикаторам проявлених вдалих або помилкових рішень.

Дослідження траєкторій банків показало, що в умовах загальної нестабільності системи зміна траєкторії більшості банків відбувається не у вигляді поступового руху у деякому заданому напрямку, а у вигляді коливань біля місця постійного перебування та «стрибків» до нових сегментів карти. Для значної кількості малих банків траєкторії мають мінливий характер, що попри деяких обмежень самої методики, свідчить про залежність від зовнішніх факторів та відсутність стратегічних заходів розвитку.

Аналіз фактичної траєкторії розвитку банку доцільно доповнити процедурами стрес-тестування, прогнозуванням місця знаходження на карті, залежно від обраної стратегії розвитку та відповідних значень показників. Для кожного варіанту розвитку важливим є спостереження за зміною переліку сусідніх банків та аналіз інформації про поточну проблематику розвитку цих банків.

На основі структурно-функціонального моделювання в межах специфікованого банківського нагляду стає можливою диференціація наглядових режимів, яку пропонується здійснювати виходячи із двох критеріїв:

- рейтингу банку;
- достатності створених резервів для покриття можливих збитків від реалізації чинників РНВ.

Процедура диференціації наглядових режимів в межах специфікованого банківського нагляду представлена на рис. 5.2. В межах даної процедури пропонується розглядати чотири наглядові режими, які визначають періодичність застосування наглядових процедур та специфіку наглядових заходів:

- 1) загальний наглядовий режим (щоквартальне застосування заходів безвізного БН);
- 2) режим посиленого нагляду (щомісячне застосування заходів безвізного банківського нагляду);

3) режим комплексних заходів (поєднання щодаєкадних безвиїзних висновків та позапланових інспекційних перевірок для уточнення даних звітності та перевірки ефективності ризик-менеджменту банку);

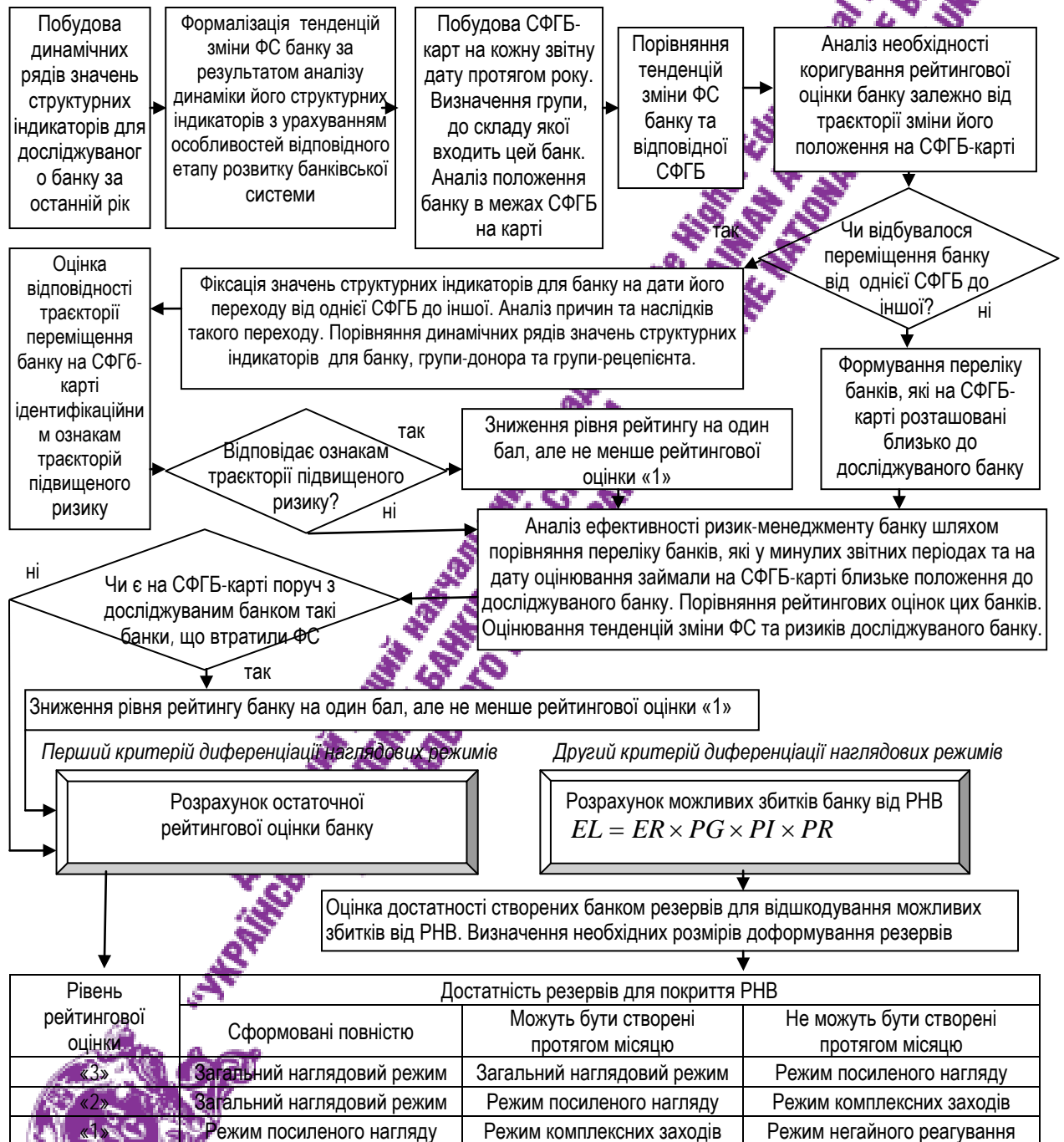

Рисунок 5.2 – Алгоритм диференціації наглядових режимів в межах специфікованого банківського нагляду

Примітка. Авторська розробка

4) режим негайного реагування (невідкладне проведення позапланового інспектування).

Запропонований алгоритм диференціації наглядових режимів враховує структурно-функціональні характеристики банку, наявність переходів банку від однієї СФГБ до іншої, стабільність перебування банку у зоні підвищеного, контрольованого ризику або безризиковій зоні, а також порівняння із банками, що займають близьке положення на СФГБ-карті.

Таким чином, при диференціації наглядових режимів фактично враховуються взаємозв'язки в ланцюзі «ризик банку – ризик СФГБ – ризик банківської системи». Застосування такого підходу дозволяє виявити банки – об'єкти посиленого нагляду, що відповідає базовим засадам методпруденційного банківського нагляду.

Аналіз фінансової стійкості банку, орієнтований на ідентифікацію профілю ризику, встановлення структурної специфіки та функціональної ролі на ринку банківських послуг, з метою запобігання найбільшим погрозам, може проводитися на як рівні банківського менеджменту, так і в системі банківського нагляду. Така відповідність підходів регулятора і банка дозволяє узгоджувати позиції, обговорювати ризики та обґрунтовано впроваджувати заходи впливу з метою покращення фінансового стану.

Структурно-функціональний аналіз фінансової стійкості банків не лише узгоджує внутрішньобанківські методики управління з підходами банківського нагляду. Дослідження потоків траєкторій банків поєднує аналіз розвитку системи на рівні агрегованого нагляду та інструментарій вивчення індивідуальних стратегій, причин вибору банками відповідних шляхів розвитку, потенційних та реалізованих можливостей підтримки фінансової стійкості, які вивчаються в межах специфікованого нагляду. Використання єдиної системи структурних індикаторів для інтерпретації оцінки фінансової стійкості та структурних перетворень у банківській системі та її складових забезпечує порівнянність підходів, динамічний моніторинг ризиків агрегованого, компаративного та специфікованого банківського нагляду.

Важливою перевагою методу є відображення профілю ризиків через сусідні об'єкти СФГБ-карти. Оскільки методика нейронних мереж системно групує банки, з одночасним врахуванням значень усіх показників, її результати виявляють приховані зв'язки та властивості відповідних об'єктів. При здійсненні аналізу потоків траєкторій використовується принцип подібності стратегій для банків, що тривалий час розміщуються у одних сегментах карти і мають однакову динаміку переміщень. Вивчення зміни переліку найближчих сусідніх банків дозволяє оцінити поточний статус контрольного об'єкта, порівняти його із попередніми, тобто дослідити особливості траєкторії розвитку з точки зору фінансової стійкості, та у подальшому, використовувати досвід інших банків для подолання можливих проблем.

Методика структурно-функціонального аналізу бути використана для оцінки результативності виконання стратегічних завдань, відстані між плановою та фактичною траєкторією розвитку. Для моніторингу ефективності виконання стратегії доцільно систематично розглядати місце конкретного банку в системі.

Інформація про траєкторію банку на СФГБ-карті і належність цієї траєкторії деякій структурно-функціональній групі може бути використана для моделювання системи управління структурою активів і пасивів, процентною політикою, продуктовою лінійкою тощо. Мета такого моделювання полягає у коригуванні стратегії розвитку банку в напрямку збалансованого співвідношення активів і пасивів, доходів і витрат. Рівновага параметрів управління також передбачає узгодженість рівня процентних ставок, співвідношення структурних показників із загальними умовами ринку.

Структурно-функціональне моделювання дозволяє враховувати як внутрішньобанківські, так і ринкові обмеження, що з формують профіль ризику банку. Структурно-функціональні характеристики банку відтворюють індивідуальні особливості його фінансової стійкості та цільових установок і

одночасно орієнтовані на відповідність ринковим вимогам та обмеженням, врахування зовнішніх особливостей розвитку банківської системи, що у підсумку знаходить у конкретній траєкторії банку на СФГБ-карті.

5.2 Розробка процедури стрес-тестування банків з використанням структурно-функціонального аналізу

До складу інструментальної бази специфікованого банківського нагляду входить дуже важливий елемент - процедура стрес-тестування банків, що виявляє їх чутливість до найбільш ймовірних факторів зростання РНВ.

Згідно з Базельськими принципами використання стрес-тестування в управлінні ризиками, кожний банк повинен забезпечити розробку та систематичне використання процедур стрес-тестування, як стимулюють виявлення та контроль ризиків, надають необхідну інформацію для розвитку інструментів ризик-менеджменту, покращують підходи до управління ліквідністю та капіталом, а також посилюють внутрішні та зовнішні комунікаційні зв'язки.

За сучасними міжнародними стандартами програми стрес-тестування повинні враховувати перспективи всього банку та ґрунтуватися на чітких техніках і прийомах. В банках повинні існувати відповідні письмові політики та процедури щодо програми стрес-тестування, які мають переглядатися та актуалізовуватися на регулярній основі.

Стрес-тестування надає кількісну та якісну оцінку стійкості окремих банків і банківської системи в цілому до негативних змін у фінансовому середовищі: курсів валют, котирування цінних паперів, цін на різні фінансові активи, а також до фінансової кризи та різноманітних її проявів.

Використовуючи позитивний досвід проведення діагностики фінансового стану системи, Національний банк України розробив і затвердив

Постановою Правління НБУ №460 від 06.06.2009 «Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України» [279].

Запропонований методичний підхід до побудови структурно-функціональної моделі банку відповідає визначеним вимогам і забезпечує формалізований підхід до оцінки різноманітних банківських ризиків. Використання моделі банку та порівняння її з характеристиками банківської системи надає можливість ефективного зведення результатів окремих стрес-тестувань для отримання комплексного уявлення щодо профілю ризиків банку.

Оскільки класичні програми стрес-тестування розглядають масиви перспективних сценаріїв, моделюванню підлягають різноманітні альтернативні стратегічні програми розвитку, а також ситуації негативних подій із різними критичними наслідками. Метою такого стрес-тесту є обробка усіх можливих сценаріїв, виявлення найбільш негативних, пошук прихованих ризиків.

Для реалізації даної цілі важливий детальний розгляд особливостей профілю ризиків даного банку і відповідної структурно-функціональної групи, огляд проявлених негативних подій окремих банків, що мають близькі структурні характеристики. Для реалізації цієї мети доцільно використовувати структурно-функціональну модель як інструмент стрес-тестування та прогнозування розвитку банків, що потребують адекватного втручання. Однією з пріоритетних задач банківського нагляду є забезпечення системного контролю за ризиками у діяльності банків, у тому числі, за ризиком незбалансованих відхилень банків, що втрачають фінансову стійкість.

Наприклад, найбільший вплив на банки групи G-SAR має погіршення якості споживчих кредитів через втрату кредитоспроможності позичальників, на групи G-SPM та G-SAM – зростання процентних ставок на міжбанківському ринку, на групу G-PM – проблеми з ліквідністю та

доступом до ринку ресурсів, на групу G-SAP – нестабільність фондового ринку тощо.

В процесі стрес-тестування здійснюється моделювання кількох можливих сценаріїв погіршення фінансової стійкості банку внаслідок незбалансованості основних агрегатів активів, пасивів, доходів та витрат банку. Для кожного сценарію моделюється значення ризик-фактора та оцінюються можливі наслідки зростання РНВ та зміни положення банку на СФГБ-карті. Порівняння можливих наслідків впливу зовнішніх шоків за всіма змодельованими сценаріями дозволяє визначити характер основних ризиків та оцінити фінансової стійкості банку.

Стрес-тестування пропонується здійснювати у наступній послідовності:

1) моделювання негативних змін екзогенних факторів, що мають найбільший вплив на фінансову стійкість банку (наприклад, зростання процентних ставок на 10%, зростання рівня резервів під кредитні ризики на 2% тощо);

2) формування прогнозного балансу банку із змінами основних агрегатів активів і пасивів, доходів та витрат (зміни в балансі відображають наслідки впливу екзогенних шоків та заходи щодо їх компенсації. Так, наприклад, скорочення доступу до певних ресурсів потребує їх заміни іншими, а погіршення якості одного виду активів потребує заходів диверсифікації та розвитку інших видів активів);

3) моделювання зміни положення банку на СФГБ-карті під впливом екзогенних шоків;

4) аналіз причин та наслідків переходу банку від однієї СФГБ до іншої, якщо таке відбулося;

5) формування переліку банків, що на карті займають близьке положення до прогнозованої точки розміщення досліджуваного банку, оцінювання наявної інформації про рівень ризиків та фінансової стійкості цих банків;

Рисунок 5.3 - Логіко-структурна схема стрес-тестування із використанням структурно-функціонального аналізу

Примітка. Авторська розробка

б) розрахунок прогностичного рейтингу банку та порівняння його із остаточною рейтинговою оцінкою;

7) порівняння змодельованого сценарію з іншими, розробленими в межах стрес-тестування;

8) розробка рекомендацій щодо підвищення фінансової стійкості банку за результатами стрес-тестування, внесення змін у внутрішні положення та процедури ризик-менеджменту, перегляд системи лімітів, діючих тарифів та процентних ставок, вдосконалення системи контрольних показників оцінювання ризиків тощо.

Процедуру використання структурно-функціональної моделі для стрес-тестування схематично представлено на рис. 5.3.

Розробка сценарію розвитку передбачає розгляд окремих програм, орієнтованих на відповідну клієнтуру у розрізі сегментів ринку. Особливістю підходу до структурно-функціонального моделювання є базова орієнтація на основні складові активів і пасивів балансу банку та співвідношення процентних і непроцентних доходів і витрат. Таким чином, сутність моделювання полягає у розрахунку прогнозних балансових показників, узгоджених із вибраним сценарієм впровадження окремих банківських продуктів та програм. Прогнозна точка розміщення банку на СФГБ-карті порівнюється із фактичним розподілом ринку банківських послуг, визначаються сильні та слабкі сторони сценарію, а також профіль ризику, що може скластися у разі його реалізації.

Слід звернути увагу, що переходу банку до інших структурно-функціональних груп обмежені його внутрішніми характеристиками та властивостями фінансового стану банку. Наприклад, індивідуальний рівень мінімально необхідної процентної маржі та спреду для беззбиткової діяльності банку визначає його маркетинговий потенціал, можливості освоєння та надання банківських продуктів та розширення відповідних операцій.

Для управління структурою активів і пасивів банку необхідна коректна розробка критеріїв оптимізації стратегії, вивчення обмежень системи показників власного фінансового стану та вимоги, пов'язані із ринковими

умовами та загальним станом системи, на підставі чого стає можливою розробка управлінських рішень, що забезпечують рівновагу між прибутковістю, ліквідністю, фінансовою стійкістю та банківськими ризиками.

Моделювання прогнозних показників повинно проводитися з системних позицій, із врахуванням суперечності окремих цілей щодо рівноваги показників. Наприклад, в сфері залучення ресурсів визначається конфлікт мети прибутковості та ліквідності. Для розширення залучення на конкурентному ринку необхідне підвищення вартості ресурсів, що зі свого боку призводить до скорочення чистого процентного доходу за результатами вкладання коштів в активні програми та обмежує їх розвиток через відповідне підвищення рівня процентних ставок.

Окремою проблемою структурної відповідності є рівновага цін залучених та розміщених ресурсів, обмежених ринковими умовами. Рівень процентних ставок визначає можливості розвитку структури банківських активів та пасивів, формує область допустимих значень банківського процентного продукту.

Як показав аналіз розподілу банківського ринку у посткризовому періоді, значна кількість банків припадає на групи з підчищеною часткою високоліквідних активів. Деякі з банків мають мінливу структуру зобов'язань і тому не можуть скорочувати резерви високоліквідних активів без суттєвого зростання ризиків. Для інших перехід до більш активного розвитку програм, здатних призвести до зростання надходжень, є бажаним і можливим.

Прогнозне моделювання скорочення високоліквідних активів потребує відповідних розрахунків і прогнозів стратегій управління залежно від рівня ліквідності. Резерви ліквідних коштів можуть досягати деякого критичного мінімального рівня, що суттєво обмежує фінансовий менеджмент. Разом із збільшенням накопичених ліквідних коштів управлінські можливості поступово зростають до деякого значення надлишку ліквідності, досягнення якого не забезпечує подальшого якісного ефекту. Таким чином, оптимальний

рівень резервів має забезпечувати достатню ліквідність і не заважати розвитку прибутковості, тобто знаходитися у зоні активного менеджменту.

В процесі аналізу результатів стрес-тестування важливо одночасно враховувати як внутрішньобанківські, так і ринкові обмеження, що з різних сторін формують профіль ризику банку. До першої групи належать структурні характеристики, що відтворюють можливості та цільові параметри банку. Друга група методів об'єднує умови розвитку системи, які передбачають відхилення від оптимальних параметрів балансу заради адаптації до середніх параметрів ринкового середовища. Ігнорування будь-якого аспекту порушує рівновагу управління активами і пасивами балансу на ринковому просторі діяльності банку.

Розглянемо методику стрес-тестування на прикладі структурно-функціонального моделювання банку «Конкорд», який за станом на 1 січня 2013 року належить групі підвищених процентних ставок, розташований у сегменті значних ризиків. Банк має невеликі розміри (155 місце із 175 діючих банків), що свідчить про динамічність показників і можливість значної амплітуди їх коливань. За стратегією управління він є типовим кептивним банком, специфічна процентна політика якого підвищує ризики діяльності і тривалий час утримує банк в групі підвищених ставок на СФГБ-карті.

Із загальних 20 фінансових показників, що приймають участь у кластеризації можна визначити групу структурних співвідношень, які пов'язані із особливостями роботи банку на конкретному сегменті ринку та довгостроковими характеристиками, що не можуть значно змінюватися за короткий час або їх зміна не є бажаною для розвитку конкретного банку.

Для банку Конкорд такими показниками є відношення балансового капіталу до активів, що традиційно має високий рівень і відображає обмеженість розвитку на ринку, частка кредитів фізичних осіб, яка традиційно незначна і не може швидко збільшуватися без суттєвих управлінських заходів, питома вага вкладів у зобов'язаннях і частка цінних паперів у активах – невисокі показники, зростання яких не є бажаним для

банків цієї групи. Крім того, частка процентних зобов'язань у даного банку не відрізняється від ринкового високого значення, що не потребує перегляду.

На основі абсолютних показників балансу розраховано 20 структурних індикаторів, значення яких приведені у таблиці 5.2.

Таблиця 5.2 – Фактичні та прогнозні показники банку Конкорд на 01.01 2013 року

№	Структурні індикатори	Фактичне значення	Песимістичний	1 оптимістичний	2 оптимістичний
1	ROA	0,2%	0,5%	1,4%	2,3%
2	ROE	0,6%	0,6%	4,3%	6,9%
3	AR	11,5%	18,1%	8,9%	9,1%
4	CA	44,9%	73,8%	32,3%	32,7%
5	SAV	3,7%	1,6%	9,9%	7,7%
6	SAC	93,1%	92,6%	89,8%	77,7%
7	SAR	0,0%	0,9%	0,6%	0,3%
8	SAP	2,0%	3,3%	0,0%	1,5%
9	SAM	0,0%	0,0%	0,0%	12,9%
10	SPP	99,8%	98,2%	94,2%	88,2%
11	SPM	0,0%	0,0%	5,7%	11,5%
12	SPF	13,2%	75,1%	18,8%	34,5%
13	PM	7,2%	12,9%	3,8%	4,7%
14	DK	0,4%	0,2%	0,3%	0,3%
15	DT	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%
16	PD	15,5%	22,6%	12,8%	12,4%
17	PV	13,1%	34,3%	11,3%	9,7%
18	PS	2,4%	-11,7%	1,5%	2,7%
19	VA	1,8%	2,7%	1,3%	1,3%
20	VR	6,9%	9,9%	2,0%	2,1%

Примітка. Авторська розробка

Банк тривалий час перебуває у групі підвищених процентних ставок G-PM. Доходність активів, вартість ресурсів, чиста процентна маржа є вищими від середніх значень у системі, а процентний спред має середній рівень. Високими є відрахування на формування резервів під кредитні ризики.

Прогнозні показники банку також наведено у таблиці 5.2. У другому стовпці наведено фактичні дані показників банку за станом на 1 квітня 2013 року, які можуть виступати як песимістичний сценарій розвитку банку з позицій початку 2013 року. У зв'язку із структурними змінами ресурсної бази вартість їх зросла до неринкового рівня 34,3%, що призвело до зростання рівня доходності та маржі, показник процентного спреду набув від'ємного значення.

Резерви під кредитні ризики та витрати на їх формування також суттєво збільшилися. Відповідна конфігурація структури доходів і витрат відображає особливості деяких малих кептивних банків, що поєднують фінансові потоки різних сфер бізнесу акціонерів. Значні відмінності від ринкових умов відокремлюють положення таких банків на СФГБ-карті. У даному випадку, в структурно-функціональних характеристиках банку Конкорд поєднується особливість кептивного банку із тривалою характеристикою підвищених процентних ставок.

З метою моделювання альтернативних, оптимістичних прогнозів розвитку банку Конкорд було проведено деяке коригування «згладжування» рівня процентних ставок шляхом диверсифікації активів і пасивів, розширення операцій з використанням діючих ринкових інструментів. Графічне зображення місця розташування банку на СФГБ-картах наведено у додатку Д на рис. Д.1.

Перший оптимістичний прогноз передбачив зростання банківських активів і пасивів на суму близько 100 млн.грн., половину з яких залучено у суб'єктів господарювання, майже чверть - на міжбанківському ринку. Більшість коштів спрямовано у кредитування з одночасним підвищенням рівня високоліквідних активів. У зв'язку із зростанням нових кредитів показник резервів скоротився. Також дещо покращені значення результативності непроцентних операцій. Показники фінансового стану банку Конкорд за даним прогнозом наведені у третьому стовпці таблиці 5.2.

Подальший рух до збалансованих показників представлено у другому оптимістичному прогнозі. Валюта балансу також збільшилася на 100 млн.грн., що складає близько 40% , але міжбанківські кредити прогнозуються у більших обсягах. Замість 15 млн.грн. залучених МБК у першому варіанті, їх обсяг зріс до 30 млн.грн. Одночасно заплановано розміщення на міжбанківському ринку в сумі 50 млн.грн., якого не передбачалося у першому оптимістичному прогнозі. Використання відповідних інструментів ще більше скоротило рівень процентних ставок і забезпечило перехід банку до центральної групи СФГБ-карти.

Наближення показників банку до середніх ринкових значень свідчить про внутрішню збалансованість структури залучених та розміщених ресурсів і характеризує зменшення структурного ризику. Для малих кептивних банків такий ризик є невід'ємною частиною бізнесу, оскільки сам банк виступає інструментом системи фінансових потоків діяльності його акціонерів.

Задача банківського нагляду полягає у вивченні підходів до управління ризиками, які використовуються банківським менеджментом і прогнозуванні впливу від наслідків від цих ризиків на розвиток системи. Для малих кептивних банків, що майже не залучають коштів домогосподарств, необхідність наглядових дій та заходів впливу є меншою. У той же час, має бути меншою і підтримка фінансової стійкості таких банків інструментами рефінансування.

Для підтримки фінансової стійкості усієї банківської системи важливе своєчасне реагування на зростання концентрації банків у групах підвищених ризиків та контроль за рівнем ризиків цих груп. Саме такий інструмент надає методика структурно-функціонального моделювання. Діюча система дистанційного нагляду концентрує увагу на об'єктах підвищених ризиків, що потребують посиленого нагляду. Для таких банків частіше готуються аналітичні висновки щодо поточного фінансового стану, збирається та вивчається додаткова інформація, що може вплинути на фінансову стійкість, досліджуються тенденції розвитку на підставі аналізу динаміки показників.

На відміну від більшості банків, які перебувають у звичайному режимі контролю, банки посиленого нагляду частіше є об'єктами заходів впливу, для яких розробляються необхідні системи обмежень діяльності або програми фінансового оздоровлення. Стан виконання банками таких заходів, у свою чергу, потребує посиленого контролю.

Відповідно до розподілу банків за структурно-функціональними групами за станом на 1 січня 2013 року до найбільш проблемних банків, що перебувають у стані ліквідації та тимчасової адміністрації наблизилася група роздрібних банків групи G-SAR. Рейтингова оцінка більшості з цих банків дорівнює 1 через підвищений рівень резервів під кредитні ризики та низькі показники ефективності діяльності. Для банків даної групи проведено процедуру стрес-тестування, яка підтвердила високу чутливість до кредитного ризику та ризику ліквідності. Інформація про окремі фінансові показники банків групи надана в таблиці 5.3.

Таблиця 5.3 – Окремі показники фінансового стану банків групи G-SAR на 01.01.2013

№	Назва банку	Порядковий номер за розміром активів	ROA	AR	SAR	DK
1	ПЛАТИНУМ БАНК	50	0,2%	11,4%	99,4%	0,8%
2	СВЕДБАНК	55	-16,0%	24,3%	22,9%	0,8%
3	БАНК РУСКИЙ СТАНДАРТ	65	0,6%	6,9%	96,5%	7,7%
4	АКЦЕНТ -БАНК	82	0,2%	13,1%	78,2%	3,3%
5	БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ	116	1,1%	9,4%	100,0%	10,2%
6	ПРОФІНБАНК	168	-28,2%	0,1%	99,9%	4,3%

Джерело. Складено на основі [429]

Більшість банків характеризуються значною часткою кредитів, наданих фізичним особам та підвищеними комісійними доходами. Виключенням є

Сведбанк, що має невелику частку споживчих кредитів та комісійних доходів, але наближається до групи роздрібних банків за значеннями більшості інших показників. Порядковий номер банків у таблиці 5.6 відображає їх масштабну характеристику: перші два банки належать до третьої групи за розміром активів, останні – до четвертої, найменшої.

Слід зазначити, що за діючими підходами до визначення сфер підвищених ризиків, який не враховує структурно-функціональних моделей, більшість даних банків за станом на 1 січня 2013 року є об'єктами звичайного режиму нагляду. Якісні показники їх не є найгіршими у системі, хоча саме підвищені структурні ризики свідчать про відсутність необхідної фінансової стійкості та необхідність посиленого нагляду.

Чотири банки із шести стійко розташовані у групі роздрібних G-SAR та займають на карті сусіднє положення протягом тривалого часу. У окремі періоди банки відчували потребу у ресурсах міжбанківського ринку, що впливало на перехід до групи G-SPM. Переважний час банки знаходилися у групі роздрібних. Слід зазначити, що сценарій зростання РНВ є аналогічним для окремих роздрібних банків. Відмінності пов'язані із особливостями політики управління кредитним ризиком, процентною політикою, підходами до розрахунку вартості кредитів у частині складової комісійних та процентних платежів тощо.

Питання якості активів залишається ключовим для банків, розвиток яких обмежений ризиком спеціалізації. Найбільший рівень резервів 62,6% за станом на 01.10.2010 спостерігався у Сведбанка, який мав досить проблемні активи на початку періоду (6% резервів) та залишається на рівні найбільших резервів за станом на 01.01.2013 (24,3%). Значні відмінності має стратегія Акцент-банку, який у 2006 році став правонаступником проблемного Українського кредитного банку, далі протягом двох років працював над покращенням портфелю і на 1 січня 2008 року мав найкращий рівень резервів 3,3%. Наприкінці періоду відношення резервів до активів банку є найбільшим для групи і складає 13,1%. Проблематика контролю за якістю

активів даного банку є пріоритетною, хоча за останні півроку рівень показника дещо скоротився.

Особливу динаміку має показник рівня резервів Профінбанку, який у період кризи зростав до 33,8%, а наприкінці дослідження скоротився до 0,1% і є найкращим для визначеної групи банків. Ще за станом на 01.07.2012 резерви склали 5,1%, а рівень рентабельності капіталу 0,1%. У другому півріччі банк продав проблемні активи зі збитковим результатом, що призвело до від'ємного значення рентабельності активів -28,2% та рентабельності капіталу -38,6%. Графічне зображення траєкторії ПАТ «ПРОФІНБАНК» представлено на рис. В.1 додатку В.

Інші роздрібні банки також демонструють динаміку погіршення якості активів, хоча й підтримання показника резервів на контрольованому рівні. Банк Ренесанс капітал досяг максимального рівня резервів 14% за станом на 01.10.2012, Банк Руский стандарт – 12,6% на 01.04.2009.

Класифікаційною ознакою банків даної групи є не лише частка споживчих кредитів у портфелі, а й рівень комісійних доходів, який доповнюється підвищеними процентними ставками за кредитами. Підвищені процентні ставки за кредитами інших банків, що досягають 40% у фактичному перерахунку, свідчать про відсутність необхідної фінансової стійкості і, у значній мірі є причиною руху відповідної структурно-функціональної групи до кута проблемних банків на СФГБ-карті.

Перехід до менш агресивної процентної політики повертає траєкторії банків до центральної частини карти та забезпечує більш якісне управління ризиком спеціалізації. При реалізації такої стратегії банк втрачає певну частину прибутку, але створює більш стійку клієнтську базу, наближаючись до середніх ринкових умов надання банківських послуг.

Приклади безвиїзного структурно-функціонального аналізу для двох банків 1 та 2 масштабних груп наведено у додатках А та Б.

5.3 Визначення індикаторів критичної втрати фінансової стійкості банків на прикладі ліквідованих банків України

Дослідження фактичних потоків траєкторій 20 банків, що перейшли до стану ліквідації під час кризи дозволяє пояснити процес втрати фінансової стійкості. Метою такого аналізу є визначення індикативних показників попередження втрати стійкості.

Більша частина, 13 банків, розпочала процедуру ліквідації у період з середини 2009 до 1 кварталу 2010 року, тобто безпосередньо за наслідками початкового тиску кризи. Усі траєкторії ліквідованих банків у період втрати банківської ліцензії сходилася до кута проблемних – групи G-ARmin.

Слід зазначити, що спостереження за характеристиками траєкторій ліквідованих банків у наступних роках не дає підтвердження найгіршого фінансового стану цих банків з огляду на сьогоднішній етап розвитку банківської системи. Окремі з банків на сучасних, більш пізніх СФГБ-картах знаходяться у групах з більш високим рівнем фінансової стійкості. Їх траєкторії, які закінчилися під час кризи, зараз займають місця у кластерах вищого рейтингу.

Враховуючи поступове накопичення інформації для побудови карт можна пояснити таке «покращення» сучасної оцінки фінансового стану ліквідованих банків зміною загальних умов та характеристик стану банків. Фінансовий стан окремих банків, з числа ліквідованих, оцінювався як критичний саме в тих конкретних умовах загальної кризи, системної втрати ліквідності, подорожчання ресурсів та інших негативних чинників, що унеможливили повернення рівноваги. У послідуючих періодах відновлення окремі банки могли мати й більші структурні відхилення (збитки, неякісні активи, дорогі ресурси тощо), але не втрачали банківських ліцензій.

Таким чином, в точці початку ліквідації банку під час кризи зійшлися три головних чинники:

- втрата індивідуальної фінансової стійкості банку;

- погіршення фінансової стійкості банківської системи;
- нефінансові чинники, пов'язані із неякісним менеджментом, небажанням або неможливістю акціонерів підтримати банківську складову власного бізнесу, втрата репутації через гучні події, інші суб'єктивні причини.

Характеристики траєкторій ліквідованих банків «першої хвилі» надані у таблиці 5.4. Для кожного з банків представлено перелік структурно-функціональні груп, до яких він належав до кризи (за станом на 1.07.08), на дату ліквідації банку і на дату закінчення періоду дослідження (01.07.12).

Лише перший ліквідований банк із Таблиці 5.4 до кризи мав статус неякісного і після переходу до проблемних, залишився у відповідному куті на усіх наступних СФГБ-картах. Для цього банку зовнішні негативні чинники прискорили прояви підвищених ризиків діяльності – неякісних активів, незбалансованої процентної політики, підвищених процентних ставок і обмеженого розвитку кептивного банку.

Наступні три банки перейшли до групи проблемних із центральних частин карти і надалі не змінювали статус, погіршення показників було стрімким і остаточним. Для протистояння такому швидкому погіршенню фінансового стану під час кризи банкам необхідний запас міцності у формі попередньо накопичених резервів, відпрацьованих програм дій на випадок втрати ліквідності, додаткових ресурсних джерел тощо.

Приклад різкого погіршення стану та зміни траєкторії демонструє АКБ «Трансбанк». За період з 1 січня 2006 до 1 січня 2009 року банк майже незмінно розташовувався у центрі карти недалеко від роздрібних банків. За станом на 1 квітня 2009 року він відразу перейшов до проблемної групи. Ліквідація банку розпочалася через рік, хоча саме з 1 кварталу 2009 траєкторія остаточно зупинилася у куті найгірших банків.

Слід підкреслити, що зміні траєкторії банку на СФГБ-карті передувало погіршення фінансових показників. Зміни кількісних оцінок відбувалися

більш поступово, доки не проявилися у якісному переході до відповідного сегменту карти.

Таблиця 5.4 – Основні характеристики вітчизняних банків, ліквідованих до середини 2010 року

№	Перелік банків	Остання дата надання звітності	Структурно-функціональні групи		
			На 01.07.2008	на дату ліквідації	На 01.10.2013
1	ВАТ КБ «ПРИЧОРНОМОР'Я»	01.04.2009	G-AR	G-ARmin	G-ARmin
2	ТОВ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРОМБАНКИСЛОВИЙ БАНК»	01.10.2009	G-S	G-ARmin	G-ARmin
3	ВАТ СКБ «ДНІСТЕР»	01.01.2010	G-S	G-ARmin	G-ARmin
4	АКБ «ТРАНСБАНК»	01.01.2010	G-S	G-ARmin	G-ARmin
5	ТОВ КБ «АРМА»	01.01.2010	G-DT	G-ARmin	G-ARmin
6	ВАТ КБ «ІПОБАНК»	01.01.2010	G-SPM	G-ARmin	G-ARmin
7	ВАТ АКБ «ОДЕСА-БАНК»	01.10.2009	G-S	G-AR	G-PM
8	АБ «БАНК РЕПОН.РОЗВИТКУ»	01.01.2010	G-S	G-AR	G-PM
9	ВАТ БАНК «БІГ ЕНЕРПЯ»	01.07.2009	нестійкі	G-AR	G-PM
10	АКБ «СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК»	01.10.2009	нестійкі	G-AR	G-PM
11	АКБ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ»	01.07.2009	нестійкі	G-ARmin	G-PM
12	ВАТ КБ «НАЦІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ»	01.07.2009	нестійкі	G-AR	G-SAV
13	ТОВ КБ «УКРАЇНСЬКА ФІНАНСОВА ГРУПА»	01.10.2009	G-SAR	G-AR	G-SAR

Джерело: Складено на основі [429]

Динаміку окремих, найбільш важливих показників даного ліквідованого банку на шляху переходу від центральних до проблемних

кластерів наведено у таблиці 5.5. Приклад даного банку можна розглядати як типову ситуацію втрати банками фінансової стійкості під час кризи.

Таблиця 5.5 – Динаміка показників ліквідованого банку, що до кризи знаходився у центральній групі (АКБ «Трансбанк»)

Звітний квартал	Значення показників					
	ROA	AR	SAV	PV.	PD	PM
01.01.06	0,8%	3,1%	15,8%	6,4%	12,3%	5,3%
01.04.06	0,8%	3,0%	16,8%	9,2%	15,2%	5,5%
01.07.06	0,9%	2,9%	13,7%	9,1%	15,0%	5,5%
01.10.06	0,9%	2,8%	13,5%	8,6%	14,7%	5,4%
01.01.07	0,8%	2,7%	16,2%	7,5%	13,6%	5,0%
01.04.07	1,0%	2,8%	11,2%	9,1%	15,5%	6,0%
01.07.07	0,6%	2,8%	12,8%	7,9%	14,0%	5,1%
01.10.07	0,7%	2,6%	14,8%	7,4%	13,1%	4,7%
01.01.08	0,8%	2,5%	13,0%	7,9%	13,1%	4,7%
01.04.08	0,3%	3,0%	9,9%	10,4%	15,4%	4,9%
01.07.08	0,3%	2,9%	8,3%	10,7%	15,4%	4,7%
01.10.08	0,3%	3,4%	9,8%	11,2%	16,9%	5,1%
01.01.09	0,0%	4,3%	6,4%	11,4%	16,1%	4,8%
01.04.09	-54,5%	19,3%	1,1%	14,8%	22,9%	6,8%
01.07.09	-186,3%	104,6%	0,8%	14,0%	41,3%	14,3%
01.10.09	-283,6%	235,1%	0,9%	13,1%	68,5%	25,4%
01.01.10	-527,4%	578,7%	0,8%	12,2%	144,8%	53,8%

Джерело. Складено на основі [429]

Графічне зображення траєкторії АКБ «Трансбанк» наведено у додатку Е на рис.Е.1.

Перехід від центральної до проблемної групи відбувся за станом на 1 квітня 2009 року під впливом одночасного погіршення системи показників:

- скорочення рентабельності з 01.04.08;
- зростання резервів під кредитні ризики на 01.10.08;
- скорочення високоліквідних активів на 01.04.08;
- зростання вартості ресурсів та відповідне підвищення усіх процентних ставок з 01.04.08.

За основними якісними показниками фінансовий стан банків стрімко погіршився лише на 01.04.09: діяльність стала збитковою, у першу чергу, внаслідок зростання резервів під кредитні ризики.

Таким чином, при зовнішній картині стрімкого погіршення фінансового стану під час кризи, фактично негативні тенденції спостерігалися задовго до зміни кластеру. Високоліквідні активи, рентабельність та рівень процентних ставок почали погіршуватися за рік, за станом на 01.04.08. В умовах зростання вартості ресурсів банк продовжував підвищувати процентні ставки за активами, хоча рівень маржі майже не змінювався через скорочення робочих активів. Після стрибкоподібного погіршення усіх показників з середини 2009 року маржа значно зросла.

Якість активів також почала погіршуватися до кризи і за станом на 01.10.08 знайшла відображення у зростанні резервів. Банком нараховувалися підвищені проценти за неякісними кредитами, що унеможливило їх отримання. Відбувалося одночасне погіршення усіх якісних та окремих структурних показників. Як наслідок, після втрати фінансової стійкості за станом на 01.04.09 банк перейшов до групи проблемних.

Важливою характеристикою кризи для більшості проблемних банків є зростання процентних ставок залучених ресурсів. В умовах нестійкої ресурсної бази банк змушений дорого купувати ресурси та підвищувати ставки за кредитами. У той же час, збільшення ставок за активами повістю не компенсує покриття збитків, а спричиняє подальше погіршення кредитного портфелю через погіршення кредитоспроможності позичальників. Негативний вплив на фінансовий результат багатьох банків мають торговельні операції, що найчастіше пов'язані із переоцінкою неякісних цінних паперів або підвищеними валютними ризиками у період суттєвого коливання курсу валют.

Таким чином, зміна траєкторії банку на СФГБ-карті є своєрідною якісною реакцією на кількісні зміни його фінансових показників. Ця закономірність спостерігається для траєкторій будь-якого банку, хоча не

завжди має очевидне вираження та пояснення за оглядом показників. Оскільки на СФГБ-карті місце банку позначається конкретною точкою, то відстань переходу до нової групи залежить від його поточного положення, віддаленості від границі між старою та новою групами. Крім того, сам алгоритм нейронних мереж передбачає класифікацію на підставі одночасного врахування значень усіх показників, що важко візуалізувати за даними таблиці.

Ідея динамічного моделювання фінансового стану банку полягає у використанні СФГБ-карти як макету ринку для оцінки можливих наслідків зміни окремих показників. Якщо для конкретного банку провести деякі визначені заходи, що сприятимуть коригуванню структурних показників, то цей банк змінить положення на СФГБ-карті і переміститься у бажану якість – новий кластер карти. Моделювання погіршення показників дозволяє, у свою чергу, оцінити міру фінансової стійкості, розрахувати деяке критичне значення показників для утримання у поточній групі.

Таке моделювання стратегії з використанням СФГБ-карт забезпечує ранню діагностику, до часу критичної втрати банком фінансової стійкості.

Два наступних банки, представлених у таблиці 5.5, також остаточно залишилися у групі проблемних, а до ліквідації перебували у інших сегментах карти. Для кожного з них справедливим є твердження про можливість встановлення погроз втрати фінансової стійкості за оглядом показників у попередніх періодах. Стрімкому погіршенню фінансового стану передували певні ознаки.

Усі шість перших банків таблиці 5.5 втратили платоспроможність і погіршили показники настільки, що у всіх наступних періодах залишалися у групі проблемних. На відміну від них, траєкторії семи банків, перелічених у останніх строках таблиці 4.5, не закінчуються в проблемних групах на СФГБ-картах, побудованих через кілька років після ліквідації. Статус цих банків у момент ліквідації оцінювався як критичний, а через деякий час отримав ознаки помірно проблемного.

Так, чотири ліквідованих банки закінчили траєкторію у групі банків з підвищеними ставками G-PM. Траєкторії цих банків під час кризи спрямовувалися до кута проблемних, як і для банків попередніх рядків, але, на відміну від них, не доходили до крайових точок.

Банки, траєкторії яких закінчилися не в сегменті проблемних, часто мають значні нефінансові чинники погіршення стану та початку процедури ліквідації. До таких банків належить КБ «Європейський», що зупинив діяльність у кластері високоліквідних активів та КБ «Національний стандарт», який перейшов до групи залежних від міжбанківських ресурсів. Обидва банки часто згадувалися у періодичних виданнях під час кризи з причин неякісного менеджменту, конфлікту інтересів та неklasичних методів управління. Таким чином, навіть проблемний менеджмент знаходить відображення у траєкторіях банків і особливостях розміщення у структурно-функціональних групах. Такі банки відрізняються від класичного і зрозумілого руху до проблемних груп.

Останній банк із таблиці 5.5 закінчив траєкторію у групі G-AR після тривалого перебування у групі роздрібних напередодні ліквідації. Динаміка погіршення показників даного банку відрізняється від інших і характеризує ситуацію втрати фінансової стійкості у групі підвищеного споживчого кредитування G-SAR. Оскільки протягом тривалого періоду представники даної групи дуже рідко змінювали спеціалізацію та переходили до інших груп, даний випадок потребує окремого аналізу.

У таблиці 5.6 наведено динаміку показників даного банку (ТОВ КБ «Українська фінансова група»), що перебував у групі роздрібних банків не стільки завдяки великій долі споживчих кредитів, а через підвищені комісійні доходи та адміністративні витрати, притаманні банкам даної групи.

Банк перейшов до групи роздрібних ще з 01.04.06, при збільшенні комісійних доходів і зберігав статус аж до 01.10.09, коли, разом із зростанням резервів під активи, збитків та рівнем процентних ставок, він розпочав процедуру ліквідації. Ліквідації передувало зростання резервів та скорочення

рентабельності з початку 2009 року, підвищення процентних ставок та адміністративних витрат. Проблеми скорочення високоліквідних активів у даного банку не спостерігалось, хоча вартість зобов'язань значно зросла з 01.04.08. Підвищена вартість ресурсів є симптомом ризику ліквідності.

Таблиця 5.6 – Динаміка показників ліквідованого банку, що перебував у групі роздрібних банків (на прикладі ТОВ КБ «Українська фінансова група»)

Звітний квартал	Значення показників							
	ROA	AR	SAV	PM	DK	PD	PV	VA
01.01.06	0,5%	0,9%	7,5%	1,3%	4,1%	6,4%	5,2%	4,5%
01.04.06	2,7%	0,4%	5,7%	-0,2%	8,4%	8,6%	9,9%	5,7%
01.07.06	1,4%	1,1%	4,1%	-0,4%	8,9%	8,5%	10,0%	5,2%
01.10.06	2,3%	2,0%	13,3%	-0,1%	7,8%	7,5%	7,5%	4,0%
01.01.07	0,6%	1,7%	4,3%	0,0%	7,7%	6,5%	7,7%	3,9%
01.04.07	2,5%	1,3%	5,4%	0,6%	8,9%	8,1%	8,5%	4,3%
01.07.07	0,8%	2,4%	3,4%	0,6%	9,3%	8,2%	8,5%	4,2%
01.10.07	0,5%	3,2%	3,8%	1,1%	8,5%	9,1%	9,0%	4,1%
01.01.08	0,4%	3,4%	7,4%	1,2%	7,5%	9,0%	8,1%	3,8%
01.04.08	1,5%	3,2%	4,4%	1,4%	9,7%	12,7%	12,7%	5,1%
01.07.08	0,4%	2,7%	3,2%	1,4%	8,7%	11,7%	12,1%	7,3%
01.10.08	0,6%	2,9%	5,3%	2,0%	7,6%	13,4%	12,8%	6,5%
01.01.09	0,0%	4,5%	2,2%	1,7%	7,6%	12,9%	13,4%	5,7%
01.04.09	0,0%	6,4%	6,5%	5,4%	4,8%	20,8%	16,8%	4,5%
01.07.09	0,2%	9,0%	10,1%	3,4%	8,5%	19,7%	18,0%	5,2%
01.10.09	-112,1%	92,7%	0,2%	3,3%	20,0%	28,9%	20,3%	28,4%

Джерело. Складено на основі [429]

Швидке погіршення значення усіх якісних показників спеціалізованого роздрібного банку підтверджує загальну проблематику даної групи: підвищені ризики банків, що надають споживчі кредити. Спостереження за близьким розміщенням груп роздрібних, неякісних та банків підвищених ставок свідчить про нестійкий фінансовий стан саме цих груп, їх взаємний зв'язок та спільну територію розташування.

Інша частина банків, представлена у таблиці 5.7, перейшла до стану ліквідації у пізнішому періоді, за наслідками кризи. Банки, як правило,

отримували значні ознаки проблемності ще у 2009 році, але погіршували фінансовий стан більш поступово, ніж попередня група. Ліквідаційні процедури починалися у період з середини 2010 до 2012 років. П'ять із семи банків залишалися у кластерах проблемних на усіх СФГБ-картах наступних років, один - у групі підвищених ставок, але наблизений до проблемних. Останній банк переходив до проблемного кластеру задовго до ліквідації, але подальші нестандартні операції з активами і пасивами, які фактично не покращили фінансового стану, перемістили його до центрального кластеру. Дане виключення з правил також знайшло відображення у нестандартній формі траєкторії банку на карті.

Таблиця 5.7 – Основні характеристики вітчизняних банків, ліквідованих з середини 2010 року

№	Перелік банків	Остання дата надання звітності	Структурно-функціональні групи		
			На 01.07.2008	на дату ліквідації	На 01.07.2012
1	ПАТ КБ «СОЦКОМ БАНК»	01.10.2011	G-S	G-ARmin	G-ARmin
2	ПАТ «ІННОВАЦІЙНО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК»	01.01.2012	G-S	G-ARmin	G-ARmin
3	ПАТ БАНК «СТОЛИЦЯ»	01.01.2012	нестійкі	G-ARmin	G-ARmin
4	ПАТ АБ «СИНТЕЗ»	01.10.2010	G-DT	G-ARmin	G-ARmin
5	ПАТ КБ «ВОЛОДИМИРСЬКИЙ»	02.07.2011	G-DT	G-ARmin	G-ARmin
6	ПАТ «ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК»	01.07.2010	G-S	G-AR	G-PM
7	ТОВ «ДІАЛОГБАНК»	02.04.2011	G-AR	G-ARmin	G-ARmin

Джерело. Складено на основі [429]

У таблиці 5.8 наведено динаміку показників одного з ліквідованих банків (ПАТ «ІНПРОМБАНК»), як приклад недостатніх заходів із стабілізації фінансового стану, що проводилися протягом кількох років.

Як свідчать дані перших 12 рядків таблиці, до самого початку кризи банк перебував у центральному кластері, близько до сегменту підвищених ставок і майже не змінював місце розташування. У період з квітня по

жовтень 2009 року банк перейшов до кластеру підвищених ставок, разом із зростанням вартості ресурсів, доходності активів та процентної маржі. Якість активів погіршувалася, формування резервів призводило до від'ємного фінансового результату.

Таблиця 5.8 – Динаміка показників ліквідованого банку з тимчасовим покращенням фінансового стану (на прикладі ПАТ «ІНПРОМБАНК»)

Звітний квартал	Значення показників						
	ROA	AR	SAV	PV	PD	PM	DT
01.01.06	1,2%	2,4%	8,5%	13,6%	18,8%	4,1%	0,8%
01.04.06	1,1%	2,2%	6,3%	11,9%	16,1%	3,6%	0,6%
01.07.06	1,0%	2,3%	6,3%	13,4%	17,1%	3,5%	0,7%
01.10.06	0,9%	2,2%	7,0%	11,5%	13,6%	2,9%	0,6%
01.01.07	0,9%	2,4%	12,8%	10,4%	14,9%	3,0%	0,8%
01.04.07	1,0%	2,0%	8,6%	11,6%	15,3%	2,6%	0,6%
01.07.07	1,1%	1,9%	6,7%	12,5%	16,1%	3,0%	0,7%
01.10.07	0,9%	1,8%	12,6%	10,6%	15,6%	2,9%	0,7%
01.01.08	0,9%	2,0%	9,3%	9,9%	14,4%	3,1%	0,7%
01.04.08	1,1%	1,8%	7,9%	10,8%	16,4%	4,0%	0,8%
01.07.08	0,8%	1,7%	7,3%	11,2%	16,3%	3,9%	0,6%
01.10.08	1,0%	1,7%	6,9%	11,4%	16,9%	4,1%	0,8%
01.01.09	0,8%	2,7%	5,8%	11,7%	16,6%	4,1%	1,8%
01.04.09	0,1%	3,3%	9,2%	14,5%	21,6%	5,3%	1,3%
01.07.09	0,0%	4,2%	9,4%	13,9%	22,0%	6,1%	1,3%
01.10.09	-10,7%	15,3%	1,2%	15,3%	25,6%	8,7%	1,8%
01.01.10	-19,5%	29,1%	1,3%	14,2%	28,1%	10,4%	1,8%
01.04.10	-39,0%	45,7%	4,9%	8,4%	28,3%	13,8%	1,3%
01.07.10	-20,6%	36,1%	24,3%	6,9%	23,2%	9,2%	0,8%
01.10.10	-3,7%	26,6%	11,8%	6,7%	18,8%	8,5%	7,2%
01.01.11	3,1%	23,7%	9,7%	6,6%	17,1%	8,0%	4,7%
01.04.11	0,4%	23,7%	10,4%	8,4%	21,7%	8,9%	5,6%
01.07.11	-24,7%	45,4%	2,7%	10,0%	26,1%	11,1%	4,1%
01.10.11	-68,5%	97,9%	3,1%	9,0%	33,2%	14,5%	4,0%
01.01.12	-83,6%	140,7%	3,2%	8,5%	41,6%	17,0%	3,9%

Джерело: Складено на основі [6; 8; 15; 49]

За станом на 1 січня 2010 року банк наблизився до критичної точки втрати фінансової стійкості і перейшов до проблемної групи G-ARmin, у якій знаходився протягом півріччя. Далі, разом із залученням дешевих ресурсів, скоротилася їх вартість та зросли високоліквідні активи. На 1 липня 2010 року банк перейшов до групи надлишкових високоліквідних активів.

Кредитний портфель залишався неякісним, але поточна діяльність стала прибутковою.

Протягом дев'яти місяців, з 01.10.10 по 01.07.11, банк знаходився у групі високих торговельних доходів G-DT, що підтверджується високим значенням відповідного показника у останньому стовпці таблиці 5.9. Поступово доходність почала скорочуватися, що супроводжувалося подальшим погіршенням якості активів. З 1 жовтня 2011 року банк остаточно втратив фінансову стійкість і перейшов до тієї ж проблемної групи G-ARmin, у якій перебував на початку 2010 року. Тимчасове покращення фінансового стану, яке не супроводжувалося покращенням активів та суттєвими якісними змінами, не забезпечило відновлення діяльності банку.

Як свідчить аналіз причин ліквідації банків, усі вони пов'язані із неякісними активами, тобто класичним кредитним ризиком, що посилювався впливом економічної кризи, погіршенням кредитоспроможності позичальників. Другим ключовим чинником втрати фінансової стійкості банків стала криза ліквідності, що проявилася через підвищення процентних ставок за ресурсами і, відповідно, за активами. Зростання процентів за кредитами усугубило ризики їх неповернення.

Масовий перехід до стану ліквідації банків проходив у два етапи. Аналіз системи показників показав, що погіршення фінансового стану відбувалося, як правило, поступово. Негативні симптоми знаходили прояв ще перед початком кризи. Значна кількість ліквідованих банків постраждала саме внаслідок непередбаченого посилення проблем під час кризи. Ризики неякісних кредитних портфелів та нестійкої ресурсної бази доповнювалися іншими фінансовими і нефінансовими чинниками, внаслідок чого банк переходив до стану ліквідації навіть і не при найгіршій, з точки зору наступних СФГБ-карт, структурі активів і пасивів.

Безпосередній етап втрати фінансової стійкості позначався суттєвим погіршенням показників. На момент подання останньої звітності фінансовий результат усіх ліквідованих банків був від'ємним, показник рентабельності

активів у середньому складав -206,7% (мінімальне значення сягало -600%), рентабельність капіталу в середньому дорівнювала -476%. Резерви під кредитні ризики ліквідованих банків в середньому становили 189,4% від сукупних балансових активів.

Дослідження процесу ліквідації банків підтвердило важливість системного підходу до аналізу фінансової стійкості банківської системи та окремих банків. Коли індикативні показники фінансового стану дозволяють описувати як всю систему, так і окремі її елементи, можливе оперативне прийняття рішень банківського нагляду для адекватного реагування. Своєчасні заходи запобігання підвищеним ризикам здатні утримувати контрольований рівень фінансової стійкості кожного банку системи.

Банки, що потрапили до груп проблемних та ліквідованих, до кризи розподілялися між іншими кластерами без чітких концентрацій. На першому етапі кризи 13 банків досить швидко втратили фінансову стійкість і розпочали процедуру ліквідації. За станом на 01.07.09 банки у стадії ліквідації займали 1,9% у загальних активах. З них 5 банків із активами 1,4% належали до центральних кластерів, 4 з активами 0,3% - до банків нестійких стратегій. Інші банки були незначними і належали до різних груп.

На другому етапі відновлення системи з липня 2009 до 2012 року до процедури ліквідації перейшло ще 7 банків, у тому числі 5 – від неякісної групи із активами 0,4%. Потік від неякісних до ліквідованих банків не перевищував окремих потоків відновлення до більш якісних структурно-функціональних груп. Переважна більшість ліквідованих банків належала до четвертої, найменшої масштабної групи.

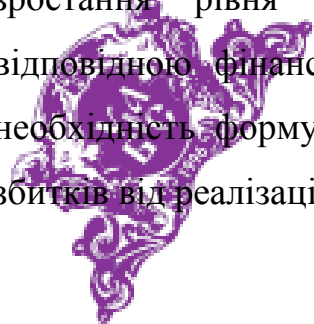
Таким чином, чітко визначених груп підвищеного ризику переходу до ліквідованих за даними потоків не встановлено. Серед будь-яких груп в умовах кризи можуть знаходитися потенційні аутсайтери системи. Такий факт свідчить про необхідність детального контролю індивідуальних траєкторій банків, дослідження сфер підвищених ризиків, притаманних різним структурно-функціональним групам. Проблема ускладнюється

необхідністю врахування нефінансових чинників, які вплинули на ліквідацію деяких банків у період кризи.

Важливим чинником потенційного відновлення є своєчасність застосування необхідних заходів підвищення фінансової стійкості. Затримка із активним протистоянням зводить до мінімуму наступні заходи. Для своєчасного реагування на підвищені ризики втрати фінансової стійкості банківським наглядом необхідно розвивати системи ранньої діагностики їх фінансового стану. Ключовим моментом є визначення підвищених системних ризиків, коли дисбаланс показників окремих банків може привести до повної втрати фінансової стійкості під впливом загальних негативних чинників.

Як показало дослідження, в усіх ліквідованих банків відбулося загострення структурних дисбалансів діяльності банків під впливом світової фінансової кризи, зменшення кредитоспроможності позичальників, системної кризи ліквідності, зростання ціни ресурсів. Крім того, загальне зростання рівня РНВ досліджуваних банків не супроводжувалося відповідною фінансовою підтримкою з боку акціонерів, що підтверджує необхідність формування в банках резервів на відшкодування очікуваних збитків від реалізації чинників РНВ.

Підводячи підсумки аналізу причин ліквідації банків під час кризи, слід підкреслити, що основним індикатором критичної втрати фінансової стійкості більшості банків виступила реалізація наявних ризиків у діяльності, у першу чергу, РНВ. Із 23 банків, що ліквідувалися у період з початку 2008 р. до середини 2013 р., 17 втратили ФС протягом першого року кризи. Загальне зростання рівня РНВ досліджуваних банків не супроводжувалося відповідною фінансовою підтримкою з боку акціонерів, що підтверджує необхідність формування в банках резервів на відшкодування очікуваних збитків від реалізації чинників ризику незбалансованих відхилень.

Висновки до розділу 5

1. Одним із найбільш важливих інструментів специфікованого банківського нагляду є диференціація наглядових режимів, яку запропоновано здійснювати виходячи із двох критеріїв: рейтингу банку та достатність створених ним резервів для покриття можливих збитків від реалізації чинників РНВ.

2. Пропонується розглядати чотири наглядові режими, які визначають періодичність застосування наглядових процедур та специфіку наглядових заходів: 1) загальний наглядовий режим (щоквартальне застосування заходів безвізного банківського нагляду); 2) режим посиленого нагляду (щомісячне застосування заходів безвізного банківського нагляду); 3) режим комплексних заходів (поєднання щодокадних безвізних висновків та позапланових інспекційних перевірок для уточнення даних звітності та перевірки ефективності ризик-менеджменту банку); 4) режим негайного реагування (невідкладне проведення позапланового інспектування). Для узагальнення результатів застосування наглядових режимів розроблено уніфіковану форму наглядової звітності.

2. Запропонований алгоритм диференціації наглядових режимів враховує структурно-функціональні характеристики банку, наявність переходів банку від однієї СФГБ до іншої, стабільність перебування банку у зоні підвищеного, контрольованого ризику або безризиковій зоні, а також порівняння із банками, що займають близьке положення на СФГБ-карті. Таким чином, при диференціації наглядових режимів фактично враховуються взаємозв'язки в ланцюзі «ризик банку – ризик СФГБ – ризик банківської системи». Застосування такого підходу дозволяє виявити банки – об'єкти посиленого нагляду, що відповідає базовим засадам методпруденційного банківського нагляду.

3. Інструментальну базу специфікованого банківського нагляду поглиблено шляхом вдосконалення механізму стрес-тестування банків, що

виявляє їх чутливість до найбільш ймовірних факторів зростання РНВ. Наприклад, найбільший вплив на банки групи G-SAR має погіршення якості споживчих кредитів через втрату кредитоспроможності позичальників, на групи G-SPM та G-SAM – зростання процентних ставок на міжбанківському ринку, на групу G-PM – проблеми з ліквідністю та доступом до ринку ресурсів, на групу G-SAP – нестабільність фондового ринку тощо. В процесі стрес-тестування запропоновано моделювати кілька можливих сценаріїв погіршення фінансової стійкості банку внаслідок незбалансованості основних агрегатів активів, пасивів, доходів та витрат банку. Для кожного сценарію моделюється значення ризик-фактора та оцінюються можливі наслідки зростання РНВ та зміни положення банку на СФГБ-карті. Порівняння можливих наслідків впливу зовнішніх шоків за всіма змодельованими сценаріями дозволяє визначити характер основних ризиків та оцінити фінансову стійкість банку.

4 Стрес-тестування пропонується здійснювати у наступній послідовності: 1) моделювання негативних змін екзогенних факторів, що мають найбільший вплив на фінансову стійкість банку (наприклад, зростання процентних ставок на 10%, зростання рівня резервів під кредитні ризики на 2% тощо); 2) формування прогнозного балансу банку із змінами основних агрегатів активів і пасивів, доходів та витрат (зміни в балансі відображають наслідки впливу екзогенних шоків та заходи щодо їх компенсації. Так, наприклад, скорочення доступу до певних ресурсів потребує їх заміни іншими, а погіршення якості одного виду активів потребує заходів диверсифікації та розвитку інших видів активів); 3) моделювання зміни положення банку на СФГБ-карті під впливом екзогенних шоків; 4) аналіз причин та наслідків переходу банку від однієї СФГБ до іншої, якщо таке відбулося; 5) формування переліку банків, що на карті займають близьке положення до прогнозованої точки розміщення досліджуваного банку, оцінювання наявної інформації про рівень ризиків та фінансової стійкості цих банків; 6) розрахунок прогнозного рейтингу банку

та порівняння його із остаточною рейтинговою оцінкою; 7) порівняння змодельованого сценарію з іншими, розробленими в межах стрес-тестування; 8) розробка рекомендацій щодо підвищення фінансової стійкості банку за результатами стрес-тестування, внесення змін у внутрішні положення та процедури ризик-менеджменту, перегляд системи лімітів, діючих тарифів та процентних ставок, вдосконалення системи контрольних показників оцінювання ризиків тощо.

5. На прикладі банків України, ліквідованих у період 2009-2010 рр. обґрунтовано індикатори критичної втрати фінансової стійкості банків. Із 23 банків, що ліквідувалися у період з початку 2008 р. до середини 2013 р., 17 втратили ФС протягом першого року кризи. Як показало дослідження, у цих банків відбулося загострення структурних дисбалансів діяльності банків під впливом світової фінансової кризи, зменшення кредитоспроможності позичальників, системної кризи ліквідності, зростання ціни ресурсів. Крім того, загальне зростання рівня РНВ досліджуваних банків не супроводжувалося відповідною фінансовою підтримкою з боку акціонерів, що підтверджує необхідність формування в банках резервів на відшкодування очікуваних збитків від реалізації чинників РНВ.

Основні результати дослідження, викладені в п'ятому розділі, опубліковано автором у працях [142, 144, 147, 149, 156, 163, 164, 165, 167, 168].

ВИСНОВКИ

1. Для переходу в Україні від мікропруденційного банківського нагляду (орієнтованого на захист інтересів вкладників та кредиторів всіх без виключення банків шляхом моніторингу за внутрішньобанківськими ризиками) до макропруденційного (орієнтованого на забезпечення фінансової стійкості банківської системи в цілому за рахунок моніторингу переважно за великими системними банками) необхідно впровадження концепції медіопруденційного нагляду, яка спрямована на виявлення зон підвищених ризиків на рівні банків, їх структурно-функціональних груп або банківської системи в цілому, контроль за ними та застосування диференційованих наглядових заходів. Це пов'язано із специфікою вітчизняної банківської системи (72,6% активів сконцентровано в 15 банках із 178, що складає 8,4% від їх загальної кількості). Так, зокрема, необхідно та доцільно сконцентрувати увагу наглядових органів не тільки на великих системних банках, а й на зонах підвищених ризиків, що виникають в межах однорідних груп банків, оскільки одночасна втрата їх стійкості може призвести до негативних соціально-політичних наслідків.

2. Медіопруденційний нагляд дозволяє виявити та врахувати в наглядовій діяльності системні взаємозв'язки між банками, більш обґрунтовано ідентифікувати зони підвищених ризиків. В межах системи медіопруденційного банківського нагляду запропоновано відокремлювати агрегований, компаративний та специфікований види нагляду. Три види банківського нагляду пропонується виокремлювати відповідно до базових об'єктів, напрямків дослідження ризиків, інструментарію контролю та регуляторних підходів. Основним завданням специфікованого нагляду є оцінювання спроможності кожного банку контролювати ключові процеси та ризики, виконувати нормативні вимоги Національного банку до організації банківської діяльності, проведення операцій, відображення їх у бухгалтерському обліку та звітності. Компаративний нагляд орієнтований на виокремлення однорідних структурно-функціональних груп, виявлення

СФГБ з підвищеним рівнем ризиків, розробку та своєчасне застосування до них адекватних регуляторних заходів. Агрегований банківський нагляд побудований на засадах узагальнення висновків щодо співвідношення структурних складових банківської системи – окремих СФГБ із притаманними їм ризиками і передбачає здійснення моніторингу динамічних змін у конфігурації різних СФГБ, що у сукупності визначають фінансову стійкість системи у цілому.

3. В процесі дослідження виявлено, що в межах банківської системи можна виокремити групи банків, які є близькими: 1) за структурою основних агрегатів активів, пасивів, доходів та витрат; 2) за пріоритетами у наданні послуг; 3) за рівнем та структурою основних видів банківських ризиків; 4) за реакцією на зовнішні шоки. Їх запропоновано називати «структурно-функціональними групами банків» та вважати відокремленим та специфічним об'єктом наглядової діяльності. Введення в науковий термінологічний обіг поняття структурно-функціональних груп банків забезпечує методичну основу дослідження характеру ризиків однорідних груп банків, рівня їх фінансової стійкості для застосування диференційованих заходів банківського нагляду.

4. З метою використання СФГБ як об'єктів застосування наглядових процедур в межах банківської системи України виокремлено наступні групи банків: зі збалансованими структурно-функціональними характеристиками; залежні від міжбанківських ресурсів; що спеціалізуються на кредитуванні фізичних осіб; з підвищеними високоліквідними активами; з підвищеними непроцентними зобов'язаннями; із значними активами на міжбанківському ринку; із високою часткою цінних паперів в структурі активів; із високими торговельними доходами; із підвищеними процентними ставками; з найгіршим фінансовим станом; що перебувають на межі втрати фінансової стійкості.

5. Дослідження динаміки кількості банків у різних СФГБ, що проводилося протягом 2008-2013 р.р. свідчить про структурні зміни у

ресурсній базі вітчизняних банків, скороченні питомої ваги міжбанківського ринку за рахунок коштів фізичних осіб, що виражається зменшенням розміру СФГБ, залежних від міжбанківських ресурсів (кількості банків групи скоротилася на 50%). Також значні зміни відбулися у структурі банківських активів, а саме, скорочення кредитних операцій та заміщення їх операціями, орієнтованими на отримання банками комісійних доходів. Наприкінці 2013 року зросли розміри СФГБ із надлишковими високоліквідними активами (на 86% проти початку 2008 р.) та група із значним обсягом активів в портфелі цінних паперів (більш ніж в 20 разів). Відповідні сфери діяльності потребують підвищеної уваги банківського нагляду.

6. У сучасній наглядовій практиці увага акцентується переважно на основних дев'яти видах банківських ризиків (кредитному, процентному, ринковому, валютному, операційно-технологічному, юридичному, стратегічному, репутаційному та ризику ліквідності), кожний з яких характеризує можливі втрати внаслідок проведення конкретних банківських операцій. Такий підхід не враховує взаємозв'язку ризиків, їх сукупного впливу на стратегічну збалансованість розвитку банку, структурно-функціональну рівновагу основних параметрів його активів і пасивів. З метою врахування вищезазначених факторів пропонується доповнити існуючу систему ще одним видом банківських ризиків – ризиком незбалансованих відхилень. На рівні окремого банку ризик незбалансованих відхилень слід визначати як можливі втрати доходів або капіталу, пов'язані із незбалансованим співвідношенням активів та пасивів (за строками, процентними ставками, напрямками та видами операцій), основних джерел прибутку банку, а також інших характеристик його фінансової стійкості. На рівні СФГБ РНВ характеризує можливі втрати доходів або капіталу банками цієї групи внаслідок наявності стійких відхилень відповідних параметрів їх діяльності від аналогічних параметрів діяльності тих банків, що входять до групи банків зі збалансованими структурно-функціональними характеристиками. Контроль за РНВ дозволяє визначити сфери діяльності банку, що є найбільш

вразливими до зовнішніх шоків, оцінювати рівень дестабілізації розвитку банку та адресно застосовувати регуляторні заходи з метою відновлення рівноваги банку.

7. Розмір очікуваних збитків банку внаслідок реалізації РНВ запропоновано розраховувати як добуток експозиції під ризиком (залежно від специфіки структурно-функціональних характеристик банку) та ймовірності виникнення незбалансованих відхилень у функціонуванні цього банку (залежно від його часових та вартісних параметрів), СФГБ (залежно від її специфіки, ефективності діяльності та якості активів банків – учасників) та банківської системи в цілому (залежно від її фінансової стійкості). Встановлено, що ймовірностей реалізації РНВ на рівні банківської системи в цілому залежить від загального рівня її фінансової стійкості, конкретного етапу розвитку. Ймовірностей реалізації РНВ на рівні СФГБ залежить від специфіки групи, характеру дисбалансу у структурі активів, пасивів, доходів, витрат і характеризується визначеним діапазоном коливань можливих значень. Ймовірностей реалізації РНВ на рівні банку характеризує ступень прояву структурно-функціонального дисбалансу в межах групи. Якщо банк протягом певного періоду переміщується від однієї групи до іншої і не проявляє стійких характеристик дисбалансу, він знаходиться в зоні контрольованого ризику, а після тривалого перебування у СФГБ переходить у зону підвищеного ризику, де ймовірність втрати фінансової стійкості у зв'язку із реалізацією чинників РНВ зростає. Розраховані параметри ймовірності реалізації чинників РНВ характеризують ступень структурно-функціонального дисбалансу і тому мають використовуватися у наглядових процедурах, зокрема при рейтингуванні банків та виборі режимів нагляду за ними.

8. Фінансову стійкість банку слід розуміти як інтегральну характеристику його здатності протягом певного періоду підтримувати структурно-функціональну рівновагу, збалансовану структуру основних агрегатів активів, пасивів, доходів, витрат, виконувати свої функції на ринку,

реалізовувати завдання стратегічного розвитку та забезпечувати контрольований рівень ризиків. Враховуючи досвід останньої фінансово-економічної кризи, недотримання банками вимог збалансованого розвитку та рівноважної структури балансу є однією із найвагоміших причин втрати фінансової стійкості банків.

9. Критеріями розподілу банків на групи з метою диференціації наглядових процедур є індикатори їх ефективності діяльності, адекватності капіталу, якості та структури активів, структури ресурсної бази, процентної політики банків, непроцентних джерел прибутку. Базою для формування цієї системи індикаторів стали узагальнені динамічні ряди значень показників фінансового стану банків України за період 2006-2013 рр., що відображають найбільш суттєві зміни у їх фінансовій стійкості. На відміну від існуючих підходів, така система індикаторів дозволяє групувати банки за характеристиками основних ризиків втрати фінансової стійкості, що є релевантними для здійснення наглядових процедур. Система структурних індикаторів покладена в основу розподілу банків України на СФГБ, що здійснено за допомогою методу регресійних нейронних мереж. Відповідно до цього методу для кожного банку визначається конкретна точка у двадцятимірному просторі, в якому кожна векторна координатна шкала відповідає окремому структурному індикатору. Застосування даного методу для обробки масивів фінансових показників банків України за 2006-2013 рр. дозволило виокремити та описати одинадцять СФГБ, формалізувати ідентифікаційні характеристики цих груп банків та граничні діапазони зміни кожного системного індикатора для кожного СФГБ.

10. Задача виокремлення однорідних груп банків є однією із найважливіших умов обґрунтованого впровадження наглядових процедур, оскільки сформована група стає самостійним об'єктом банківського нагляду, що впливає на вибір інструментів, процедур та заходів для підтримання фінансової стійкості кожного банку і захист банківської системи в цілому. При дослідженні банківських ризиків в межах СФГБ вивчається відхилення

структурних характеристик відповідних банків від середніх значень банків збалансованої групи. Кожний варіант стійкого групування банків із певними характеристиками відхилення визначає сферу дослідження характерних для даної групи ризиків – об'єкт банківського нагляду. Особливості структурно-функціональних характеристик кожної групи свідчить про об'єктивно існуючу нерівномірність їх самоорганізації, що являє собою істотний момент переходу в новий стан, в якому управлінська система (банк) набуває іншого рівня організації і продуктивності. Завдання банківського нагляду полягає у виявленні сфер підвищеного ризику на основі аналізу структурно-функціональних груп банків.

11. Графічно розподіл банків на СФГБ може бути продемонстрований за допомогою СФГБ-карт, в основу побудови яких покладено концепцію візуалізації багатомірного простору, розроблену фінським математиком Т. Кохоненом. Такі карти, побудовані для банків України за кумулятивними даними на кожний квартал протягом 2006-2013 рр., є основою для аналізу динаміки змін фінансової стійкості кожного банку, СФГБ та банківської системи в цілому. Групи, що на карті розташовані поруч, є близькими за окремими значеннями структурних індикаторів. Найбільш збалансовані групи знаходяться в центрі карти, а кутове положення займають банки із значними відмінностями у структурно-функціональних характеристиках. Положення СФГБ на карті характеризує рівень ризику відповідних банків: він зростає у напрямку від центру до меж карти і є максимальним у її кутах. Переміщення банку на СФГБ-карті характеризує певні зміни у його фінансовому стані. СФГБ-карти дозволяють прогнозувати тенденції зміни ФС окремого банку, групи та банківської системи в цілому, ідентифікувати сфери підвищених ризиків як об'єкти для пріоритетного застосування наглядових процедур.

12. Існуючі в Україні системи рейтингування банків потребують вдосконалення шляхом врахування структурно-функціональних характеристик банків, якості їх систем ризик-менеджменту та здатності

протистояти чинникам дестабілізації і загрозам втрати фінансової стійкості. На відміну від більшості рейтингових систем, спрямованих на виявлення банків із низьким рівнем фінансової стійкості, рейтингування на основі РНВ враховує структурно-функціональні характеристики та специфіку ризиків банків, якість їх систем ризик-менеджменту, здатність протистояти чинникам дестабілізації і загрозам втрати фінансової стійкості, що знаходить відображення у розміщенні банків та зміні їх положення на СФГБ-карті, зміні переліку банків, які розташовані на ній близько до досліджуваного банку. Співвідношення банків з різним рівнем рейтингової оцінки, розрахованої на основі структурно-функціонального аналізу, характеризує сутнісні перетворення у банківській системі за період 2008-2013 рр.: на активній фазі кризи кількість проблемних банків з рейтинговою оцінкою «1» зростає від 15 до 88 при скороченні фінансово стійких банків з рейтингом «3» від 85 до 22. Наприкінці 2013 року майже половина від загальної кількості банків має середній рейтинг «2».

13. В розвитку банківської системи України можна виокремити п'ять основних етапів: стабільний розвиток, початок кризи, активна фаза кризи, посткризове пожвавлення та посткризове призупинення темпів розвитку. Такий розподіл здійснено за допомогою наступних структурно-функціональних критеріїв: кількість банків у СФГБ; питома вага активів банків, що входять до СФГБ, у загальному обсязі активів банківської системи; кількість банків з різним рівнем рейтингових оцінок. Для кожного етапу запропоновано пріоритетні завдання та процедури банківського нагляду. Також встановлено, що розміщення СФГБ на карті є незмінним протягом доволі тривалих періодів, тому період, коли відбувається зміна топології карти, слід вважати переломним моментом у розвитку банківської системи. Такий переломний момент спостерігався у вітчизняній банківській системі за станом на 1 липня 2011 року, коли банки групи із значним обсягом роздрібних кредитів (груп G-SAR) зайняли місце у куті проблемних банків, а група банків із значним кредитним ризиком G-AR взагалі розформувалася

у зв'язку із загальним погіршенням якості активів та фінансового результату банків значної кількості груп.

14. Особливості етапу посткризового призупинення темпів розвитку вітчизняної банківської системи пов'язані із зростанням РНВ для значної кількості банків, що обумовлено підвищенням процентних ставок і погіршенням ФС банків, які спеціалізуються на споживчому кредитуванні, загальним обмеженням кредитних операцій і розширенням банківських послуг, які забезпечують отримання комісійних та торговельних доходів та потребують підвищеного контролю за операційними ризиками. Наприкінці 2013 року в банківській системі України сформовано дві СФГБ, які раніше не відігравали значної ролі у розподілі банків: група G-SAV з підвищеними високоліквідними активами (35 банків із активами 7,5% від загальних активів системи) та G-SAP високою часткою цінних паперів в структурі активів (22 банки з активами 27,5%). Скорочення кредитних операцій супроводжується розміщенням коштів у інші види активів, які потребують додаткового контролю з боку банківського нагляду.

15. Розширено процедуру ранньої діагностики загроз втрати фінансової стійкості банками на основі дослідження траєкторій значних міграцій банків від груп-донорів до груп-реципієнтів, що мають високий рівень РНВ, та врахування ідентифікаційних ознак траєкторій підвищених ризиків при визначенні рейтингової оцінки банків. Аналіз СФГБ-карт для банківської системи України, побудованих автором на кожному звітну дату за період 2008-2013 рр., дозволив виявити ряд траєкторій підвищеного ризику та на їх основі визначити банки, що потребують посиленого нагляду У тому числі, з середини 2009 р. до 2011 р. відбувся перехід 15 банків з групи G-AR до групи G-PM, що об'єднує банки з високим рівнем процентних ставок та 12 банків з групи G-AR до групи G-SAV, що об'єднує банки із надлишковими високоліквідними активами, обмеженим розвитком кредитних операцій та значними операційними ризиками. Ці групи поступово зростали і станом на середину 2013 р. зайняли друге і четверте місця за кількістю банків у

банківській системі України. Банки, які перейшли до даних груп, мають високу ймовірність накопичення проблемних активів, що обумовлено їх довготривалим перебуванням у групі G-AR, та обмежені можливості заміщення цих активів якісними кредитами, враховуючи специфіку поточного етапу розвитку банківської системи, який можна ідентифікувати як етап посткризового призупинення темпів розвитку.

16. Підвищення ефективності та обґрунтованості наглядових заходів має бути забезпечено шляхом дослідження джерел виникнення підвищених ризиків в банках, диверсифікації цих заходів залежно від типу СФГБ та рівня РНВ банків. Заходи впливу, які в межах компаративного банківського нагляду, спрямовується на запобігання подальшого погіршення фінансового стану, обмеження ризикових операцій, направлення ресурсів банків на відновлення збалансованого розвитку мають визначатися залежно від структурно-функціональної специфіки банку, тобто визначаються СФГБ, до якої він належить та встановлюються залежно від рівня РНВ досліджуваної групи банків. Застосування регуляторних заходів щодо обмеження одних операцій та сприяння розвитку інших визначає зміну траєкторії банку на СФГБ-карті та дозволяє прогнозувати перспективні зміни щодо диспозиції як окремих банків, так і відповідних СФГБ. Моделювання можливих наслідків застосування наглядових дій дозволяє формувати і оцінювати різні сценарії відновлення фінансової стійкості банків та проводити аналіз чутливості банку до регуляторного впливу, виявляти критичне співвідношення окремих структурних параметрів діяльності банку, як передумови для його переходу в іншу СФГБ.

17. Застосування регуляторних заходів щодо обмеження одних операцій та сприяння розвитку інших визначає зміну траєкторії банку на СФГБ-карті та дозволяє прогнозувати перспективні зміни щодо диспозиції як окремих банків, так і відповідних СФГБ. Моделювання можливих наслідків застосування наглядових дій дозволяє формувати і оцінювати різні сценарії відновлення фінансової стійкості банків та проводити аналіз чутливості

банку до регуляторного впливу, виявляти критичне співвідношення окремих структурних параметрів діяльності банку, як передумови для його переходу в іншу СФГБ. Кожна група потребує адекватних методів контролю, що спрямовуються саме на сфери підвищених ризиків. Методи структурно-функціонального аналізу мають доповнювати і розвивати діючі системи контролю і управління ризиками, що використовуються банківським наглядом.

18. Основні обмеження фінансових показників вітчизняних банків встановлені системою економічних нормативів, яка не є достатньо чутливою для відображення змін фінансової стійкості банків у різні періоди економічного розвитку. Загальні для банків з різним профілем ризику обмеження не забезпечили своєчасного реагування на суттєві перетворення ресурсної бази у період кризи ліквідності, не враховують важливих аспектів кредитних ризиків, недостатньо обмежують інвестиційний ризик для банків, зорієнтованих на роботу з цінними паперами. Процедура контролю економічних нормативів має не лише оцінювати кількісний рівень відхилення від обмежень, але й одночасно забезпечувати якісний аналіз ризиків та раннє реагування у сферах підвищеної ризиковості. Систему обов'язкових економічних нормативів слід доповнити оціночними контрольними показниками, які встановлюються для банків залежно від приналежності до СФГБ, ймовірності реалізації РНВ на рівні банківської системи в цілому та відповідної СФГБ. Систематичний моніторинг цих показників створює основу раннього реагування на підвищення ймовірності реалізації РНВ на рівні банку, СФГБ та банківської системи.

19. Одним із найбільш важливих інструментів специфікованого банківського нагляду є диференціація наглядових режимів, яку запропоновано здійснювати виходячи із двох критеріїв: 1) рейтинг банку; 2) достатність створених ним резервів для покриття можливих збитків від реалізації чинників РНВ. Пропонується розглядати чотири наглядові режими, які визначають періодичність застосування наглядових процедур та

специфіку наглядових заходів: 1) загальний наглядовий режим (щоквартальне застосування заходів безвізного БН) ; 2) режим посиленого нагляду (щомісячне застосування заходів безвізного БН); 3) режим комплексних заходів (поєднання щодакдних безвізних висновків та позапланових інспекційних перевірок для уточнення даних звітності та перевірки ефективності ризик-менеджменту банку); 4) режим негайного реагування (невідкладне проведення позапланового інспектування). Для узагальнення результатів застосування наглядових режимів розроблено уніфіковану форму наглядової звітності.

20 Запропоновані підходи до контролю рівня РНВ можуть бути впроваджені не лише в процедурах банківського нагляду, але й на рівні внутрішнього банківського ризик-менеджменту. Узгодженість підходів регулятора і банку дозволяє формувати спільні погляди на проблемні питання в діяльності банків, більш детально оцінювати ризики та обґрунтовано впроваджувати заходи впливу з метою підтримання фінансової стійкості банків. Важливим елементом управління ризиками, який використовується банком і контролюється банківським надглядом є стрес-тестування, що виявляє їх чутливість до найбільш ймовірних факторів зростання РНВ.

21. Структурно-функціональний аналіз банківської системи України за станом на середину 2013 року свідчить про зосередження підвищених ризиків РНВ у наступних групах із незбалансованими строковими та вартісними параметрами активів і пасивів та погіршеною якістю активів: 1) банків із значною часткою цінних паперів у активах, рівень резервів під кредитні ризики яких перевищує 15% від суми загальних активів і є одним із найвищих у системі; 2) банків, що спеціалізуються на кредитуванні фізичних осіб, частка резервів яких наближається до 10% до суми активів, а рентабельність залишається однією із найнижчих у системі; 3) банків з надлишковими високоліквідними активами, якість активів значно погіршилася у посткризовому періоді, рівень резервів збільшився вдвічі і

складає близько 7%. Ці банки працюють з підвищеним рівнем процентної маржі, що також свідчить про великі кредитні та процентні ризики, високу ймовірність неотримання нарахованих доходів. Серед груп банків, що працюють з помірним рівнем ставок, увагу банківського нагляду необхідно зосередити на групі банків, залежних від міжбанківського ринку, яка у 2008 році займала позицію лідера за рівнем рентабельності та якістю активів, а наприкінці 2013 року має збитковий фінансовий результат і рівень резервів під кредитні ризики близько 10% від загальних активів. Положення зазначених груп банків на СФГБ-карті дозволяє чітко ідентифікувати характер ризиків та здійснювати моніторинг основних загроз втрати ними фінансової стійкості.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. / Б. П. Адамик. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 278 с.
2. Албастова Л. Н. Технологии эффективного менеджмента : учебно-практ. пособ. / Л. Н. Албастова. – И. : ПРИОР, 1998. – 288 с.
3. Аналіз діяльності комерційного банку : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ф. Ф. Бутинця, А. М. Герасимовича. – Житомир : ПП “Рута”, 2001. – 384 с.
4. Аналіз банківської діяльності : навчальний посібник / Національний банк України ; за заг. ред. У. Я. Грудзеви. – К. : УБС НБУ, 2007. – 222 с.
5. Андрианов Д. Л. Информационно-аналитическая система “Анализ и планирование финансовой деятельности банка” [Электронный ресурс] / Д. Л. Андрианов, Г. К. Полушкина. – Режим доступа : <http://www.citforum.ru/abtec/abtec96/165.shtml>.
6. Андриевская И. К. Стресс-тестирование: обзор методологий / И. К. Андриевская // Управление в кредитной организации. – 2007. – № 5. – С. 34–44.
7. Андрушків Т. Банки як суб’єкти фінансових ринків України: роль і перспективи / Т. Андрушків // Банківська справа. – 1998. – № 2. – С. 50–54.
8. Андрюшин С. Базель III – новые стандарты достаточного капитала / С. Андрюшин, В. Кузнецова // Банковское дело. – 2011. – № 1. – С. 29–33.
9. Анисимова А. В. Совершенствование механизма антикризисного управления банковской системой : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / Анисимова Алла Вильевна. – Ставрополь, 2005. – 221 с.
10. Антонов Н. Г. Денежное обращение, кредит и банки / Н. Г. Антонов, М. А. Пессель. – М. : Финстатинформ, 1995. – 272 с.

11. Афанасьев В. Г. Моделирование как метод исследования социальных систем / В. Г. Афанасьев // Системные исследования: Методологические проблемы. – М., 1986. – С. 24–28.
12. Афанасьєва О. Антикризове регулювання діяльності банків в Україні в період світової фінансової кризи / О. Афанасьєва // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція : зб. наук. пр. – Львів, 2010. – Вип. 1(81). – С. 316–325.
13. Ачкасов А. И. Балансы коммерческих банков и методы их анализа. Вопросы ликвидности и их отражение в банковских балансах. – М. : АО “Консалтбанкир”, 1993. – 74 с.
14. Базельський комітет з питань банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bis.org/publ/bcbs107.pdf>.
15. Базилевич В. Д. Економічна теорія / В. Д. Базилевич. – К. : Знання-Прес, 2004. – 615 с.
16. Базові принципи ефективного нагляду за банківською діяльністю. Консультативний лист Базельського комітету по банківському регулюванню // Бізнес та банки. – 1997. – № 21. – С. 4.
17. Банки и банковские операции : учебник для вузов / Е. Ф. Жуков, Л. М. Максимова, О. М. Маркова и др. ; под ред. Е. Ф. Жукова. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 471 с.
18. Банківська енциклопедія / за ред. А. М. Мороза. – К. : ЕЛЬТОН, 1993. – 328 с.
19. Банківське право: українське та європейське : навч. посіб. / за ред. П. Д. Біленчука. – К. : Атіка. 1999. – 390 с.
20. Банківські операції : підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2002. – 476 с.
21. Банковская энциклопедия / под ред. С. И. Лукаш, Л. А. Малютиной. – Днепропетровск, 1994. – 250 с.

22. Банковское дело: стратегическое руководство / ред. : В. Платонов, М. Хиггинс). – 2-е изд. – М. : Изд-во “Консалтбанкир”, 2001. – 432 с.
23. Банковское дело / под ред. О. И. Лаврушина. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 576 с.
24. Банковское дело : учебное пособие для вузов / ред. А. М. Тавасиева. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 863 с.
25. Банківський менеджмент : навч. посіб. / О. А. Кириченко, І. В. Геленко, С. Л. Роголь та ін. ; за ред. О. А. Кириченка. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
26. Банківський нагляд : навч. посіб. / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко та ін. – К. : Знання, 2004. – 406 с.
27. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
28. Батковський В. А. Рейтингова оцінка діяльності банків / В. А. Батковський // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 145–151.
29. Батракова Л. Г. Анализ процентной политики коммерческого банка / Л. Г. Батракова. – М. : Логос, 2002. – 152 с.
30. Бахолдин А. А. Финансовая стабильность, денежно-кредитная политика и банковские риски / А. А. Бахолдин // Финансы и кредит. – 2007. – № 5(245). – С. 59–61.
31. Бэр Х. П. Секьюритизация активов: Секьюритизация финансовых активов – инновационная техника финансирования банков / Х. П. Бэр. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 624 с.
32. Белых Л. П. Устойчивость коммерческих банков. Как банкам избежать банкротства / Л. П. Белых. – М. : Банки и биржи, 1996. – 192 с.
33. Беляков А. В. Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования : управленческая методическая разработка / А. В. Беляков. – М. : БДЦ-пресс, 2004. – 256 с.

34. Бицька Н. Кошти населення у формуванні ресурсної бази банків / Н. Бицька // Вісник НБУ. – 2004. – № 12. – С. 26–28.
35. Білан О. М. Дослідження ефекту ліквідності на міжбанківському ринку України / О. М. Білан // Стратегія монетарної політики: проблеми вибору та застосування : матеріали науково-практичної конференції. – К. : НБУ, 2002. – С. 139–146.
36. Богомолов В. А. Антикризисное регулирование экономики. Теория и практика : учеб. пособ. / В. А. Богомолов, А. В. Богомолова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 271 с.
37. Бодров О. Г. Экономическая свобода и устойчивость предприятия / О. Г. Бодров, В. А. Мальгин, В. Т. Тимирязев. – Казань : Таглитат, 2000. – 208 с.
38. Болгар Т. М. Базельські рекомендації та їх вплив на конкурентоспроможність діяльності українських банків / Т. М. Болгар // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : зб. тез доп. І Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 травня 2006 р.). – Суми, 2006. – С. 83–84.
39. Болгар Т. М. Формування системи банківського нагляду в Україні відповідно до принципів Базельського комітету / Т. М. Болгар // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 18. – С. 222–227.
40. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
41. Брігхем Є. Ф. Основи фінансового менеджменту : пер. з англ. / Є. Ф. Брігхем. – К. : Молодь, 1997. – 1 000 с.
42. Бровкина Н. С. Банковский надзор и перспективы его развития в России : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / Бровкина Наталия Сергеевна. – Саратов, 2008. – 200 с.
43. Бугай Д. В. Аналіз правового забезпечення політичної незалежності Національного банку України / Д. В. Бугай // Проблеми і

- перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць.
– Суми : Мрія-1 ; УАБС, 2003. – Т. 8. – С. 42–48.
44. Буренин А. Н. Рынки производных финансовых инструментов / А. Н. Буренин. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 368 с.
45. Бутенко А. І. Державне регулювання економіки в перехідний період : монографія / А. І. Бутенко, В. Р. Кучеренко. – Одеса : Градостроитель, 1999. – 116 с.
46. Бюджет і фінансова політика України : навч. посібник / А. О. Спіфанов, І. В. Сало, І. І. Д'яконова. – К. : Наукова думка, 1997. – 304 с.
47. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Дж. К. Ван Хорн. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 800 с.
48. Васильева Т. А. Банковское инвестирование на рынке инноваций : монография / Т. А. Васильева. – Сумы : Изд-во СумГУ, 2007. – 513 с.
49. Васильева Т. А. Разработка стратегии банка в условиях рыночной конкуренции / Т. А. Васильева // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – Випуск 18: Проблеми збалансованого розвитку української економіки. – 2008. – Т. 11. – С. 36–40.
50. Васильева Т. А. Розвиток ринку інновацій в Україні / В кн.: “Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу” : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Ілляшенка / Т. А. Васильева. – Суми : Університетська книга, 2008. – С. 55–90.
51. Васильева Т. А. Розвиток структурно-функціонального підходу до аналізу фінансової стійкості в системі банківського нагляду / Т. А. Васильева, О. П. Заруцька // Вісник Національного банку України. – 2013. – №10 (212) – С. 28-35.
52. Васькович І. М. Теоретичні принципи розкриття суті фінансової стійкості комерційного банку / І. М. Васькович // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів, 2002. – Вип. № 13. – С. 263–266. – Серія економічна.

53. Васюренко О. В. Банківський менеджмент : посібник / О. В. Васюренко. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 320 с.
54. Васюренко О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків : навч. посіб. / О. В. Васюренко. – К. : Знання, 2006. – 463 с.
55. Ващенко В. В. Проблеми адаптації банківської системи України до умов СОТ / В. В. Ващенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми, 2005. – Т. 14. – С. 180–183.
56. Введение в банковское дело : учебное пособие / под ред. Г. Асхауэра. – М. : Научная книга, 1996. – 640 с.
57. Вербенська В. М. Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи) : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / Вербенська Вікторія Михайлівна. – К., 2006. – 20 с.
58. Версаль Н. І. Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку зб. тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції / Н. І. Версаль. – Тернопіль : Економічна думка, 1998. – 85 с.
59. Версаль Н. І. Передумови та проблеми регулювання банківської діяльності в Україні / Н. І. Версаль // Фінанси України. – 1999. – № 9. – С. 32–34.
60. Вітлінський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику / В. В. Вітлінський. – К. : ДЕМІУР, 1996. – 212 с.
61. Вітлінський В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 48–51.
62. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посібник / В. В. Вітлінський. – К. : КНЕУ, 2007. – 408 с.

63. Вовчак О. Фінансові інструменти управління кризовим банківництвом в Україні / О. Вовчак, О. Галушак // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 3. – С. 16–20.
64. Вовчан О. Д. Банківська справа в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку / О. Д. Вовчан // Фінанси України. – 2003. – № 10. – С. 118–126.
65. Вожжов А. П. Банківський капітал в економіці України / А. П. Вожжов, А. І. Клименко // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 88–97.
66. Волинский Г. Современная банковская система (на примере США) / Г. Волинский // Бизнес-информ. – 1997. – № 7. – 53–60.
67. Волошин И. В. Оценка банковских рисков: новые подходы / И. В. Волошин. – К. : Ольга, Ника-Центр, 2004. – 216 с.
68. Вольська С. П. Теоретичні аспекти визначення фінансової стійкості банку / С. П. Вольська // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2006. – № 8. – С. 48–52.
69. Воцилко М. Основи управління ризиками у банківській справі / М. Воцилко // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 12. – С. 51–52.
70. Вступ до банківської справи / ред. М. І. Савлук. – К. : Лібра, 1998. – 344 с.
71. Габбард Р. Г. Гроші. Фінансова система та економіка / Р. Г. Габбард ; пер. з англ. – К. : КНЕУ, 2004. – 889 с.
72. Гаврилюк О. Ю. Совершенствование банковского надзора и его значение для финансовой системы Российской Федерации : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / Гаврилюк Олег Юрьевич. – М., 2009. – 155 с.
73. Галиев Э. Э. Кредитные механизмы структурной перестройки экономики // Актуальні проблеми та перспективи розвитку

- фінансово-кредитної системи України : зб. наук. ст. / Э. Э. Галиев. – Х. : Фінарт, 2002. – С. 54–55.
74. Галикеев Р. М. К вопросу определения устойчивости банков [Электронный ресурс] / Р. М. Галикеев. – Режим доступа : http://www.cfin.ru/press/afa/98_1_194-197.pdf.
75. Галицька Е. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків / Е. Галицька, Л. Висоцька // Банківська справа. – 2002. – № 2. – С. 19–25.
76. Гальчинський А. С. Теорія грошей / А. С. Гальчинський. – К. : Основи. – 1998. – 190 с.
77. Гальчинський А. С. Стабільність гривні та проблеми її забезпечення / А. С. Гальчинський // Економіка України. – 2004. – № 2. – С. 4–11.
78. Гамза В. А. Управление банковскими рисками: Базель-2: революция идеи и эволюция действий / В. А. Гамза, В. Н. Вяткин. – М. : Агрохимбанк, 2006. – 210 с.
79. Гвишиани Д. М. Теоретико-методологические основания системных исследований и разработка проблем глобального развития / Д. М. Гвишиани // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник. – М., 1982. – С. 7–25.
80. Гегенхаймер Г. Закон про комерційні банки: основні розділи та положення / Гері Гегенхаймер // Закон про комерційні банки та його роль в забезпеченні умов ефективної банківської діяльності в Україні : матеріали семінару (Україна, Пуща-Озерна, 4–5 червня 1999 р.). – К., 1999. – С. 4.
81. Геєць В. М. Економічна динаміка та монетарна політика / В. М. Геєць // Стратегія монетарної політики: проблеми вибору та застосування : зб. матеріалів наукової конференції. – К. : НБУ, 2002. – С. 25–51.

82. Герасимова Е. Б. Феноменология анализа финансовой устойчивости кредитной организации / Е. Б. Герасимова. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 392 с.
83. Гетьман В. П. Національний банк у системі влади / В. П. Гетьман, Ю. В. Килимник. – К., 1997. – 36 с.
84. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ : монографія / ред. Т. М. Циганкова. – К. : КНЕУ, 2003. – 587 с.
85. Глобальний індекс країни [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Standard & Poor's. – Режим доступу : <http://www.standardandpoors.ru/page.php?path==creditlist&pagenum=1>.
86. Головань С. В. Модели вероятности дефолта российских банков. Предварительное распределение банков на кластеры : препринт / С. В. Головань, А. М. Карминский, А. В. Копылов и др. / Российская экономическая школа. – 2003. – № 039.
87. Головач А. В. Банківська статистика : підручник / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. – К. : Українсько-фінський ін-т менеджменту та бізнесу, 1998. – 192 с.
88. Головнін М. Вплив фінансової глобалізації на грошово-кредитну політику: теоретичні аспекти і реакція на фінансові кризи / М. Головнін // Економіка України. – 2009. – С. 67–78.
89. Готовченко И. Финансовая устойчивость банка // Банківські технології. – 2004.
90. Гребеник Н. І. Особливості інструментів монетарної політики Національного банку України / Н. І. Гребеник // Стратегія монетарної політики: проблеми вибору та застосування : зб. матеріалів наукової конференції. – К. : НБУ, 2002. – С. 25–51.
91. Гречикова И. Н. Менеджмент : учебник / И. Н. Гречикова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 480 с.

92. Гриффин Р. Международный бизнес / Р. Гриффин, М. Пастей ; пер. с англ. под ред. А. Г. Медведева. – СПб. : Питер, 2006. – 1088 с.
93. Гриценко А. Деньги и денежно-кредитная политика : учебное пособие / А. Гриценко. – К. : Основы, 1997. – 180 с.
94. Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 27–28.
95. Гриценко Р. А. Основные функции банковского надзора [Электронный ресурс] / Р. А. Гриценко. – Режим доступа : <http://users.iptelecom.net.ua/~russo/ab.html>
96. Гриценко О. Гроші та грошово-кредитна політика : навч. посіб. / О. Гриценко. – К. : Основы, 1996. – 180 с.
97. Гроші, банки та кредит у схемах і коментаріях : навч. посіб. / за ред. Б. Л. Луціва. – Тернопіль : Карт-бланш, 2000. – 225 с.
98. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.
99. Грошово-кредитна політика в Україні / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, В. І. Міщенко. – К. : Знання, 2000. – 305 с.
100. Грудзевич Я. В. Законодавче забезпечення незалежності Національного банку / Я. В. Грудзевич // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С. 106–111.
101. Гудзь Т. П. Банківський нагляд : навч. посіб. / Т. П. Гудзь. – К. : Ліра-К, 2008. – 380 с.
102. Гумен І. Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект / І. Гумен // Вісник НБУ. – 2000. – № 1. – С. 57–60.
103. Гусаров С. М. Совершенствование антикризисного управления на основе диагностики финансовой устойчивости (на примере банковского сектора) : дисс.... канд. экон. наук: 08.00.10 / Гусаров Сергей Михайлович. – М., 2006. – 155 с.

104. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – СПб. : Диамант, 1998. – Т. 4.
105. Дебок Г. Анализ финансовых данных с помощью самоорганизующих карт : пер. с англ. / Г. Дебок, Т. Кохонен ; Нац. фонд подготовки кадров. – М. : АЛЬПИНА, 2001. – 317 с.
106. "Денежный мир" Милтона Фридмена / В. М. Усоскин. – М. : Мысль, 1989. – 173 с.
107. Денисенко М. П. Гроші та кредит у банківській справі : навч. посіб. / М. П. Денисенко. – К. : Алтера, 2004. – 478 с.
108. Деньги, кредит, банки : учебник / под ред. О. И. Лаврушина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 464 с.
109. Деньги, кредит, банки : учебник / ред. Г. Н. Белоглазова. – М. : Юрайт-Издат, 2004. – 620 с.
110. Деркач А. Управление ликвидностью в Акционерном почтово-пенсионном банке "Аваль" / А. Деркач // Финансовые риски. – 1998. – № 3. – С. 79–80.
111. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль, 2009. – 316 с.
112. Дзюблюк О. Розвиток банківського сектору в умовах деформації світового фінансового простору / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2011. – № 10. – С. 76–83.
113. Добкин В. М. Системный анализ в управлении / В. М. Добкин. – М. : Химия, 1984. – 224 с.
114. Довгань Ж. Фінансовий менеджмент у банку : навчальний посібник / Ж. Довгань. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 305 с.
115. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика : пер. с англ. / Э. Дж. Долан, К. Д. Кэмпбелл, Р. Дж. Кэмпбелл ; под ред. В. В. Лукашевича, М. П. Ярцева. – СПб. : СПб. оркестр, 1994. – 496 с.

116. Домрачев В. М. Моделі формування монетарної політики / В. М. Домрачев. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 235 с.
117. Дорофєєва Н. Таргетування інфляції у відкритій перехідній економіці / Н. Дорофєєва, А. Цокол // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 11. – С. 9–12.
118. Дружинин В. В. Системотехніка / В. В. Дружинин, Д. С. Конторов. – М. : Радио и связь, 1985. – 200 с.
119. Д'яконова І. І. Банківський нагляд і регулювання: світовий досвід / І. І. Д'яконова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 12(78). – С. 84–95.
120. Д'яконова І. І. Розвиток економіки у стабільності банківської системи / І. І. Д'яконова. – Суми : СОД, Козацький вал, 2002. – 62 с.
121. Економіка розвитку / О. М. Царенко, Н. О. Бей, І. І. Д'яконова та ін. – Суми : Університетська книга, 2004. – 509 с.
122. Економічний аналіз діяльності комерційних банків : навч. посібник. – К. : Знання, 2006. – 463 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
123. Економічний аналіз : навч. посібник / за ред. М. Г. Чумаченка. – К. : КНЕУ, 2001. – 580 с.
124. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – Т. 2. – 568 с.
125. Энг М. В. Мировые финансы : пер. с англ. / В. Максимо Энг, А. Френсис Лис, Дж. Лоуренс. – М. : Издательско-консалтинговая компания “ДеКА”, 1998. – 768 с.
126. Енциклопедія банківської справи України : довідкове видання / НБУ ; Ін-т незалежних експертів ; ред. В. С. Стельмах. – К. : Молодь, 2001. – 680 с.
127. Ермаков С. Л. Антикризисное управление в российском банковском секторе : автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.10 “Финансы, денежное обращение и кредит” / Ермаков Сергей Львович ; Рос. акад. предпринимательства. – Москва, 2009. – 52 с.

128. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
129. Ерохина Е. А. Теория экономического развития: системно-синергетический подход / Е. А. Ерохина. – Томск : Изд-во Томского университета, 1999. – 160 с.
130. Єпіфанов А. О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: монографія / А. О. Єпіфанов. – Суми : Університетська книга, 2006. – 417 с.
131. Живалов В. И. Повышение устойчивости функционирования коммерческих банков : автореферат диссе... на соискание научной степени канд. экон. наук / Живалов В. И. – М., 1997.
132. Жидко К. Нові вимоги Базельського комітету до визначення капіталу, адекватного ризикам / К. Жидко // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11. – С. 63–65.
133. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2002. – 566 с.
134. Задачи финансового менеджмента : учебное пособие для вузов / под ред. Л. А. Муравья, В. А. Яковлева. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1998. – 248 с.
135. Задоя А. А. Основы экономической теории : учеб. пособие / А. А. Задоя, Ю. Е. Петруня. – М. : Рыбари, 2000. – 479 с.
136. Засць О. В. Інструментарій економічної науки і практики. Ч. 1. Гроші, банки і кредит : навч.-довідковий посібник / О. В. Засць, О. П. Осика, Т. І. Титова. – Луганськ : СУДУ, 1998. – 368 с.
137. Заруба О. Д. Фінансова стійкість комерційного банку: способи визначення / О. Д. Заруба, Р. І. Шиллер // Вісник Національного банку України. – 1997. – № 7. – С. 33–36.

138. Заруба О. Д. Фінансовий менеджмент у банках : навч. посіб. / О. Д. Заруба. – К. : Знання, КОО, 1997. – 172 с.
139. Заруцька О. П. Банківський нагляд з використанням структурно-функціонального аналізу: теорія, світовий і вітчизняний досвід / О. П. Заруцька // Монографія. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – 379 с.
140. Заруцька О. П. Вдосконалення контролю за параметрами процентної політики банків у системі банківського нагляду України / О. П. Заруцька // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 2 (13). – С. 82-88.
141. Заруцька О. П. Відображення фінансового стану банків України за картою Кохонена / О. П. Заруцька // Вісник Національного банку України. – 2009. – №10 (164). – С. 12-19.
142. Заруцька О. П. Використання методу нейронних мереж для аналізу фінансової стійкості банку / О. П. Заруцька // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2011. – Випуск 31. – С. 90-95.
143. Заруцька О. П. Деякі питання збалансованого розвитку операцій банківської системи Дніпропетровської області / О. П. Заруцька // Вісник Національного банку України. – 2004. – №2 (96). – С. 11-15.
144. Заруцька О. П. Динамічне моделювання фінансового стану банків у системі банківського нагляду / О. П. Заруцька // Бизнес Інформ. – 2012. – №12. – С. 272-275.
145. Заруцька О. П. Дослідження особливостей розвитку банківської системи України з використанням карти Кохонена / О. П. Заруцька // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №5 (107). – С. 255-262.
146. Заруцька О. П. Імплементация міжнародних підходів до аналізу стабільності фінансової системи / О. П. Заруцька // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки. – 2012. – Спеціальний випуск. – С. 75-79.

147. Заруцька О. П. Концептуальні засади формування системи контролю і моніторингу ліквідності банку / О.П.Заруцька, О.В.Ісаєва, М.І.Самсонов // Управління ризиками банків [Текст] : монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 151-157.
148. Заруцька О. П. Методологічні підходи до оцінки поділу банківського ринку / О. П. Заруцька // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: економіка. – 2010. – Випуск 4/1. – С. 56-64.
149. Заруцька О. П. Напрямки класифікації банківських ризиків / О.П.Заруцька, С.Д.Богма // Управління ризиками банків [Текст] : монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С.26-37.
150. Заруцька О. П. Обґрунтування підходу до масштабного розподілу банків України на основі структурно-функціональних груп / О. П. Заруцька // Вісник Національного банку України. – 2012. – №10 (200). – С. 20-24.
151. Заруцкая Е.П. Об эффекте Гиффена на рынке банковских ресурсов / Е. П. Заруцкая, В. М. Ботвинкин // Финансовые риски. – 2004. – №1 (35). – С. 44-46.
152. Заруцька О. П. Підвищення чутливості підходів банківського нагляду до ризиків ліквідності банків / О. П. Заруцька // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – №1(48). – С. 214-219.

153. Заруцька О. П. Проблематика контролю економічних нормативів в системі банківського нагляду України / О. П. Заруцька // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №4 (142). – С.218-225.
154. Заруцька О.П. Проблеми розвитку банківського управлінського обліку / О. П. Заруцька, В. М. Ботвінкін // Вісник Національного банку України. – 2005. – №8 (114). – С. 40-42.
155. Заруцька О.П. Проблеми розвитку іпотечного кредитування в Україні / О. П. Заруцька, О. О. Ткаченко // Вісник Національного банку України. – 2004. – №11 (105). – С.26-28.
156. Заруцька О. П. Рання діагностика втрати фінансової стійкості банків у системі банківського нагляду / О. П. Заруцька // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 1. – С. 89-93.
157. Заруцька О.П. Рівновага залучених і розміщених банківських ресурсів як необхідна умова стабільного розвитку / О. П. Заруцька // Вісник Національного банку України. – 2007. – №4 (134) – С. 20-27.
158. Заруцька О. П. Розвиток диференційованих підходів до банківського нагляду з використанням методу нейронних мереж / О. П. Заруцька // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – №3 (15). – С. 297-299.
159. Заруцька О. П. Розвиток підходів до банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу / О. П. Заруцька // Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку / За ред. В. В. Коваленко. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2012. – С. 604-645.
160. Заруцька О. П. Розподіл банківського ринку за методикою нейронних мереж / О. П. Заруцька // Вісник Національного банку України. – 2010. – №6 (172). – С.14-19.
161. Заруцька О. П. Структурно-функціональний аналіз банківської системи України з використанням карт Кохонена / О. П. Заруцька //

- Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії.
Економічні науки. – 2011. – №1(25). – С. 166-169.
162. Заруцька О. П. Структурно-функціональний аналіз фінансового стану банків України / О. П. Заруцька // Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект : колективна монографія у 2 т. / за ред. П. Й. Атамас. – Дніпропетровськ: «Герда», 2013. – Т.2. – С. 117-129.
163. Заруцька О. П. Структурно-функціональний підхід до аналізу фінансової стійкості банків / О. П. Заруцька // Вісник Національного банку України. – 2011. – №4 (182). – С. 34-37.
164. Заруцька О. П. Удосконалення підходів до контролю за кредитуванням пов'язаних осіб у системі банківського нагляду України / О. П. Заруцька // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки. – 2012. – №2(28). – С. 177-182.
165. Заруцька О. П. Удосконалення підходів до стрес-тестування банків у системі банківського нагляду / О. П. Заруцька // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Випуск 36. – С. 180-187.
166. Заруцька О. П. Узгодження підходів рейтингової оцінки CAMELS та нагляду на основі ризиків в системі банківського нагляду України / О. П. Заруцька // Механізм регулювання економіки. – 2013. – №1 (59). – С. 115-122.
167. Заруцька О. П. Управління ризиками – провідний чинник фінансової стійкості вітчизняних банків / О. П. Заруцька // Фінанси України. – 2006. – №3. – С. 94-105.
168. Заруцька О. П. Шляхи вдосконалення показників фінансової стійкості банків у системі банківського нагляду / О. П. Заруцька // Культура народів Причорномор'я. Економічні науки. – 2012. – №237. – С. 70-73.

169. Заруцкая Е. П. Проблемы развития функций банковского надзора в контексте оценки финансовой устойчивости банков / Е. П. Заруцкая // ОРАЛДЫН ҒЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ. Серия: Экономика. – 2012. – №10(46). – С. 55-59.
170. Заруцкая Е. П. Трансформация подходов к банковскому надзору: мировой опыт и украинские реалии / Е. П. Заруцкая // Современный научный вестник. Серия: экономика. – 2012. – №15(127) – С. 31-36.
171. Затварська О. О. Банківська система України та основні напрями її розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / Затварська О. О. / Наук.-досл. фін. ін-т при М-ві фінансів України. – К., 2004. – 16 с.
172. Зверев Ю. М. Мировая экономика и международные экономические отношения : учеб. пособ. / Ю. М. Зверев. – Калининград : Калинингр. ун-т, 2000. – 82 с.
173. Зінченко В. О. Забезпечення стійкості банківської системи України : дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / Зінченко Віктор Олександрович. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 208 с.
174. Зубченко Л. Методика оценки деятельности банков с помощью скрининга / Л. Зубченко // Бизнес и банки. – 1996. – № 51. – С. 25–31.
175. Іваницька О. М. Державне регулювання фінансових ринків в Україні у посткризовий період / О. М. Іваницька // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 35–43.
176. Иванов В. В. Анализ надежности банка : практ. пособ. / В. В. Иванов. – М. : Русская деловая литература, 1996. – 320 с.
177. Иванов В. В. Экспресс-анализ ликвидности кредитной организации [Электронный ресурс] / В. В. Иванов. – Режим доступа : <http://www.bankclub.ru/library>
178. Ильясов С. М. Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности / С. М. Ильясов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 305 с.

179. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
180. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] : затверджена постановою Правління НБУ від 24.10.2011 № 373. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>.
181. Карманский А. М. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / А. М. Карманский, Н. И. Оленев, А. Г. Примак и др. – М. : Финансы и статистика. – 1998. – 256 с.
182. Карташова Л. В. Организационное поведение : учебник / Л. В. Карташова, Т. В. Никонова, Т. О. Соломанидина. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 220 с.
183. Карчева Г. Т. Особливості становлення та розвитку банківської системи України / Г. Т. Карчева // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2. – С. 93–103.
184. Качан О. О. Банківське право : навч. посіб. / О. О. Качан. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 37–38.
185. Кириченко О. Банківський менеджмент / О. Кириченко, І. Гіленко. – К. : Основи, 1999. – 671 с.
186. Кіндрацька Л. Управлінський облік та контролінг у системі управління банку // Вісник Національного банку України / Л. Кіндрацька. – 2001. – № 8. – С. 20–24.
187. Киселев В. Управление банковским капиталом (теория и практика) / В. Киселев. – М. : Экономика, 1997. – 256 с.
188. Ковалев В. В. Финансовый анализ: управление капиталом, выбор инвестиций, анализ отчетности / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 688 с.

189. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
190. Коваленко В. В. Банківський нагляд : навч. посіб. / В. В. Коваленко. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 262 с.
191. Коваленко В. В. Науково-методологічні основи фінансової стабільності банківської системи та індикатори її оцінки / В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 111–122.
192. Коваль М. Ликвидность коммерческих банков / М. Коваль, Т. Ковальчук. – К. : Знание, 1996. – 120 с.
193. Ковбасюк М. Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств : навч. посіб. / М. Р. Ковбасюк. – К. : Вид. дім “Скарби”, 2001. – 325 с.
194. Ковзанадзе І. К. Роль денежно-кредитной политики в преодолении последствий банковских кризисов / І. К. Ковзанадзе // Деньги и кредит. – 2003. – № 2. – С. 45–48.
195. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. – К. : Знання-Прес, 2000. – 277 с.
196. Козьменко С. М. Глобалізація банківської діяльності й регіональні інтереси / С. М. Козьменко, С. О. Горіна та ін. // Фінанси України. – 2000. – С. 141–149.
197. Козьменко С. Н. Проблемы и перспективы слияний и поглощений компаний (на примере зарубежного опыта и банковской сферы) / С. Н. Козьменко // Россия-Украина: Экономическое и научно-техническое сотрудничество. – М., 1999. – С. 18–41.
198. Козюк В. Монетарні аспекти розвитку поглядів на проблему забезпечення глобальної фінансової стабільності / В. Козюк // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 4. – С. 34–39.

199. Комаринский Я. Финансово-инвестиционный анализ / Я. Комаринский, И. Яремчук. – К. : Украинская энциклопедия, 1996. – 300 с.
200. Компьютеризация банковской деятельности / В. И. Акимов, И. Ф. Возгилевич, В. И. Суворова и др. / под ред. Г. А. Титоренко. – М. : Финстатинформ, 1997. – 304 с.
201. Конкуентоспроможність України: оцінка Всесвітнього економічного форуму. Аналітична записка НБУ за Звітом про глобальну конкурентоспроможність 2010–2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71439>.
202. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=84101>.
203. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд : монографія / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, І. В. Сало та ін. – Суми : Університетська книга, 2006. – 432 с.
204. Корнеєв В. В. Антикризове регулювання кредитних ринків: порівняльний аналіз практики зарубіжних країн / В. В. Корнеєв, Є. О. Бублик // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2. – С. 70–74.
205. Корнеева А. В. Контроллинг в системе стратегического управления [Электронный ресурс] / А. В. Корнеева, Г. У. Корнеев, В. Ю. Ступин. – Режим доступа : <http://bief.ru/wp-content/uploads/2010/09/46.pdf>.
206. Корнієнко Т. Стратегічне управління активами та пасивами комерційного банку в умовах перехідної економіки // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 10. – С. 14–17.
207. Корнійчук М. Т. Ризик і надійність: Економіко-стохастичні методи й алгоритми побудови та оптимізації систем : монографія / М. Т. Корнійчук, І. Совтус. – К. : КНЕУ, 2000. – 212 с.

208. Костюченко О. А. Банківське право : підруч. / О. А. Костюченко. – 3-тє вид. – К. : А.С.К., 2003. – С. 52–61.
209. Коцавська Р. І. Операції комерційних банків / Р. І. Коцавська, В. І. Ричаківська, Г. П. Табачук та ін. – Львів : Видавництво “Центр Європи”, 1997. – 280 с.
210. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти. монографія / В. М. Кочетков. – К. : КНЕУ, 2002. – 238 с.
211. Кочетков В. М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах : монографія / В. М. Кочетков. – К. : Вид-во Європейського університету, 2003. – 300 с.
212. Кочетков В. М. Сучасна практика рейтингової оцінки діяльності комерційних банків / В. М. Кочетков // Економіка України. – 2002. – № 6. – С. 25–31.
213. Котляров А. М. Деньги и власть. вопросы эффективной организации денежного и банковского регулирования в России / А. М. Котляров // Финансы и кредит. – 2005. – № 26. – С. 30–35.
214. Краснов С. Ліквідність банків України та їхня кредитна політика в умовах переходу до ринкової економіки // Банківська справа. – 2000. – № 5. – С. 37–39.
215. Кредитна система України і банківські технології : навчальний посібник. Книга друга. Бухгалтерський облік. Банківський нагляд. Контроль та аудит ; за ред. І. В. Сала. – Львів : ЛБІ НБУ, 2002. – 392 с.
216. Кредитна система України і банківські технології : навч. посіб. : у 3-х кн / В. С. Стельмах, А. В. Шаповалов, В. Л. Кротюк та [ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І. В. Сала. – Львів : ЛБІ НБУ, 2002.
217. Крилова В. В. Визначення ролі центрального банку в системі регулювання та нагляду за фінансовим сектором / В. В. Крилова,

- А. О. Крилова // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 2. – С. 27–32.
218. Кротюк В. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 5. – С. 3–11.
219. Крухмаль О. В. Методичні основи рейтингової оцінки фінансової стійкості банків / О. В. Крухмаль // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 15. – С. 149–155.
220. Кузнєцова А.Я., Джулай В.О. Антикризове управління в банківському секторі економіки України: стан, проблеми і перспективи: монографія / А.Я. Кузнєцова, В.О. Джулай. – К.: УБС НБУ, 2012. – 202 с.
221. Кузнєцова А.Я., Рак Н.С. Механізм забезпечення конкурентоспроможності банків в умовах економіки знань: монографія / Університет банківської справи НБУ (м. Київ). - К.: УБС НБУ, 2013.
222. Кузнєцова Л.В. Сучасні підходи до планування фінансової діяльності банківських установ / Л.В. Кузнєцова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – №5 – С. 27–32.
223. Кузнєцова Л. В. Ціноутворення в банківській справі : підруч. / Л. В. Кузнєцова, Л. В. Жердецька. – Одеса : Видавництво “Атлант”, 2008. – 320 с.
224. Куприєнко О. В. Интеграционное развитие банковской системы Украины / О. В. Куприєнко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 15. – С. 309–317.

225. Куракина Ю. Г. Оценка фактора риска в инвестиционных расчетах / Ю. Г. Куракина // Бухгалтерский учет и финансовый менеджмент. – 1995. – № 6. – С. 22–27.
226. Курс экономической теории. Общие основы экономической теории, микроэкономика, макроэкономика, переходная экономика : учебное пособие / под ред. А. В. Сидорович. – М. : ДИС, 1997. – 736 с.
227. Лагутин В. Деньги и денежное обращение : учебное пособие / В. Лагутин – К. : Знание, 1998. – 313 с.
228. Лапішко М. Основи фінансово-статистичного аналізу економічних процесів : підручник / М. Лапішко. – Львів : Світ, 1995. – 156 с.
229. Лапшин П. П. Синергетический эффект при слияниях и поглощениях компаний / П. П. Лапшин, А. Е. Хачатуров // Менеджмент в России и за рубежом. – 2005. – № 2. – С. 21–30.
230. Ларионова И. В. Реорганизация коммерческих банков / И. В. Ларионова. – М. : Финансы и статистика, 2002.
231. Ларионова И. В. Управление активами и пассивами в коммерческом банке / И. В. Ларионова. – М. : Консалтбанкир, 2003. – 272 с.
232. Лебедева М. Е. Роль банковской системы в решении социально-экономических задач в странах постсоциалистических экономик / М. Е. Лебедева. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2008. – 306 с.
233. Лекции о деятельности центральных банков / под ред. М. Рокасса, К. Мастропаскуа. – Рим, 1996. – 218 с.
234. Лепушинський В. О. Науково-методичні основи оцінки результативності грошово-кредитної політики в Україні : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Лепушинський Володимир Олександрович. – Суми, 2009. – 230 с.
235. Леонов С. В. Інвестиційний потенціал банківської системи: методологія формування та використання : дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / С. В. Леонов ; Державний вищий

- навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : [Б. В.], 2009. – 462 с.
236. Ліквідність банківської системи України: науково-аналітичні матеріали / В. І. Міщенко, А. В. Сомик та ін. – К. : Національний банк України, Центр наукових досліджень, 2008. – Вип. 12. – 180 с.
237. Линдер Н. Непрерывная модель управления денежными потоками банка / Н. Линдер // Финансовые риски. – 1998. – № 4. – С. 107–111.
238. Лисенко Р. Монетарний трансмісійний механізм в Україні. Аналіз дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики / Р. Лисенко, А. Сомик, С. Ніколайчук // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 11. – С. 18–24.
239. Лисицький В. Функції Національного банку України і економічне прогнозування / В. Лисицький, В. Ющенко // Вісник Національного банку України. – 1998. – № 5. – С. 4–5.
240. Литвиненко Я. В. Сучасна політика ціноутворення : навч. посіб. / Я. В. Литвиненко. – К. : МАУП, 2001. – 152 с.
241. Лобанов А. А. Регулирование рыночных рисков банков на основе внутренних моделей расчета VaR / А. А. Лобанов // Банковский менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 11–15.
242. Луб’яницький О. Інформаційно-аналітична система банку в умовах застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку / О. Луб’яницький, В. Юргелевич, Б. Карпов // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 4. – С. 40–43.
243. Лукасевич И. Я. Анализ финансовых операций. Методы, модели, техника вычислений : учеб. пособ. для вузов / И. Я. Лукасевич. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1998. – 400 с.
244. Лукасевич И. Совершенствование методов оценки надежности банков / И. Лукасевич, Р. Баранников // Бухгалтерия и банки. – 2002. – № 9. – С. 30–38.

245. Лук'яненко І. Г. Теоретичні та практичні аспекти координації монетарної та фіскальної політики в Україні / І. Г. Лук'яненко // Стратегія монетарної політики: проблеми вибору та застосування: зб. матеріалів наукової конференції. – К. : НБУ, 2003. – С. 252–254.
246. Лук'янець О. В. Реформування фінансового регулювання та нагляду для забезпечення стійкості фінансової системи України / О. В. Лук'янець // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : ДВНЗ “УАВС НБУ”, 2011. – Вип. 31. – С. 177–188.
247. Любський М. Трансмісійний механізм грошово-кредитної політики: сутність і роль в сучасній економіці / М. Любський // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 79–85.
248. Любунь О. С. Банківський нагляд: підручник / О. С. Любунь, К. Є. Раєвський. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 416 с.
249. Люкшинов А. Н. Стратегический менеджмент: учеб. пособие для вузов / А. Н. Люкшинов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 375 с.
250. Лютий І. О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки / І. О. Лютий. – К. : Атака, 1999. – 240 с.
251. Лютий І. Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр.: деякі чинники та уроки / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 10–16.
252. Мазаракі А. Методологічні засади побудови рейтингової системи оцінювання діяльності комерційних банків / А. Мазаракі, Н. Шульга // Банківська справа. – 1999. – № 3. – С. 26–29.
253. Макаркин Н. П. Теория и практика обеспечения устойчивости банковской системы: монография / Н. П. Макаркин, В. И. Кедров, В. В. Митрохин. – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2005. – 137 с.
254. Макконнелл К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика : в 2 т. ; пер. с англ. 11-го изд. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – М. : Республика, 1992. – 799 с.

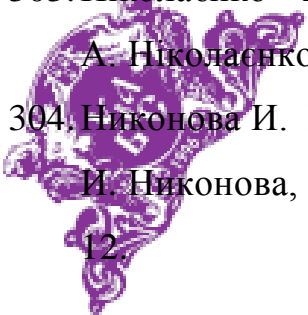
255. Макроэкономика : учебник для слушателей, обучающихся по прогр. "Мастер делового администрирования" / Э. Абель, Б. Бернанке ; пер. с англ. Н. Габенов, А. Смольский. - 5-е изд. - Питер, 2008. - 763 с. : рис.
256. Макроэкономическая статистика : учебное пособие / В. Н. Салин, В. Г. Медведев, С. И. Кудряшова и др. – М. : Дело, 2000. – 336 с.
257. Макро- і мікроекономічні складові розвитку : монографія / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, І. В. Сало та ін. – Суми : Університетська книга, 2006. – 505 с.
258. Малахова О. Л. Макроекономічні аспекти розвитку банківської системи України / О. Л. Малахова // Вісник ТНЕУ. – № 2. – 2008. – С. 37–47.
259. Маленво Э. Лекции по микроэкономическому анализу / Э. Маленво ; пер. с франц. / под ред. К. А. Багриновского. – М. : Наука, 1985. – 392 с.
260. Малер Г. Производные финансовые инструменты: прибыли и убытки ; пер. с нем. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 160 с.
261. Мамонова И. Д. Критерии оценки надежности коммерческого банка / И. Д. Мамонова // Бизнес и банки. – 1994. – № 29. – С. 38–45.
262. Мамонов М. Е. Моделирование конкуренции в российском банковском секторе с использованием подхода Панзара – Росса: теоретический и прикладной аспекты / М. Е. Мамонов // Прикладная эконометрика. – 2010. – № 4. – С. 3–27.
263. Мамонов М. Е. Неструктурный подход к оценке уровня конкуренции в российском банковском секторе / М. Е. Мамонов. – Банковское дело. – 2010. – № 11. – С. 23–24.
264. Мамонтова Н. А. Умови забезпечення фінансової стійкості підприємств / Н. А. Мамонтова // Фінанси України. – 2000. – № 8. – С. 103–106.

265. Мандзюк Г. В. Методи виявлення проблем та кризових явищ в діяльності комерційних банків / Г. В. Мандзюк // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : УАБС НБУ, 2005. – Т. 14. – С. 141–148.
266. Масленников В. В. Зарубежные банковские системы / В. В. Масленников. – М. : Элит-2000, 2001. – 392 с.
267. Масленников В. В. Национальная банковская система / В. В. Масленников, Ю. А. Соколов. – М. : Элит-2000, 2003. – 244 с.
268. Масленчиков Ю. С. Экономика банка / Ю. С. Масленчиков, А. П. Дубанков. – М. : Издат. группа “БДЦ-пресс”, 2002. – 168 с.
269. Масленчиков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Фундаментальный анализ / Ю. С. Масленчиков. – М. : Перспектива, 1996. – 160 с.
270. Маршалл Дж. Ф. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям : пер. с англ. / Дж. Ф. Маршалл, В. К. Бансал. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 784 с.
271. Международный маркетинг : учебно-практ. пособие / Е. М. Азарян. – К. : ИСМО МО Украины, НВФ “Студцентр”, 1998. – 200 с.
272. Мельник А. Ф. Державне регулювання економіки перехідного періоду (світовий досвід і проблеми України) / А. Ф. Мельник. – Тернопіль : Збруч, 1995. – 180 с.
273. Меньшиков И. С. Рыночные риски: модели и методы / И. С. Меньшиков, Д. А. Шелагин. – М. : Вычислительный центр РАН, 2000. – 55 с.
274. Мертенс А. Инвестиции : Курс лекций по современной финансовой теории / А. Мертенс. – К. : Киевское инвестиционное агентство, 1997. – 432 с.
275. Методика оцінки поточної та перспективної платоспроможності банків 3 та 4 груп, їх життєздатності в умовах кризи [Електронний

- ресурс] : схвалені постановою Правління НБУ від 19.02.2009 № 80. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
276. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” [Електронний ресурс] : схвалені постановою Правління Національного банку України від 15.03.04 № 104. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
277. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : схвалені постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
278. Методичні рекомендації щодо порядку здійснення аналізу фінансового стану банку та складання звіту про моніторинг банку – юридичної особи [Електронний ресурс] : затверджені розпорядженням Національного банку України від 15.05.2008 № 267. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
279. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України [Електронний ресурс] : схвалені постановою Правління НБУ від 06.06.2009 № 460. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
280. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України [Електронний ресурс] : схвалені Постановою Правління НБУ № 98 від 28.03.2007. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
281. Методологія рейтингової оцінки комерційного банку РА “Кредит-Рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.credit-rating.com.ua.
282. Мещеряков А. А. Організація діяльності комерційного банку : навчальний посібник / А. А. Мещеряков. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 608 с.

283. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін ; пер. з англ. С. Панчишина. – К. : Основи, 1998. – 963 с.
284. Мірошніченко Г. О. Дослідження факторів рівноважного стану банківської системи / Г. О. Мірошніченко / Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – Вип. 29. – С. 3–4.
285. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 4–9.
286. Міщенко В. І. Методологічні засади запровадження макропруденційного регулювання та нагляду / В. І. Міщенко, Г. І. Крилова // Вісник НБУ. – 2011. – № 2. – С. 12–15.
287. Міщенко В. Підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні / В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С. 4–9.
288. Моисеев Н. Н. Человек и ноосфера / Н. Н. Моисеев. – М. : Молодая гвардия, 1990. – 352 с.
289. Мороз А. Н. Финансовая устойчивость коммерческого банка / А. Н. Мороз. – К. : КГЭУ, 1996.
290. Мочерний С. В. Економічна теорія : посібник / С. В. Мочерний. – К. : Академія, 2002. – 656 с.
291. Мукерджи А. Внедрение нормативов ВТО / А. Мукерджи // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 6. – С. 9–13.
292. Мурычев А. В. Банковский надзор: каким ему быть? / А. В. Мурычев // Деньги кредит. – 2007. – № 4. – С. 7–19.
293. Мурычев А. В. Текущая ситуация в российском банковском секторе / А. В. Мурычев // Деньги и кредит. – 2004. – № 8. – С. 3–5.

294. Набок Р. Трансформація підходів до банківського нагляду: від складного – до надійного / Р. Набок // Вісник НБУ. – 2012. – № 5. – С. 46–49.
295. Надежность банка [Электронный ресурс] / Матеріали сайта “finam.ru”. – Режим доступа : <http://www.finam.ru/dictionary/wordf01C4D/default.asp?n=1>.
296. Науменкова С. Нові тенденції в механізмі регулювання фінансового сектору / С. Науменкова // Вісник НБУ. – 2011. – № 12. – С. 4–11.
297. Науменкова С. В. Проблемы сбалансированности денежного рынка Украины / С. Науменкова. – К. : Наукова думка, 1997. – 56 с.
298. Науменкова С. І. Системи регулювання фінків фінансових послуг зарубіжних країн : навчальний посібник / С. І. Науменкова, В. І. Міщенко. – К., Центр наукових досліджень НБУ, 2010. – 170 с.
299. Національний банк і грошово-кредитна політика : підруч. / за ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 1999. – С. 11–13.
300. Незнамова А. С. Переваги та недоліки рейтингових методик вивчення надійності та ефективності банківської діяльності / А. С. Незнамова // Банківська справа. – 2002. – № 2. – С. 63–69.
301. Никитина Т. В. Банковский менеджмент : учебное пособие / Т. В. Никитина. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 160 с.
302. Нікіфоров П. Формування нової парадигми банківського нагляду в Україні / П. Нікіфоров, Н. Швець // Банківська справа. – 2008. – № 4. – С. 3–11.
303. Ніколаєнко А. Особливості маркетингової діяльності банку / А. Ніколаєнко // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 35–39.
304. Никонова И. Разработка стратегии банка. Стратегический анализ / И. Никонова, Р. Шамгунов // Банковское дело. – 2004. – № 12. – С. 8–

305. Новикова В. В. Методологические основы формирования рейтинга надежности коммерческих банков : дисс... канд. экон. наук: 08.00.10 / Новикова Валентина Владимировна. – М., 1996. – 237 с.
306. Огляд банківської системи за 2011 рік – результати діяльності, проблеми і перспективи. Висновки Українського кредитно-рейтингового агентства для Незалежної асоціації банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nabu.com.ua/ukr/analytics/publications>.
307. Огурцов Ю. Универсальный рецепт – реинжиниринг [Электронный ресурс] / Ю. Огурцов // Консалтинговая группа “Лекс”. – Режим доступа : <http://www.uprav.biz/materials/law/view/1154.html>.
308. Ойхман Е. Г. Реинжиниринг бизнеса / Е. Г. Ойхман, Э. В. Попов. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 336 с.
309. Олейник Д. Управління ліквідністю комерційного банку та оптимізація фінансового результату / Д. Олейник // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 8. – С. 28–29.
310. Оніщенко С. Особливості розробки нових банківських продуктів / С. Оніщенко // Банківська справа. – 2000. – № 4. – С. 42–45.
311. Опришко В. Українські банки: спеціалізація чи універсалізація? / В. Опришко // Вісник НБУ. – 2001. – № 7. – С. 6–10.
312. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки фінансової стійкості системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / ред. : В. І. Міщенко, О. І. Кіреєв, М. М. Шаповалова . – К., Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 90 с.
313. Организация деятельности Центрального банка : учеб. пособ. – СПб. : СПбГУЭФ, 2000. – 280 с.
314. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 239 с.
315. Основы банковской деятельности / ред. К. Р. Тагирбеков. – М. : Инфра-М, 2003. – 720 с.

316. Основи економічної теорії : підручник / А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко [та ін.] ; за ред. А. А. Чухна. – К. : Вища шк., 2001. – 606 с.
317. Основи економічної теорії: Політекономічний аспект : підручник / Г. К. Климко, В. П. Нестеренко, Л. О. Каніщенко та ін. ; за ред. Г. Н. Климка, В. П. Нестеренка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вища школа, 1997. – 239 с.
318. Основні принципи ефективного банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
319. Павловська К. В. Аналіз динаміки показників концентрації на банківському ринку України як чинника інтенсивності конкурентної боротьби [Електронний ресурс] / Наукові конференції. – Режим доступу : <http://intkonf.org/pavlovskakv-analiz-dinamiki-pokaznikiv-kontsentratsiyi-na-bankivskomu-rinku-ukrayini-yak-chinnika-intensivnosti-konkurentnoyi-borotbi>.
320. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка / Г. С. Панова. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
321. Пантелеев В. П. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання / В. П. Пантелеев, С. П. Халява // Банківська справа. – 2000. – № 1. – С. 32–35.
322. Панченко Є. Г. Міжнародний менеджмент : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Є. Г. Панченко. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
323. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.
324. Пернарівський О. Ризик та ліквідність комерційного банку / О. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 4. – С. 31–34.
325. Петрашко Л. П. Міжнародні фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Л. П. Петрашко. – К. : КНЕУ, 2003. – 221 с.

326. Петрик О. Структурна модель трансмісійного механізму монетарної політики в Україні / О. Петрик, С. Ніколайчук // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 12–21.
327. Петриченко Л. Ю. Аналіз методів оцінювання фінансової стійкості комерційних банків / Л. Ю. Петриченко // Финансовая консультация. – 2002. – № 1. – С. 75–80.
328. Поздышев В. А. Операции со связанными сторонами: международная надзорная практика / В. А. Поздышев, Д. А. Пашковский // Управление в кредитной организации. – 2006. – № 2. – С. 9–12.
329. Поліщук Т. Типологія заходів впливу Національного банку України / Т. Поліщук // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 12. – С. 115–119.
330. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [Електронний ресурс] : затверджене постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 369. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
331. Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за системою CAMELS [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 08.05.2002 № 171. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua./laws/show/V071500-02>.
332. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс] : затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/z0474-00>.
333. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс] : затверджене постановою Правління НБУ від

- 25.01.2012 № 23. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/z0231-1301301>.
334. Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок [Електронний ресурс] : затверджене постановою Правління НБУ від 17.06.2001 № 276. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
335. Положення про порядок подання відомостей про структуру власності [Електронний ресурс] : затверджене постановою Правління НБУ від 08.09.2011 № 306. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
336. Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості [Електронний ресурс] : затверджене постановою Правління НБУ від 13.12.2002 № 505. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
337. Положення про порядок формування резерву під операції банків України з цінними паперами [Електронний ресурс] : затверджене постановою Правління НБУ від 02.02.2007 № 31. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
338. Полфреман Д. Основы банковского дела / Д. Полфреман, Ф. Форд. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 624 с.
339. Поляков В. П. Структура и функции центральных банков. Зарубежный опыт : учеб. пособ. / В. П. Поляков, Л. А. Московкина. – М. : Инфра-М, 1996. – 192 с.
340. Пономаренко В. Стратегічний моніторинг у комерційних банках / В. Пономаренко // Банківська справа. – 2000. – № 2. – С. 11–14.
341. Поппель Г. Информационная технология – миллионные прибыли / Г. Поппель, Б. Голдстайн ; пер. с англ. ; редактор В. В. Симаков. – М. : Экономика, 1990. – 238 с.
342. Правила надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту [Електронний ресурс] :

- затверджені постановою Правління Національного банку України від 10 травня 2007 року № 168. 310. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
343. Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України [Електронний ресурс] : затверджені постановою Правління Національного банку України від 19.03.2003 № 124. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
344. Практика економетрики: классика и современность: учеб. для студ. вузов, обуч. по спец. 060000 экономики и управления / Э. Р. Берндт ; пер. с англ. Е. Н. Лукаш ; ред. пер. АйС. А. Айвазян. - М. : Юнити-Дана, 2005. - 847 с.
345. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі : монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2002. – 316 с.
346. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
347. Проблеми реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції. Інформаційно-аналітичні матеріали Центру наукових досліджень НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71439>.
348. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
349. Про затвердження Національної рейтингової шкали [Електронний ресурс] – постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 р. № 665. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
350. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України від 20.05.99 № 679-XIV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

351. Раєвський К. Є. Посилення контролю за ризиками як найголовніше завдання банківського нагляду в Україні / К. Є. Раєвський, В. М. Домрачев // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – Т. 20. – С. 38–42.
352. Раяцкас Р. Л. Количественный анализ в экономике / Р. Л. Раяцкас, М. К. Плакунов. – М. : Наука, 1997. – 391 с.
353. Рэдхэд К. Управление финансовыми рисками – пер. с англ. / К. Рэдхэд, С. Хьюс. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 288 с.
354. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків : навч. посіб. / В. І. Міщенко, А. В. Шаповалов, В. В. Салтинський. – К. : Знання, 2002.
355. Рыкова И. О. Моделирование взаимоотношений банковской системы и финансовых рынков : дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.13, 08.00.10 / Рыкова Инна Николаевна. – Ставрополь, 2004. – 288 с.
356. Рид Э. Коммерческие банки / Э. Рид, Р. Коттер, Э. Гилл и др. ; пер. с англ. В. Лукашевича и др. ; под общ. ред. В. Лукашевича. – М. : Прогресс, 1983. – 501 с.
357. Риск-менеджмент инноваций / Т. А. Васильева, О. Н. Диденко, А. А. Епифанов и др. – Сумы : Деловые перспективы, 2005. – 260 с.
358. Робсон М. Практическое руководство по реинжинирингу бизнес-процессов / М. Робсон, Ф. Уллах. – М. : Аудит, 1997. – 224 с.
359. Родионова В. М. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / В. М. Родионова, М. А. Федотова. – М. : Изд-во “Перспектива”, 2005. – 98 с.
360. Российская банковская энциклопедия / ред. О. И. Лаврушин. – М. : Энциклопедическая творческая ассоциация, 1995. – 552 с.
361. Роуз П. С. Банковский менеджмент / П. С. Роуз ; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Дело, 1997. – 768 с.

362. Руднев О. Бюджетування комерційних банків (філій) в Україні // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 7. – С. 12–13.
363. Руководство по кредитному менеджменту ; пер. с англ. / под ред. Б. Эдвардса. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 464 с.
364. Рязанова Н. С. Міжнародні фінанси : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Н. С. Рязанова. – К. : КНЕУ, 2001. – 119 с.
365. Савлук М. І. Вступ до банківської справи : навч. посібник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, А. М. Коряк. – К. : Лібра, 1998 – 374 с.
366. Садвакасов К. Коммерческие банки: управленческий анализ деятельности / К. Садвакасов. – М. : Ось-89, 1998. – 160 с.
367. Савчук В. П. Практическая энциклопедия. Финансовый менеджмент / В. П. Савчук. – К. : Изд. дом “Максимум”, 2006. – 884 с.
368. Сало І. В. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку / І. В. Сало. – К. : Наукова думка, 1995. – 178 с.
369. Самойлов Г. О. Банковская конкуренция / Г. О. Самойлов, А. Г. Бачалов. – М. : Экзамен, 2002. – 256 с.
370. Сарчев А. М. Ведущие коммерческие банки в мировой экономике / А. М. Сарчев. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 176 с.
371. Сафин Ф. Сущность и факторы экономической устойчивости [Электронный ресурс] / Ф. Сафин // Вестник ТИСБИ. – 2000. – № 2. – Режим доступа : <http://www.tisbi.org/science/vestnik/2000/issue2/12.html>.
372. Сафронова Л. Д. Бюджетный менеджмент : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Л. Д. Сафронова. – К. : КНЕУ. – 2001. – 186 с.
373. Святко С. А. Аналіз і оцінка фінансової стійкості банку як необхідна умова ефективного банківського менеджменту / С. А. Святко, Р. І. Шиллер // Банківська справа. – 1997. – № 8. – С. 48–54.
374. Севриновский В. Развитие систем банковского мониторинга: анализируя мировой опыт [Электронный ресурс] / В. Севриновский. – Режим доступа : <http://www.hedging.ru/publications/337>.

375. Селезньов Ю. Розробка стратегічних і фінансових планів для банківських філій // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 28–35.
376. Семенов С. К. О рейтинговых методиках анализа эффективности и устойчивости банков на основе экономических нормативов / С. К. Семенов // Банковские услуги. – 2005. – № 12. – С. 2–6.
377. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность России. Общий курс : учебник / В. К. Сенчагов. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
378. Сергеев П. В. Мировая экономика : учебное пособие / П. В. Сергеев. – М. : Юриспруденция, 1999. – 160 с.
379. Сигел Дж. Г. Финансовый менеджмент ; пер. с англ. / Дж. Г. Сигел, Дж. К. Шим. – М. : Филинь, 1996. – 400 с.
380. Сидоренко А. М. Банковские рейтинги / А. М. Сидоренко // Финансовый анализ в банках и кредитоспособность : сборник, 2003. – 259 с.
381. Силаев В. П. Эволюция центральных банков: функции, организация, технология / В. П. Силаев // Банковское дело. – 1995. – № 8. – С. 24–28.
382. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках : пер. с англ. / Дж. мл. Синки. – М. : Cattallaxy, 1994. – 820 с.
383. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг : пер. с англ. / Джозеф Синки. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1018 с.
384. Склеповий Є. В. Складові стійкості комерційного банку / Є. В. Склеповий // Банківська справа. – 2002. – № 5. – С. 138–142.
385. Словарь банковских терминов / Сост. под ред. Э. А. Уткина. – М. : АКАЛИС, 1997. – 304 с.
386. Смирнов А. Д. Лекции по макроэкономическому моделированию : учебник / А. Д. Смирнов. – М. : ГУВШЭ, 2000. – 351 с.

387. Собацький С. Банківська система України після вступу до СОТ [Електронний ресурс] / С. Собацький // Радіо Свобода. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/955671.html>.
388. Соколовський С. Методика оцінки основних фінансових операцій комерційного банку за допомогою системи трансфертного ціноутворення / С. Соколовський // Вісник НБУ. – 2000. – № 8. – С. 31–33.
389. Солодова О. А. Модели оценки эффективности проектов с учетом факторов риска и антирисковых мероприятий / О. А. Солодова // Наукові праці ДонНТУ. – Донецьк, 2003. – Вип. 68. – С. 82–88. – Серія економічна.
390. Солянкин А. А. Компьютеризация финансового анализа и прогнозирования в банке / А. А. Солянкин ; под ред. Г. А. Титоренко. – М. : Финстатинформ, 1998. – 96 с.
391. Сомик А. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в період кризи: канали цін активів, обмінного курсу та очікувань суб'єктів ринку / А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 11. – С. 21–27.
392. Сорока А. А. Специфіка розвитку банківського сектору в перехідних економіках / А. А. Сорока // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 9. – С. 76–83.
393. Софіщенко І. Сучасні тенденції міжнародного руху капіталу / І. Софіщенко // Банківська справа. – 2002. – № 5. – С. 22–32.
394. Справочник банкира / под. ред. Э. А. Уткина. – М. : Ассоциация авторов и издателей “Тандем”. – ЭКМОС, 1998. – 432 с.
395. Сп'як Г. Інформаційна база управління грошовими потоками комерційного банку / Г. Сп'як, Баб'юк // Банківська справа. – 2000. – С. 53–56.
396. Стемпень К. Передумови стабільності банківської системи України інституційний аналіз [Електронний ресурс] : наук. стаття /

- К. Степень. – Режим доступу : http://www.univ.rzeszow.pl/nauka/konferencje/rl_most/ukr/12-Stepien_szablon_UKR.pdf.
397. Стійкість фінансових ринків України та механізми її забезпечення / О. І. Барановський, В. Г. Барановська, Є. О. Бублик, за ред. О. І. Барановського. – К. : НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув., 2010. – 492 с.
398. Стовбчатый Л. Доходность и риск размещения временно свободных средств / Л. Стовбчатый, И. Волошин Г. Доценко и др. // Финансовые риски. – 1998. – № 4. – С. 99–102.
399. Стоян В. Управління витратами банку / В. Стоян // Банківська справа. – 2000. – № 5. – С. 39–42.
400. Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. – К. : КНЕУ, 2001. – 538 с.
401. Стратегія кредитного ризику комерційного банку / за ред. В. В. Вітлінського. – К. : Знання. – 2000. – 274 с.
402. Стрельбицька Л. М. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності / Л. М. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький. – К. : Кондор, 2004. – 600 с.
403. Стрыгин А. В. Мировая экономика : учеб. пособие / А. В. Стрыгин. – М. : Экзамен, 2001. – 511 с.
404. Суверенний рейтинг України [Електронний ресурс] / Кредитні рейтинги. / Офіційний сайт агентства Standard&Poor's. – Режим доступу : <http://www.standardandpoors.ru>.
405. Сушко В. Ризик-менеджмент торговельних операцій у комерційному банку на основі VAR-методології та stop-out-механізму / В. Сушко // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 3. – С. 24–28.
406. Тельнов Ю. Ф. Реинжиниринг бизнес-процессов : учебн. пособие / Ю. Ф. Тельнов. – М. : МЭСИ, 2004. – 116 с.

407. Теория организации : учебник / ред. В. Г. Алиев. – М. : Луч, 1999. – 416 с.
408. Теорія фінансової стійкості підприємства / М. С. Заюкова, О. В. Мороз, О. О. Мороз [та ін.] ; за ред. М. С. Заюкової. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2004. – 155 с.
409. Терехов Л. Л. Социально-экономическое прогнозирование : учебное пособие / Л. Л. Терехов. – Ростов-на-Дону : Издательство РГПУ, 1995. – 314 с.
410. Терешкова Г. Е. Капитализация как основа развития банковской системы России : дисс. ... д-ра экон. наук: 08.00.10 / Терешкова Галина Евгеньевна. – СПб., 2009. – 185 с.
411. Тиркало Р. І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг : навч. посібник / Р. І. Тиркало, З. І. Щибоволок. – К. : Слобожанщина, 1999. – 243 с.
412. Тысячникова Н. А. Перспективы и приоритеты развития банковского надзора в Российской Федерации с учетом современных международных стандартов : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / Тысячникова Наталья Александровна. – М., 2008. – 200 с.
413. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: Концепции и ситуации : учебник для вузов / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд ; пер. с англ. – 9-е изд. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 412 с.
414. Тоффлер А. Футурошок / А. Тоффлер. – СПб. : Лань, 1997. – 464 с.
415. Удовенко С. Финансовая устойчивость коммерческого банка / С. Удовенко // Фондовый рынок. – 2000. – № 9. – С. 2–6.
416. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. – М. : Мысль, 1978. – 272 с.
417. Україна в Міжнародному банку реконструкції та розвитку ; за загальною редакцією В. С. Стельмаха / упорядники : А. В. Шаповалов, О. К. Єременко. – К. : НБУ, 2001. – 144 с.

418. Уотшем Т. Дж. Количественные методы в финансах : учебное пособие для вузов / Т. Дж. Уотшем, К. Паррамоу ; пер. с англ. ; под ред. М. Р. Ефимовой. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 527 с.
419. Уразова С. Устойчивость банковской системы: теоретические и методологические аспекты / С. Уразова // Банковское дело. – 2006. – № 12. – С. 26–32.
420. Фалюта А. В. Забезпечення фінансової стабільності банку через систему управління ризиками / А. В. Фалюта // Науковий вісник : збірник науково-технічних праць. – Львів : НЛТУУ, 2007. – Вип. 17(2). – С. 230–235.
421. Фетисов Г. Оценка финансовой устойчивости коммерческого банка / Г. Фетисов // Бухгалтерия и банки. – 2002. – № 10. – С. 39–50.
422. Фетисов Г. Г. Устойчивость банковской системы и методология ее оценки : монография / Г. Г. Фетисов. – М. : Экономика. – 2003. – 201 с.
423. Філіповський О. В. Перспективи впливу нових Базельських нормативів на конкурентоспроможність малих і середніх банків / О. В. Філіповський, О. О. Філіповська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2006. – Т. 17. – С. 99–104.
424. Філіпченко А. С. Світова економіка : підручник / А. С. Філіпченко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков. – К. : Либідь, 2000. – 582 с.
425. Фишберн П. Теория полезности для принятия решений / П. Фишберн. – М. : Наука, 1978. – 352 с.
426. Фінансовий менеджмент : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, Н. Ю. Калач та ін. – К. : КНЕУ, 2001. – 294 с.
427. Финансы предприятий : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2005. – 546 с.

428. Финансовый менеджмент: теория и практика : учебник / [под. ред. Е. С. Стояновой]. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Перспектива, 1998. – 656 с.
429. Фінансова звітність банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
430. Фомін І. Рейтингова оцінка комерційного банку в системі діагностики його конкурентоспроможності / І. Фомін // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 4. – С. 11–13.
431. Фотиади Н. В. Теория и методология управления финансовой устойчивостью банковской системы России : автореф. дисс. ... д-ра экон. наук: 08.00.10 “Финансы, денежное обращение и кредит”; 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – сфера услуг)” / Фотиади Наталья Валентиновна / Росс. экон. академия им. Г. В. Плеханова. – М., 2009. – 20 с.
432. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОІППО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с.
433. Хаммер М. Рейнжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе / М. Хаммер, Дж. Чампи ; пер. с англ. – СПб. : Издательство С.-Петербургского университета, 1997. – 332 с.
434. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан. – М. : Финансы и статистика. – 1997. – 800 с.
435. Хелферт Э. Техника финансового анализа / Э. Хелферт ; пер. с англ. ; под ред. Л. П. Белых. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с.
436. Херреро Г. Иностраные банки и финансовая стабильность в новой Европе / Г. Херреро, Н. Симон // Банки та банківські системи. – 2006. – № 1. – С. 50–59.

437. Ходачник Г. Э. Совершенствование антикризисного управления в российской банковской сфере : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05; 08.00.10 / Ходачник Григорий Эдуардович. – М., 2003. – 273 с.
438. Ходякова О. Механизм стратегического управления финансовой устойчивостью производственно-хозяйственных систем / О. Ходякова // Економіка і організація управління. – 2011. – № 1(9). – С. 14–25.
439. Хохлов Н. В. Управление риском : учеб. пособ. / Н. В. Хохлов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.
440. Циганов С. А. Банківська система України в умовах становлення ринкових відносин (питання теорії і практики) : монографія / С. А. Циганов. – К. : Знання, 1999. – 200 с.
441. Шабловська К. В. Характеристика факторів, що визначають надійність банку [Електронний ресурс] / К. В. Шабловська. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8._NPE_2007/Economics/20988.doc.htm.
442. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. / І. В. Шамова. – К. : КНЕУ, 2001. – 195 с.
443. Шевцова О. Й. Цінова стратегія банку на ринку банківських послуг: технологія формування // Економіка: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2010. - Вип 263. – С. 242-247.
444. Шевцова О. Й. Система управління ліквідністю з метою забезпечення фінансової стійкості та прибутковості комерційних банків / О. Й. Шевцова // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2001. – Вип. 83. – С. 68–74.
445. Шевченко Р. І. Банківські операції : навч.-метод. посібник для самоств. вивч. дисц. / Р. І. Шевченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 160 с.

446. Шелудько Н. М. Фінансова стійкість комерційних банків та механізм її забезпечення : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / Шелудько Н. М. – К., 2000. – 18 с.
447. Шеремет А. Д. Методика фінансового аналізу / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 176 с.
448. Шіллер Р. І. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення / Р. І. Шіллер. – К. : Наук. думка, 1998. – 158 с.
449. Ширинская Е. Б. Операции коммерческих банков. российский и зарубежный опыт / Е. Б. Ширинская. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 160 с.
450. Шпіка П. Питання фінансової стабільності в центральних банках / П. Шпіка // Банки та банківські системи. – 2007. – № 3. – С. 4–15.
451. Щербаков А. И. Совокупная производительность труда и основы её государственного регулирования : монография / А. И. Щербаков. – М. : Издательство РАГС. – 2004. – С. 15.
452. Щибоволок З. Аналіз ліквідності банку / З. Щибоволок // Банківська справа. – 2000. – №5. – С. 33–37.
453. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика / А. Ю. Юданов. – М. : Гном-пресс, 2001. – 272 с.
454. Юданов А. Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий / А. Ю. Юданов. – М. : Финансы и статистика, 1991.
455. Юрчук О. М. Деякі підходи до комплексної оцінки діяльності банків / О. М. Юрчук / Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 16. – С. 210–220.
456. Ющенко В. Деньги: развитие спроса и предложения в Украине. – / В. Ющенко, В. Лисицкий. – К. : Скарби, 1998. – 288 с.

457. Яценюк А. П. Роль банківського нагляду в забезпеченні фінансової стійкості банківського сектора України / А. П. Яценюк // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 10(28). – С. 92–98.
458. Abrams R.K., Naylor M.W., 2000, Issues in the Unification of the Sector Supervision. IMF Working Paper 00/213.
459. Alan J. M. Deregulation and bank financial policy / J. M. Alan // Journal of Banking & Finance. – 1984. – Vol. 8, Issue 4. – Pp. 557–565.
460. Allen F. Financial Intermediaries and Markets / F. Allen, D. Gale // Econometrica, Econometric Society. – 2004. – № 72(4). – P. 1023-1061.
461. Angeloni I. The Monetary Policy Strategy of the ECB / I. Angeloni, V. Caspar and Oreste Tristani. – Macmillan, 1999.
462. Bank for International Settlements (BIS) Committee on the Global Financial System (CGFS), 2004, “Foreign Direct Investment in the Financial Sector of Emerging Market Economies,” CGFS Publication No. 22 (Basel, Switzerland) // <http://www.bis.org/pud/cgfs22.htm>.
463. Bank for International Settlements (BIS), 2006, “The Banking System in Emerging Economies: How Much Progress Has Been Made?” BIS Paper No. 28 (Basel, Switzerland, August) // <http://www.bis.org/pud/cgfs22.htm>.
464. Barro R. J. Positive Theory of Monetary Policy in a Natural Rate Model / Barro, Robert J., Gordon, David B.A // Journal of Political Economy. – 1983. – P. 589-610.
465. Barth J. R. A Cross-Country Analysis of Bank Supervisory Framework and Bank Performance / Barth J. R., Notte D. E., Phumiwisama T., Yago, G. – Financial Markets, Institutions and Instruments 12,2.
466. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework [Electronic resource] / Bank for International Settlements. – Regime of access : <http://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>.
467. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems – revised version June 2011 [Electronic resource] / Bank

- for International Settlements. – Regime of access :
<http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.
468. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring [Electronic resource] / Bank for International Settlements. – Regime of access : <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>.
469. Basel III : Leverage Ratio Is A Raw Measure, But Could Supplement Risk-Based Capital Metrics [Electronic resource] / Global Credit Portal. – Regime of access : <http://www.bis.org/publ/bcbs165/splr.pdf>.
470. Bath, J., Caprio, G., Levine, R., 2001, The Regulation and Supervision of Banks around the world : A new data base. In: Litan, R., Herring, R. (Ed.), Integration Emerging Market Countries into the Global Financial System, Brookings Institution Press, Washington, DC.
471. Beck T. Bank concentration, competition, and crises: First results / T. Beck, A. Demirgüç-Kunt, R. Levine // Journal of Banking and Finance. – 2006. - № 30. – Pp. 1581-603.
472. Berger A. N. Bank Competition and Financial Stability / A. N. Berger, L. F. Klapper, T.-A. Rima // The World Bank. – 2008. – 27 p.
473. Bernadell C. Risk management for Central Bank foreign reserves / Bernadell C., Cardon P., Coche J., Diebold F. and Manganelli S. ; European Central Bank. – May, 2004.
474. Bernanke Ben S. Inside the black box: the credit channel of monetary policy transmission / Bernanke Ben S. // Journal of Economic Perspectives. – 1995. – № 4.
475. Bikker J. A. Measures of Competition and Concentration in the Banking Industry: a Revue of the Literature / J. A. Bikker, K. Haaf // Economic and Financial Modeling. – 2002. – № 3. – 46 p.
476. Bikker J. Misspecification of the Panzar-Rosse Model: Assessing Competition in the Banking Industry / J. Bikker, L. Spierdijk, P. Finnie // De Nederlandsche Bank Working Paper. – 2006. – № 114. – 30 p.

477. Bhattacharya, S. Contemporary Banking Theory / Bhattacharya S, Thakor A.V. // Journal of Financial Intermediation. – vol.3 (October 1993). – P. 2-50.
478. Borio Claudio E.V. The Implementation of Monetary Policy in Industrial Countries: a survey / Borio, Claudio E.V // BIS Economic Paper. – 1999. – № 47.
479. Boyd J. H. The Theory of Bank Risk Taking and Competition Revisited / J. H. Boyd, G. De Nicolò // Journal of Finance. – 2005. – Vol. 60, Issue 3. – P. 1329–1343.
480. Caprio G. Episodes of Systemic and Borderline Financial Crises/ Caprio G., Klingebiel D. – Washington : The World Bank, 1999.
481. Caprio G. Finance for Growth: Policy Choices in a Volatile World [Electronic resource] / G. Caprio, P. Honohan // The World Bank. – Regime of access : http://mpira.ub.uni-muenchen.de/9929/1/MPRA_paper_9929.pdf.
482. Caprio G. Reforming financial systems: historical implications for policy / G. Caprio, D. Vittas // Cambridge University Press. – 1997. – Ch. 4. – P. 65–80.
483. Carletti E. Implications of the Bank Merger Wave for Competition and Stability // E. Carletti, P. Hartmann, G. Spagnolo // Risk Measurement and Systemic Risk, Proceedings of the Third Joint Central Bank Research Conference. – 2002. – P. 38–50.
484. Caspar V. The ECB's Monetary Policy Strategy: Responding to the Challenges of the Early Years of EMU / V. Caspar, K. Masuch, H. Pill // The Functioning of EMU: the Challenge of the Early Years : conference. – Directorate General Economic and Financial Affairs of the European Commission, 2001.
485. Casu B. An analysis of the relevance of off-balance sheet items in explaining productivity change in European banking / B. Casu, C.

- Girardone // Applied Financial Economics, Taylor and Francis Journals. – 2005. – Vol. 15(15). – Pp. 1053–1061.
486. Cecchetti S. Distinguishing Theories of the Monetary Transmission Mechanism / Cecchetti S.; Federal Reserve Bank of St. Louis Review. – 1995. – P. 83–97.
487. Cihak M. Stress testing: A review of key concepts / M. Cihak // Czech National Bank. – 2004. – P. 24.
488. Claessens S. What Drives Bank Competition? Some International Evidence / S. Claessens, L. Leaven // World Bank Policy Research Paper. – 2003. – № 3113. – 563–583 p.
489. Coppens F. The performance of credit rating systems in the assessment of collateral used in Eurosystem monetary policy operations / Coppens F., Gonzalez F., Winkler G. – National Bank of Belgium Working Paper №118, September 2007.
490. Current Legal Issues Affecting Central Banks / edited by Robert C. Effros/ – 1998, IMF.
491. Dages B. G. Foreign and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina / B. D. Dages, L. Goldberg, D. Kinney // Federal Reserve Bank of New York Economic Policy Review. – 2000. – № 6. – P. 17–35.
492. Dalton J. and Dziobek C. Central Bank: Losses and Experiences in Selected Countries MF Technical Note №1, 1999.
493. Daniel Züerbühler. Risk based supervision – implications for our stakeholders. – 2007 // <http://www.ebk.admin.ch/e/ebk/umfeld/index.html>.
494. Demsetz R. S. Agency Problems and Risk Taking At Banks [Electronic resource] / R. S. Demsetz, M. R. Saidenberg, P. E. Strahan // FRB of New York Staff Report. - Regime of access : http://www.newyorkfed.org/research/staff_reports/research_papers/9709.pdf.

495. Developments in national supervisory structures. June, 2003
[//www.ecb.int/pub/pdf/other/supervisorystructureen.pdf](http://www.ecb.int/pub/pdf/other/supervisorystructureen.pdf).
496. Epstein G. A. Political Economy of Comparative Central Banking // New Perspectives in Monetary Macroeconomics. Explorations in the Tradition of Hyman Minsky. Ann Arbor. Ed. By Dymsky G PoUin R. The University of Michigan Press, 1994. – 231-278 pp.
497. Favero C.A. The Transmission Mechanism of Monetary Policy in Europe: Evidence from Bank's Balance Sheets / Favero C.A., Giavazzi F., Flabbi, L. // NBER working paper. – 1999. – № 7231.
498. Financial Soundness Indicators [Electronic resource] / International Monetary Fund. – Regime of access : <http://fsi.imf.org/fsitables.aspx>.
499. Financial Stability Oversight Council [Electronic resource] / U.S. Department of the Treasury. – Regime of access : <http://www.treasury.gov/initiatives/fsoc/Pages/default.aspx>.
500. Financial Stability Oversight Council, Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act Integrated Implementation Roadmap [Electronic resource] / U.S. Department of the Treasury. – Regime of access : [http://www.treasury.gov/initiatives/Documents/FSOC %20 Integrated %20Roadmap %20- %20October %201.pdf](http://www.treasury.gov/initiatives/Documents/FSOC%20Integrated%20Roadmap%20-%20October%201.pdf).
501. Financial Stability Oversight Council Created Under the Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act: Frequently Asked Questions [Electronic resource] / U.S. Department of the Treasury. – Regime of access : [http://www.treasury.gov/initiatives/Documents/FAQ %20- %20FinancialStability Oversight Council October 2010 FINALv2.pdf](http://www.treasury.gov/initiatives/Documents/FAQ%20-%20FinancialStabilityOversightCouncilOctober2010FINALv2.pdf).
502. Financial stability review 2010 [Electronic resource] / European central bank. – Regime of access : www.ecb.europa.eu.
503. Fuhrer J. C. Inflation-Output Variance Trade-Offs and Optimal Monetary Policy / Fuhrer, Jeffrey C. // Journal of Money and Credit. – 2001. – № 29. – P. 214–234.

504. Galindo A. Creditor Protection and Credit Volatility / A. Galindo, A. Micco. – Washington, 2005. – 35 p.
505. Gelbraith John K. American Capitalism. The Concept of Countervailing Power. – Boston, 1958.-P. 119-120.
506. Gertler M. The role of credit market imperfections in the monetary transmission mechanism: arguments and evidences / Gertler M // Scandinavian Journal of Economics. – 1993. – № 1. – P. 43-64.
507. Gilbert R. A. Bank Market Structure and Competition / R. A. Gilbert // A Survey, Journal of Money, Credit and Banking. – 1984. – № 16. – P. 617–645.
508. Global Financial Stability Report [Electronic resource] / International Monetary Fund. – Regime of access : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2011/01/index.htm#SAfig1>
509. Goldberg L. Foreign and Domestic Bank Participation: Lessons from Argentina and Mexico / L. B. Goldberg, G. Dages, D. Kinney // Federal Reserve Bank of New York Working Paper. – 2000. – P. 17–36.
510. Goodhart Charles A. E. Central Bankers and Uncertainty / Goodhart, Charles A. E. // Bank of England Quarterly Bulletin. – 1999. – № 2. – P. 102-114.
511. Hamilton, James, 1996, The Daily Market for Federal Funds // Journal of Political Economy. – 1996. – № 104(1) – P. 26-56.
512. Hardy D.C. Leading Indicators of Banking Crises: Was Asia Different? / Hardy D.C., Pazarbasioglu C. // IMF working paper. – 1998. – June.
513. Hauner D. Bank Efficiency and Competition in Low-Income Countries: The Case of Uganda / D. Hauner, Sh. Peiris // IMF Working Paper. – 2005. – № 240. – 29 p.
514. Hermes N. Foreign Bank Presence, Domestic Bank Performance and Financial Development / N. Hermes, R. Lensink // Paper for SUERF colloquium. – 2003. – 23 p.

515. Hoggarth G. Alternative routes to banking stability: A comparison of UK and German banking systems / G. Hoggarth, A. Milnem, G. Wood // Financial Stability Review. – 1998. – № 10. – P. 55–68.
516. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards [Electronic resource] / Basel Committee on Banking Supervision. – Regime of access : <http://www.bis.org/publ/bcbs118.htm>.
517. Jackson J. H. The World Trading System : law and policy of international economic relations / J. H. Jackson. – Massachusetts : MIT Press, 1997. – 447 p.
518. Jakubík P. Stress Testing Credit Risk: Comparison of the Czech Republic and Germany / P. Jakubík, C. Schmieder. – Frankfurt : Deutsche Bundesbank and European Investment Bank. – 2008. – P. 63.
519. Japelli T. Courts and Banks: Effects of Judicial Enforcement on Credit Markets / T. Japelli, M. Pagano, M. Bianco // Working Paper. – 2002. – № 58. – 42 p.
520. Jiménez G. How Does Competition Impact Bank Risk-Taking? / G. Jiménez, J. A. Lopez, S. J. Saurina // Banco de Espana Working Paper. – 2010. – № 1005. – 38 p.
521. Jozef Van't Dack. Implementing monetary policy in emerging markets economies: an overview of issues / Jozef Van't Dack. // BIS, Policy Papers. – 1999. – № 5.
522. Kamin, S, Turner, P. The transmission mechanism of monetary policy in emerging market economies: an overview // BIS Policy paper. – 1998. – № 3. – P. 5-65.
523. Kashyap. A.K., Stein, J.C. Monetary policy and credit conditions: evidence from the composition of external finance // American Economic Review. – 1993. – № 1. – P. 78-98.
524. Keeley M. C. A reexamination of mean-variance analysis of bank capital regulation / M. C. Keeley, F. T. Furlong // Journal of Banking & Finance. – 1990. – Vol. 14, Issue 1. – P. 69–84.

525. King M. Money markets operations in the USA / King M. // BIS, Policy Papers. – 2001. – № 2.
526. Knut Wicksell, “A New Principle of Just Taxation,” in Richard A. Musgrave and Alan T. Peacock, eds., Classics in the Theory of Public Finance (New York: St. Martin’s Press, 1967 [orig. 1896]), pp. 72-118.
527. Krueger, J., K. Kuttner. The Fed Funds Futures Rate as a Predictor of Federal Reserve Policy // Journal of Futures Markets – 1996. – № 16 (8). – P.865-879.
528. Laeven L. Does Judicial Efficiency Lower the Cost of Credit? / L. Laeven, G. Majnoni. – London : The World Bank, 2004. – 33 p.
529. Leland H. E. Pyle. Information Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation // Journal of Finance. – 1977. – № 32. – P. 371–387.
530. Levine R. International Financial Liberalization and Economic Growth / R. Levine // Review of International Economics. – 2001. – № 9(4). – P. 688–702.
531. Levine R. Stock Markets, Banks, and Economic Growth. / R. Levine, S. Zervos // American Economic Review. – 1998. – № 88. – P. 537–558.
532. Lindgren, C.-J., Garcia G., Saal M. (1996) Bank Soundness and Macroeconomic Policy. – Washington: IMF.
533. Masson P. Money Markets in Emerging Countries / Masson P // Economic Studies Issue . – 2000. – № 5.
534. Mathieson D. J. The Role of Foreign Banks in Emerging Markets [Electronic resource] / D. J. Mathieson, J. Roldos // World Bank, IMF, and Brookings Institution 3rd Annual Financial Markets and Development Conference. – Regime of access : http://www1.worldbank.org/finance/assets/images/Mathieson_presentation.pdf.
535. Merton, Robert C. and Zvi Bodie, 1993, Deposit insurance reform: A functional approach, Carnegie-Rochester Series on Public Policy, Journal of Monetary Economics 38, 1-34.

536. Mishkin F.S. The Channels of Monetary Transmission: lessons for the monetary policy / Mishkin F.S. // NBER Working Paper. – 1996. – № 2054.
537. Monetary Equilibrium. By Gunnar Myrdal. – London: William Hodge, 1939. – 214 p.
538. Nathan A. (1989): Competition and Contestability in Canada's Financial System: Empirical Results / A. Nathan, E. Neavel // Canadian Journal of Economics. – 1989. – № 22. – P. 576–594.
539. Nautz D. How Auctions Reveal Information: A Case Study on German REPO Rates / Nautz, D. // Journal of Money, credit, and Banking. – 1997. – № 29. – P. 17-25.
540. Nautz D. Optimal Bidding in Multi-Unit Auctions with many Bidders / Nautz D. // Economics Letters. – 1995. – № 48. – P. 301-306.
541. Nessen M. Money Market Structures in Europe. Sveriges Riksbank / Nessen M. // Working Paper Series. – 2001. – № 102.
542. Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability: exploring a land in between : paper presented at the Second ECB Central Banking Conference “The transformation of European financial system”. – Frankfurt-am-Main. – October, 2002.
543. Panzar J. C. Testing for Monopoly Equilibrium / J. C. Panzar, J. N. Rosse // The Journal of Industrial Economics. – 1987. – Vol. 35, № 4. – P. 443–456.
544. Perez-Quiros, G., Hugo Rodriguez Mendizabal. The daily market for Funds in Europe: Has Something Changed with the EMU? // ECB Working Paper. – 2001. – № 67.
545. Pinneiro A. C. and Credit Markets in Brazil: The Role of Judicial Enforcement and Other Institutions [Electronic resource] / A. C. Pinneiro, C. Cabral // IDB Working Paper. – Regime of access : <http://ssrn.com/abstract=1814648>.

546. Poole, W., R. Rasche. Perfecting the Markets Knowledge of Monetary Policy // Journal of Financial Services Research. – 2001. – № 18. – P. 255-298.
547. Porter R. The principles of banking regulation, supervision and analysis : working materials / R. Porter, M. Word // The World Bank Institution of Economic Development. - 1992. – P. 177–193.
548. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision [Electronic resource] / Bank for International Settlements. – Regime of access : <http://www.bis.org/publ/bcbs144.pdf>.
549. Quintyn, M., Taylor, M. W., 2002, Regulatory and Supervisory Independence and Financial Stability. IMF Working Paper 02/46.
550. Raising EU R&D Intensity. Improving the Effectiveness of Public Support Mechanisms for Private Sector Research and Development: Report to the European Commission by an Independent Expert Group. – Brussels: European Commission Directorate-General for Research Information and Communication Unit, 2003. – 105 p.
551. Rajan R. G. Financial Dependence and Growth / R. G. Rajan, L. Zingales L. / American Economic Review. 1998. – № 88. – P. 559–586.
552. Roy A. D. Safety first and the holding of assets / A. D. Roy // Econometrica. – 1952. – 20 (3). – P. 431–449.
553. Sahajwala R. Supervisory risk assessment and early warning systems / R. Sahajwala, P. Van den Bergh // Basel committee on banking supervision : working papers. – 2000. – № 4. – 59 p.
554. Sarbanes-Oxley Act of 2002 [Electronic resource] / The U.S Government Printing Office. – Regime of access : <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ204/pdf/PLAW-107publ204.pdf>.
555. Schertler A. Driving Forces of Venture Capital Investments in Europe: A Dynamic Panel Data Analysis: European Integration, Financial Systems

- and Corporate Performance (EIFC): United Nations University Working Paper №03-27, 2003.
556. Schoenmaker D. Contagion Risk in Banking / D. Schoenmaker. – Ministry of Finance, the Netherlands. - 1997.
557. Schumpeter Joseph Alois. Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung, 1912.
558. SDR Valuation. Data and Statistics [Electronic resource] / International Monetary Fund. – Regime of access : http://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_sdrv.aspx.
559. Soderlind, P., L.E.O. Svensson. New Techniques to Extract Market Expectations from Financial Instruments. // Journal of Monetary Economics. – 1997. – №40(2). – P. 383-429.
560. Solarz J. K. Międzynarodowy system finansowy, Biblioteka MenedŜera i Bankowca / J. K. Solarz. – Warszawa, 1996. – 15 s.
561. Solarz J. K. Rozwój systemów bankowych, Bibiloteka MenedŜera i Bankowca / J. K. Solarz. – Warszawa, 1996. – 123 s.
562. Special Drawing Rights (SDRs). About the IMF [Electronic resource] / International Monetary Fund. – Regime of access : <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.htm>.
563. Statutory objectives [Electronic resource] / The Financial Services Authority. – Regime of access : <http://www.fsa.gov.uk/Pages/About/Who/index.shtml>.
564. Stella P. Do Central Banks Need Capital? IMF Working Paper №83, 1997. Stella P. Central Bank Financial Strength, Transparency, and Policy Credibility. IMF Working Paper №137, 2002.
565. Stress Testing By Large Financial Institutions : Current Practice and Aggregation Issues. // BIS Committee on the Global Financial System. – 2000. – April. – 166.
566. Szakály, Dániel and Tóth, Henrik. Repo Markets, Experiences and Opportunities in Hungary // NBH Occasional Paper. – 2000. – № 17.

567. Tadesse S. Financial architecture and technology // Research Paper. – Moore School of Business, University of South Carolina. – 2004.
568. Taylor, John B. Discretion versus Policy Rules in Practice / Taylor, John B. // Carnegie Rochester Conference Series on Public Policy. – 1999. – № 39. – P. 195-214.
569. Thomas Fitzgerald, Robert Vogel Moving Towards Risk-Based Supervision in Developing Economies // Discussion paper Harvard Institute for International Development No. 66 May 2000. – P. 23-27.
570. Transactions with the Fund / Data and Statistics [Electronic resource] / International Monetary Fund. – Regime of access : http://www.imf.org/external/np/fin/tad/extrans1.aspx?memberKey1=993&endDate=2011-08-30&finposition_flag=YES.
571. Tuomas Välimäki. Bidding in fixed rate tenders: theory and experience with the ECB tenders. – 2002. – ISBN 951-686-763-4 (print), – 45 p.
572. Tuomas Välimäki. Variable rate liquidity tenders. – 2002. – ISBN 952-462-011-1, (print),. – 45p.
573. Tymoczko D. The Future of Central Banking in the Changing Financial Environment : materialy i studia // National Bank of Poland. – 2005. – № 33. – P. 6.
574. Uhde A. Consolidation in banking and financial stability in Europe: Empirical evidence / A. Uhde, U. Heimeshoff // Journal of Banking & Finance. – 2009. – Vol. 33, Issue 7. – P. 1299–1311.
575. Uiboupin J. Effects of Foreign Banks Entry on Bank Performance in the CEE Countries / J. Uiboupin. – Tartu : Tartu University Press, 2004. – 44 p.
576. Ukraine: Projected Payments to the IMF / Data and Statistics [Electronic resource] / International Monetary Fund. – Regime of access : <http://www.imf.org/external/np/fin/tad/extforth.aspx?memberkey1=993&date1key=2011-08-31&category=forth&year=2011&trxtype=repchg&overforth=f&schedule=exp&extend=y>.

577. Vasilyeva T.A. Zarutskaiia E.P. Improving of the bank supervision functions with the help of the structure-functional analysis methods // Nauka I studia, Przemysl. 2013 №2(70). – p. 49-52.
578. Vasilyeva T.A. Zarutskaiia E.P. Problems of the banks' financial stability control in the bank's supervision system of Ukraine // Sustainable development. – 2013. – №12 – С. 118-121
579. Vestin, D. Money Market Instruments in Germany / Vestin D. // Journal of Money, Credit and Banking. – 2001. – № 32.
580. Virolainen K. Financial stability analysis at the Bank of Finland / K. Virolainen // BIS Papers No 1. – 2001. – March. – 105.
581. Welfens P.J.J. Investment, Financial Markets, New Economy Dynamics and Growth in Transition Countries // Экономический журнал Высшей школы экономики. – 2003. – Т. 7. – №2. – С. 173–220.
582. Wellink N. Basel III: a roadmap to better banking regulation and supervision [Electronic resource] / N. Wellink // Bank for International Settlements. – Regime of access : <http://bis.org/speeches/sp110524.pdf>.
583. White House recommits to “Volcker rule” bank trade ban [Electronic resource]/ Reuters. – Regime of access : <http://www.reuters.com/article/2010/02/24/us-financial-regulation-idUSTRE61L3UL20100224>.
584. Wildasin D. Factor Mobility and Fiscal Policy in the EU: Policy Issues and Analytical Approaches // Economic Policy. – 2000. – № 31. – P. 337–378.
585. Woodford M. Monetary Policy in a World without Money / Woodford Michael // International Finance. – 2001. – Vol. 3 (2). – P. 229-260.
586. World Economic and Financial Surveys Global Financial Stability Report. Market Developments and Issues April 2007 // <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/01/index.htm>.

587. Yeyati E. L. Concentration and Foreign Penetration in Latin American Banking Sectors: Impact on Competition and Risk / E. L. Yeyati, A. Micco // Inter-American Development Bank. – 2003. – P. 17–20, 26–27.
588. Yildirim H. Competition and Contestability in Central and Eastern European Banking Markets / H. Yildirim, G. Philippatos [Electronic resource]. – Regime of access : <http://129.3.20.41/eps/fin/papers/0310/0310004.pdf>.
589. Yildirim H. S. Restructuring, Consolidation, and Competition in Latin American Banking Markets / H. Yildirim, G. Philippatos // Journal of Banking and Finance. – 2007. – № 31 (3). – P. 629–639.
590. Yongil J. Bank Concentration and Performance / J. Yongil, S. Miller // Working Paper Series. – 2002. – № 25. – 120 p.
591. Xie Duo. Analysis of development of China's Money market // Bank of China special report. – 2001. – P. 8–16.

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклад оформлення результатів структурно-функціонального аналізу
фінансової стійкості ПАТ КБ ПРИВАТБАНК

Таблиця А.1 - Висновок про структурно-функціональну модель банку за
період 2008-2013 років

Загальні характеристики Приватбанку за станом на 01.07.13				
Масштабна група 1	Поточний стан центральна група	Попередній стан неякісна група	Траєкторія коливається: Центральні, близько до підвищених ставок	Кількість періодів змін траєкторії: 3
1 період – від 01.01.06 до 01.01.09			центр, підвищені ставки	
Характеристика фінансового стану: збалансовані показники, близькі до роздрібних та підвищених ставок.			Сусідні банки: ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АКБ «Агробанк»	
Пояснення зміни траєкторії: зростання процентних ставок, резервів за кредитами, скорочення високоліквідних активів				
2 період – від 01.04.09 до 01.04.10			неякісні	
Характеристика фінансового стану Неякісні активи, підвищені ставки			Сусідні банки: ПАТ КБ «Демарк» , ПАТ КБ «Кредобанк»	
Пояснення зміни траєкторії: покращення значень усіх показників				
3 період – від 01.07.10 до 01.07.13			Центральні, близько до підвищених ставок	
Характеристика фінансового стану: в цілому збалансовані показники, неякісні активи, підвищені ставки			Сусідні банки: ПАТ КБ «Південний» , ПАТ КБ «Кредобанк»	

Банк стабільно знаходився у центральній групі до початку кризи, хоча траєкторія його рухалася в межах центральної групи у напрямку підвищених ставок, зберігаючи досить стабільний фінансовий стан.

На початку 2009 року позначилися певні проблеми з ліквідністю – високоліквідні активи скоротилися вдвічі, розпочали зростати процентні

ставки, банк залишався у центральному кластері, хоча і рухався у напрямку груп неякісних банків із підвищеними процентам. Далі, за станом на 1 квітня 2009 року погіршилися показники якості активів та суттєво зросли ставки за активами і пасивами, банк перейшов до кластеру підвищених ставок.

Протягом наступного року показники банку свідчили про високі кредитні ризики (значну суму резервів під активи та відрахувань у резерви в структурі витрат) та високі процентні ставки. У цей період банк активно працював над покращенням ресурсної бази, у тому числі, й шляхом міжнародних запозичень. У структурі зобов'язань також зросли вклади населення, але вартість ресурсів почала поступово скорочуватися.

З середини 2010 року фінансовий стан банку покращився настільки, що він повернувся до центральної групи. Приріст ресурсів дозволив банку віддалитися від традиційного положення на межі з підвищеними ставками. За останній звітний період банк знову наблизився до групи підвищених процентних ставок. До того ж, великий розмір резерву за кредитами, який зовсім незначно скоротився у порівнянні з кризовим періодом, свідчить про наявність суттєвих ризиків, необхідність поліпшення якості активів та комплексної підтримки рівня фінансової стійкості.

Повернення банку до центральної групи у липні 2010 року супроводжувалося деяким скороченням доходності активів при високій вартості зобов'язань. Впродовж наступних років процентні ставки мають тенденцію до скорочення, хоча й перевищують середні системні показники.

Проблема високих процентних ставок свідчить про підвищені ризики, пов'язані із структурно-функціональними характеристиками банку. У той же час, для оцінки фінансової стійкості важливим є тривале перебування банку у центральній групі СФГБ-карти. Зважаючи на стабільність траєкторії за останні звітні періоди, фінансову стійкість Приватбанку за станом на 01.07.13 можна оцінити як прийнятну, що передбачає загальний режим нагляду.

Додаток Б

Приклад оформлення результатів структурно-функціонального аналізу фінансової стійкості ПАТ КБ БАНК КРЕДИТ-ДНІПРО

Таблиця Б.1 - Висновок про структурно-функціональну модель банку за
період 2008-2013 років

Загальні характеристики Банку Кредит-Дніпро за станом на 01.07.13				
Масштабна група 2	Поточний стан центральна група	Попередній стан неякісна група	Траєкторія коливається: між центром і залежними від МБК	Кількість періодів змін траєкторії: 3
1 період – від 01.01.06 до 01.01.09			центральні, близько до розміщення у МБК	
Характеристика фінансового стану: в цілому збалансовані показники, підвищена частка МБК в активах і зобов'язаннях		Сусідні банки: Національні інвестиції, Експобанк, ПАТ КБ «Південний»		
Пояснення зміни траєкторії: зростання вартості ресурсів, погіршення активів, фінансового результату, зростання торговельних доходів, розміщення у МБК				
2 період – від 01.04.09 до 01.01.10			торгівельні, неякісні, розміщення в МБК	
Характеристика фінансового стану: неякісні показники, нестійка траєкторія		Сусідні банки: не визначалися у зв'язку із нестійкою власною траєкторією		
Пояснення зміни траєкторії – поступове покращення усіх показників, збереження високої частки МБК в активах та зобов'язаннях				
3 період – від 01.04.10 до 01.07.13			центр	
Характеристика фінансового стану: в цілому збалансовані показники, коливання між центром і розміщеними в МБК		Сусідні банки: ПАТ КБ «Хрещатик», Індустріалбанк		

Протягом тривалого часу банк входив до центральної групи, але траєкторія його значно відрізняється від попереднього банку, у тому числі, параметрами процентної політики. Банк Кредит-Дніпро переважно перебуває на половині СФГБ-карти з помірними процентними ставками.

Для даного банку перебування у проблемній групі зайняло лише півріччя. Банк має досить якісні активи із помірним показником резервів під

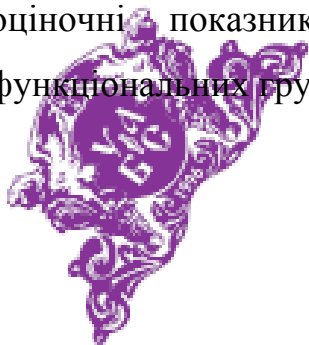
кредитні ризики. У той же час, висока залежність від міжбанківського ринку підвищує ризик ліквідності.

З квітня 2009 року банк перейшов до групи підвищених торговельних доходів G-DT, а у наступному кварталі – до групи G-AR. Причиною переходу стало зростання проблемних активів і відповідних резервів під кредитні ризики. Одночасно зросли процентні ставки за активами і пасивами, хоча фінансовий результат банку все одно скоротився. У відповідній групі банк перебував другу половину 2009 року. Далі показники банку покращилися і траєкторія перейшла до центральної групи, хоча й залишилася нестійкою, з наближенням до розміщень в МБК (група G-SAM).

З середини 2010 року банк розпочав заходи капіталізації та покращення якості кредитного портфелю. У структурі ресурсів збільшилася питома вага вкладів фізичних осіб, що призвело до зростання вартості зобов'язань. Одночасно банк скоротив рівень маржі, що забезпечило приведення процентної політики до середнього рівня. Як наслідок, з квітня 2010 до 2012 року банк перебував у центральній групі. За станом на 1 липня 2012 його траєкторія переміщалася до групи банків із значним розміщенням міжбанківських активів та повернулася до центру.

Траєкторія відновлення після кризового погіршення фінансового стану майже повернулася до попереднього, першого етапу розвитку банку.

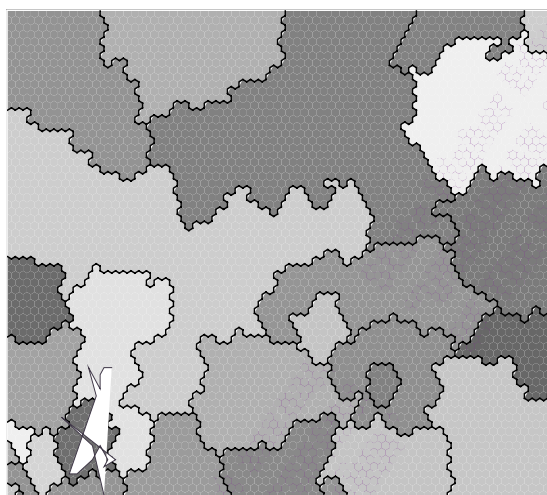
Хоча фінансовий стан банку на 01.07.2013 оцінюється як стійкий, траєкторія його є досить мінливою, має властивість відходити від центральної групи. Режим контролю для даного банку має бути загальним, а оціночні показники повинні враховувати ризики тих структурно-функціональних груп, до яких переходив банк у останні періоди.

Додаток В

Дослідження рівня РНВ на основі аналізу траєкторії банку (на прикладі траєкторії ПАТ ПРОФІНБАНК)

Особливості траєкторії банків споживчого кредитування, що заходяться у групі G-SAR продемонстровано на прикладі ПАТ ПРОФІНБАНК

**Рис. В.1 Траєкторія ПАТ ПРОФІНБАНК
на СФГБ-карті за період з 01.01.06 до 01.01.13**

Характеристики ризику незбалансованих відхилень цього банку є типовим для групи, що характеризують банки споживчого кредитування у сегменті підвищених ризиків: значна частина роздрібних кредитів у складі кредитного портфелю, підвищені адміністративні витрати, доходність активів, висока чиста процентна маржа і спред, рівень комісійних доходів. Банк стабільно залишається у тій частині карти, де розташована група G-SAR.

Роздрібна спеціалізація банку в умовах погіршення якості портфелю та обмежених можливостей диверсифікації діяльності ускладнює вихід із даного сегменту ринку банківських послуг. Відповідна динаміка показників є прикладом зростання структурного ризику і необхідності термінового застосування керівництвом банку заходів з підвищення фінансової стійкості.

Ризик незбалансованих відхилень є відтворенням профілю усіх інших ризиків у діяльності банків, індикатором додаткових навантажень в умовах підвищених загроз та зовнішніх шоків.

Суттєві особливості структурно-функціональних характеристик банків не завжди мають негативний вплив на фінансовий стан і навіть, при деяких умовах здатні забезпечити деякі переваги розвитку, але у довгостроковій перспективі саме збалансований розвиток усіх складових активів і пасивів банків є необхідною умовою фінансової стійкості.

Даний приклад траєкторії банку демонструє висновок, що тимчасові переваги, що отримували роздрібні банки на етапі активного впровадження споживчого кредитування, позначилися на концентрації ризиків кредитних проблемних портфелів в умовах кризи. Такі ж підвищені кредитні ризики спостерігаються і для банків із значною часткою міжбанківських зобов'язань, які теж агресивно зростали до початку кризи. Тимчасовими, з огляду на підвищені ризики, є переваги банків, що спеціалізуються на торгівельних доходах, операціях з цінними паперами, короткострокових операціях з готівкою тощо.

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
"НАЦІОНАЛЬНИЙ АКАДЕМІЧЕСЬКИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Додаток Д

Моделювання результатів стрес-тестування траєкторії банку (на прикладі ПАТ Конкорд)

Банк тривалий час перебуває у групі підвищених процентних ставок. Доходність активів, вартість ресурсів, чиста процентна маржа є вищими від середніх значень у системі. Високими є відрахування на формування резервів під кредитні ризики.

Місце банку на карті Кохонена зазначено міткою «факт» на рис. Д.1.

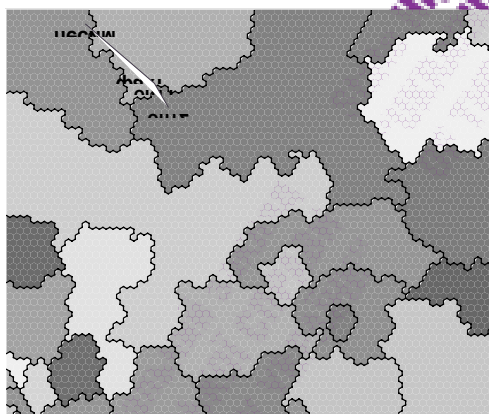

Рис. Д.1 Моделювання прогнозу положення банку Конкорд на СФГБ-карті за станом на 01.01.2013

При прогнозуванні погіршення якості кредитного портфелю разом із зростанням процентних ставок та погіршенням якості активів банк перемістився на СФГБ-карті до кутового положення, яке відмічено позначкою «песим», а відповідна траєкторія показана ризикою.

З метою моделювання альтернативних, оптимістичних прогнозів розвитку банку Конкорд було проведено деяке коригування «згладжування» рівня процентних ставок як наслідок заходів із диверсифікації активів і пасивів, розширення операцій з використанням діючих ринкових інструментів.

Перший оптимістичний прогноз передбачав активізацію роботи банку на міжбанківському ринку. У зв'язку із зростанням нових кредитів показник резервів скоротився. Також дещо покращені значення результативності непроцентних операцій. Відповідно до структурних перетворень у активах і

пасивах та змін рівня процентної ставки банк перемістився до центру, як показано позначкою «опт1». Він залишився у межах групи підвищених ставок, хоча й на границі з центральною групою.

Подальший рух до збалансованих показників представлено у другому оптимістичному прогнозі. Заплановано збільшення обсягів кредитних операцій у масштабах, що перевищили перший оптимістичний прогноз. Використання відповідних інструментів ще більше наблизило рівень процентних ставок до ринкових і забезпечило перехід банку до центральної групи карти. Положення банку позначене на рисунку Д.1 як «опт2».

Наближення показників банку до середніх ринкових значень свідчить про підвищення внутрішньої збалансованості структури залучених та розміщених ресурсів і характеризує зменшення ризику незбалансованих відхилень. Для малих кептивних банків такий ризик є зазвичай підвищеними, оскільки масштабні показники незначні у порівнянні із коливанням фінансових потоків. За допомогою моделювання зміни траєкторії банку та стрес-тестування банки отримують важливий інструмент управління структурою активів, пасивів, доходів та витрат, спрямований на запобігання втрати фінансової стійкості.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Додаток Е

Аналіз траєкторії ліквідованого банку (на прикладі ПАТ Трансбанк)

Приклад траєкторії АКБ «Трансбанк», який втратив фінансову стійкість наведено на рисунку Е.1. За період з 1 січня 2006 до 1 січня 2009 року банк майже незмінно розташовувався у центрі карти недалеко від сегментів роздрібних банків. За станом на 1 квітня 2009 року він відразу перейшов до проблемної групи, де й залишився до процедури ліквідації у 2010 році.

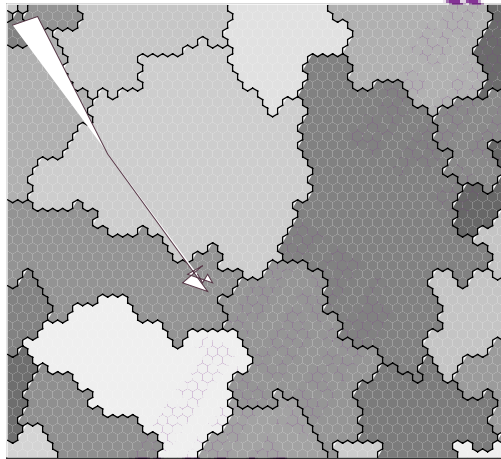

Рис. Е.1 Траєкторія АКБ «Трансбанк» на СФГБ-карті за станом на 01.04.2009

Слід зазначити, що стрімкий перехід до проблемної групи G-ARmin під час кризи демонстрували не лише банки центральної групи, а самому переходу передувало погіршення фінансових показників.

- скорочення рентабельності активів та капіталу;
- зростання резервів під кредитні ризики;
- скорочення високоліквідних активів;
- зростання вартості ресурсів.

Зміни кількісних оцінок відбувалися більш поступово, доки не проявилися у якісному переході до відповідного сегменту карти.

Додаток Ж

Приклад зміни траєкторії ПАТ «Хоум-Кредит Банк» при зміні стратегії банку

Банк двічі змінював власників і протягом 2007-2012 мав характеристики типового роздрібного банку групи G-SAR. Новим керівництвом вжиті суттєві заходи для повернення у центральну групу та відновлення збалансованого розвитку. Основні показники банку представлено в таблиці Ж.1.

Таблиця Ж.1 – Основні структурні індикатори ПАТ «Хоум-Кредит Банк»

Звітна дата	Значення показників								Структ.-функц. група
	ROA	резерви/активи	частка високоліквідних активів	частка споживчих кредитів	процент на маржа	частка комісійних доходів	вартість зобов'язань	частка адміністративних витрат	
01.01.06	0,1%	2,3%	11,7%	43,0%	3,8%	3,7%	5,6%	3,4%	центр
01.04.06	0,4%	2,4%	8,2%	41,5%	4,8%	4,6%	8,7%	6,3%	центр
01.07.06	0,5%	3,0%	11,1%	47,1%	4,8%	4,3%	8,0%	5,0%	центр
01.10.06	0,7%	1,8%	15,1%	56,5%	4,3%	4,0%	7,7%	5,7%	центр
01.01.07	0,7%	1,6%	11,4%	67,5%	3,6%	4,1%	6,8%	5,3%	центр
01.04.07	0,2%	1,4%	13,1%	76,3%	2,7%	6,0%	7,4%	7,6%	роздрібні
01.07.07	0,1%	1,8%	24,8%	82,2%	3,0%	5,8%	9,7%	8,3%	роздрібні
01.10.07	0,1%	2,4%	18,7%	84,9%	3,2%	4,8%	8,8%	8,2%	роздрібні
01.01.08	0,2%	3,1%	8,8%	90,7%	3,0%	5,8%	7,9%	8,1%	роздрібні
01.04.08	0,3%	3,4%	14,0%	90,9%	3,8%	7,0%	7,1%	8,2%	роздрібні
01.07.08	0,3%	4,8%	10,8%	91,6%	4,5%	7,6%	8,6%	9,0%	роздрібні
01.10.08	0,2%	6,5%	8,1%	93,0%	4,3%	8,3%	8,1%	8,6%	роздрібні
01.01.09	0,2%	10,2%	10,2%	92,3%	4,3%	8,9%	8,5%	8,6%	роздрібні
01.04.09	0,1%	12,5%	21,0%	91,6%	5,8%	11,4%	11,9%	11,0%	роздрібні
01.07.09	0,3%	13,4%	19,1%	90,2%	5,7%	11,9%	12,1%	10,0%	роздрібні
01.10.09	0,3%	15,7%	15,2%	88,6%	5,5%	11,7%	13,7%	11,2%	роздрібні
01.01.10	1,2%	15,6%	16,8%	89,3%	6,7%	11,1%	14,6%	11,4%	роздрібні
01.04.10	1,5%	13,2%	23,5%	87,1%	7,9%	3,4%	13,7%	9,8%	роздрібні
01.07.10	1,2%	10,7%	22,5%	84,8%	6,2%	3,5%	13,8%	16,0%	роздрібні
01.10.10	1,1%	11,4%	24,2%	84,4%	5,2%	3,5%	13,6%	14,1%	роздрібні
01.01.11	0,9%	12,0%	24,3%	83,7%	4,8%	3,4%	13,1%	13,3%	високоліквідні
01.04.11	-7,4%	10,9%	37,4%	80,4%	3,6%	3,0%	11,2%	26,9%	роздрібні
01.07.11	-7,8%	4,8%	57,9%	70,9%	4,4%	3,4%	12,8%	39,6%	роздрібні
01.10.11	0,8%	0,1%	94,1%	0,0%	3,2%	2,1%	9,4%	2,3%	роздрібні
01.01.12	0,7%	0,1%	1,8%	0,0%	11,7%	5,0%	8,4%	58,4%	роздрібні
01.04.12	0,2%	0,1%	3,3%	0,0%	3,8%	0,1%	4,1%	3,4%	залежні МБК
01.07.12	0,0%	0,1%	3,6%	1,1%	2,0%	0,2%	2,4%	2,0%	центр
01.10.12	0,1%	0,2%	11,4%	1,8%	2,2%	0,4%	3,5%	2,5%	центр
01.01.13	0,4%	0,3%	12,7%	0,7%	2,4%	0,0%	4,3%	2,7%	центр

За станом на 01.07.11 банк розвивається за стратегією універсального і знаходиться у центральній групі

Додаток 3

Довідки про результати впровадження дисертаційного дослідження

11010101
YING
WE

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК
УКРАЇНИ

вул. Інститутська, 9, м. Київ, 01601, Україна
тел. 253-38-22, факс 230-20-33, 253-77-50
телекс 131018 NBNK UX, 131251KIJ UX
e-mail: nbu@bank.gov.ua

NATIONAL BANK
OF UKRAINE

9, Institutska Str., Kyiv, 01601, Ukraine
phone 253-38-22, fax 230-20-33, 253-77-50,
telex 131018 NBNK UX, 131251KIJ UX
e-mail: nbu@bank.gov.ua

02.09.2013 № 12-132/7574
На № _____ До спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

**ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Основні наукові та практичні положення, викладені в дисертаційній роботі Заруцької О.П. на тему «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу» систематично оприлюднюються у друкованих виданнях Національного банку України та обговорюються на семінарах для фахівців банківського нагляду.

Зокрема, основні положення методики класифікації банків обговорювалися на семінарі «Нагальні питання банківського нагляду: теорія та практика», який проводився для керівників відділів банківського нагляду територіальних управлінь 9-13 квітня 2012 р. відповідно до наказу Національного банку України від 30.03.2012 №494-к. Доповідь Заруцької О.П. «Структурно-функціональний аналіз фінансової стійкості банків з використанням нейронних мереж» за результатами дисертаційного дослідження активно обговорювалася учасниками семінару і отримала позитивну оцінку.

Окремі положення дисертаційного дослідження Заруцької О.П. впроваджені у діяльність регіонального банківського нагляду, а саме, визначення системи фінансових показників, які розраховуються за даними оприлюдненої звітності банків, відтворюють головні структурні характеристики активів, пасивів, доходів та витрат банків і дозволяють проводити системне оцінювання їх фінансової стійкості із врахуванням специфіки відповідних етапів розвитку вітчизняної банківської системи.

1325647

Заступник Голови
Національного банку України

О.О.Ткаченко

**НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ
З ЦІННИХ ПАПЕРІВ
ТА ФОНДОВОГО РИНКУ**

вул. Московська, 8, корп. 30
м. Київ-601, 01010, Україна
тел.: (044) 254-23-31
факс: (044) 254-23-31

Україна

**NATIONAL SECURITIES
AND STOCK MARKET
COMMISSION**

Building 30, 8, Moskovska St.,
Kyiv-601, 01010, Ukraine
phone: (044) 254-25-70
fax: (044) 254-25-70

15.10.13 № 05/21176/сек

На № _____

Спеціалізована вчена рада Д55.081.01
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
Заруцької Олени Павлівни**

на тему: «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу», поданої в спеціалізовану вчену раду Д 55.081.01 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Здійснена спеціалістами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку оцінка доцільності практичного впровадження наукових результатів, отриманих Заруцькою О.П. при підготовці дисертаційної роботи на тему «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу», свідчать, що положення даного дисертаційного дослідження мають високий потенціал для практичної апробації при удосконаленні системи контролю фінансової стійкості окремих банків та банківської системи, управління ризиками у діяльності банків, запобіганні критичній втраті фінансової стійкості окремими групами банків. Групування банків за структурно-функціональними характеристиками, стратегічними завданнями і сферою операцій на ринку банківських послуг сприяє виявленню сфер підвищених ризиків при проведенні фінансових операцій через банки. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи сприятиме подальшому розвитку економічних відносин, що виникають на ринку цінних паперів, забезпеченню захисту інтересів громадян України та держави, запобіганню зловживанням та порушенням у цій сфері.

Фахівцями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в практичній діяльності використовується пропозиція Заруцької О.П. щодо доповнення традиційного масштабного групування банків альтернативним підходом до групування за структурно-функціональними характеристиками на ринку банківських послуг.

**Член Національної комісії з цінних
паперів та фондового ринку**

О. Петрашко

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Леніна, 13, м. Дніпропетровськ, 49000, тел. (056) 770-42-04,
факс (056) 770-42-07, код за ЄДРПОУ 09305008

23.08.2013 № 12-127/7366 На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради Д55.081.01
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Заруцької Олени Павлівни на тему:
«Науково-методологічні засади банківського нагляду
з використанням структурно-функціонального аналізу»,
поданої в спеціалізовану вчену раду Д 55.081.01
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Заруцька О.П. тривалий час працює в Управлінні Національного банку України в Дніпропетровській області на посаді начальника відділу банківського нагляду, неодноразово презентувала власні наукові результати перед колективами територіальних управлінь НБУ в різних регіонах України на семінарах та робочих зустрічах.

Основні наукові та практичні положення, викладені в дисертаційній роботі Заруцької О.П. на тему «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу» обговорювалися в Управлінні Національного банку України в Дніпропетровській області в контексті можливостей їх практичного впровадження для контролю за діяльністю банків Дніпропетровського регіону у доповнення до існуючих методик.

Крім того, практичні результати дисертаційного дослідження, отримані Заруцькою О.П. на основі обробки оприлюдненої звітності банків Дніпропетровської області, систематично обговорювалися з керівниками цих банківських установ.

Даною довідкою підтверджується, що в поточній діяльності Управління Національного банку України в Дніпропетровській області враховуються пропозиції Заруцької О.П. щодо оцінювання фінансової стійкості окремих банків з огляду на загальні системні ризики та результати аналізу основних тенденцій розвитку фінансового ринку Дніпропетровського регіону.

0001266

Заступник начальника управління -
начальник відділу ГОІКО

Ю.В.Григоренко

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Коперника, 4, м. Львів, 79005, тел. (032) 297-22-40 факс (032) 297-22-21
e-mail: zmi@lviv.bank.gov.ua Код за ЄДРПОУ 09325620

16.09.2013 № 10-013/4355 На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради Д55.081.01
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Заруцької Олени Павлівни
на тему:
«Науково-методологічні засади банківського нагляду
з використанням структурно-функціонального аналізу»

Ознайомлення з основними науковими результатами, викладеними в дисертаційній роботі Заруцької О.П. на тему «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу», поданій в спеціалізовану вчену раду Д55.081.01 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, дозволяє дійти висновку, що вона містить цілий ряд наукових положень, які є суттєвими при виконанні задач, що стоять перед Управлінням Національного банку України у Львівській області.

Відповідно до покладених на нього функцій Управління Національного банку України у Львівській області забезпечує нагляд за діяльністю банків та розташованих на території регіону відокремлених підрозділів банків, учасників банківських груп, здійснює контроль за поданням банками фінансової та статистичної звітності Національному банку України та аналіз економічних показників за результатами їх діяльності.

Результати дисертаційного дослідження Заруцької О.П. використовуються фахівцями Управління Національного банку України у Львівській області при проведенні безвізного моніторингу фінансового стану банків. Зокрема, в поточній діяльності враховуються пропозиції дисертанта щодо аналізу структурних відхилень основних агрегатів активів і пасивів банків, а також пропозиції щодо оцінювання індикаторів підвищених процентних ставок.

Заступник начальника управління – начальник
відділу банківського нагляду

М.І.Воробець

001538

До спеціалізованої вченої ради Д55.081.01
В ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ДОВІДКА

*про результати впровадження методики стрес-тестування банків
з використанням структурно-функціонального аналізу,
розробленої у дисертаційній роботі Заруцької Олени Павлівни,
яка подана в спеціалізовану вчену раду Д55.081.01
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук*

Протягом 2013 р. керівний склад та фахівці ПАТ «АКБ «Конкорд» мали можливість ознайомитися з основними науковими результатами, викладеними в дисертаційній роботі Заруцької О.П. на тему «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу», яка подана в спеціалізовану вчену раду Д55.081.01 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Запропонована у дисертаційній роботі Заруцької О.П. методика стрес-тестування банку та моделювання стратегічних напрямків розвитку пройшла апробацію у банку ПАТ «АКБ «Конкорд».

За результатами даної апробації до практичного використання прийнято ряд пропозицій дисертанта, зокрема щодо стрес-тестування банку, прогнозування його перспектив при незмінних параметрах та пошуку оптимістичного сценарію його розвитку. Особливий інтерес з точки зору можливостей врахування в поточній діяльності представляють авторські підходи Заруцької О.П. до стратегії позиціонування банку на ринку банківських послуг, оцінки фінансової стійкості банків із відповідним профілем ризиків, удосконалення методів управління банківськими активами і пасивами.

В цілому методика стрес-тестування банків з використанням структурно-функціонального аналізу, розроблена Заруцькою О.П., має практичну цінність, забезпечує обґрунтовану оцінку поточного фінансового стану банку, порівняння його із близькими за структурою банками і може бути використана у практиці функціонування інших банків України.

Заступник Голови Правління

Г.В.Цикало

Проректор з навчальної роботи
Державного вищого навчального закладу
«Українська академія банківської справи
Національного банку України», д.е.н., проф.

І.О.Школьник

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Заруцької Олени Павлівни «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу», у навчальний процес факультету банківських технологій ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

від 10 вересня 2013 р., м. Суми

Акт складено комісією у складі:

Голова – декан факультету банківських технологій, д.е.н., проф. Д'яконова І.І.

Члени комісії:

- завідувач кафедри банківської справи, д.е.н., проф. Васильєва Т.А.;
- заст. декана факультету банківських технологій, к.е.н. Олексіч Д.В.

Комісія провела роботу з визначення фактичного впровадження результатів дисертаційного дослідження Заруцької Олени Павлівни «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу», у навчальний процес факультету банківських технологій ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України».

Комісія розглянула такі матеріали:

1. Дисертаційну роботу Заруцької Олени Павлівни «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу».
2. Робочі програми курсів дисциплін:
 - «Банківський нагляд» (викладається для студентів денної та заочної форми навчання за програмою підготовки магістрів за спеціальністю 8.03050802 «Банківська справа»).
 - «Банківська справа» (викладається для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної форми за напрямками підготовки 6.030503 «Міжнародна економіка» та 6.030502 – «Економічна кібернетика»).

3. Навчально-методичні матеріали для вивчення перелічених дисциплін.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

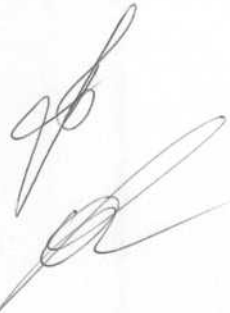
1. Розроблені в дисертаційній роботі Заруцької О.П. науково-теоретичні положення та практичні рекомендації впроваджені як розділи курсів таких дисциплін:
 - «Банківська справа». Тема: «Банківська система України»;
 - «Банківський нагляд». Тема: «Безвиїзний нагляд на основі оцінки ризиків».
2. Застосування в навчальному процесі факультету банківських технологій ДВНЗ «УАБС НБУ» матеріалів дисертаційного дослідження Заруцької О.П. дало змогу адаптувати перелічені дисципліни до сучасних тенденцій розвитку економіки, поглибити їх теоретико-методичні основи та в кінцевому підсумку – підвищити якість підготовки фахівців.

Голова комісії

І.І. Д'яконова

Члени комісії

Т.А.Васильєва

Д.В.Олексіч

Міністерство освіти і науки України

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА АКАДЕМІЯ

вул. Аржанова, 12, м. Дніпропетровськ, 49083 Телефон 36-75-50 Факс 35-02-75; 721-04-43
Р/р № 35216001000307, 31251272210758, 31250273210758 в ГУДКСУ в Дніпропетровській обл.
м. Дніпропетровська МФО 805012, код 02306022

10.08.2013 № 919
На №

Спеціалізованій вченій раді Д 55.081.04
ДВНЗ «Українська академія
банківської справи
Національного банку України»

Г 7

ДОВІДКА

про впровадження у навчальний процес
Дніпропетровської державної фінансової академії
результатів дисертаційної роботи Заруцької Олени Павлівни
на тему «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням
структурно-функціонального аналізу»
представленої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Даною довідкою підтверджується впровадження результатів дисертаційного дослідження Заруцької Олени Павлівни на тему «Науково-методологічні засади банківського нагляду з використанням структурно-функціонального аналізу» у навчальний процес Дніпропетровської державної фінансової академії.

Розроблені в дисертаційній роботі Заруцької О.П. науково-теоретичні положення впроваджені як розділи курсів дисципліни «Банківська система». Основні наукові положення, викладені в дисертаційній роботі, сприяли наближенню навчальних дисциплін до сучасних тенденцій розвитку банківської справи та підвищенню якості підготовки фахівців.

Проректор з наукової роботи,
завідувач кафедри фінансів
та державного управління,
доктор економічних наук, професор

Л.В. Лисяк

Послуги у сфері освіти Дніпропетровської державної фінансової академії
відповідають вимогам ДСТУ ISO 9001-2009

